

Міністерство освіти і науки України
Київський університет імені Бориса Грінченка
Координаційна рада молодих юристів м. Києва
при головному територіальному управлінні юстиції у м. Києві
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Маріупольський державний університет
Чернігівський національний технологічний університет

НАУКОВІ РОЗВІДКИ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Матеріали

І Всеукраїнської науково-практичної конференції

*15 листопада 2017 року
м. Київ*

Київ 2017

Автори несуть відповідальність за точність викладених фактів, цитат і посилань, а також за дотримання авторських прав.

Матеріали представлені в авторській редакції

Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та приватного права: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 15 листопада 2017 р. — Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка.

Грицяк Ігор Андрійович, декан Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Нашинець-Наумова Анфіса Юріївна, заступник декана з науково-методичної та навчальної роботи Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат юридичних наук, доцент

Бойчук Дмитро Валерійович, завідувач кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат юридичних наук

Севрюков Денис Георгійович, професор кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор юридичних наук, професор

Баклан Олег Володимирович, професор кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор юридичних наук, професор

Федюк Лілія Василівна, професор кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор юридичних наук, доцент

Чернега Андрій Петрович, доцент кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат юридичних наук, доцент

Войцеховська Ірина Михайлівна, викладач кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат юридичних наук

Михайліна Тетяна Вікторівна, доцент кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса, кандидат юридичних наук, доцент

Злобін Ілля Володимирович, доцент кафедри маркетингу Донецького університету імені Василя Стуса, кандидат економічних наук

Багрій Олена Ігорівна, доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права, заступник декана юридичного факультету із соціальної та виховної роботи Донецького національного університету імені Василя Стуса, кандидат юридичних наук

Мироненко Марк Юрійович, професор кафедри фінансів Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ, доктор наук з державного управління

Ремньова Людмила Михайлівна, декан фінансово-економічного факультету, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Чернігівського національного технологічного університету, кандидат економічних наук

Семкова Лілія В'ячеславівна, доцент кафедри менеджменту Маріупольського державного університету, кандидат економічних наук, доцент

Секція 1

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Байталюк О.М.,

*старший викладач кафедри
публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В останні роки ряд провідних педагогів та психологів почали говорити про необхідність запровадження в Україні інклюзивної освіти та закріпленні його на законодавчому рівні. В період активного реформування національного освітнього законодавства включення до нього норм, які регулюють інклюзивну освіту, є актуальним через те, що це дозволить більш активно залучати до освітнього процесу осіб з особливими потребами та сприяти їх соціальній адаптації.

Метою дослідження є аналіз освітніх нормативно-правових актів щодо запровадження інклюзивної освіти в Україні в контексті освітньої реформи з метою визначення рівня правового забезпечення інклюзивної освіти в Україні.

Починаючи з середини ХХ ст. в багатьох країнах Європи почали відбуватися реформи щодо залучення до навчального процесу дітей з особливими потребами. Ці зміни знайшли своє відображення як в міжнародних так і в національних нормативно правових актах.

На відміну від них до вересня 2017 року жоден національний законодавчий акт не давав визначення «інклюзивна освіта», «Інклюзивне навчання» або «інклюзивне освітнє середовище». Ці терміни були притаманні педагогічним наукам, зокрема соціальній педагогіці.

Інклюзія в широкому соціально-філософському сенсі розуміється як форма буття, спільного життя звичайних людей і людей з обмеженими можливостями (інвалідів), за чи проти якої виступає суспільство та його підсистеми (у тому числі інститути освіти), і по відношенню до якої і ті, й інші члени суспільства мають право вільного вибору [1, с. 455].

У науково-методичному посібнику «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання» [2, с. 7] подається визначення інклюзивної освіти як системи освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Нормативно-правовою основою регулювання інклюзивної освіти в Україні є ряд міжнародних (Всесвітня Декларація прав людини (1948 р.), Декларація прав дитини (1959 р.), Декларація про права інвалідів (1975 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990 р.), Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1993 р.), Саламанкська декларація та Програма дій (1994 р.), Програма дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами (1994 р.), Дакарська Декларація — (2000 р.), Конвенція ООН про права інвалідів (2006 р.)) та національних (Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (1991 р.), Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.), Закон України «Про освіту» (2017 р.), та ін.) нормативно-правових актів.

1 жовтня 2010 року Наказом МОН №912 було затверджено Концепцію розвитку інклюзивного навчання. Зокрема в концепції зазначалось, що приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини, Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами.

Концепція розвитку інклюзивної освіти визначає термін «Інклюзивне навчання» як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Метою даної Концепції стало визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами; створення умов для удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, шляхом упровадження інноваційних технологій, зокрема, інклюзивного навчання; формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю [3].

Наступним нормативним документом, який стимулював розвиток інклюзивної освіти стала Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», відповідно до якої для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (дітей з вадами фізичного та психічного розвитку, в тому числі дітей-інвалідів) у загальноосвітніх навчальних закладах мають створюватись умови для забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень навчального закладу дітей з вадами опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках, та дітей з вадами зору; забезпечення необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання; облаштування кабінетів учителя-дефектолога, психологічного розвантаження, логопедичного для проведення корекційних занять; забезпечення відповідними педагогічними кадрами тощо [4].

Якщо виконати умови щодо забезпечення навчальних закладів навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками цілком реально (наявна велика кількість дидактичних матеріалів), то умови щодо забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень навчального закладу дітей з вадами опорно-рухового апарату та дітей з вадами зору стало проблематичним через те, що більшість закладів освіти будувалась в радянський, та перші роки пострадянського періоду, коли навчання дітей з особливими потребами проводилось в спеціалізованих закладах або здійснювалось у формі індивідуального навчання вдома.

Документом, який мав вирішити цю проблему став Лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 №0/9-414 «Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів» [5].

Даний лист роз'яснює яким саме чином мають створюватися подібні належні умови для навчання дітей з особливими потребами. Так для створення безперешкодного доступу до будівлі та приміщень навчального закладу для дітей з вадами зору та слуху необхідно користуватися Державними будівельними нормами В.2.2-31:2011 «Будинки і споруди. Настанова з облаштування будинків і споруд цивільного призначення елементами доступності для осіб з вадами зору та слуху» [6], якими визначено вимоги щодо проектування та реконструкції будівель, у тому числі навчальних закладів, із забезпеченням до них доступності осіб з порушеннями зору, а також вимоги до інформаційного та інженерного обладнання приміщень для осіб з вадами слуху. Також, надаються рекомендації стосовно технічних вимог до застосування тактильних наземних та підлогових покажчиків у будинках і спорудах для осіб з вадами зору та слуху, а саме: для сліпих дітей у закладі передбачати систему тактильної та звукової інформації; для дітей глухих та з порушеннями слуху необхідно передбачати систему візуальної інформації; забезпечувати необхідне тактильне (рельєфне) та візуальне (кольором) попередження на початку та в кінці сходів; облаштовувати поруччя по обидва боки сходових маршів. Також обов'язковим є прикріплення табличок, написаних шрифтом Брайля, для сліпих дітей з інформацією про призначення кімнати, її номер, тощо [5].

З 5 вересня 2017 р. з прийняттям нового закону України «Про освіту» вперше на законодавчому рівні було закріплено термін «інклюзивне навчання». Відповідно до нього інклюзивне навчання визначається як система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципі недискримінації, врахуванні багатоманітностей людини, ефективному залученні та включенні до освітнього процесу всіх його учасників.

Стаття 19 нового закону визначає правове регулювання освіти осіб з особливими освітніми потребами. Відповідно до неї держава має створювати умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на усіх її рівнях з урахуванням їх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

Особливостями, задекларованими у новому законі є те, що особам з особливими освітніми потребами освіта надається нарівні з іншими особами, т. б. вони мають змогу відвідувати навчальні за-

клади, спілкуватися з однолітками та педагогічними працівниками безпосередньо у закладі освіти, а також умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їх індивідуальних потреб і можливостей.

З цією метою заклади освіти у разі потреби утворюють структурні підрозділи, спеціальні та інклюзивні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Зрозуміло, що фізичні та, в окремих випадках, психологічні вади дітей з особливими потребами, можуть перешкоджати звичному навчально-виховному процесу. Для подолання цієї проблеми на законодавчому рівні особам з особливими освітніми потребами надається психолого-педагогічна та корекційно-розвиткова допомога у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. На рівні з цим особи з фізичними, психічними, інтелектуальними і сенсорними порушеннями розвитку у закладах освіти забезпечуються допоміжними засобами для навчання [7].

Таким чином в останні роки було прийнято ряд нормативно-правових актів, які регулюють інклюзивну освіту в Україні. Головним з них став новий закон «Про освіту», який має окремі статті які розкривають правовий режим регулювання інклюзивної освіти. Проте ще не розроблено механізм реалізації цих положень. Також відкритим залишається питання про прийняття окремого закону «Про інклюзивну освіту», який мав би регулювати мету, завдання, принципи, порядок здійснення, особливості навчально-виховного процесу та фінансування тощо в сфері інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Кулаковська (Дем'янчук) О.Г. Підготовка фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. / О.Г. Кулаковська // Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки, 2. — 2014. — с. 455–457.
2. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук, К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. — 274 с.
3. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання [Електронний ресурс] : Наказ МОН №912 від 01.10.10 року — Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/.

4. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>
5. Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів [Електронний ресурс] : Лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 №0/9-414 — Режим доступу: http://nmcio.ipro.kubg.edu.ua/?page_id=83
6. Державні будівельні норми України В.2.2-31:2011 «Будинки і споруди. Настанова з облаштування будинків і споруд цивільного призначення елементами доступності для осіб з вадами зору та слуху» [Електронний ресурс] : — Режим доступу: http://dbn.at.ua/index/v_22/0-89
7. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1452821759166269>

Бедіна В.С.,

*студентка Донецького національного
університету імені Василя Стуса*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Згідно зі статтею 5 Конституції України народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, а також закріплює можливість здійснювати владу народом безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування [1]. Подальший розвиток ці принципи знайшли у ст. 69 Конституції України, згідно з якою народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдуми та інші форми безпосереднього народовладдя. Виходячи з наведеного положення, у нашій державі на конституційному рівні закріплена перспектива існування необмеженого кола форм безпосереднього народовладдя, оскільки законодавцем не надано їхнього вичерпного переліку. Вся система форм безпосереднього народовладдя в Україні потребує законодавчого врегулювання. В Україні найбільш врегульованими є інститути виборів та референдумів, правове ре-

гулювання інших форм здійснено нечітко, хаотично, без логічної системи їх викладу або ж взагалі відсутнє. Попри значну кількість опрацьовувань, серед яких слід виділити роботи таких вітчизняних науковців як Т.В. Панченко, В.Ф. Погорілко, М.І. Ставнічук, В.Н. Руденко, С.Г. Рябов в Україні не було фундаментально досліджено з правової точки зору такі форми безпосередньої демократії, які з певною умовністю можна вважати проявами безпосередньої демократії — несанкціоновані політичні страйки, бойкоти, пікети, захоплення адміністративних будівель, майдани тощо, які часто набувають виявів неконвенційної (незаконної) політичної участі.

Отже, метою дослідження є уточнити систему безпосередньої демократії, надати пропозиції щодо удосконалення нормативного регулювання її реалізації.

Наука конституційного права характеризує дві точки зору, які відображають широкий та вузький підходи до визначення форм безпосереднього народовладдя. Представник широкого підходу В.В. Комарова до форм безпосередньої демократії (народовладдя) відносить референдум, вибори, загальні збори населення, мітинги, походи, демонстрації, народну ініціативу, діяльність політичних партій, відкликання обраного народного представника. Ще більше розширює число форм В.Ф. Погорілко, який включає до нього ще й виявлення громадської думки, плебісцити, народні обговорення, а ще такі виняткові, немирні форми, як революції, повстання, громадянські війни, національно-визвольні рухи та політичні страйки, протести, акції громадської непокори, голодування, пікетування тощо [6, с. 23]. Існує серед науковців також і вузький підхід до визначення форм безпосередньої демократії. Зокрема, представником цього підходу виступає В.Н. Руденко, який до них відносить референдум, народну правотворчу ініціативу, народне вето, загальні збори (сходи) громадян за місцем проживання, вибори, відкликання депутата або обраного народного представника, розпуск виборного органу влади [7, с. 38].

Розділ III чинної Конституції України має назву «Вибори і референдуми», хоча стаття 69 Конституції встановлює можливість здійснення інших форм безпосередньої демократії [1], що, з одного боку, свідчить про певну невідповідність назви розділу і змісту його положень, а з іншого боку, так би мовити, наявна правова скупість у підході до форм народовладдя практично не стимулює в правовому

сенсі розвиток відповідного законодавства як позитивного регулятора суспільних відносин, що упорядковують інші, відмінні від виборів і референдумів, форми народовладдя.

Великою правовою прогалиною законодавства являється неможливість проведення легітимних місцевих референдумів, оскільки Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року [3], регулює питання, що пов'язані лише з проведенням всеукраїнського референдуму, а що стосується місцевих референдумів, то жодних вказівок на можливість їх проведення немає, тобто в правовому полі України утворився вакуум у питанні проведення місцевих референдумів. Правові вказівки для ініціювання та проведення місцевих референдумів в Україні є, але закону, що гарантує цю можливість, немає. Спроби заповнити цю правову прогалину шляхом прийняття законопроекту № 2145а-3 від 08.07.2015 р. «Про місцевий референдум» [4], внесенного на розгляд парламенту Кабінетом Міністрів України, не увінчалися успіхом. Оновлення відповідного законодавства, яке б передбачало адекватний нашій суспільній свідомості правовий механізм проведення та реалізації результатів місцевого референдуму, дуже важливий крок. Але діючи влада в Україні припускає те, що з прийняттям Закону України «Про місцевий референдум», легалізуються проведені місцеві референдуми в АРК та Донецькій та Луганській областях про вихід зі складу України та бажання входження до складу Російської Федерації в якості її суб'єктів.

На сьогоднішній час, актуальним є питання виникнення нової форми безпосередньої демократії через запровадження інституту народної законодавчої петиції. Відповідно за ініціативою Президента України П. Порошенка у вітчизняну практику входять інші форми електронної демократії та участі громадян в управлінні державними справами. Так, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» [2] у другій половині 2015 року впроваджено особливу форму електронного звернення до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та органів місцевого самоврядування — електронну петицію. З однієї сторони, передбачене статтею 40 Конституції України право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади (у тому числі шляхом подання електронної

петиції) не обмежує громадян у можливості подавати до Верховної Ради України проект законів [1]. З протилежної сторони, Основний Закон України визнає, обов'язок органів державної влади розглянути такі звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Однак, жодного обов'язку виносити на розгляд парламенту законопроект, що підтриманий 25 тисячами підписів чинним законодавством не передбачено. Таким чином, потрібно привести у відповідність законодавство з метою урегулювання обов'язку врахування законодавчої петиції.

Однією з форм безпосередньої демократії як колективної політичної поведінки є збори громадян, які націлені на реалізацію права громадян на мирні зібрання, що гарантовано Загальною декларацією прав людини (ст. 20), Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (ст. 21), Європейською Конвенцією про захист прав людини і основних свобод (ст. 11) і Конституцією України (ст. 39). Новітній історії відомі різноманітні мирні публічні заходи політичного характеру, які набувають різноманітних форм колективного масового обговорення питань державного і громадського життя — мітинги та демонстрації, кампанії пасивної непокорності тощо. Виключно на громадський контроль орієнтовані збори, мітинги, демонстрації, пікетування, які використовуються або як засоби підтримки, або як засоби тиску на органи влади [5, с. 285]. Мітинг (від англ. meeting — збори) розуміється як зібрання, сходка, публічні збори з метою обговорення нагальних проблем суспільно-політичного життя. Однак, як правило, мітинг скликається не задля ведення дискусій та з'ясування проблем, а для здобуття прихильності населення до певної ідеї, яка на мітингу перетворюється на вимогу (заборонити або дозволити щось, засудити або підтримати якесь рішення) [8, с. 360]. Тому не дивно, що мітинги досить часто розглядають як вияв протестної поведінки.

Для демократії протести виступають своєрідним випробуванням, оскільки у разі загострення протистояння вони часто призводять до насильства, руйнівних наслідків та людських жертв. Хоча прямі дії, що виходять з-під контролю, ведуть до хаосу, порушення громадського порядку, до занепаду демократичного процесу. Досвід кольорових революцій демонструє, що саме протести виступають головним засобом у боротьбі за досягнення демократії [5, с. 285–286].

Розглянемо «Євромайдан» як новий можливий прояв форми безпосередньої демократії. Зокрема, «Євромайдан» (Революція Гідності) виник як прояв визвольної масової акції громадської непокори, що мала місце в Україні протягом 2013–2014 років. Після відмови уряду М. Азарова від підготовки до підписання Угоди про Асоціацію з ЄС, яка передбачала політичну інтеграцію та зміцнення торгово-економічної співпраці, вагома частина громадян України виразила свій протест через акції масової непокори, які згодом перетворились на Євромайдан. З початку існування Євромайдану (перші мітинги розпочалися 24 листопада 2013 року), як центру протестного руху в Україні, мільйони громадян мали змогу до нього долучитися. Акції протесту набули більшого поширення та різноманіття, з середини грудня сформувався Автомайдан, через ухвалення сумнозвісних законів 16 січня розпочалося протистояння на Грушевського, а 23.01.2014 р. протестуючими були зайняті перші приміщення ОДА в Львівській та Рівненській областях. Блокування органів виконавчої влади за кілька днів поширилося на переважну більшість областей України. Сформований Майдан (Євромайдан), як прояв народного протесту, пережив кілька етапів трансформації, як структурно так і світоглядно. Про це свідчать відповідні дослідження Фонду «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та Київського міжнародного Інституту соціології. Автори дослідження умовно розділяють існування Майдану на три етапи, серед яких: Майдан-мітинг — багатолюдний широкий громадський виступ, Майдан-табір — насичення стаціонарними палатками, обнесення території барикадами та Майдан-січ — територія, яка очікує постійного нападу, на якій діють чіткі правила та розподілені обов'язки між постійними учасниками [9].

Своїми послідуючими діями законодавець фактично визнав «Євромайдан» у якості нового можливого прояву форми безпосередньої демократії. Так, Верховна Рада України 29 січня 2014 року прийняла закон, що передбачає звільнення від кримінальної відповідальності учасників Євромайдану, а саме, до всіх учасників масових заворушень застосовано амністію. Таким чином, слід вважати, що діюча українська влада визнала Євромайдан як новий прояв форми безпосередньої демократії.

Ще однією маловідомою до цього часу в Україні формою безпосередньої демократії є спосіб політичної та економічної боротьби —

бойкотування промислових або сільськогосподарських продуктів, що припускає повне або часткове припинення стосунків з якою-небудь організацією, установою або окремою особою (у нашому випадку йдеться про відмову купувати продукцію спочатку торгових марок, власниками яких є представники провладної партії (Партії Регіонів), надалі — російського виробництва).

Отже, аналізуючи вище сказане можливо дійти до висновку, що у нашій державі наявні такі форми безпосередньої демократії як:

— Конституційно-правові (ті, що передбачені Конституцією та Законами України) до них належать: вибори, референдуми, мирні збори, мітинги, походи і демонстрації, референтні ініціативи, звернення, народні обговорення, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, опитування громадян, відкликання депутата місцевої ради, пікетування тощо.

— Фактичні (які не передбачені Конституцією та Законами України) до них належать: народна правотворча ініціатива, революції, повстання, громадянські війни, національно-визвольні рухи та політичні страйки, протести, голодування, бойкотування, захоплення адміністративних будівель, народна законодавча петиція, Євромайдан.

Важливим також є удосконалення на законодавчому рівні інших форм безпосередньої демократії а саме: мітингів, страйків, бойкотувань, протестів, захоплення адміністративних будівель та нової форми як «Євромайдан» є першочерговим завданням влади, оскільки на сучасному етапі політичних трансформацій в Україні вони є актуальним інструментом впливу з боку населення на державну владу, з метою посилення контролю за діяльністю вищих органів влади, забезпечення реальної участі у прийнятті важливих політичних рішень. Тому є доцільним розробити спеціальний нормативно-правовий акт під назвою Закон України «Про вибори, референдуми та інші форми безпосереднього народовладдя в Україні». Цей закон, з однієї сторони, дозволить уникнути прогалин та невідповідності щодо референдумів та виборів процесуальними нормами, а з другої — здійснить правове регулювання інших форм безпосередньої демократії, які на сьогодні мало врегульовані. А також, прийняти Закон України «Про місцевий референдум» з урахуванням особливостей сучасної суспільно-політичної ситуації в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — 141 с.
2. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції: Закон України від 2 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2015. — № 35. — ст. 341.
3. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 6 листопада 2012 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2013. — № 44–45. — ст. 634.
4. Проект Закону про місцевий референдум 2145а-3 від 08.07.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55941http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55941
5. Панченко Т.В. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку: Монографія / Т.В. Панченко. — Х. : Майдан, 2011. — 368 с.
6. Погорілко В.Ф., Ставнійчук М.І., Руда Н.І. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії та практики. — К., 2001. — 356 с.
7. Руденко В.Н. Методология исследования институтов прямой демократии в современном обществе // Правоведение. — 2003. — №4. — 51 с.
8. Рябов С.Г. Митинг / С.Г. Рябов // Політичний енциклопедичний словник / [упорядник В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка]. — [2-е вид., доп. і перероб.]. — К. : Генеза, 2004. — 360 с.
9. Трансформація портрета протестуючих, від Майдану-митингу до Майдану-Січі (причини, настрої, задачі, демографічна структура), 14.02.2014 [Електронний ресурс] / Infolight — інформаційно-аналітичний центр. — Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/transformaciya-portretu-protestuyuchih-vid-maydanu-mitingu-do-maydanu-sichi-prichini-nastroyi-zadachi-demografichna-struktu>

Бідюкова А.О.,

студентка II курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Войцеховська І.М.,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

АБОРТ: РЕАЛІЗАЦІЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ПРАВА ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ?

Право на життя — це не тільки природне право людини, а й найважливіша цінність з-поміж інших особистих прав і свобод. Так, ст. 27 Конституції України гарантує, що кожна людина має невід'ємне право на життя [8]. Аналогічне право закріплено також ст. 3 Загальної декларації прав людини, яка є частиною національного законодавства [4]. В наш час проблема визнання права жінки на штучне переривання вагітності (права на аборт) та його співвідношення з правом на життя ненародженої дитини набула неабиякої актуальності через нескінченні дискусії. Зокрема, спірними залишаються питання щодо відносності відповідного права жінки, правового статусу ембріона, уникнення дискримінації жінок та релігійного впливу тощо, що зумовлено недосконалістю чинного законодавства у цій сфері. У вітчизняній науковій літературі дана проблематика так само недостатньо висвітлена. Лише деякі науковці, такі як Веремієнко С. [1], Вустенко В. [2], Мірошніченко О. [9], Сенюта І. [15, 16], Стеценко С., Стеценко В. [16] в своїх працях вказують на складність правового регулювання репродуктивного ряду прав на життя. Все це породжує доцільність та актуальність теми дослідження.

Вперше право жінки на аборт в Україні було законодавчо закріплено ще в 20-х рр. XX ст. [12, с. 150]. Варто зауважити, що на той час це питання не перебувало під впливом релігійних поглядів та міжнародної політики (зважаючи на ідеологічні особливості того істо-

ричного періоду). На сьогодні право на штучне переривання вагітності в нашій державі закріплено у ст. 50 Основ законодавства України про охорону здоров'я та ч. 6 ст. 281 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) [11, 18]. Відповідно до вказаних статей операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше 12 тижнів. У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів. Вичерпний перелік обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів також визначений чинним законодавством України [11, 18].

При цьому, слід зазначити, що в березні 2017 року в Верховній Раді України було зареєстровано законопроект (реєстраційний номер 6239), який передбачає заборону переривання вагітності за бажанням жінки, за винятком трьох випадків, що мають посвідчуватися членами спеціальної комісії [14]. Причини, які вплинули на створення законопроекту, були зазначені в пояснювальній записці до нього:

- ставлення церкви до таких операцій («гріх дітовбивства»);
- «полювання» за стовбуровими клітинами;
- не врахування прав чоловіків на батьківство та дитини на життя;
- демографічна проблема — від'ємний показник природного приросту населення;
- встановлення страждань дитини, що абортують [14].

Проаналізувавши європейське законодавство в залежності від ставлення до права на аборт дані країни можна умовно поділити на три групи:

1. Країни, де аборти легалізовано: Україна, Франція, Німеччина, Туреччина, Данія та ін.;
2. Країни, в яких аборти заборонено, за винятком деяких випадків (медико-соціальних протипоказань, згвалтування): Великобританія, Ісландія, Фінляндія, Польща, Іспанія, Португалія, Швейцарія, Кіпр;
3. Країни, в яких аборти заборонено, єдиним винятком є загроза життю матері: Ірландія [3].

Разом із тим, існують країни, де діють суворі закони, відповідно до положень яких жінку можуть ув'язнити за таку операцію, за ви-

нятком випадків порятунку її життя. До таких країн належать: Чилі, Мексика, Непал, Афганістан, Індонезія, Оман, Сирія, ОАЕ [3].

Таким чином, законодавче врегулювання даного питання в різних країн світу є досить неоднозначним.

На доктринальному рівні з даного приводу також точаться за-пеклі дискусії, що, насамперед, пов'язано з проблемою визначення правового статусу ембріона. Так, перша група науковців доводить, що ненароджена дитина не може бути носієм суб'єктивних прав [2, 16], інші дослідники, а також і релігійні послідовники (католики, православні, юдеї) наголошують на тому, що ембріон, ще з моменту зачаття має право на життя.

Отже, головна проблема полягає в необхідності встановлення, з якого моменту починається життя людини? Можна виділити три підходи стосовно цього:

- з народження;
- з моменту зачаття;
- у різний термін внутрішньоутробного розвитку [16].

Відповідно до першого підходу ненароджена дитина не може бути носієм суб'єктивних прав. Другий і третій підхід (прихильниками яких є релігійні послідовники) в різних інтерпретаціях передбачає, що ембріон, ще з моменту зачаття має право на життя.

Варто відзначити, що перший підхід знайшов відображення в чинному законодавстві України, згідно з положеннями якого права дитини визнаються тільки з моменту народження (п. 2 ст. 25 ЦКУ) [18] і існують лише окремі випадки, коли держава охороняє права ще не народженої дитини. В підтримку позиції вітчизняного законодавця треба зазначити, що ембріон не може існувати поза материнським тілом. Відтак, ембріон до народження (за винятком окремих випадків) не може стати суб'єктом права та набути відповідних прав і свобод.

Щодо другого підходу, то завдяки розвитку науки та релігійних осмислювань з'явилися наукові праці, де обґрунтовується ідея необхідності визнання права на життя саме з моменту зачаття.

Також після прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Конвенції з прав дитини 1989 року, якою було визнано право дитини на життя (ст. 6), на законодавчому рівні різних країн світу виникнення суб'єктивних прав дитини стало пов'язуватися з моментом її зачаття. Так, наприклад, в аргентинському законодавстві «дитина» означає люд-

ську істоту з моменту зачаття до досягнення вісімнадцятирічного віку [7]. Проте Великобританія та Франція, які теж долучилися до цієї Конвенції, не стали тлумачити вказану статтю як перешкоду для штучного переривання вагітності [12].

Стосовно третього підходу, то ряд науковців пропонує починати відлік початку життя дитини з 4 тижня вагітності, коли встановлюється медичним експертом перше серцебиття або з 6 тижня, коли реєструється електрофізіологічна активність мозку. Але найчастіше спеціалісти у відповідній галузі приходять до висновку про те, що лише на 22 тижні починається життя плоду, завдяки ознакам, які притаманні людині [2].

З огляду на це, одним із найважливіших питань, яке постає перед законодавцем та суспільством, є питання про те, де закінчується можливість реалізації репродуктивного права жінки та де починається право на життя ненародженої дитини [1]. Ми приєднуємося до аргументів тих науковців, які виступають за визнання права на життя дитини виключно з моменту її народження. Такий підхід (про що вже було зазначено) відображено в чинному законодавстві України, що дає змогу жінці вільно реалізовувати своє репродуктивне право, але тільки до 12 тижня вагітності, бо на більш пізніх строках можливість проведення цієї процедури зазнає обмежень [15, с. 25].

Разом із тим, в контексті даного дослідження, посилюючи відповідну аргументацію, слід звернути увагу на те, що конституційні норми, які декларують основоположні права людини і громадянина, мають захистити не тільки майбутню дитину, але й матір, права якої не повинні бути обмежені, незважаючи на зміни в суспільстві. На нашу думку, заборона штучного переривання вагітності порушує право жінок вільно вирішувати питання стосовно кількості дітей та проміжків часу між їх народженням, що закріплено в ч. 1 ст. 16 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [5] та Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [6].

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо, що для належного забезпечення прав та свобод як конституційних цінностей необхідно зберегти баланс між правом вільно вирішувати реалізацію своїх задумів з іншими цінностями — справедливістю, рівністю, безпекою, про що досить вдало зазначено у Рішенні Верховного Суду США у справі Роу проти Вайда. У даному Рішенні визнається можливість

жінки переривати власну вагітність. Разом із тим, суд зазначив, що у питанні про право на аборт йдеться про необхідність врахування:

- 1) права вагітної жінки на недоторканність особистого життя, яке поширюється й на рішення стосовно аборту,
- 2) важливого і легітимного інтересу штату в захисті здоров'я вагітної жінки та потенційного людського життя (життя плоду).
- 3) розмежування цих конкуруючих інтересів залежить від низки обставин [17, с. 503–504].

Також, на наш погляд, релігійні постулати стосовно абортів не повинні бути закріплені на законодавчому рівні. В протилежному випадку, наша країна перестане існувати як світська держава (ст. 35 Конституції України) [8]. Крім того, чому демографічну проблему слід вирішувати завдяки забороні абортів? Чому не беруться до уваги причини абортів? Масове поширення бідності¹, що унеможливає матеріальне утримування дитини, психологічна незрілість (неповноліття), перебування за ґратами та ін.

Також слід наголосити, що заборона легалізації абортів може призвести до таких негативних наслідків:

- діти будуть народжуватися в несприятливих соціально-економічних умовах (якщо взяти до уваги процентну частину осіб, що перебувають за межею бідності в Україні, то можна усвідомити, що можливість батьків створити належні умови гідного життя є вкрай низькою);
- зростання кількості безпритульних дітей, а також збільшення випадків насильства щодо них;
- функціонування нелегальних закладів, що зможуть здійснювати операції щодо переривання вагітності.

Таким чином, конституційне забезпечення прав і свобод людини не повинно обмежувати не тільки право на життя, а й на повагу до приватного життя, що закріплено в ст. 32 Конституції України [8]. Здійснення абортів, своєю чергою, не порушує права людини на життя, бо суб'єктивні права можуть виникати тільки в існуючого людського створіння, а не того, хто може ним стати. Однак, мають існувати випадки щодо обмежень цієї процедури. Також, колізії, які виникають з цього питання повинні бути вирішені на законодавчо-

¹ Як заявив представник програми ООН в Україні Ніл Вокер, то за межею бідності перебувають приблизно 60% українців [10].

му рівні. Що ж стосується пропозицій щодо законодавчої заборони абортів, то така заборона не зможе змінити їх кількості, а тільки збільшить випадки нелегального проведення такої процедури. Адже, раціональне зерно цієї проблематики складається не тільки з правової та соціальної культури населення, але й матеріального забезпечення гідного життя.

Список використаних джерел:

1. Веремієнко С.В. Зміст конституційного права людини на життя / С.В. Веремієнко. // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Серія : Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки. — 2010. — № 4. — С. 35–41.
2. Вустенко В.В. Право на аборт у контексті дотримання міжнародних прав людини [Електронний ресурс] / В.В. Вустенко. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.mif-ua.com/archive/article/3154>.
3. Динаміка та географія абортів в Україні [Електронний ресурс]. — Ресурс доступу: <http://infolight.org.ua/content/dinamika-ta-geografiya-abortiv-v-ukrayini-2005-2012-roki>.
4. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103.
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: міжнародний документ від 18 грудня 1979 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Конвенція про права дитини: міжнародний документ від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
8. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
9. Мірошніченко О.А. Право людини на життя (теорія та практика міжнародного співробітництва) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.11 «міжнародне право» / Мірошніченко Ольга Анатоліївна. — Харків, 2005. — 21 с.
10. ООН: Близько 60% українців живуть за межею бідності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/03/30/7139761/>

11. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4. — Ст. 19.
12. Пологуєв Б.І. Декрети жовтня. Зміст та правові наслідки. — Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001.
13. Проблеми визначення правового статусу ембріона [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2013/problemu-vyznachennya-pravovoho-statusu-embriona/>.
14. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61424.
15. Сенюта І.Я. Медичне право: право людини на охорону здоров'я / І.Я. Сенюта. — Львів: Права людини. — 2012. — 145 с.
16. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України: Підручник / За заг. ред. д.ю.н., проф. С.Г. Стеценка. — К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. — 507 с.
17. Філософія права : пер. з англ. / за ред. Дж. Фейнберга, Дж. Коулмена. — К. : Основи, 2007. — 1256 с.
18. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.

Бобровник А.М.,

студент Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Севрюков Д.Г.,

д.ю.н, професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Право на освіту посідає одне з найважливіших місць у системі конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Становлення і розвиток нормативно-правового забезпечення конституційного права особи на освіту в Україні зумовлені фундаментальним значенням цього права у політичній, соціальній, культурній, економічній та науковій сферах життєдіяльності суспільства. Утвердження і забезпечення права людини на освіту в будь-якій країні є одним з найважливіших обов'язків держави. Сьогодні цілком очевидно, що без необхідної освіти людина не зможе забезпечити собі належних умов життя і реалізуватись як особистість, а також усвідомити і захистити свої права. Високий рівень освіченості населення є важливим чинником, що позитивно впливає на створення сприятливих умов для повної реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Актуальність теми. Дослідження нормативно-правового забезпечення конституційного права особи на освіту є актуальним і обґрунтованим потребами сьогодення. За роки незалежності система освіти України зазнавала кардинальних змін, її суттєве реформування має місце й сьогодні. Сьогодні українське суспільство, у тому числі найпрогресивніша його частина — молодь, зіштовхнулось з дуже важким етапом розвитку української освіти — переходу від радянської системи освіти до нової болонської. Складність цього перехідного процесу полягає у необхідності планування та розповсюдження новинки європейської освіти. Тому питання про станов-

лення української освіти та гарантування громадянам можливості реалізації ними їх конституційного права на освіту за сучасних умов є актуальним.

Мета дослідження. Метою цієї роботи є визначення нормативно-правового забезпечення права на освіту, формулювання та аналіз гарантій реалізації права на освіту.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.[3]

На сьогоднішній день в умовах ринкової економіки уряд України обрав шлях розвитку з новою Болонською системою, яка є процесом зближення і гармонізації систем освіти країн Європи з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти. Її впровадження в Україні має подвійний характер. З одного боку, ця система освіти є перепусткою українського суспільства в Європейський союз та фундаментом нової системи освіти. На мою думку, вони містять у собі такі позитивні фактори:

- побудова європейської зони вищої освіти як ключового напрямку розвитку мобільності громадян з можливістю працевлаштування;

- формування і зміцнення інтелектуального, культурного, соціального і науково-технічного потенціалу суспільства, підвищення престижності у світі європейської вищої школи;

- досягнення більшої сумісності і порівнянності національних систем вищої освіти;

- підвищення якості освіти;

- підвищення центральної ролі університетів у розвитку європейських культурних цінностей, в якій університети розглядаються як носії європейської свідомості.

На думку вченого О.П. Мещанінова, можливість здобуття якісної освіти безпосередньо пов'язана з додатковими джерелами

фінансування. Доведення цієї інформації до відома студентів, їхніх батьків, широкої громадськості, створення умов для кожного, хто бажає здійснити власні розрахунки загально-університетських витрат на його власну освіту через інформаційне забезпечення, обрання певного напрямку додаткової підготовки є потенціалом, що здатен підтримувати сталу мотивацію та розвиток саме якісних показників вищої освіти [7].

Законодавство України досить якісно відображає потребу населення в освіті. Нормативно-правове забезпечення конституційного права особи на освіту є структурованим і складається з Конституції України, законів України, зокрема «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про дошкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», указів Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні», «Про Державну премію України в галузі освіти», «Про Національну доктрину розвитку освіти», актів Кабінету Міністрів України, наказів Міністерств та ін.

Згідно зі ст. 53 Конституції України, каже про те, що повна загальна середня освіта є обов'язковою [1]. Виходячи з цього положення, держава забезпечує доступність і безкоштовність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і приватних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої й післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій і пільг учням і студентам. Громадяни мають право безкоштовно отримати вищу освіту в державних і приватних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, що належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право навчання рідною мовою або на вивчення рідної мови в державних і приватних навчальних закладах або через національні культурні суспільства.

Міжнародне право також відображає необхідність освіти. До таких документів належать ратифіковані Україною Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Європейська соціальна хартія тощо. Так, наприклад, в ст. 26 Загальної декларації прав людини говориться, що «освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської осо-

бистості». Конвенція прав дитини так само позначає вищевикладене через зміст ст. 27 і ст. 28 [5,6].

На якість освіти впливає багато випадкових, локальних, суб'єктивних факторів, для нейтралізації яких потрібна комплексна система, яка виконуватиме функції розвитку, вдосконалення та реалізації права на освіту в Україні у контексті забезпечення прав людини.

Обізнаність про права основних учасників навчально-виховного процесу формується безпосередньо у зв'язку з їх уявленнями про те, що собою становить право на освіту. Можна зробити висновки, що найбільш важливою і суттєвою для освітян характеристикою «права на освіту» є доступність освіти. У зв'язку із чим основними принципами реалізації «права на освіту» для громадян стає можливість отримання безкоштовної загальної середньої освіти та можливість вибору спеціальності, яка подобається, та навчального закладу за бажанням. Характеризуючи визначальні ознаки реалізації права на освіту в цілому слід зазначити, що лише сама людина та її ставлення до освіти, є основним принципом реалізації освітніх прав, наскільки б ці права не декларувалися або фінансово (достатньо чи ні) підтримувалися державою та іншими освітніми інституціями.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996;
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII;
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39;
4. Закон України «Про загальну середню освіту» від 28.09.2017 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, № 28;
5. Конвенція про права дитини. Схвалена на 44-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 від 21 грудня 1995 року);
6. Загальна Декларація Прав Людини прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 10.12.1948;
7. Мещанінов О.П. Методологія оцінювання якості університетської освіти / О.П. Мещанінов // Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти : матеріали методологічного семінару, (15 листопада 2006 р.). — К. : СПД Богданова А.М., 2007. — С. 253.

Братко І.В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародних
відносин та міжнародного права,
Київський університет ім. Бориса Грінченка

ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ ЛЮДСТВА У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Історія міжнародного права, вказує на те, що довгий час всі об'єкти матеріального світу, які не входили до складу суверенної держави, розглядались як такі, що не належать нікому (*res nullius* та *res communis*) і кожна держава могла пред'явити свої права на ці об'єкти/простори. Ці концепції розглядалась у римському праві як право на користування такими об'єктами як морські простори, світло та повітря.

Вчені давно звертали увагу на застосування *res communis* у міжнародних відносинах. В лекціях київського проф. О. Ейхельмана 1909 року зазначається, що до основ міжнародного права відноситься «свобода відкритого моря, як *res communis*, для використання його всіма народами, при виключенні (постійного) територіального верховенства окремих держав на відкрите море» [1, с. 6].

У сучасному розумінні концепція загальної надбання (*res communis*) має більш широкий зміст та застосовується до об'єктів / просторів, що знаходяться поза межами державної юрисдикції, і по відношенні до яких міжнародна спільнота може встановити або встановлює міжнародно-правові режими в інтересах міжнародного розвитку. Суспільне розуміння того, що деякі міжнародні об'єкти, що мають величезне суспільне значення, повинні знаходитись у загальному користуванні у наш час дозволило розвинути концепцію загальної надбання людства (*res communis humanistatis*) у концепцію загальної спадщини людства, що активно застосовується у міжнародному праві.

Загальна спадщина людства це простори та ресурси, що знаходяться поза межами державної юрисдикції та належать міжнародному співтовариству в цілому, і яке визначає їх правовий режим,

включаючи право на користування [2, с. 136]. Деякі вчені, зокрема, французький дослідник Ж. Тускоз розглядає загальну спадщину людства як основу права на розвиток, вказуючи на суспільне значення використання ресурсів країнами з різним рівнем економічного та соціального розвитку [3, с. 47]. На нашу думку право загальної спадщини людства не являється окремою галуззю міжнародного права, проте, як інститут міжнародного права має міжгалузевий характер, а його теоретичні положення можуть застосовуватись в різних сферах міжнародно-правового регулювання.

Правову основу міжнародно-правового регулювання відносин щодо загальної спадщини людства складають принципи і норми, які встановлюють правовий режиму та статус міжнародних просторів і ресурсів, які знаходяться у розпорядженні міжнародного співтовариства.

За визначенням І.Лукашука основний зміст концепції визначається наступними положеннями: загальний спадок являється здобутком міжнародної спільноти в цілому; визначення режиму та управління здійснюється всіма державами без виключення та дискримінації; використання з врахуванням загальних інтересів і виключно у мирних цілях; режим використання не допускає деградації загального спадку; вигоду від використання загального спадку мають мати всі держави на справедливій основі; режим та використання загального спадку враховує інтереси майбутніх поколінь [2, с. 137].

Український вчений О. Мельничук, розкриваючи питання загального надбання людства, підкреслює, що концепція всесвітньої спадщини та концепції загальної спадщини людства, хоча й співпадають у певних своїх характеристиках, але не є тотожними, оскільки статус об'єктів першої встановлюється міжнародним правом без обмеження суверенних прав держав на них, а об'єкти загальної спадщини перебувають поза національною юрисдикцією держав та належать всьому людству [4, с.7]. З іншого боку вилучення об'єктів загальної спадщини людства з юрисдикції будь якої держави накладає відповідальність за їх збереження та ощадливе використання на всі держави.

Концепція загальної спадщини людства значною мірою вплинула на розвиток сучасного морського права. Яскравим прикладом сучасного застосування цієї концепції у міжнародно-правовому регулюванні є Частина XI «Район» Конвенції з морського права 1982

року (далі — Конвенція), яка регламентує правовий статус та особливості використання району морського дна (далі Район) в інтересах людства. Стаття 136 зазначеної Конвенції проголошує, що Район являється загальним спадком людства. [5, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_057/page3 с.3]. Від держав вимагається забезпечити дотримання норм міжнародного права, не допускати нанесення шкоди при здійсненні діяльності в межах Району; застосовувати Район на благо людства (стаття 140) та виключно у мирних цілях (стаття 141), не допускати деградації загального спадку (ст. 145) [5, с. 4].

Показовою для застосування концепції загальної спадщини людства є також стаття 137 Конвенції, що визначає правовий статус Району та його ресурсів, оскільки зазначена стаття спирається на принципи використання загального спадку людства. Зокрема, неможливість для держав застосовувати та навіть претендувати на суверенітет та суверенні права по відношенні до Району в цілому або до його частини; імперативне твердження про те, що всі ресурси Району належать людству, а їх відчуження можливе лише за згодою окремо визначеної міжнародної організації (за текстом Конвенції — Міжнародного органу по морському дну).

Глобалізаційні процеси у суспільстві, розвиток техніки та науки створюють нові умови для використання природних ресурсів, що знаходяться за межами державних кордонів. Це повною мірою стосується Світового океану та живих ресурсів відкритого моря. До Світового океану відносяться всі водні простори Землі, а міжнародно-правове поняття «відкрите море» включає просторову складову — водний простір та відповідний міжнародний режим користування цим об'єктом.

Частина VII «Відкрите море» Конвенції з морського права 1982 р. містить норми, що відповідають критеріям визначення цього об'єкту як об'єкту загальної спадщини людства. Зокрема, свобода відкритого моря, що регламентується ст.87 Конвенції, встановлює режим користування відкритим морем шляхом встановлення переліку свобод, відповідно до яких дозволяється певна діяльність у межах відкритого моря — судноплавство, польоти літаків, створення островів, рибальство, наукові дослідження, прокладка трубопроводів тощо. Конвенції також включає інші норми, що дозволяють користуватися цим об'єктом як об'єктом загальної спадщини людства, а саме: відкрите море резервується виключно для мирних цілей

(ст. 88); ніяка держава не має право претендувати на підпорядкування будь-якої частини відкритого моря своєму суверенітету (ст. 89); будь-яка держава незалежно від того, чи являється вона прибережною або такою, що не має виходу до моря, має право на те, щоб судна під його прапором плавали у відкритому морі (ст. 90); кожна держава має право на судноплавство у відкритому морі [5, с. 3].

Не менше значення має використання людством атмосфери та збереження кліматичної системи Землі. Проте, на сьогодні не всі об'єкти/простори розглядаються як такі, які являються загальною спадщиною людства, зокрема, міжнародно-правові питання запобігання антропогенному впливу людини на зміну клімату, що розглядається виключно в рамках міжнародного екологічного права, лише частково спирається на критерії концепції загальної спадщини людства для визначення кліматичної системи Землі як об'єкту охорони.

Український вчений О.Радзівілл вказує, що в широкому розумінні загальна спадщина людства (атмосфера, глобальна екосистема планети та її складові, константи людської природи та культури) розглядається як система природних і антропогенних, матеріальних і нематеріальних ресурсів, життєво необхідних для стійкого розвитку всього людства [6, с. 17–18]. На його думку особливо важливо у цьому контексті усвідомлення екозалежності людства від антропогенних чинників та збереження екосистем як об'єктів загальної спадщини [6, с. 10].

Застосування у міжнародному космічному праві концепції загальної спадщини людства має вирішальне значення. Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р. [7] проголошує використання космічного простору на благо всього людства та в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного та наукового розвитку, а космічний простір декларується як спадок всього людства (ст.1).

Висновок. Застосування концепції загальної спадщини людства в міжнародно-правовому регулюванні — характерна риса сучасного міжнародного права. Концепція загальної спадщини людства, як доктрина, отримала визнання міжнародної спільноти, передбачає певні критерії, які застосовуються в інтересах міжнародного співтовариства при формуванні міжнародно-правового регулювання збереження та ощадливого використання об'єктів загальної спад-

щини людства. Інститут міжнародно-правового регулювання використання об'єктів загальної спадщини людства має міжгалузевий характер, а його принципи та критерії застосовуються в різних галузях міжнародного публічного права.

Список використаних джерел:

1. Очерки из лекций по международному праву / проф. О. Эйхельман. — 2-е доп. изд. На правах рукописи. — Киев: Тип. И.И. Чоколова, Фундуклеевская ул., д. № 22, 1909. — 394 с.
2. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. Правовой ун-т. — Изд. 3 –е, перераб. и доп. — М.: Волтерс Клувер, 2008. — 544 с.
3. Тускоз Ж. Міжнародне право [Текст] : підручник / Жан Тускоз; Ред. В. Недашківський. — К. : «АртЕк», 1998. — 401 с.
4. Мельничук О.І. Статус всесвітньої культурної та природної спадщини людства в міжнародному праві: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / О.І. Мельничук ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 2006. — 19 с. — укр.
5. Конвенції з морського права 1982 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_057/page1
6. Радзівіл О.А. Проблеми і перспективи концепції спільної спадщини людства в сучасному міжнародному праві: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / О.А. Радзівіл ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 2000. — 21 с. — укр.
7. Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р.

Бреус С.М.,

в.о. директора Четвертого київського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, аспірант кафедри конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАДАННЯ ДОПОМОГИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОСТУПУ ОСОБИ ДО МЕДІАЦІЇ В ЗМІСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ

Досить часто громадяни України опиняються у такого роду конфліктних ситуаціях, оперативне вирішення яких можливе за проведення якісних медіаційних процедур.

Враховуючи те, що національне законодавство на сьогодні так і не містить в особі правових норм, які б в повній мірі регулювали правовідносини, які виникають у сфері медіації, питання впровадження інституту медіації є вкрай актуальним.

Також не кращим чином впливає на практику надання медіації відсутність у національному законодавстві правового визначення даної категорії.

В науковій доктрині це питання є більш дослідженим. Зокрема, медіацію розглядають як у вузькому значення — посередництво, тобто позасудовий спосіб вирішення спорів [1, с. 12], так і у більш ширшому — як метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту [2].

Аналізуючи дані визначення можна дійти висновку, що медіаторство передбачає:

- наявність власне конфліктної ситуації між людьми;
- незаінтересованого посередника між конфліктуючими сторонами;
- бажання конфліктуючих сторін вирішення їх спору у позасудовий порядок.

Поряд з цим, медіація під час вирішення конфліктної ситуації, має наступні переваги:

— швидші строки вирішення спору, ніж у випадках судового розгляду;

— є менш економічно затратним. Для прикладу, гарантована державою безоплатна професійна правнича допомога до свого змісту включає тільки забезпечення за рахунок державного бюджету послугами адвокатської підтримки та не включає в себе інших судових витрат: сплати судового збору, витрат на проведення судової експертизи.

Окрему увагу слід приділити, ролі та взаємозв'язку медіації з національною системою безоплатної правової допомоги.

Так, стаття 59 Конституції України гарантує кожній людині у визначених законом випадках надання безоплатної професійної правничої допомоги [3].

У свою чергу Законом України «Про безоплатну правову допомогу» визначено, що безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- надання правової інформації;
- надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [4].

Тобто, законодавець відразу розмежував поняття медіації та власне змісту первинної правової допомоги, що на нашу думку не є досить коректним.

Показовим є той факт, що відповідно до Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 2 липня 2015 року № 967/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 24 травня 2016 року № 1487/5) [5] функція надання допомоги в доступі особи до медіації також не належить до компетенції центрів з надання безоплатної правової допомоги.

Дана тенденція не відповідає духу міжнародних документів з питань медіації, зокрема актів Комітету Міністрів Ради Європи, правова позиція яких є кардинально іншою у вищезгаданому питанні.

У Рекомендації № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах встановлено, під час медіації може надаватися правова інформація. Так, відповідно до пункту 10 (х) абзацу першого розділу III вищезгаданої Рекомендації, державам потрібно забезпечити належні механізми проведення процесу медіації згідно з наступним принципом — медіатор може надавати правову інформацію, але не може надавати правові консультації. В належних випадках медіаторові слід інформувати сторони про можливість звернення за порадою до адвоката або до іншого фахівця у галузі права [6].

Тоді ж, як у Рекомендації Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах не визначається уточнень щодо того, які саме види правових послуг можуть надаватися під час медіації. Держави мають розглянути можливість організації і забезпечення повністю або частково безоплатної медіації або надання правничої допомоги для медіації, зокрема, коли інтереси однієї із сторін потребують особливого захисту — йдеться у абзаці 7 розділу 3 вищезгаданої Рекомендації [7].

Також у на думку і окремих вчених, медіатор фактично надає окремі види правової допомоги [8].

Враховуючи викладене, фахівці місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги шляхом надання правової інформації громадянам опосередковано можуть виступати у їх правовому конфлікті медіаторами. Важливо, щоб дана їх діяльність було законодавчо регламентована шляхом внесення змін до Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу». Науково-практичний коментар / За заг. ред. Оніщука М.В. — К.: КП-Сервіс, 2012. — 100 с.
2. Безоплатні юридичні консультації. Інтернет-портал «Стоп корупції» [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://anticorruption.in.ua/instructions/bezoplatni-yurydychni-konsultaciyi.html>
3. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 року №245к/96-ВР із змінами, внесеними згідно із Законом України № 1401-VIII від 2 червня 2016 року / Відомості Верховної Ради України — 2016 — № 28 — Ст. 532.

4. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI / Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 51 — Ст. 577
5. Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції України від 2 липня 2012 року № 967/5 [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12>
6. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах / Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.scourt.gov.ua>
7. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах / Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.scourt.gov.ua>
8. Зайцева Л.В. Медиация по трудовому спору и правовое консультирование / Л.В. Зайцева // Вестник Омской юридической академии. — 2014. — №2 (23). — С. 20–23.

Гаргун С.С.,

студент II курсу

Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Войцеховська І.М.,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

ЕВТАНАЗІЯ: ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЖИТТЯ ЧИ РЕАЛІЗАЦІЯ МОЖЛИВОСТІ ЇМ РОЗПОРЯДЖАТИСЯ?

Проблема евтаназії є однією із найбільш дискусійних у сучасній науковій літературі як на теренах України, так і на міжнародній арені. Науковці не можуть дійти єдиного висновку, чи є раціональним визнання права на смерть, незважаючи на існування значної кількості праць з даної проблематики (авторами яких є С. Бородін, Ю. Дмитрієв, А. Іванюшкін, Б. Юдін, Н. Козлова, О. Капінус, С. Хімченко, О. Довбуш та інші), що зумовлює актуальність обраної теми.

Метою даного дослідження є всебічне вивчення поняття евтаназії як суспільно-правового явища, аналіз досвіду зарубіжних країн, які легалізували дану процедуру, а також перспектив розвитку евтаназії в Україні [1].

Загалом, поняття «евтаназія» тлумачиться як припинення лікарем життя невиліковно хворого з метою позбавлення його від нестерпних страждань, що не піддаються лікуванню наявними медичними методами та засобами, в безболісній або мінімально болісній формі. На доктринальному рівні виділяють два види евтаназії: пасивну (умисне припинення медиками підтримуючої терапії хворого) і активну (введення хворому ліків або інші дії, котрі викликають швидку смерть) [2]. Ставлення до цієї процедури цілком очевидно

є суперечливим, адже йдеться про право на смерть і щодо цього існує дві позиції. Прибічники першої визнають необмеженість права вибору людини у питанні продовження власного життя чи його припинення. Прихильники іншої ж пропагують повну підпорядкованість подібного вибору суспільним і державним інтересам. Думки різняться, поготів їхня аргументація диференційованого характеру є переконливою.

Світове законодавство також є неоднозначним у вирішенні цього питання. Так, наприклад, в Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р. головним, фундаментальним правом людини, що посідає особливе місце серед особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування фізичної особи, визнається право на життя. А отже, воно не може бути обмежено навіть самим носієм цього права.

Протягом останніх років питання евтаназії на міжнародному рівні залишається насущним, внаслідок посилення інтересу до нього у юриспруденції та паліотичній медицині деяких держав. До прикладу, у жовтні 1987 р. в Іспанії 39-а Всесвітня медична асамблея прийняла Декларацію про евтаназію, у якій остання як акт навмисного позбавлення життя пацієнта — навіть на прохання його самого або на підставі подібного прохання його близьких — була визнана неетичною [3]. Минуло понад 30 років, проте інтерес до правового регулювання такої процедури не зникає. Зокрема, ст. 2 Європейської конвенції про права людини прямо передбачає право людини на життя та заборону навмисного його позбавлення [4]. Прийнята Парламентською асамблеєю Ради Європи Резолюція «Захист прав та гідності людини з урахування раніше висловлених побажань пацієнта» також вказує на заборону евтаназії як поняття «заповіт за життя» [5].

Положення Конституції України відображають міжнародний підхід до правового регулювання евтаназії. Стаття 3 Основного закону нашої держави декларує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а відповідно до ст. 27 кожна людина має право на життя й ніхто не може бути свавільно позбавлений його [6]. Право на життя також гарантується положеннями Цивільного Кодексу України. Так, згідно з ч. 4 ст. 281 забороняється задоволення прохання фізичної

особи про припинення її життя [7]. Положення ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України передбачають, що медичні працівники зобов'язані надавати допомогу в повному обсязі хворому, який перебуває в критичному для життя стані. Пункт 2 ст. 52 вказаного акту забороняє пасивну евтаназію, а п. 3 ст. 52 — активну, де зазначається, що медичним працівникам «забороняється здійснення евтаназії — навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждання» [8].

Також, варто зазначити, що Європейський суд з прав людини базує свої рішення відповідно до ситуації (тому остаточної відповіді щодо можливості декриміналізації евтаназії немає), проте більшість рішень забороняє таку процедуру.

Разом із тим, у ряді країн така медична процедура здійснюється вже легально. Так, у законодавстві країн Бенілюксу офіційно закріплено дозвіл пасивної та в окремих випадках активної евтаназії (у Бельгії — з 2002 р., у Нідерландах — з 2001 р., у Люксембурзі — з 2009 р.), але з певними застереженнями, що передбачають виключення зловживань. У Швеції та Фінляндії пасивна евтаназія шляхом припинення підтримки життя невиліковного пацієнта не вважається протизаконною [9]. Західні правові інститути теж не є виключенням: законодавством штату Індіана (США) передбачено право на складання прижиттєвого заповіту, у якому пацієнт підтверджує свою волю на те, щоб його життя не продовжувалося штучним чином за певних обставин; а у штаті Каліфорнія (США) було прийнято перший в світі закон «Про право людини на смерть» (1977 р.), в якому встановлено можливість невиліковно хворим заздалегідь підписати офіційний дозвіл на відключення реанімаційних апаратів [10].

Така неоднотайність серед законодавців зумовлена проблемою тлумачення поняття «право на життя», яке можна розглядати широко як право розпоряджатися ним, а також вузько як заборону права на смерть. Без дослідження відповідної аргументації, важко визначити, чи є евтаназія вираженням рішенням. Тому, зваживши усі «за» та «проти», спробуємо дізнатися про це.

В контексті права на життя, надаючи перевагу такій процедурі, стверджується:

- евтаназія дозволяє повною мірою реалізувати право людини розпоряджатися своїм життям, зокрема приймати рішення про його припинення;

- вона забезпечує реалізацію одного з основоположних принципів права — принципу гуманізму, оскільки припиняє страждання і муки невиліковно хворого;

- людина визнається найвищою цінністю (ч. 1 ст. 3 Конституції України), потреби і право на самовизначення, право на свободу, право на повагу гідності, право на гідну смерть якої мають бути гарантовані й забезпечені державою.

Що ж стосується негативних чинників, то:

- з погляду релігії подібна процедура є неприйнятною: «Бог дав людині життя, а тому і приймати рішення про його позбавлення може лише Він» (Іов 1:21);

- дозвіл застосовувати евтаназію з великою вірогідністю може стати стримуючим фактором в пошуку нових ефективних способів і засобів лікування (зазвичай саме «боротьба зі смертю» спонукає медицину рухатися вперед);

- легалізація евтаназії може призвести до примусу інвалідів, престарілих і невиліковно хворих осіб реалізовувати своє право на смерть (такі особи та їх родичі вважають, що вони є «тягарем»). З цього випливає дія принципу «незворотності» евтаназії — навіть тоді, коли пацієнт словесно або іншим очевидним способом погодився, то він завжди може передумати, а коли процедура вже «запущена», то права змінити рішення у нього вже немає;

- такий спосіб позбавлення життя може стати засобом вчинення злочинів, умертвіння осіб похилого віку, інвалідів, невиліковних хворих, на лікування яких не вистачає грошей, підкупу медперсоналу, зловживання посадовим становищем, насильницького донорства, шахрайства тощо.

З огляду на проведену порівняльну характеристику (зокрема, велику кількість аргументів «проти»), може скластися враження, що евтаназії немає місця у сучасному суспільстві. Попри це, таку практику можна виправдати [11]. Окрім висловлених аргументів на користь легалізації евтаназії, слід звернути увагу, що в даній проблематиці ключовим дискурсом є «сучасне суспільство». ХХІ століття — це час феноменального й глобалізованого науково-технічного прогресу (далі — НТП) з усіма інтегруючими похідними. Медицина, своєю чергою, є складовою технократизму й основним фактором розвитку останнього. Все це сприяє можливості винайдення нових форм здійснення безболісної евтаназії. Тобто, якщо «відкинути»

критичні думки з біоетичного, морального та теологічного поглядів, що не мають юридичного зобов'язального характеру, то фактично на основне тло постає лише НТП та правова доктрина, що тісно переплітаються наперекір ідеологічних орієнтирів більшості.

Підсумовуючи викладене, на нашу думку, важливим кроком до розбудови демократичної та правової держави, в якій особа може вільно розпоряджатися своїм правом на життя, є скасування вищевказаних норм чинного законодавства України щодо заборони евтаназії та розроблення ряду нормативно-правових актів, які б чітко регламентували дану процедуру та визначали особливості нагляду за її здійсненням. Варто наголосити, що визнання права на смерть на міжнародному та національному рівнях ставить перед сучасною країною, насамперед, підвищенні вимоги контролю [12]. Доцільність закріплення евтаназії на законодавчому рівні підтримує й низка науковців — зокрема О. Довбуш вважає за можливе вже нині врегулювати в Україні процес обмеженої евтаназії, яка б не суперечила чинному законодавству й етиці медичних працівників [13].

Отже, покладаючись на конституційні права людини, та згідно з широким підходом до тлумачення права на життя, слід зробити висновок — принцип автономії пацієнта полягає у можливості реалізовувати власне право на смерть, що слугує підґрунтям для легалізації евтаназії.

Список використаних джерел:

1. Миловицька Н.А. Евтаназія: Право на життя [Електронний ресурс] / Н.А. Миловицька, Д.І. Голопа. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/visnuk_23%20ch.%201%20t.%201.pdf.
2. Гришук В. К. Евтаназія: кримінально-правові проблеми [Електронний ресурс] / В. К. Гришук. — 2004. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=p&i=&d=321>.
3. Права людини і професійні стандарти для юристів : Документи міжнародних організацій. — Амстердам-Київ : Українсько-Американське бюро захисту прав людини, 1996. — 341 с.
4. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

5. Protecting human rights and dignity by talking into account previously expressed wishes of patients. Resolution. Doc : 1859 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefATDetails_E.asp?FileID=18064.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/>.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2013 року № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
9. Іфтода О.М. Евтаназія: за і проти [Електронний ресурс] / О.М. Іфтода // Дайджест БДМУ. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.bsmu.edu.ua/uk/news/digest/3413-evtanaziya-za-i-proti>.
10. Эвтаназия: за и против // Здоровье Украины: Мед. газ. — 2001. — № 1. — С. 5.
11. F. D'Agostino, Non è di una legge che abbiamo bisogno, in J. Noriega, M. L. Di Pietro (a cura di), Né accanimento, né eutanasia, Pontificia Università Lateranese, Roma. — 2002. — 105 p.
12. Подковенко Т.О. Евтаназія в Україні: правові аспекти легалізації [Електронний ресурс] / Т.О. Подковенко, Т.І. Сюзанська. // Юридичний науковий електронний журнал. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: http://lsej.org.ua/1_2017/11.pdf.
13. Довбуш О. Право на гідну смерть: Історія і сьогодення проблеми / О. Довбуш. // Право України. — 2002. — № 10. — С. 122–125.

Жарій М.М.,

студентка Національної академії внутрішніх справ,
курс 6 КМ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ЖИТТЯ

Загальновизнаною в світовій практиці є оцінка ефективності діяльності держави залежно від стану дотримання в країні особистих немайнових прав фізичної особи, зокрема, права на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність.

Основним, універсальним правом людини є право на життя. Вперше міжнародно-правова регламентація права на життя була згадана у Загальній декларації прав людини 1948 р., де зазначається, що кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність [2, с. 3]. Крім того, Конституція України проголошує: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Обов'язок держави — захищати життя людини» [1, с. 27].

Аналізуючи норми чинного законодавства, що стосуються права людини на життя, варто звернути увагу на такі питання:

— по-перше, чи на достатньому рівні врегульовані всі проблеми прав людини на життя;

— по-друге, чи відповідають чинні нормативні акти нинішньому розумінню права людини на життя і чи сповна вони використовуються;

Право на життя можна розглядати в декількох аспектах: право на збереження життя і право розпоряджатися своїм життям. При цьому в теоретичному і практичному аспектах важливе значення має визначення юридичних меж життя. Найсприйнятливішим є твердження, що початок життя людини слід розглядати як юридичний факт-подію, з якою пов'язані виникнення, зміна і припинення правовідносин.

Відомо, що в нашій країні право на збереження життя розглядається як відмова від смертної кари, визначення правил використання зброї і перебування її у цивільному обігу. Ці проблеми регулюються як міжнародними договорами, так і нормативними актами України [4, с. 126].

Темою особливих дискусій, особливо останнім часом, стало відношення до смертної кари, як кримінального покарання. Загалом серед населення думки щодо смертної кари різні. Відомо, що під час вступу України в Раду Європи їй необхідно було відмінити смертну кару, що зумовлено обов'язковою умовою — відсутність смертної кари. 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України своїм рішенням визнав, що смертна кара суперечить нормам Конституції України.

Прихильники смертної кари аргументують необхідність її застосування у нинішніх умовах, що зумовлено збільшенням безробіття, соціально-політичною кризою і розгулом злочинності. Як зазначається, смертна кара реалізує справедливість відплати за важкий злочин, що позбавляє злочинця змоги скоювати нові злочини, справляє стримуючий вплив на можливих злочинців тощо. Вважається, що відміна смертної кари є безпідставною і небезпечною для всього суспільства.

У свою чергу, варто зазначити, що життя людині дає природа, і лише вона може його позбавити, навіть найважчий злочин вчинений людиною не може бути підставою для того, щоб держава через закон виносила їй смертний вирок і позбавляла життя.

Опубліковані дослідження свідчать, що в країнах, де застосовувалась смертна кара, кількість вбивств після її скасування не збільшувалась. У нинішніх умовах є всі технічні та інші можливості, щоб ізолювати злочинців від суспільства, не дати їм змоги скоювати нові злочини. Хочу висловити також думку щодо права людини розпоряджатися своїм життям. Право на життя — це природне право людини.

Можна стверджувати, що держава не забороняє, а й побічно визнає не протиправними діяння громадян з високим ризиком для їх власного життя (наприклад, каскадерів).

Значна частина людей, у тому числі дітей, припиняє своє життя самогубством. Щорічно, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, здійснюється понад 500 тис. самогубств і майже 7 млн. спроб покінчити зі своїм життям. Актуальною залишається ця проблема і для України. До речі, в нашій державі, як і в інших державах законодавчо заборони на самогубство немає. Варто зауважити, у світі співвідношення між кількістю вбивств і самогубств майже завжди однакове і складає 1 до 3.

Дискусійним залишається питання про право на припинення людиною власного життя шляхом евтаназії: активної (позитивної), коли використовуються засоби, що сприяють настанню смерті; і пасивної (негативної), коли відмовляються від заходів, що сприяють підтриманню життя.

Українське законодавство не визнає правомірність евтаназії і класифікує її як злочин [5, с. 27].

Розглянуті проблеми перебувають у тісному взаємозв'язку зі станом реалізації прав людини на життя, закріплених чинним законодавством України. Міжнародні експерти, оцінюючи ситуацію з дотриманням прав людини в Україні, визнають її відносно задовільною. Але за цим «відносно» криється чимало невирішених питань. Для прикладу зупинимось на деяких з них, що стосуються дітей.

Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН Конвенція про права дитини, розвиваючи положення Загальної декларації прав людини, зазначила, що кожна дитина має невід'ємне право на життя, що держава повинна забезпечувати виживання дітей та їх здоровий розвиток, поважати право дитини на збереження індивідуальності тощо [3, с. 6–8].

Всі ці міжнародні норми, незважаючи на їх формальну самостійність, вважаються складовою всеохоплюючого права людини на життя. Адже, майбутнє кожної людини залежить від молодого покоління.

Статистика показує, що з 70-х років в Україні зафіксована прогресуюча фізична і психічна деградація дітей, їх генного коду. Крім того, зменшилися можливості щодо права дитини на першочерговий доступ до передових методів лікування.

Ширшому залученню молодого покоління до проблем прав людини могли б сприяти семінари, конференції від районного, міського до державного масштабів. Проводити їх могли б як державні органи і їх наукові установи, так і громадські організації. Ці заходи допомагали б молодому поколінню краще розуміти свої права і обов'язки, чіткіше визначити своє місце у житті і участь у зміні його на краще.

Проголошене Загальною декларацією прав людини право на життя знайшло беззастережну підтримку в Україні, що справляє позитивний вплив на стан правозахисної роботи. У Конституції України закладено надійні підвалини гарантування цього права. Основні складові права людини на життя в цілому урегульовані чинним

законодавством. Частина ж з них ще потребує чіткої правової регламентації відповідно до міжнародної практики, нового розуміння найпершого права людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103.
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 13. — Ст. 145.
4. Цивільний процес: навчальний посібник / А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін. / За ред. Ю.В. Білоусова. — К.: Прецедент, 2006. — 296 с.
5. Конституція України. Науково-практичний коментар / ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. — Х.: Право, 2003. — 808 с.

Жаркова Софія,

учениця 10 класу НВК №1

Покровської міської ради Донецької області

Науковий керівник:

Гайворонський П.Є.,

учитель історії та права НВК №1

ДОНБАС — НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА УКРАЇНИ

Метою цього повідомлення є відстоювання тези про те, що Донбас — це невід'ємна частина України. Завданням виступу є дослідження конституційно-правової бази й аргументація цієї тези. Актуальність тези ґрунтується на наслідках сепаратистського путчу в Донбасі: близько 10000 загиблих (за іншими даними до 20000 тисяч), руйнація сотень сіл та десятків міст Донеччини й Луганщини.

Виходячи з Акту проголошення незалежності України та створення самостійної української держави — УКРАЇНИ, територія

України є неподільною і недоторканою [1]. На території України мають чинність виключно Конституція і закони України. До складу України входить 24 області та АР Крим.

Абсолютно неправомірними є посилання на так званий «референдум» на Донбасі, бо «референдум» був проведений на протиправних засадах, адже, по-перше, згідно зі статтею 73 Конституції України питання про зміну території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом. По-друге, був брутально порушений **порядок** призначення референдуму, адже, згідно зі статтею 72 Конституції України «всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень» [2].

Пригадаємо з цього приводу закон України «Про Всеукраїнський референдум». Зокрема, в ньому говориться:

«Стаття 2.

Порядок підготовки і проведення всеукраїнського референдуму регулюється Конституцією України, цим Законом, а також іншими законодавчими актами України.

Стаття 3. Предмет всеукраїнського референдуму

1. Предметом всеукраїнського референдуму можуть бути будь-які питання за винятком тих, вирішення яких референдумом не допускається Конституцією України, законами України.

2. На всеукраїнський референдум можуть виноситися декілька питань з однієї проблеми.

3. За предметом всеукраїнський референдум може бути:

1) про схвалення нової редакції Конституції України, внесення змін до Конституції України, скасування, втрату чинності чи визнання не чинним закону про внесення змін до Конституції України (конституційний референдум);

2) про зміни території України (ратифікаційний референдум);

3) щодо прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України (законодавчий референдум);

4) з будь-якого питання за винятком тих, щодо яких референдум не допускається згідно з Конституцією України (загальний референдум)» [3].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», тимчасово окупована територія України є не-

від'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України [4]. 17 березня 2015 року Верховна Рада також визнала тимчасово окупованими територіями окремі райони Донецької та Луганської областей.

Донбас — історично створений регіон, що вміщує більшу частину Донецької та південну частину Луганської області. Це великий центр вугільної промисловості України, а також чорної і кольорової металургії.

Донбас є одним з найбільш урбанізованих регіонів світу і самим урбанізованим регіоном України, близько 90 % жителів якого проживають в містах і селищах міського типу. У квітні 2014 року, в результаті політичної кризи в Україні, на території області була проголошена так звана «Донецька Народна Республіка». Оскільки частина території області разом з містом Донецьком контролюється «ДНР», обласна адміністрація та більшість обласних державних установ знаходяться в Краматорську, обласна рада — в Маріуполі; обласні установи знаходяться також в Слов'янську, Маріуполі, Костянтинівці, Бахмуті і Мирнограді. На частині території області запроваджено особливий порядок місцевого самоврядування.

На сьогоднішній день практично всі експерти сходяться на думці, що українська економіка знаходиться в стані спаду. Багато в чому це відбувається внаслідок втрати частини Донбасу. При цьому зупинити такий спад поки що не є можливим. Навіть Уряд України, який до цього будував оптимістичні прогнози, припинив заперечувати факт економічної кризи.

Донбас — один з найбільших промислових регіонів країни. На його території розташовані 40 % основних виробничих фондів чорної металургії України і 10 % фондів електроенергетики. За даними Держкомстату, на частку підприємств Луганської та Донецької областей у 2012-му році приходилося 15,7 % ВВП України [5].

Сучасний Донбас орієнтований на минулий технологічний уклад більше, ніж інші регіони. Цей уклад потребує багато енергоносіїв, металу, труб, продуктів основної хімії, важкого машинобудування. Зупинення чи втрата Донбасу — тяжкий удар по сучасній українській економіці.

«Окуповані території» – технічний термін в міжнародному праві. Відповідно до статті 42 Положення про закони і звичаї війни на суходолі (додаток до IV Конвенції про закони і звичаї війни на сухо-

долі від 18.10.1907 р.) «територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції» [6].

Згідно норм міжнародного права, окупована територія юридично продовжує залишатися територією тієї держави, якій вона належала до окупації. Держава-окупант на окупованій території зобов'язана забезпечити громадський порядок і життя населення. Державі-окупанту забороняється скасовувати на зайнятій території закони, що діяли до окупації, але вона має право призупинити дію тих місцевих законів, які не відповідають інтересам безпеки окупаційної армії або окупаційної влади, а також може видавати тимчасові адміністративні акти, якщо це необхідно для підтримки громадського порядку. Права населення на окупованій території захищені міжнародним правом незалежно від будь-яких змін в управлінні окупованою територією.

Кабінет Міністрів України вже затвердив перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження. По Луганській області в цей перелік увійшли наступні міста: Луганськ, Алчевськ, Антрацит, Брянка, Кіровське, Красний Луч, Первомайськ, Ровеньки, Краснодон, Свердловськ, Стаханов, а також усі населені пункти Антрацитівського, Краснодонського, Лутугинського, Перевальського, Свердловського та Слов'яносербського районів. По Донецькій області — це Донецьк, Докучаєвськ, Горлівка, Єнакієве (крім передмістя — Вуглегірська), Макіївка, Жданівка, Кіровське, Сніжне, Торез, Харцизьк, Шахтарськ (увесь район), Ясинувата, Зугрес і села Новоазовського, Старобешівського та Амвросіївського районів [7].

Зараз Україна відстоює свій суверенітет і територіальну цілісність. Президент України Петро Порошенко під час свого візиту 23–25 грудня 2016 року до Ізраїлю наголосив: «Я приїхав як Президент країни, яка щодня бореться за свою незалежність, суверенітет і територіальну цілісність», і висловив захоплення патріотизмом і хоробрістю ізраїльтян, які щодня стоять на варті свого суверенітету. При цьому він підкреслив схожість ситуації в тій країні зі становищем на Сході України і в Криму [8].

Таким чином, виходячи з інформації, поданої вище, можна стверджувати, що, незважаючи на тимчасову окупацію Донбасу, він залишається невід'ємно складовою України.

Список використаних джерел:

1. Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
2. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради. — 1996. — № 30. — С. 141.
3. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 06.11.2012 р. № 5475-VI // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>
5. Шаповал Екатерина. Как на экономике Украины может отразиться гипотетическая аннексия Донецкой и Луганской областей / Екатерина Шаповал // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hubs.ua/business/ukraina-bez-donbassa-9093.html>
6. Положення про закони і звичаї війни на суходолі: додаток до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_222
7. Миськевич Т. Складні часи — складні рішення: економічна ізоляція Донбасу / Т. Миськевич // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=646:okupovani-teritoriji-na-skhodi-ukrajini&catid=8&Itemid=350
8. Президенти України та Ізраїлю виступають за негайну деокупацію Криму // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ua.krymr.com/a/news/27442556.html>

Комар П.А.,

аспірант кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Сучасні конституційні процеси в Україні характеризуються своєю динамічністю, багатовекторністю та неоднозначністю. Очевидно, що триваюча конституційна реформа повинна мати системний характер і отримувати ґрунтовне теоретико-методологічне забезпечення. Серед множини питань, які мають враховуватися науковцями та законотворцями, не останнє місце займає й теорія багатоаспектної системи конституційного права, а отже і конституційного законодавства. Тому наукові пошуки, які дозволяють пізнати сукупність структурних елементів чинного конституційного законодавства у їх органічному правовому взаємозв'язку, є своєчасними та доречними.

Окремі аспекти сутності законодавства, його ознак досліджувались у працях С. Алексєєва, О. Зайчука, А. Зайця, В. Журавського, М. Козюбри, В. Копейчикова, О. Скакун, Н. Пархоменко та інших. Проблематика систем саме конституційного права та законодавства ставала предметом наукового дослідження А. Крусян, В. Погорілка, П. Рабиновича, Ю. Шемшущенка та інших. Проте проблема формування цілісних, системних підходів до розуміння сутності та ознак конституційного законодавства залишається відкритою, що зумовлено необхідністю вироблення сучасної моделі правового регулювання суспільних відносин.

На думку А. Крусян, визначення змісту і принципів структурування системи конституційного законодавства є теоретично необхідним для формування сучасного українського конституціоналізму і практично важливим для оптимального функціонування його системи, для якої конституційне законодавство є нормативною основою, тобто відіграє основоположну роль [1, с. 25].

Цікавою є теза В. Копейчикова, який зазначав, що «право може існувати і поза своєю інституційною формою (законодавством)»

[2, с. 594–595], тобто законодавство автор розуміє як інституційну форму права. Але такий підхід, хоча і демонструє надзвичайну важливість досліджуваної категорії, проте не розкидає її змістовно. Отже, абсолютно логічним здається поелементний підхід до формулювання відповідної дефініції через аналіз термінів, які складають це словосполучення.

Щодо прикметника «конституційний», то він вказує на низку особливостей, з урахуванням яких слід визначати саме конституційне законодавство України. До числа цих особливостей належить те, що конституційне законодавство має регулювати особливі суспільні відносини, які відзначає основоположний, базовий характер (тобто особлива сфера регулювання), що обумовлює іншу особливість — провідне місце конституційного законодавства в загальній системі українського законодавства [1, с. 25].

Стосовно другого терміну — «законодавство» — треба зазначити, що у сучасній науці він трактується по-різному, що частково зумовлено невизначеністю змісту законодавства як такого. Можна виокремити якнайменш два основні підходи: «широкий», згідно з яким законодавство подано як акти законодавчих органів і підзаконні акти (акти органів управління тощо), та «вузький» — як «тільки закони» [3, с. 118].

Подекуди зустрічається і достатньо амбіційний погляд на законодавство, яке, наприклад, Р. Прітченко визначає як сукупність джерел права, що є формою вираження правових норм [4, с. 328]. «Якщо законодавство розглядати як сукупність джерел права, — відзначає науковець, — то необхідно визнати, що це поняття охоплює собою не лише нормативно-правові акти, а й правові звичаї та юридичні прецеденти». Із такою точкою зору важко погодитись, хоча б з огляду на те, що правовий звичай і юридичний прецедент не є загальновизнаними джерелами права України, тому якщо й застосовуються в певних сферах суспільного життя, то лише як виняток. Отже зазначений підхід вбачається за доцільне відкинути одразу як хибний, оскільки «зовнішня форма права» не дорівнює «законодавству». Скоріше тут йдеться про систему джерел права. Основним елементом законодавства є саме нормативно-правовий акт, і тому законодавство не може включати до свого складу інші джерела права.

Розуміння законодавства у різних трактуваннях (як це подекуди можна спостерігати на доктринальному рівні для інших феноменів:

«право» в об'єктивному та суб'єктивному сенсах, матеріальна та формальна конституція, вузький та широкий аспект конституціоналізму тощо) здається неприпустимим, тому що може спричинити проблеми під час правозастосування. Саме через це варто науково визначитись із найбільш прийнятним тлумаченням аналізованого терміну та закріпити у законі.

А. Крусян вважає, що «теоретично і практично обґрунтованим є визначення конституційного законодавства України у вузькому розумінні, як сукупності виключно законів» [1, с. 25]. Натомість у тій самій праці міститься теза: «уявляється <...> доцільним <...> закріплення в законодавстві України (шляхом унесення відповідних змін до Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України» та Регламенту Конституційного Суду України) такого повноваження Конституційного Суду України, як розгляд справ щодо конституційних скарг» [1, с. 57]. Отже, вбачається певна непослідовність, у другому випадку авторка вже охоплює терміном «законодавство» зокрема Регламент Конституційного Суду України, що, як відомо, затверджується навіть не нормативно-правовим актом, а рішенням Конституційного Суду.

Що ж до самого Конституційного Суду України, він тлумачить термін «законодавство», виходячи з широкого підходу (у резолютивній частині Рішення у справі про тлумачення терміну «законодавство»). Зокрема, «законодавство», на думку Суду, «охоплює закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети та постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень і відповідно до Конституції України та законів України» [5].

Водночас у мотивувальній частині йдеться: «Термін «законодавство» досить широко використовується у правовій системі в основному у значенні сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права. Цей термін без визначення його змісту використовує і Конституція України (статті 9, 19, 118, пункт 12 Перехідних положень). У законах залежно від важливості і специфіки суспільних відносин, що регулюються, цей термін вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі лише закони; в інших, передусім кодифікованих, в поняття «законодавство» включаються

як закони та інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках — також і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади».

Оскільки, виробляючи свою правову позицію, Конституційний Суд посилається на Конституцію України, варто проаналізувати, як Основний Закон характеризує законодавство. У частині восьмій статті 118 йдеться, що «рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня» [6]. Отже, назвавши закони України, конституцієдавець через кому перераховує «інші акти законодавства». Цей факт вже виключає можливість обмежувати зміст поняття «законодавство» виключно законами України.

Таким чином, варто погодитись із думкою В. Мельника, що з правової точки зору, термін «законодавство» є узагальнюючим, тобто таким, що тісно пов'язаний з категоріями «правовий акт» та «нормативно-правовий акт», оскільки через них «законодавство» функціонує та розвивається. У його основі лежить система взаємопов'язаних між собою правових актів, які містять норми права [7, с. 51]; законодавство «включає усю систему нормативно-правових актів, які можуть ухвалюватись у встановленому порядку органами державної влади та місцевого самоврядування» [1, с. 52].

На основі вищенаведених міркувань, можна сформулювати поняття «конституційне законодавство», яке будучи основою системи сучасного українського конституціоналізму, охоплює систему взаємопов'язаних чинних нормативно-правових актів та міжнародних договорів України, очолювану Конституцією України.

Список використаних джерел:

1. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / [М.В. Афанасьєва, В.М. Шаповал, А.А. Єзеров та ін.]; за ред. А.Р. Крусян. — Одеса: Фенікс, 2015. — Вип. 3: Сучасний український конституціоналізм. — 526 с.
2. Правова доктрина України: у 5 т. — Х.: Право, 2013. — Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В.Я. Тацій, О.Д. Святоцький, С.І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. — 976 с.

3. Тодыка Ю.Н. Конституция Украины — Основной Закон государства и общества / Ю.Н. Тодыка. — Х.: Факт, 2001. — 382 с.
4. Основы теории права и государства в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / А.С. Васильев, В.В. Иванов, А.И. Миколаенко и др. — Х.: Одиссей, 2003. — 360 с.
5. Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98 у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна «законодавство») // Офіційний вісник України. — 1998. — № 32. — Ст. 1209.
6. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
7. Поняття та ознаки законодавства: проблеми, підходи, напрями вирішення / В.П. Мельник // Держава і право. — 2009. — Вип. 44. — С. 50–54.

Кривецька О.В.,

*аспірант кафедри міжнародного приватного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, LL.M*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛА «ЄДИНОГО ШЛЯХУ» У ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Сьогодні у міжнародному інвестиційному праві гостро постає проблема виникнення паралельних або послідовних проваджень, спрямованих на урегулювання спору між іноземним інвестором та державою-реципієнтом у рамках різних форумів. Класичний приклад таких паралельних проваджень — розгляд тотожних або пов'язаних спорів у національному суді або комерційному арбітражі, з одного боку (на підставі приватноправового контракти між державою та іноземним інвестором), та у міжнародному інвестиційному арбітражі, з іншого (на підставі міжнародного договору про захист іноземних інвестицій).

Деякі дослідники вважають, що найефективніший метод вирішення проблеми паралельного провадження — запобігти виникненню цього явища на етапі його «зародку» [1]. Один із найефективніших способів у цьому випадку полягає у закріпленні в тексті міжнародних договорів про захист інвестицій (далі — «міжнародні інвестиційні договори») правила «єдиного шляху» (англ. fork-in-the-road clause).

Згідно з правилом «єдиного шляху», інвестор, перш ніж подати позов, повинен визначитися з компетентним форумом для розгляду спору, і цей вибір є остаточним після звернення інвестора до обраного форуму [2, с. 239]. Як правило, інвестор обирає між національним судом держави-реципієнта або міжнародним арбітражем, однак кількість альтернативних форумів може бути більшою [2, с. 241].

Відмінність між правилом «єдиного шляху» та «відмови від позову»

Правило «єдиного шляху» слід відрізняти від положення про відмову від позову. Положення про відмову від позову позбавляє інвестора, який звернувся до уповноваженого органу на підставі міжнародного інвестиційного договору, права ініціювати процедуру врегулювання спору в рамках іншого форуму щодо аналогічного предмету спору та з однакових правових підстав [3]. На сьогодні чимало міжнародних договорів про захист інвестицій містять такі положення, наприклад Північноамериканський договір про вільну торгівлю, типовий двосторонній договір США про захист іноземних інвестицій (US BIT), Угода про вільну торгівлю між США, країнами Центральної Америки та Домініканською республікою (CAFTA-DR), двосторонній інвестиційний договір між Мексикою та Кореєю [4, с. 29].

Таким чином, положення про відмову від позову, закріплене у міжнародному інвестиційному договорі, не залишає інвестору вибору і зобов'язує його використати процедуру інвестиційного арбітражу як єдину можливу для врегулювання спору. Натомість правило «єдиного шляху» надає у розпорядження позивача кілька альтернативних варіантів, між якими останній повинен зробити свій вибір. При цьому Лондонський міжнародний третейський суд у справі ОЕРС проти Республіки Еквадор зауважив, що вибір позивача повинен бути вільним і позбавленим будь-якого тиску [5]. Тому правило «єдиного шляху» наділяє іноземного інвестора більшою свободою дій.

Спільна риса обох положень полягає у їх кінцевому призначенні: вони мають на меті запобігти паралельним провадженням щодо розгляду спорів між іноземним інвестором і державою-реципієнтом.

Тлумачення правила «єдиного шляху»: ідентичність спору

Як свідчить практика Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів (далі — ІКСІД або Суд), аналіз дотримання міжнародним інвестором правила «єдиного шляху» при ініціюванні спору в міжнародному інвестиційному арбітражі, включає три питання: (1) чи був розпочатий процес в національному суді держави-реципієнта перед тим, як інвестор зробив свій вибір на користь міжнародного інвестиційного арбітражу; (2) чи спір між сторонами, який розглядається в рамках обох проваджень, є ідентичним; і (3) чи сторони обох спорів є ідентичними [2, с. 248]. У випадку стверджуваної відповіді на всі три запитання інвестор вважається таким, що уже зробив свій вибір на користь національного суду, а тому спір не підлягає розгляду в порядку міжнародного інвестиційного арбітражу.

Одне із найскладніших зазначених елементів є питання ідентичності спору. Як правило, позивач у таких випадках стверджує, що ідентичність відсутня, оскільки спір, який розглядається у національному суді, виникає на підставі приватноправового контракту між іноземним інвестором і державою-реципієнтом (contract claim), а спір, ініційований у міжнародному інвестиційному арбітражі, ґрунтується на порушенні міжнародного інвестиційного договору, укладеного між державою-реципієнтом і «рідною» державою іноземного інвестора (treaty claim).

Донедавна у практиці міжнародного інвестиційного арбітражу, передусім в рішеннях ІКСІД, переважало вузьке тлумачення ідентичності спору. Як зазначив ІКСІД у рішенні щодо справи Toto Costruzioni проти Лівану, приватно- і публічноправовий спори можуть виникати на основі однакових фактичних обставин, однак відрізняються такі спори за правовою підставою позовних вимог [6, п. 214]. Такий підхід неодноразово дозволяв ІКСІД зробити висновок про наявність власної юрисдикції щодо спору.

Широке тлумачення ідентичності спорів у цілях застосування принципу «єдиного шляху» можна прослідкувати на прикладі двох справ, які розглядалися ІКСІД: Pantechniki проти Албанії [7] та H&N Enterprises Investments проти Єгипту [8].

У справі *Pantechniki v. Albania* Суд ІКСІД в одноособовому складі судді Яна Паулсона, аналізуючи правило «єдиного шляху», закріплене у міжнародному інвестиційному договорі між Албанією та Грецією, відійшов від «семантичного» поділу позовів на «приватно-правові» та «публічно-правові» [7, п. 60], якого дотримувався ІКСІД у попередніх рішеннях. Натомість Суд задався запитанням, чи мають обидва позови однакову «фундаментальну основу» для того, щоб вважатися ідентичними?

Згідно з тлумаченням судді Паулсона встановлення однакової «фундаментальної основи» виходить за межі простого припущення, що фактичні обставини та позовні вимоги є однаковими. Іншими словами, спори не мають спільної «фундаментальної бази» у випадку, якщо суд визначить, що «публічно-правовий позов справді може існувати самостійно без прив'язки до контракту». [7, п. 64]. Суд зазначив при цьому, що на однакових обставинах справи можуть ґрунтуватися різні позови, тоді як подібність позовних вимог не обов'язково вказує на ідентичність правових підстав виникнення позову [7, п. 62]. Однак у цій конкретній справі Суд дійшов висновку, що позов про відшкодування збитків, поданий іноземним інвестором у національний суд Лівану та в ІКСІД, мав спільну фундаментальну базу, а інвестор, знаючи про можливість звернутися до ІКСІД, свідомо обрав національну судову систему держави-реципієнта.

Теорія «фундаментальної основи» була використана при розгляді міжнародного інвестиційного спору *H&H Enterprises Investments vs. Egypt*. У своєму рішенні ІКСІД зробив висновок, що позивач уже використав правило «єдиного шляху», подавши скаргу в національні суди Єгипту стосовно спору із тією ж «фундаментальною основою». Важливо підкреслити, що Суд погодився із твердженням відповідача про те, що дотримання класичного тесту «тривимірної ідентичності» (ідентичність сторін, предмету і підстав виникнення спору) позбавляє правило «єдиного шляху» його першочергового призначення та практичної цінності [8, п. 369].

Вперше поняття «фундаментальної основи» для позову був використаний у 1903 році Американсько-венесуельською спільною комісією у рішенні щодо справи *Woodruff* [8, п. 370]. У подальшому цей підхід був алаптований суддею Паулсоном. Деякі практики вважають, що широкий підхід, використаний у рішенні у справі *Pantechniki*, «скаламутив воду» у практиці міжнародного інвести-

ційного арбітражу щодо визначення меж між поняттями «публічно правового» та «приватноправового» позовів [9, с. 14].

Таким чином, правило «єдиного шляху», як і «положення про відмову», не можна вважати автоматичним вирішенням проблеми паралельного провадження. Самого включення цього положення в текст міжнародного інвестиційного договору не достатньо — самі сторони, передусім — позивач, повинні бути зацікавлені в уникненні паралельних процесів в національному суді держави-відповідача та міжнародного інвестиційного суду.

Список використаних джерел:

1. Sae Youn Kim i Taejoon Ahn, 'Investment Arbitration and Parallel Proceeding' in Barton Legum (ed.), *The Investment Treaty Arbitration Review* (2nd ed.) (Law Business Research Ltd 2017), pp. 78-90.
2. Christoph Schreuer, 'Travelling the BIT Route: Of Waiting Periods, Umbrella Clauses and Forks in the Road' in *Journal of World Investment & Trade* (2004), Vol. 5 No. 2, pp. 231-256.
3. Diane A Desierto, 'Host State Controls over the Offer to Arbitrate: Waivers Against Parallel Actions in Investor-State Arbitration' (Kluwer Arbitration Blog, 10 August 2016) // [Electronic source]. — <http://kluwerarbitrationblog.com/2016/08/10/host-state-controls-over-the-offer-to-arbitrate-waivers-against-parallel-actions-in-investor-state-arbitration>.
4. Katia Yannaca-Small, 'Improving the System of Investor-State Dispute Settlement', OECD Working Papers on International Investment, 2006/01, OECD Publishing // [Electronic source]. — https://www.oecd.org/china/WP-2006_1.pdf.
5. *Occidental Exploration and Production Company v. Republic of Ecuador* (I) (LCIA Case No. UN3467), Award as of 1 July 2004. // [Electronic source]. — <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0571.pdf>.
6. *Toto Costruzioni Generali S.p.A. v. The Republic of Lebanon*, ICSID Case No. ARB/07/12// Decision on Jurisdiction of 24 May 2004 // [Electronic source]. — <https://www.italaw.com/cases/1108>.
7. *Pantechniki SA Contractors & Engineers v. Albania*, ICSID Case No ARB/07/21// [Electronic source]. — <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0618.pdf>.
8. *H&H Enterprises Investments, Inc. v. Arab Republic of Egypt*, ICSID Case No. ARB/09/15 // Decision on Jurisdiction of 24 May 2004 //

[Electronic source]. — <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw7979.pdf>.

9. Deborah Ru and Trevor Tan, 'Fork-in-the-Road clauses: Divergent paths in recent decision' (International Arbitration report, issue 5), Norton Rose Fulbright — 2015 // [Electronic source]. — <http://www.nortonrosefulbright.com/knowledge/publications/132586/fork-in-the-road-clauses>.

Мадяр А.В.,

студентка 5 курсу, група ПРм-1-17-1.4д

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ НА ФОРМУВАННЯ НОРМ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Однією з актуальних та центральних проблем юриспруденції у міжнародно-правових відносинах є проблема співвідношення і взаємодії міжнародного та національного (внутрішньодержавного) права, що має не лише теоретичне, а й практичне значення. Відповідно до дуалістичної теорії, представниками якої є Д. Анцилотті, Г. Тріпель, Л. Оппенгейм, П. Райдонов, І. Бліщенко, національне (внутрішньодержавне) і міжнародне право є самостійними правовими системами, що характеризуються самостійним методом, предметом, завданнями та цілями правового регулювання, але не можливо не відзначити, що такі дві самостійні правові системи, хоч і розвиваються паралельно, мають тісну взаємодію між собою. Поряд з дуалістичною теорією існує моністична теорія, відповідно до якої міжнародне і національне право є взаємопов'язаними елементами однієї цілісної правової системи. Моністична теорія на відміну від дуалістичної, в сучасній теорії права, має значно меншу кількість прихильників. Але потрібно зауважити, що кожна держава у своєму законодавстві визначає власну систему співвідношення міжнародного та національного права шляхом встановлення конституційних норм, що передбачають особливості застосування

норм міжнародного права в внутрішньодержавній правовій системі та їх співвідношення.

Місце, яке займає міжнародне право в правовій системі України, їх співвідношення та взаємовплив, зокрема, але не тільки, відображено в нормах Конституції України, згідно з якою «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [1].

Більш ширше статус міжнародно-правових актів визначено у ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», який передбачає, що «Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» [2].

З вищенаведеного випливає, що норми Конституції України мають більшу юридичну силу, ніж норми міжнародно-правових актів, згода на обов'язковість яких надана Верховною радою України, а також те, що міжнародний договір не може суперечити Конституції України. Водночас норми чинних міжнародно-правових актів, які ратифіковані Україною, є частиною національного законодавства і мають більшу юридичну силу щодо всіх інших актів українського законодавства.

Отже, співвідношення та взаємодія внутрішнього і міжнародного права полягає у поєднанні двох взаємопов'язаних процесів — впливу національних правових систем на утворення і розвиток норм і принципів міжнародного права та впливу міжнародного права на формування правової системи держави.

Одним із основних способів впливу міжнародного права на внутрішньодержавне право є узгодження змісту норм національного права з положеннями міжнародного права шляхом прийняття національних норм, що відповідають принципам і нормам міжнародного права, або шляхом включення міжнародно-правових норм до

національного законодавства. Дане явище в теорії права закріплене під назвою — «імплементация».

У сучасній доктрині міжнародного та національного права не існує сталої позиції щодо змісту поняття «імплементация». О. Скакун вважає, що імплементация — це перенесення (введення) у національне право норм і принципів міжнародних актів [3, с. 456]. А. Гавердовський розуміє під імплементациєю «цілеспрямовану організаційно-правову діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації прийнятих ними, відповідно до міжнародного права, зобов'язань. Він також зазначає, що сутність імплементации полягає не в трансформації міжнародно-правових норм у норми національного права, а в процесі сприйняття національним правом правил міжнародних договорів [4, с. 124]. Суворова розглядає термін «імплементация» як синонім поняття «реалізація» — втілення норм міжнародного права у практичну діяльність держав та інших суб'єктів [5, с. 96].

У сучасній доктрині права не існує чіткого розподілу способів імплементации, але серед теоретиків та практиків найбільш поширено виділяти такі способи: відсилку та інкорпорацію, яка в свою чергу включає трансформацію та рецепцію.

Під відсилкою розуміють вказівку у нормативно-правовому акті держави на міжнародне право як на джерело, що регулює відповідні відносини. Відсилання передбачає дію міжнародних норм у незміненому вигляді, їх пряме застосування суб'єктами. Прикладом такої відсилки в національному законодавстві може слугувати норма, передбачена в ст. 15 Закону України «Про дорожній рух» «На території України відповідно до Конвенції про дорожній рух діють національні та міжнародні посвідчення водія» [6].

Інкорпорація — це видання компетентним органом держави внутрішньодержавного нормативно-правового акту, який містить норми, аналогічні міжнародно-правовим.

Одним із розповсюджених способів інкорпорації є рецепція, яка є текстуальним повторенням нормотворчими органами держави змісту міжнародно-правової норми в статті нормативно-правового акта. Наприклад, більшість положень розділу II Конституції України («Права, свободи та обов'язки людини і громадянина») є результатом рецепції відповідних положень Загальної декларації прав

людини 1948 р., Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., а також Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р.

На відміну від рецепції, за якою текст норми залишається без змін, трансформація є способом імплементации, яка загалом являє собою переробку тексту норм міжнародно-правового акта з метою прийняття національних норм зі збереженням змісту норми, принципів та ідей, виражених в таких. Прикладом трансформації в національному законодавстві є ст. 442 КК України, що передбачає відповідальність за геноцид, є результатом трансформації положень Конвенції 1948 р. про попередження злочинів геноциду та покарання за нього [7], а ст. 149 КК України, яка встановлює відповідальність за торгівлю людьми є прикладом трансформації окремих положень Конвенції 1929 р. проти рабства, Конвенції 1950 р. проти торгівлі людьми, а також Конвенції 1956 р. про скасування рабства та работоргівлі.

Не зважаючи на існування загальних законодавчих основ імплементации норм міжнародного права, практика застосування таких норм в Україні залишається не досконалою. В національному законодавстві України існує ряд колізій стосовно імплементации норм міжнародного права в національне законодавство. В національному законодавстві постає питання застосування деяких колізійних норм Конституції України. Прикладом може бути колізія між ч. 2 ст. 9 та ч. 1 ст. 22 Конституції України, так частина 1 статті 22 Конституції передбачає, що «права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними», тобто з даної статті випливає висновок, що перелік прав та свобод, викладений в Конституції не є вичерпним та презумує можливість імплементации договірних міжнародно-правових норм про права людини, але частина 2 ст. 9 Конституції містить загальну норму: «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Тобто колізія між цими нормами полягає в тому, що одна норма встановлює те, що перелік прав і свобод людини і громадянина не є вичерпним та презумує застосування норм міжнародно-правових актів стосовно прав людини, які не відображені в Конституції, в той час як інша норма Конституції встановлює, що застосування норм міжнарод-

но-правових актів, які суперечать Конституції неможливе і буде застосовуватись тільки після внесення відповідних змін до Конституції України. Тобто законодавство України встановлює пріоритет Конституції над міжнародно-правовими актами на підставі її верховенства, вищої юридичної сили і прямої дії на всій території України. Тобто ратифікувавши той чи інший міжнародно-правовий акт Україна бере на себе міжнародно-правові зобов'язання, але якщо той чи інший міжнародно-правовий акт буде містити положення, які суперечать Конституції України такі зобов'язання не зможуть дотримуватись та виконуватись Україну в силу суперечностей з Основним законом та спровокує тиск на Україну з боку світової спільноти, виконання вимог якої призведе до правового нігілізму, порушення фундаментальних принципів Конституції, прав і свобод громадян.

Отже, проаналізувавши взаємовплив, співвідношення та взаємодію міжнародного та національного (внутрішньодержавного) права можна виділити такі основні проблеми:

- відсутність чітких засад регулювання і застосування норм права як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях.
- неузгодженість щодо правотворчої та організаційної діяльності України у процесі реалізації норм міжнародного права.
- відсутність відповідних механізмів реалізації норм на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях.

Основними шляхами вирішення проблем взаємоз'язку та імплементації міжнародно-правових актів в Україні, реалізації взятих на себе міжнародних зобов'язань можна відзначити наступні:

1) для ефективного практичного втілення положень міжнародно-правових актів необхідно щоразу удосконалювати національне законодавство;

2) потрібно сформувати конкретні механізми та шляхи реалізації взятих Україною на себе міжнародних зобов'язань;

3) досліджувати національне законодавство на наявність колізій, суперечностей між нормами міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною та нормами внутрішньодержавних нормативно-правових актів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 30.09.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30., ст. 141.
2. «Про міжнародні договори України»: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV (Редакція станом на 20.07.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50, ст. 540.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підруч. / Скакун О.Ф. — Х.: Еспада, 2006. — 776 с.
4. Гавердовский А. С. имплементация норм международного права. К., 1980.
5. Суворова В.Я. Обеспечение реализации договорных норм международного права (юридическая природа) // Сов. гос. и право. — 1991. — № 9. — с. 116.
6. «Про дорожній рух»: Закон України від 28 січня 1993 р. № 2953-XII (Редакція станом 28.04.2017 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993, № 31, ст.338
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
8. Конвенція про попередження злочинів геноциду та покарання за нього, 995_і37 від 9 грудня 1948 року, ратифікований 18.03.1954 року// [електронний ресурс] офіційний сайт, режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_155

Марущак Н.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права,
Чернігівський національний технологічний університет
кафедра теорії та історії
держави і права, конституційного права

ЩОДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Поряд з поняттям фундаментальних, загальних прав людини поступово сформувалося поняття основних, універсальних прав і свобод людини, які закріплюються в міжнародно-правових документах з урахуванням практики внутрішнього законодавства різних держав, у тому числі і колишніх соціалістичних країн. Основні, фундаментальні права набувають характер міжнародно-правових мінімальних стандартів у галузі прав людини і громадянина, стають тією планкою, нижче якої будь-яка держава, що претендує називатися демократичною, правовою і соціальною, не може опуститися. Тобто, права і свободи людини перестали бути об'єктом тільки внутрішньої політики та практики держави, а стали справою всього міжнародного співтовариства. Цей новий етап в історії прав людини розпочався після Другої світової війни, коли в суспільній свідомості утвердилася концепція прав людини, визнання пріоритету загальнолюдських цінностей і правової держави. Легітимація прав людини була здійснена шляхом прийняття Загальної декларації прав людини 10 грудня 1948 р., Міжнародних пактів про громадянські і політичні права, а також про економічні, соціальні та культурні права, що були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 19 грудня 1966 р., роль яких у світовій історії і правовій науці важко переоцінити. У положеннях документів знайшла відображення природна концепція прав людини, що не могло не позначитись на внутрішньому законодавстві країн-учасниць.

Міжнародні документи другої половини ХХ ст., ратифіковані великою кількістю держав, затвердили «права людини» як ідеал, якого

інтернаціональне співтовариство має досягти. Наприклад, у ст. 1 Загальної декларації прав людини проголошується: «Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» [1, с. 19].

Ідея «поваги до властивой людській особі гідності, властивой всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав» міститься і в ряді інших документів універсального характеру. Вона згадується, наприклад, у ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: «Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується поважати і забезпечувати всім особам, що перебувають у межах її території та під її юрисдикцією права, визнані в цьому Пакті, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини» [1, с. 41]. Правовою кульмінацією ідеї людських прав є принцип 7 Заключного акта Ради з безпеки й співробітництва в Європі 1975 р., де стверджується, що держави будуть сприяти ефективному здійсненню людських прав і свобод [2, с. 641].

На нашу думку, варто погодитися з М.В. Вітруком, який зазначив, що під правами людини в міжнародно-правовій інтерпретації розуміються основні, фундаментальні права, які носять універсальний, загальний характер (поширюються на всіх, хто належить до біологічного виду *homo sapiens*) і які є егалітарними (всі рівноправні), системно забезпечують гідне життя і розвиток особистості в умовах досягнень сучасного суспільно — історичного прогресу [3, с. 30–31].

Суспільний прогрес безпосередньо пов'язаний з конкретизацією і розширенням каталогу основних прав і свобод людини, визнанням, забезпеченням на державному рівні, організацією міжнародного контролю за їх дотриманням та захистом. Національні системи здійснюючи пошук оптимальних моделей закріплення прав та свобод людини, стали звертатися до міжнародної практики, тобто, національні правові системи фіксують не тільки власні напрацювання у справі захисту прав людини, а й широко використовують нормативний і доктринальний позитивний досвід світової спільноти та зарубіжних країн.

Практично третина від загального обсягу статей Конституцій, прийнятих після 1948 р., стосуються прав людини, причому каталог

останніх виходить далеко за межі їх класичного переліку. Конституційні тексти помітно однотипні, законодавці користуються уніфікованими формулюваннями та відтворюють положення Загальної декларації прав людини та інших документів Білля про права. Як зазначає Л.І. Глухарева, збільшення загальних рис і принципів установок, посилення подібності норм про права, механізмів і процесів їх захисту, а також використання універсальних засобів міжнародно-правового рівня поступово зближує національні правові системи, формує єдиний правовий простір і інтернаціоналізує сферу прав людини [4, с. 153].

Закріплення в міжнародних документах стандартів прав людини мало важливе значення, оскільки, по-перше, допомогло сформуванню уявлення про те, які саме суб'єктивні права слід відносити до категорії прав людини, по-друге, сприяло формуванню універсальної і соціокультурних концепцій прав людини, по-третє, полегшило процес інтернаціоналізації прав, і по-четверте, істотно впливало на поліпшення ситуації з правами людини в усьому світі.

Створення універсальної концепції прав людини, широке використання інституту прав в міжнародній практиці політичних, економічних, міжкультурних відносин, їх включення в стратегічні програми вирішення загальнолюдських проблем, проникнення ідей правового захисту прав людини у законодавчу та державно-правову сферу практично всіх країн світу і перетворення їх на новому ґрунті в фактор внутрішнього життя — свідчення набуття правами людини універсального характеру, їхньої ролі в пошуку компромісної моделі об'єднання людства.

Універсальність прав людини означає «зближення, поглиблення, взаємодія, взаємний вплив», вона здійснюється у двох основних формах — гармонізації та уніфікації національних систем. Гармонізація відбувається на базі загальних принципів, а уніфікація — шляхом введення в правові системи держав однакових норм [5, с. 3]. Універсалізації прав людини активно сприяють політична і економічна співпраця, засоби масової інформації, обмін творами науки, літератури і мистецтва, діяльність міжнародних організацій, укладання міжнародних договорів, пряма рецепція та конвергенція правотворчості в сфері прав людини.

Сьогодні Україна переживає новий період переосмислення природного права, пов'язаний з наданням згоди на обов'язковість ви-

конання цілої низки міжнародних договорів, які відповідно до ст. 9 Конституції стали частиною національного законодавства України і які містять вимогу поваги до прав особи та зі вступом України у 1995 р. до Ради Європи та ратифікацією Верховною Радою України 1997 року Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод та протоколів до неї. А отже, як слушно зазначив С. Шевчук, «основним чинником розвитку системи захисту фундаментальних прав та свобод в Україні повинні бути єдині для всієї Європи правові цінності та розуміння юридичної природи фундаментальних прав та основних свобод. Україна не може бути винятком з цього процесу, зокрема в усіх питаннях однакового розуміння та застосування положень Конвенції, а також застосування прецедентного права Європейського суду з прав людини як при визначенні змісту та обсягу відповідних конституційних положень при їх реалізації, так і в правотворенні» [5, с.23-24]. А це, насамперед, передбачає приведення внутрішнього законодавства у відповідність з міжнародними вимогами, створення чи реорганізацію діяльності державних структур, вдосконалення адміністративних і судових процедур забезпечення та захисту прав людини, формування і реалізацію державних програм та проектів підтримки прав людини.

Список використаних джерел:

1. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / [упоряд. Ю.К. Качуренко]. — К. : Наук. думка, 1992. — 200 с.
2. Международные акты о правах человека : сборник документов. — М. : НОРМА•ИНФРА, 2000. — 784 с.
3. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности / Н.В. Витрук. — М.: Норма, 2008. — 448 с.
4. Глухарева Л.И. Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование) / Глухарева Л.И. — М.: Юрист, 2003. — 304 с.
5. Лукашук И.И. Глобализация, государство, право, XXI век / Лукашук И.И. — М.: Спарк, 2000. — 61 с.
6. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини / Шевчук С. — К. : Видавництво «Реферат», 2002. — 344 с.

Машталір М.О.,

Студентка V курсу Юридичного факультету
Дніпровського національного університету ім. О. Гончара

Науковий керівник:

Легка О.В.,

к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права,
історії права та політико-правових вчень
юридичного факультету
Дніпровського національного університету ім. О. Гончара

ПРАВОВИЙ СТАТУС МИРОТВОРЦІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Міжнародні миротворчі операції як форма діяльності Організації Об'єднаних Націй щодо залагодження конфліктів почали застосовуватися ще з 1945 року. Відтоді їх зміст, правила проведення і навіть способи врегулювання воєнно-політичних конфліктів шляхом застосування таких операцій постійно зазнавали (і зазнають) змін. Але й донині, на тлі проведення численних миротворчих операцій окремих держав, коаліцій, блоків, регіональних організацій, політологи, військові фахівці та фахівці з безпеки дискутують, до якого типу дій відносити такі операції, як їх класифікувати. Важливе значення сьогодні має необхідність удосконалити системи підтримки законності в міжнародних миротворчих контингентах, що обумовлено відсутністю єдиних важелів впливу держави на них (внутрішньовідомчий контроль, прокурорський нагляд, цивільний контроль, таке ін.).

За міждержавним законодавством будь-яка війна є збройним конфліктом. Застосування державою збройної сили першою до іншої держави, відповідно до Резолюції ГА ООН 1974 р. може кваліфікуватися як агресія.

Історично склалося, що міжнародно-правовий статус операцій ООН з підтримання миру врегульовується для кожної миротворчої операції окремо і зазвичай визначається відповідними резолюціями Ради Безпеки ООН, угодами з державами — членами, що виділяють свої контингенти для участі в операціях, та угодами з учасниками

конфлікту про правове регулювання умов перебування контингентів ООН на їх території. У них обумовлюються статус миротворців і самої операції, відповідальність за можливі правопорушення, порядок пересування, використання доріг, портів та аеропортів, умови прийому на роботу місцевого персоналу, фінансові питання, система зв'язку і взаємодії [1, с. 135–137].

У випадках проведення операцій з підтримання миру під егідою ООН правовий статус учасників Організації з примушування до миру (далі — ОПМ) закріплюється в міжнародних договорах про статус сил, що укладаються ООН з державами, що надають персонал для цієї операції, а також з державами, в яких проводиться операція, і мандат, затверджується Радою Безпеки ООН та державами — членами, що представляють персонал та обладнання для операцій ООН з підтримання миру. В угоді про статус сил закріплюються норми, згідно з якими всі члени операції з підтримання миру в різній мірі користуються привілеями та імунітетами, передбаченими Конвенцією про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 13 лютого 1946. Згідно з Конвенцією персонал ООН не може бути підданий арешту або затриманню, кримінальній або адміністративній переслідуванню за дії, зроблені на виконання своїх обов'язків, відповідно до мандата місії. До основних привілеїв та імунітетів, передбачених Конвенцією, зокрема, відносяться:

— звільнення від сплати податків на грошове забезпечення і винагорода, одержувані від Організації Об'єднаних Націй або своєї держави, на будь-який дохід, одержуваний за межами держави, де проводиться операція, а також усіх інших прямих податків;

— ввезення без мита своїх особистих речей у зв'язку з прибуттям на службу в державу, де проводиться операція. На них поширюються закони та правила, що діють в цій державі і регулюють діяльність митниці і валютні операції в тому, що стосується особистого майна, яке потрібно їм у зв'язку з їх перебуванням у складі військового персоналу;

— при виїзді з держави, де проводиться операція, щодо іноземної валюти дозволяється брати суму, яка згідно підтвердженню Спеціального представника чи Командувача була отримана у вигляді грошового забезпечення або винагороди від Організації Об'єднаних Націй або своєї держави;

— нерозповсюдження положень чинного паспортного і візового режиму та імміграційного огляду, обмежень на в'їзд з держави, дій яких би то не було приписів, що регламентують перебування іноземних громадян, включаючи реєстрацію, проте вони не вважаються отримали будь-яке право на постійне проживання в даній державі;

— носіння національної військової форми, а також право мати і носити зброю при виконанні службових обов'язків [2, с. 37–41].

Як член миротворчих сил ООН, військовослужбовець має статус посередника.

Основними завданнями, які виконують національні елементи забезпечення в миротворчих операціях, є: по-перше, забезпечення миротворчих контингентів усіма видами постачання: пально-мастильними матеріалами, автомобільним, бронетанковим, речовим і медичним майном, продовольством, питною водою й іншими матеріальними засобами; по-друге, утримання недоторканих запасів, які використовують у випадку ускладнення обстановки. [4, с. 170–174]

У ст. 51 Статуту ООН визначено, що «... Статут ООН жодною мірою не перешкоджає існуванню регіональних угод або органів для вирішення таких питань, що відносяться до підтримання міжнародного миру і безпеки, які є придатними для регіональних дій, за умови, що такі угоди або органи та їх діяльність сумісні з цілями і принципами організації» [5].

Механізмом забезпечення правового статусу миротворців у даному випадку є національне законодавство країни.

Підстави перебування і правове становище військ і військовослужбовців за кордоном регулюються передусім нормами і принципами міжнародного права. Ці норми і принципи міжнародного права передбачають широкі можливості для застосування як законодавства країни яка надала миротворчі війська, так і законодавства держави, на території якого знаходяться миротворці. Представники тимчасово перебувають на чужій території військ підкоряються цивільній та кримінальній юрисдикції приймаючої держави, і будь-які відступи від цього принципу вимагають спеціального затвердження вживають державою у формі міжнародного договору або який-небудь іншій формі (наприклад, відмова від прав вимоги) [6, с. 43–48].

Розглянемо правовий статус миротворців відповідно до законодавства Російської Федерації та України

Офіційне визначення поняття «миротворець» у законодавстві Російської Федерації та України *відсутнє*. Виходячи із загального аналізу законодавства, що регулює відносини миротворчої діяльності, під поняттям «миротворець» слід розуміти військовослужбовця іноземної держави, що в складі своєї частини введений в певну країну для усунення військового протистояння та встановлення миру.

У період проходження служби у складі Колективних силах по підтримці миру (далі — КСПМ) особовий склад РФ користується привілеями та імунітетами, які надаються персоналу ООН при проведенні операцій з підтримання миру відповідно до Конвенції про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 13 лютого 1946 р., Конвенцією про безпеку ООН та зв'язаного з нею персоналу, схваленої Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1994 р., Протоколом про статус Груп військових спостерігачів і Колективних сил з підтримання миру в Співдружності Незалежних Держав від 15 травня 1992 р. і Положенням про Колективні сили з підтримки миру в Співдружності Незалежних держав, затвердженого Рішенням Ради глав держав СНД від 19 січня 1996 [7, с. 17–23].

Безперервний термін перебування особового складу у складі КСПМ не повинен перевищувати шести місяців. Продовження зазначеного терміну може бути здійснено тільки з особистої згоди і вирішуватися в індивідуальному порядку.

Особовому складу КСПМ зберігається виплата грошового утримання (заробітної плати), надбавок і додаткових грошових виплат за місцем штатної служби (роботи) в повному обсязі.

Соціальні та правові гарантії, зазначені в Положеннях про Колективні сили з підтримки миру в Співдружності Незалежних держав, не поширюються на осіб, які самовільно залишили військову частину або місце служби (роботи), які вчинили кримінально каране діяння в період виконання завдань у складі КСПМ.

При залученні Збройних Сил України до операцій ООН, остання гарантує компенсаційні виплати в разі загибелі миротворців, поранення або каліцтва. В Україні механізм соціального захисту миротворців (місій ООН) відпрацьований. За дванадцятирічний термін співпраці з ООН Україною отримано відшкодування за загиблих, поранених та осіб, які отримали інвалідність при участі в операціях ООН, понад 1,4 млн. дол. США [8, с. 76–79].

Окремим питанням соціального захисту миротворців стоїть питання надання статусу «учасника бойових дій» відповідно до чинного законодавства військовослужбовцям, що виконують миротворчі завдання. Згідно з Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» такий статус надається учасникам міжнародних миротворчих операцій, які проводяться під егідою ООН, а також після кваліфікації останньої ситуації в регіоні виконання миротворчих завдань згідно з існуючими небезпеками.

Особливої уваги потребує питання юридичної відповідальності військовослужбовців миротворчих контингентів, як складова частина процесу підтримки дисципліни.

Угоди про статус сил, як правило, встановлюють імунітет для контингенту у відношенні до місцевого законодавства, а персонал місії залишається виключно у юрисдикції сторін.

Юридична відповідальність миротворців Українських Збройних Сил визначена Статутом внутрішньої служби ЗСУ. Відповідно до ст. 26 даного Статуту військовослужбовці в залежності від характеру вчиненого правопорушення несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність [9].

Режим іноземців встановлює поширення щодо військовослужбовців -іноземців юрисдикції країни їх перебування в обсязі, визначеному міжнародним договором. Особовий склад іноземного контингенту зобов'язаний поважати і дотримуватися традиції і звичаї населення. У разі порушення національного законодавства він несе відповідальність згідно із законами країни перебування нарівні з її громадянами.

Як висновки, слід зазначити, що ЗС, що виконують завдання з відривом від пунктів постійної дислокації, поза межами держави є представниками нації за кордоном. Імідж нації та держави залежить не лише від професіоналізму військових, якості виконання поставлених завдань, але і від дисципліни в миротворчих підрозділах.

Наступним важливим питанням є безпосереднє забезпечення дисципліни в миротворчому контингенті. Відповідно до правил, прийнятих в ООН, кожна держава забезпечує дисципліну та відповідає за збереження порядку в своєму миротворчому контингенті.

Аналізуючи досвід законодавчого забезпечення миротворчої діяльності інших держав, необхідно створити Міжнародну Концепцію миротворчої діяльності ЗС.

Основною функцією Концепції є збалансування інтересів держави та підтримання їх на відповідному рівні бойової готовності та зобов'язань перед світовим товариством в особі ООН, згідно з міжнародними договорами щодо надання підрозділів Збройних сил країни для участі в миротворчих операціях. У концепції необхідно відобразити основні напрямки державної політики з питань участі в міжнародних миротворчих операціях, що забезпечить раціональне використання підрозділів в цих операціях.

Особливої уваги потребує питання юридичної відповідальності військовослужбовців миротворчих контингентів, як складова частина процесу підтримки дисципліни.

Наявна законодавча база по регулюванню та проведенню миротворчих операцій за участю підрозділів ЗС забезпечує механізм проведення миротворчих операцій, але не відображає багатьох важливих аспектів, які мають дуже принципове значення, що в свою чергу вимагає створення концепції застосування ЗС в ММО.

Список використаних джерел:

1. Гречанинов В.О., А.М. Іваненко., М.І. Шпура. Нові проблеми міжнародної миротворчої діяльності України // Миротворча діяльність ЗСУ: досвід проблеми перспективи., К: 2004., 200 с.
2. Демуренко А.В. Сопоставимость юридического оформления миротворческих контингентов России и некоторых стран НАТО // Военное право России. — 2002. — № 3. — С. 37–42.
3. Довідник НАТО. — Office of Information and Press. — NATO — 1110 Brussels — Belgium. — 2001. — 597 с.
4. Кобзар М.А., Коропатник І.М. Роль нормативно-правових аспектів у забезпеченні участі ЗСУ в ММО // Миротворча діяльність ЗСУ: досвід проблеми, перспективи., К: 2004. — С. 170–176
5. Статут Організації Об'єднаних Націй, прийнятий 26 червня 1945 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
6. Иванченко А.Ю. Ответственность военнослужащих ВС РФ, проходящих службу на территории государств-участников СНГ // ПРАВО И ПОЛИТИКА. — 2001. — № 4. — С.43–48.
7. Коропатник І.М., Шамрай В.О. Визначення статусу військовослужбовців, які беруть участь в міжнародних миротворчих операціях // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях вчених (Міліція України). — 2004. — № 2. — С. 17–23.

8. Методичний посібник з підготовки миротворчих контингентів Збройних сил України до участі у міжнародних миротворчих операціях. — Л.: Західне ОК, 2004. — 106 с.
9. Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» .- [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/548-14>

Нікітенко Л.О.,

кандидат юридичних наук, доцент

Красик Л.Г.,

студентка Донецького національного університету імені Василя Стуса

ІМІГРАЦІЙНА АМНІСТІЯ ЯК ЗАХІД ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ

За даними Державної прикордонної служби України, протягом 2017 року в Україні зросла кількість нелегальних мігрантів порівняно з минулим роком на близько 26% [1]. Україна завдяки своєму вигідному територіальному положенню як була транзитною державою для незаконних мігрантів, так і залишається: наша держава здебільшого не становить інтересу для нелегальних мігрантів, які хочуть потрапити транзитом до країн Євросоюзу. Серед постачальників незаконних мігрантів в Україну лідирують країни пострадянського простору. Зростаючі масштаби нелегальної міграції в Україні в умовах відсутності ефективної системи протидії та запобігання становлять пряму загрозу національній безпеці країни, створюють додаткове навантаження на державний бюджет, сприяють зростанню криміналізації, тінізації економіки.

Питання нелегальної міграції досліджували як вітчизняні (І.Б. Березовський, В.О. Іващенко, В.В. Коваленко, В.І. Кривенко, О.В. Кузьменко, В.М. Куц, О.А. Малиновська, А.П. Мозоль, В.О. Новік, А.М. Черняк, С.Б. Чехович, М.О. Шульга та ін.), так і зарубіжні вчені (Р. Вольвенд, В.В. Лунєєв, М. Пуглі, Дж. Солт, Р. Хавсман, П. Холмс, А. Шлоенхард та ін.). Серед безлічі формулювань, нада-

них цими науковцями, загальноприйнятим слід вважати розуміння нелегальної міграції як незаконного переправлення через державний кордон, тобто поза пунктами пропуску або з приховуванням від прикордонного та митного контролю, при використанні підроблених документів, візи або без них, самостійно чи за допомогою третіх осіб, а також проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів [2, с.8]. Теоретичну основу інституту нелегальної міграції сформовано, однак механізми ефективної протидії йому остаточно не визначено. В арсеналі засобів боротьби з нелегальною міграцією укріплення кордону, посилення імміграційного та візового контролю, санкції проти перевізників та працевластувачів тощо, однак ці заходи для суспільства вкрай дорогі і попри це малоефективні. Реальною альтернативою нелегальній міграції є міграція легальна та регульована. Проведення так званих міграційних амністій, які частіше називають регуляризаціями (або нормалізаціями), тобто врегулювання правового статусу нелегальних мігрантів, що перебувають на території тієї чи іншої держави [3], — один із засобів перетворення незаконної міграції на законну.

Отже, мета даного дослідження — визначити позитивні та негативні аспекти застосування імміграційної амністії як потенційного заходу протидії нелегальній міграції в Україні.

Останнім часом все частіше піднімається питання про проведення в Україні імміграційної амністії, що дало б можливість отримати легальний статус нелегальним мігрантам. Питання для світу не нове, і деякі європейські (і не тільки) країни вже вдавалися до подібних кроків. Прихильники амністії стверджують, що досвід цей — позитивний. Доцільним є наведення аргументів на підтвердження цієї тези.

Отже, до плюсів запровадження імміграційної амністії слід віднести:

- 1) Унормування показників чисельності населення за рахунок іммігрантів. Дані вітчизняної демографічної статистики дуже критичні. Проте ще трагічніше виглядає демографічний прогноз, обнародований Департаментом з економічних і соціальних питань ООН, у якому зазначено, що до 2050 року населення України скоротиться практично удвічі до лише 26 млн. чол. [4]. Серед українців сьогодні переважають люди пенсійного віку, а тих, хто залишає країну, практично вдвічі більше, ніж тих, хто приїжджає. Тож, іммігранти — один зі способів вплинути на цю проблему.

2) Припинення корупційних схем у правоохоронних органах, які користуються незаконним статусом іммігрантів як знаряддям наживи.

3) Виявлення реальної кількості нелегалів, яких досі неможливо викрити і поразувати. Легалізація забезпечує уряд інформацією про реальну кількість мігрантів, їхній склад, шляхи проникнення в країну, регіони розміщення та сфери зайнятості, що є необхідною передумовою для розробки адекватних управлінських рішень.

4) Звуження бази для криміналу та порушень прав людини. Амністування лише тих, хто не становить загрози національній безпеці і не пов'язаний з криміналітетом.

5) Легалізація нелегальних працівників сприяє скороченню тіньової економіки, збільшенню надходжень податків, розвитку економіки.

6) виправлення ситуації, що склалася внаслідок вад міграційної політики, покращення умов для запровадження ефективних процедур регулювання міграційних процесів (амністії часто проводяться паралельно з прийняттям нового, удосконаленого міграційного законодавства).

7) Сприяння оздоровленню суспільного клімату шляхом ліквідації можливостей для дискримінації мігрантів, зворотною стороною яких є прояви расизму та ксенофобії з боку місцевого населення.

Серед мінусів політики амністії, визнаних навіть її прихильниками — по-перше, збільшення тиску на національний ринок праці, і це при тому, що статистика безробіття в Україні неухильно зростає. Згадаймо протести в багатьох країнах Європи проти використання праці іноземців, оплата якої завжди є дешевшою. У деяких країнах іммігранти монополізували цілі сектори тіньової діяльності [5, с. 121]. По-друге, сукупність факторів загрожує накопиченням нелегальних мігрантів на території нашої країни, а запровадження імміграційної амністії здатне стати фактором, що послужить мотивом для багатьох потенційних мігрантів. По-третє, в результаті збільшення кількості мігрантів імовірна загроза погіршення санітарно-епідеміологічної ситуації. На додаток до всіх наявних проблем з'явиться ще й культурно-етнічна, говорити про що можна з упевненістю — про це свідчить досвід країн з високим рівнем нелегальної міграції, для яких стали актуальними такі питання, як боротьба з тероризмом та протистояння на релігійному підґрунті. Іммігранти не прагнуть вписатись в культуру

нового для них середовища, засвоїти новий образ життя і мову, вони відмежовуються від нього, прагнучи зберегти свою ідентичність, національні традиції, релігію, культуру. В багатьох країнах Європи утворились національні анклавні іммігрантів, які починають висувати конкретні вимоги, що часто суперечать законам і традиціям країни перебування [5, с. 123]. На цьому фоні виникають вогнища соціальної напруги між місцевим населенням та іммігрантами.

Аргументи на користь легалізації нелегальних мігрантів є, безумовно, для України актуальними. Особливо це стосується скорочення тіньового ринку праці. Економічно вигідною буде легалізація висококваліфікованих працівників, а також менш кваліфікованих, зайнятих на робочих місцях, непривабливих для місцевого населення. Слід наголосити, що економічні аргументи можуть зміцнішати в майбутньому, оскільки в умовах демографічної кризи потреба в робочій силі в Україні збільшуватиметься. Проте, щодо трудових мігрантів, які прибувають до нашої держави переважно із країн СНД, де зберігається свобода пересування, доцільніше говорити не про легалізацію, а про вдосконалення порядку отримання дозволів на працевлаштування. Власне легалізацію варто застосувати щодо порівняно нечисленної групи нелегальних мігрантів, здебільшого з віддалених країн, які потрапили в ситуацію, яку можна визначити терміном «зависання», тобто неможливості ні виїхати, ні врегулювати своє становище в Україні. Їхня не депортація не завжди результат фінансових проблем правоохоронних органів, існують й інші причини, наприклад, громадянство іноземця невідоме, документи відсутні, жодна країна не згодна його прийняти. Інший приклад — хвороба, вагітність і т.і., тобто гуманітарні міркування. Причинами «зависання» можуть бути й прогалини законодавства, бюрократична тяганина, а то й прямі помилки чиновників. Така ситуація інколи триває роками, впродовж яких люди проживають в Україні без будь-якого правового статусу, стикаючись із безліччю життєвих проблем, а то й прямим здиригством і дискримінацією. За цей час вони встигають створювати сім'ї, де народжуються діти, обростають соціальними зв'язками, перетворюються на елемент населення України. Вивести їх із сфери впливу тіньових економічних відносин та корумпованих чиновників — в інтересах держави. Це покращить криміноген-

ну ситуацію, надасть мігрантам життєву перспективу, поповнить лави працівників та платників податків [3].

Безумовно, розглядати імміграційну амністію як панацею від такого негативного явища як нелегальна міграція неможна. Поряд із використанням цього засобу протидії необхідно застосовувати комплекс заходів, серед яких можна виділити: профілактичні заходи для запобігання в'їзду на територію України нелегальних мігрантів (створення всередині держави умов для превенції незаконної міграції, тобто такого становища, за яким в Україні буде невідгодно приймати участь в переправленні осіб через державний кордон та безперспективно намагатися потрапити нелегально в Україну); підвищення відповідальності однієї із основних ланок злочинних організацій, що незаконно переправляють незаконних мігрантів, а саме категорію пособників, які залучаються до транспортування незаконних мігрантів до західних регіонів України для їх подальшого незаконного переправлення в країни Євросоюзу; створення системи постійного обміну інформацією та продуктами кримінального аналізу кримінальних аналітиків Держприкордонслужби України та агенції ФРОНТЕКС. Впроваджувати практику легалізації нелегальних мігрантів доцільно з використанням успішного досвіду інших країн, наприклад Польщі. Слід наголосити, що імміграційну амністію варто розглядати як передовсім прагматичний, а не добродійний крок.

Список використаних джерел:

1. Державна прикордонна служба України: потік мігрантів через Україну у 2017 році [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://uain.press/regiony/dpsu-potik-mihrantiv-cherez-ukrainu-zris-na-26/>
2. Кузьменко О.В. Адміністративно-правова протидія нелегальній міграції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Кузьменко Оксана Володимирівна. — К., 2000. — 18 с.
3. Малиновська О.А. Імміграційна амністія як засіб мінімізації загроз нелегальної міграції: зарубіжний досвід та доцільність використання в Україні [Електронний ресурс] // Міграція: Всеукраїнська інформаційно-аналітична газета. — Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/news/open-forum/ua-immigration-amnesty-as-a-way-to-minimize-the-threat-of-illegal-migration-international-experience-and-appropriateness-of-use-in/>

4. Прогноз ООН щодо чисельності населення Землі на 2050 рік [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://cikavo.com.ua/prohnoz-onn-schodo-chyselnosti-naselennya-zemli-na-2050-rik.html>
5. Міжнародна економіка: навч. посіб. / За ред. Г.Е. Гронтковської / Г.Е. Гронтковська, О.І. Ряба, А.М. Венцурик, О.І. Красновська. — К.: «Центр учбової літератури», 2014. — 384 с.

Приходько В.О.,

студентка II курсу Чернігівського національного технологічного університету

Веремієнко С.В.,

старший викладач Чернігівського національного технологічного університету

СЕЦЕСІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАЦІЙ І НАРОДІВ

Право націй та народів на самовизначення є одним із основних принципів міжнародного права. Цей принцип був закріплений Статутом ООН, який закріплює одну з найважливіших цілей організації в п. 2 ст. 1 — «розвивати дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів...» [1]. Принцип самовизначення неодноразово отримував своє підтвердження в інших документах ООН, зокрема в Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 р., Пактах про права людини 1966 р., Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. [2].

Базовий зміст поняття права народів на самовизначення найбільш повно визначені у Декларації про принципи міжнародного права від 24 жовтня 1970 р.: «Внаслідок принципу рівноправ'я і самовизначення народів, закріплених у Статуті ООН, усі народи мають право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус, а також здійснювати свій економічний, соціальний та культурний розвиток, а кожна держава має поважати це право відповідно до Статуту ООН» [3].

Вперше це право реалізували 13 штатів Північної Америки, які на той час були залежними від метрополії — Великої Британії. Штати вимагали від короля права самим вирішувати свою долю, формувати державний устрій, бути єдиним представником на міжнародній арені та мати відносини з іншими народами на рівних правах.

Слід зазначити, що нації і народи можуть реалізувати своє право на самовизначення у таких формах як:

- інкорпорація — добровільне об'єднання однієї нації з іншою (іншими) в рамках однієї держави на федеративній (конфедеративній) основі або створення національно-територіальної чи культурної автономії в межах унітарної країни з правом самостійно вирішувати економічні та інші національно важливі питання;

- автономізація — процес, за якого регіони всередині держави вимагають й отримують політичну владу та дедалі більшу автономію за рахунок центральної влади;

- сецесія — вихід із багатонаціонального об'єднання в результаті волевиявлення щодо вибору державного устрою аж до відокремлення і формування своєї власної держави, яке передбачає свободу обирати інститути і символи держави.

Отже, одним із способів реалізації права націй і народів на самовизначення є сецесія. У науковій літературі не сформувалося однозначного визначення поняття сецесії. Найчастіше сецесію розуміють як відділення частини території від певної держави за рішенням її населення або компетентних органів; вихід із держави будь-якої її адміністративно-територіальної одиниці. При цьому рухи, що відстоюють політичну сецесію, можуть називати і описувати себе в інших термінах: автономія, сепаратизм, незалежність, самовизначення, децентралізація, суверенітет, самоврядування, деколонізація замість поняття сецесія.

Юридична припустимість сецесії не означає права на сецесію конкретних суб'єктів. На рівні політичних диспутів часто ототожнюють припустимість сецесії і право виходу зі складу держави конкретного суб'єкта. Припустимість сецесії означає надання населенню територіального утворення можливості ініціювати питання про відокремлення, вимагати його розгляду компетентними органами, використовувати законні засоби для досягнення бажаного правового результату. Право на сецесію конкретного суб'єкта означає дозвіл на односторонній вихід зі складу держави [4, с. 47–48].

Сецесія може бути внутрішньою (створення субдержавного утворення — Нагірний Карабах у СРСР) та зовнішньою (створення нової держави — виділення Бангладешу від Пакистану) [5].

Більшість сучасних зарубіжних конституцій не допускають можливості сецесії, тому, як правило, вона здійснюється в результаті здійснення права націй на самовизначення. Деякі конституції все ж містять положення про сецесію. Історичним прикладом може слугувати Конституція СРСР, яка проголошувала: «Кожна союзна республіка зберігає за собою право вільного виходу з СРСР». Таким правом в 1990 році скористалися Латвія, Литва, Естонія, за ними — й інші союзні республіки, що призвело до розпаду СРСР. В 1991 році й УРСР реалізувала своє право на самовизначення. Також прикладом є відділення Еритреї від Ефіопії на законних підставах в 1993 році. Конституційне законодавство більшості ж сучасних держав просто обходить питання сецесії, а в країнах, для яких ця проблема є актуальною, законодавство прямо забороняє односторонній вихід територіального утворення зі складу держави.

Взагалі принцип самовизначення націй і народів, будучи теоретично визнаний усіма, на практиці потребує досить велику кількість умов для своєї реалізації [6, с.181]. Так, критеріями правомірності відділення народу як реалізації його права на самовизначення є: існування окремої, визначеної, самостійної групи в державі, що в переважній більшості підтримує відділення; законні вимоги цієї групи на відповідну територію; систематична дискримінація або експлуатація по відношенню до цієї групи; відмова центрального уряду від компромісних рішень; наявна виразна перспектива життєздатності майбутньої окремої держави; позитивний вплив надання або відмови від надання незалежності на регіональний та міжнародний мир, проведення демократичних процедур з відділення при повазі прав людини [7, с. 115].

Проблема законності права на відділення (сецесію) отримала велику увагу останнім часом, однак і в цьому випадку можна говорити лише про початок процесу вироблення принципів, які були б визнані міжнародним співтовариством як легітимні підстави відділення. У силу цього практика визнання нових держав залишається непослідовною.

Розглянемо декілька прикладів сецесії. Так, Ірландія оголосила про свою незалежність в 1916 році і як Ірландська вільна держава

отримала незалежність в 1922 році від Великої Британії. Зараз у Королівстві ситуація загострилася, про прагнення виходу періодично заявляють Шотландія та Північна Ірландія. Так, в 2014 році Шотландія вже проводила референдум, але 55 % виборців висловилися проти виходу з Великобританії.

Парламент автономного краю Косово проголосив 17 лютого 2008 р. незалежність від Сербії. Даний прецедент проголошення незалежності краю має величезне значення, оскільки в 2012 році Косово визнали 90 держав, але в той же час багато країн заявили, що не будуть визнавати Косово (Іспанія, Греція, Росія, Сербія, Україна), що, звичайно, не дає права бути повноправним учасником міжнародного співтовариства.

Прикладом прагнення нації до самовизначення шляхом сецесії є сучасні події в Каталонії, яка бореться за вихід з Іспанії. Ця боротьба тривала історично досить довго і в 1979 році Каталонія отримала дуже широку автономію, офіційне визнання каталонської мови, можливість мати свій уряд. У 2013 році була проголошена Декларація про суверенітет і на 2014 рік запланований референдум про відокремлення. Конституційний суд Іспанії заблокував проведення референдуму і хоча опитування відбулося (80,8 % проголосували за незалежність Каталонії), яка воно не мало ніякої юридичної сили. 9 листопада 2015 року каталонський парламент проголосував за прийняття резолюції про відокремлення від Іспанії. Але Конституційний суд вдруге анулював резолюцію.

У 2017 року глава автономної області Карлес Пучдемон призначив референдум щодо незалежності Каталонії від Іспанії на 1 жовтня. Він відбувся, хоча Іспанія перешкоджала його проведенню, але Конституційний суд визнав його незаконним. Після цього уряд Іспанії подав запит президенту Каталонії з питанням: «Чи проголосив він незалежність?». Формальне звернення центрального уряду до уряду Каталонії є необхідним для початку процедури позбавлення Каталонії автономного статусу, яка прописана у 155-й статті конституції Іспанії. Раніше в іспанському уряді неодноразово заявляли, що в разі проголошення Каталонією своєї незалежності вона може втратити автономний статус. 11 жовтня Карлес Пучдемон підписав декларацію про незалежність Каталонії і відповідь на це Іспанія почала обіцяну процедуру позбавлення краю автономії.

Отже, питання самовизначення націй і народів не може виріши-

тись однозначно, тому що принцип самовизначення народів водночас обмежується принципом територіальної цілісності держав. Так, відповідно до Декларації про принципи міжнародного права, «ніщо в наведених вище пунктах не повинне тлумачитися як таке, що санкціонує або заохочує будь-які дії, які би вели до розчленування або до часткового чи повного порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних та незалежних держав, які дотримують у своїх діях принцип рівноправності та самовизначення народів» [3].

Проте, в конкретних випадках потрібно відмежовувати право націй на формування власної держави від сепаратизму. При цьому, кожного разу необхідно проаналізувати етнічний склад населення, що бажає відокремитися, чи володіє воно ознаками нації, і причини, що обумовлюють їх вийти зі складу багатонаціональної держави, для прикладу, тотальне правопорушення етнічних прав, дискримінація, відсутність можливості повноцінно розвиватися в межах власних культурних надбань та традицій, загроза асиміляції.

Таким чином, питання сецесії, як і загалом принципу самовизначення є доволі проблемним в сучасному світі. Адже поряд з цим правом також стоїть і принцип територіальної цілісності держави. Проблема пошуку гармонії у міжнародному праві щодо цих принципів є однією з центральних на сьогодні. Для вирішення такої проблеми необхідно в першу чергу закріпити конкретні умови, за яких буде можливим реалізація принципу самовизначення націй та народів, а також закріпити процедуру сецесії як на міжнародному, так і на національному рівні.

Список використаних джерел:

1. Статут ООН. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
2. Шлянцев Д.А. Міжнародне право: курс лекцій. — М.: Юстіцінформ, 2006. — 256 с.
3. Декларація про принципи міжнародного права [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_569
4. Стогова О.В. Сецесія територіальних утворень /О.В.Стогова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Питання політології». — 2014. — № 1111. — С. 46–52.

5. Андріяш В.І. Сецесія в сучасному світі: ризики і загрози для України / В.І. Андріяш. // Демократичне врядування. — 2013. — Вип. 11.
6. Потеряйко Г.В. Самовизначення націй та національних меншин: порівняльний аналіз / Г.В. Потеряйко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. — 2006. — Вип. 81–83. — С. 179–181.
7. Задорожній О.В. Умови правомірності сецесії як засобу реалізації права на самовизначення //Правова держава. — 2014. — №17. — С. 111–116.

Рибальченко О.А.,

студентка V курсу

Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Войцеховська І.М.,

викладач кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

АДВОКАТСЬКА МОНОПОЛІЯ НА ПРЕДСТАВНИЦТВО

Існування правової, демократичної держави розпочинається там, де кожна людина незалежно від раси, кольору шкіри, віку та статі може реалізувати своє право на захист. Однак, на сьогодні ті зміни, які відбуваються в чинному законодавстві України, свідчать про переоцінку ролі та значення прав людини в нашій державі. Підтвердженням цьому є неминучість реформування інституту адвокатури в Україні, що породжує чимало суперечностей. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» буквально поділив правничу спільноту на два табори: «за» і «проти» так званої монополії адвокатури (варто відзначити, що як у прихильників такої реформи, так і її противників є вагомі аргументи на підтвердження своєї позиції). Найбільш дискусійним є питан-

ня щодо обґрунтованості існування положення, відповідно до якого «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення»².

Зауважимо, що дане питання досліджувалося такими вченими-правниками як Н. М. Бакаянова, Т. В. Варфоломеева, І. Б. Василік, В. В. Гайворонська, І. Ю. Гловацький, С. В. Гончаренко, М. В. Димитрова, О. Л. Жуковська, А. В. Іванцова, Д. В. Кухнюк, Г. Б. Мірзоев, М. М. Михеєнко, М. А. Погорецький, С. Я. Рабовська, В. В. Решота, О. Д. Святоцький, С. Я. Фурса, О. Г. Яновська та ін. Проте, незважаючи на це, науковці так і не дійшли єдиного висновку з приводу доцільності запровадження адвокатської монополії, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Мета і завдання дослідження: представництво захисника в суді та особливості його правового статусу.

Об'єкт дослідження — є захисник і його професійна діяльність з точки зору чинного законодавства.

Предмет дослідження — найважливіші аспекти участі захисника в судовому процесі, як один з основних напрямів його професійної діяльності, його права та обов'язки.

Хід дослідження.

На сьогодні ч. 1 ст. 59 Основного закону нашої країни декларує право кожного на професійну правову допомогу [1]. З метою забезпечення реалізації закріплених прав та свобод людини і громадянина Конституція України встановлює відповідні правові гарантії. Так, через існування Законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та «Про безоплатну правову допомогу» держава реалізує конституційну гарантію права особи на отримання правової допомоги на професійному рівні³.

Варто зауважити, що вказана стаття Конституції України була прийнята в новій редакції у зв'язку із набранням чинності Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (далі — Закон), яким інститут адвокатури був суттєво реформований.

² Саме ця норма, з легкої руки деяких критиків, отримала назву «адвокатська монополія».

³ Право на правову допомогу — це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги [2].

Так, виходячи із положень ст. 131 Закону, якою чітко встановлено, що виключно адвокат має право здійснювати представництво іншої особи в суді, слід зробити висновок, що кожна особа може сама себе «захищати в суді». Отже, обмеження стосується всіх «не адвокатів» лише в тому випадку, коли йдеться про представництво інтересів інших осіб. За бажанням, людина може сама себе захищати в суді (а чи ефективним буде даний захист, то вже інше питання).

Оскільки суд повинен застосовувати процесуальне право, яке діє на час розгляду справи, а норми Конституції мають найвищу юридичну силу, то перевагу перед міжнародними договорами матиме ч. 3 ст. 131 Основного Закону [1].

Якщо стосовно законних представників обмеження на процесуальне представництво відповідає ієрархії нормативно-правових актів за юридичною силою, то одностороння відмова від застосування міжнародних договорів, зокрема Бернської та консульських конвенцій, суперечить ст. 26–27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [3].

Україна не зможе відмовитися від дії міжнародних договорів і в результаті для звернення до українського суду наші громадяни, які перебувають за межами України, будуть змушені особисто брати участь у судовому провадженні або залучати адвоката. Натомість іноземці зберігатимуть право, крім особистої участі й адвоката, бути представленими в українському суді ще й консулом. Раніше, коли обмеження щодо процесуального представництва встановлювалися законом, а не Конституцією, регулювання цього питання було гнучким. Навіть Європейський суд з прав людини дозволяє здійснювати представництво інтересів у суді будь-яким особам (а не лише адвокатам) [3].

Тепер уявімо, що трапитися, коли право на представництво та захист Ваших інтересів чи юридичної фірми матиме змогу роботи лише адвокат з ліцензією. З одного боку це ніби позитивні зміни, адже виникає впевненість у професіоналізмі цієї людини. Та давайте детальніше розберемося з цим.

По-перше, якщо це буде адвокат, то з якою впевненістю Ви можете бути впевненими, що він швидко виграє справу, а не буде займатися її затягуванням.

По-друге, в умовах «адвокатської монополії» залишається відкритим питання, чи вистачить адвокатів для забезпечення пред-

ставництва інтересів осіб у всіх судових справах, і чи не призведе це, зокрема, до «корпоративної змови» адвокатів у ціноутворенні.

Дане питання цікаво розглядати на прикладі Німеччина. Розрізняють два типи представників, перше, яке здійснюється законними представниками (особи, які не досягли 18 років, і громадяни, яких визнано судом недієздатними захищають свої права через законних представників — батьки, опікуни, піклувальники), і представництво по домовленості (адвокат). Адвокат в цивільному процесі Німеччини здійснює вільну професійну діяльність. Він є незалежним радником і представником інтересів сторін у всіх правових справах. У Німеччині розмір вартості послуг адвокатів переважно рекомендаційно встановлений самою адвокатською спільнотою, що є певним запобіжником як «накручування» вартості послуг, так і їх здешифлювання і, відповідно, погіршення якості.

Дані зміни вплинуть не лише на простих людей, а і на самих адвокатів, адже є і загроза введення додаткових зборів та платежів, як від етапу складання іспитів та отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, так і підтримання статусу — членських внесків, та плат за підвищення кваліфікації.

Також важливо не забувати про те, що ще більша небезпека є в механізмах набуття і позбавлення статусу адвоката та притягнення його до відповідальності. Наша країна має не досить ефективну систему стримувань і противаг, тому за певних умов це може стати засобом впливу на адвоката, зокрема, з метою тиску на його професійну позицію при представництві у суді в конкретній справі. Тут є і ризик тиску на адвоката через дисциплінарні органи в разі, якщо вони будуть мати надто широкі права [4].

Здійснення і доступ до адвокатського самоврядування мають забезпечуватися у демократичний та відкритий спосіб. Неможливо допустити «монополії всередині монополії», а саме — диктаторських та авторитарних повноважень органів адвокатського самоврядування, узурпації влади в середині цих органів окремими групами [5].

Для того, щоб «адвокатська монополія» принесла користь суспільству і кожній людині, адвокатурі слід змінитися та якісно вирости. Це можливо лише на підставі нових принципів допуску до професії, відповідальності та здійснення самоврядних повноважень всередині адвокатури. Отже, настав час напрацювання якісного законодавства та його втілення в життя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — № 30. — Ст. 141.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 27. — Ст. 282.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.07.2014 р. // Офіційний вісник України. — 2014. — № 75. — Том 1. — Стор. 83.
4. Реформа адвокатуры: что ждет адвокатов в 2016 году?: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uz.ligakon.ua/magazine_article/EA008700.
5. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015 // Офіційний вісник Президента України. — 2015. — № 13. — Ст. 33.

Севрюков Д.Г.,

*професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
професор, доктор юридичних наук*

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Євроінтеграційні прагнення України зумовлюють необхідність визнання та впровадження відповідних принципів організації та функціонування правової системи, зокрема, передбачають гармонізацію національної системи законодавства з зарубіжними системами, проведення структурних реформ із впровадженням нових правових інститутів, переосмислення принципів правозастосовної діяльності та праворозуміння в цілому. Водночас цей процес не виключає розвиток власної правової традиції, збереження її елементів, які органічно вписуються в контекст євроінтеграції.

Об'єднана Європа єдина в своїй відданості верховенству права як необхідної умови збереження та просування спільних цінностей. Проте верховенство права як комплекс принципів, механізмів та процедур не вирізняється однорідністю в європейському просторі. По суті, йдеться про дві традиції верховенства права — континентальну та англо-саксонську, які при всіх тенденціях зближення зберігають відмінні риси.

Сучасна конституційна держава стала результатом тривалих Новочасних ідеологічних та інституційних трансформацій. Реформація, яка мала наслідком розширення юрисдикції держави, Просвітництво, з її безмежною вірою в правові реформи та кодифікації, рух на побудову національних держав, зумовили формування образу континентальної держави формальної законності. В межах цієї традиції право та етатизм є спорідненими явищами.

Образ такої держави постає в уявленнях народів, що тяжіють в більшій мірі до етики волі, ніж до права, та потребують суб'єкта, спроможного сформулювати загальну волю, «надати їй силу влади та промовити як закон» [1, с. 82]. Втручання в соціальні процеси тлумачиться як загальне благо, а легалізм стає засобом досягнення цілей. Держава знає краще, може більше, тому від її кожного члена очікують покірності перед владними рішеннями та діями. Загального блага, або принаймні офіційно визнаного уявлення про благо, не існує поза державним механізмом. Законодавство, розпорядчо-виконавча діяльність, судочинство є тими взаємопов'язаними сферами, в яких загальне благо формулюється, змінюється та захищається. В цьому механізмі держава відтворює себе, що власне є кінцевою метою.

Континентальна поліцейська держава незабаром стала антитезою правової держави. Свободі умоглядності, яку могла собі дозволити держава в повсякденних турботах про суспільний добробут, протиставили суворе дотримання приписів, що складало ідеал держави законності. Але континентальна правова держава (зокрема, германська *Rechtsstaat*) все одно залишається колективно-політичною особою, яка не є лише однією з багатьох підпорядкованих праву суб'єктів, а визнається центром, з якого походять або легітимуються соціальні інститути. Вона створює юридичні правила та свідомо та публічно себе ними обмежує. Проте і запровадження норм, і самообмеження є вольовим актом владної особи. Її вольові рішення мо-

жуть бути вираженими, розумними, позбавлені зайвих емоцій, але все одно ухвалюються особистістю, що панує над суспільством. Такий стан не є правлінням права, а пануванням владної структури, яка декларує відданість ідеалу верховенства права. Ступінь наближення до цього ідеалу завжди залежала від місця та часу.

Держава як раціональний та конвенційний соціальний інститут, створений в певних цілях, має акумулювати «соціальний капітал», насамперед символічний, що має забезпечити взаємне визнання та суспільну згоду. І правовий ресурс тут відіграє ключову роль. Суверен має контролювати метаполе, за межами якого індивіди, які природно схильні до асоціальності, не можуть осмислювати та оцінювати соціальний порядок. Публічно владний суб'єкт є вищим авторитетом, який декларує офіційну істину, що розшифровується та конкретизується в правозастосовній практиці. Засобами соціальної філософії та конституційного права був утворений симулякр, що являв собою порожню форму, яка в конкретних історичних та соціокультурних контекстах може наповнюватись специфічними смислами. Досягнутий соціальний компроміс визначає наповнення змісту симулякрів правової держави та конституціоналізму.

Як показала практика «совість» одноосібного чи колективного суверена не стала надійним засобом дієвості етичних, моральних, юридичних обмежень влади. Етика волі, що розуміється не інакше як така, що орієнтується на досягнення загального блага нації, в сучасному світі поступово перестає бути визначальною ознакою континентальної традиції. Воля адміністрації, щоб залишатись легітимною, має спиратись на певні ціннісно-правові підвалини. Зрушення від вольового до правового врядування відбувається з накладенням зовнішніх обмежень на верховну владу у формі конституційного та міжнародного правосуддя, які сприяють усуненню верховної влади з позицій номінального та фактичного власника права.

Натомість англо-саксонське rule of law є станом, але принципово не є «state» у розумінні «держави». Образ держави, навіть правової, яка чуйно уловлює загальну волю або розум, викладає її в текстах, що набувають ніби магічних властивостей для маніпуляцій з правопорядком, є чужинним для англосаксів. Історично обумовлені стихійність та казуальність права зумовили те, що змістом панування права є розосередження суб'єктів правотворчості, неприйняття кодифікованого легалізму та усунення можливостей партійного

диктату. Право не потрапляє в полон до закону, який може бути формально коректним, але політично заангажованим. Історично прецедентне право ніколи не було «державно оформленим, проголошеним як частини офіційно чинного позитивного права» [2, с. 406]. Принцип суверенітету парламенту утвердився як протидія одноосібності та свавільності монарха. Через особливий тип мислення юристів парламентські статuti стикаються з минулим, з настороженим ставленням до політичних інновацій і багатим арсеналом забезпечення неперервності права. Заперечення абстракцій вищого порядку забезпечує панування права, а не волі.

Міжнародне визнання прав людини спричинило перегляд засад взаємодії між державою, суспільством і самою людиною, що в подальшому мало суттєві політико-правові наслідки, в тому числі зближення континентальної та англосаксонської традицій верховенства права. До фундаменту національних правових систем закладаються права, які по суті є різноманітними вимогами до держави. В залежності від особливостей тих чи інших прав державою мають бути обрані належні засоби їх забезпечення та гарантій. Будь-яке конкретизуюче законодавство повинно відповідати Основному закону з його переліком прав і свобод, що разом з конституційним правосуддям посилює статус Конституції та сприяє створенню демократичної конституційної держави. Правосуддя стає ключовим чинником підпорядкування публічновладної волі праву. При цьому йдеться саме про правосуддя, а не формальне судочинство, яке може бути звільненим від ціннісних засад. Спільним для країн Європи трендом є те, що держава втрачає свою монолітність, право репрезентувати собою народ і мовити від його імені. Завдяки підпорядкування властей законам та процедурам, визнанню зовнішніх критеріїв оцінки законотворчої та правозастосовної практики право звільняється від домінування етики волі.

Вітчизняна версія правової держави відноситься до вольової традиції в її класичному вигляді. Для пострадянської держави характерним є театральність, «певна декоративність політичного та правового життя країни» [3, с. 23]. Відбувається імітація дотримання політико-правових стандартів західних демократій. За зразковим фасадом публічно-владна організація продовжує розглядати право як продукт її власної волі, що не дозволяє відійти від домінант етики волі до панування права.

Список використаних джерел:

1. Правление права и правовое государство в соотношении знаков и значений / К.В. Арановский, С.Д. Князев. — Москва : Проспект, 2016. — с. 82.
2. Михайлов А.М. Генезис континентальной юридической догматики : [монография] — М.: Юрлитинформ, 2011. — с. 406.
3. Актуальные проблемы правовой теории государства : учеб. пос. / под ред. В.П. Малахова, А.И. Клименко. — М. : ЮНИТИ_ДАНА : Закон и право, 2013. — с. 23

Сенченко Ю.О.,

*студентка Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник:

Гайворонський Є.П.,

*к.ю.н., старший викладач
кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄС

Освіта є основою інтелектуального, культурного, соціального, економічного розвитку як суспільства, так і держави в цілому. Вона допомагає реалізовувати себе та досягати успіхів. Однак, в нашій державі досить непростим питанням є навчання саме осіб з особливими освітніми потребами.

Актуальність теми. В останні роки тенденцією стало прагнення країн світу до соціальної адаптації та навчання осіб з порушеннями психофізичного розвитку. Але, інклюзивна освіта в Україні лише починає зароджуватися, на відміну від інших країн ЄС. Аналіз зарубіжної практики та нормативних документів в сфері правового

регулювання інклюзивної освіти може створити основу для практичного удосконалення українського законодавства в даній сфері.

Метою дослідження є аналіз нормативно-правових актів країн ЄС в освітній сфері та висвітлення позитивного досвіду держав в питаннях інклюзивної освіти.

У Загальній декларації прав людини у 1948 році, зазначається: «Кожен має право на освіту...освіта має бути спрямована на розвиток людської особистості та посилення поваги до прав людини та основних свобод...» [1].

Не менш важливими є положення Конвенції про права дитини (ООН, 1989), закладені в статті 2 та 23. Стаття 2 зазначає, що дитина не має зазнавати будь-якої дискримінації. А зокрема, у статті 23 йдеться, що дитина з особливими освітніми потребами повинна мати: «доступ до освіти, виховання, медичного обслуговування, реабілітаційних послуг, професійної підготовки, максимально можливої соціальної інтеграції та індивідуального розвитку» [2].

Ще одним міжнародним документом, який декларує право на освіту дітей з особливими потребами є Стандартні правила ООН щодо «зрівняння можливостей інвалідів» (1993 р.). В даних Правилах міститься заклик до всіх держав зробити освіту осіб із фізичними та розумовими вадами невід'ємною частиною системи освіти [4].

Дуже цікавим міжнародним документом є Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (1994 р.). Декларація стала першим міжнародним документом, який наголосив на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти. В ній міститься заклик до урядів всіх країн затвердити на законодавчому рівні принцип інклюзивної освіти та приймати до загальноосвітніх шкіл усіх дітей [5].

Також існує Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006 р.). Стаття 7 зазначає: «Держави-учасниці вживають усіх необхідних заходів для забезпечення повного здійснення дітьми з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод нарівні з іншими дітьми» [3].

Реалізація наведених вище міжнародних документів відбулася і в національному законодавстві багатьох країн ЄС. Розглянемо деякі з них.

Корисним видається досвід Франції. У Франції особи з обмеженими психофізичними можливостями мають можливість здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах масового типу.

В кодексі освіти Франції в Книзі І Главі ІІ висвітлено положення щодо освіти дітей та підлітків з фізичними та розумовими відхиленнями. У статті L112-1 зазначено: «...державна служба освіти забезпечує навчання, професійну підготовку і вищу освіту дітей, підлітків та дорослих з обмеженими можливостями або поганим станом здоров'я. Компетенцією держави є встановлення фінансових та людських ресурсів, необхідних для звичайного навчання дітей, підлітків та дорослих з обмеженими можливостями».

Згідно статті L112-2 «...кожній дитині, підліткові або непрацездатному дорослому, а також його родині пропонується навчальна програма, яка є предметом персоналізованого шкільного проекту з необхідними коригуваннями для можливості регулярного навчання у школі...» [6].

У Франції існує Кодекс соціальних дій та сімей в якому, зокрема, в статті L114-2 прописано що метою діяльності держави та її органів є забезпечення доступу дорослих, дітей, підлітків та інвалідів до установ, відкритих для широкого загалу населення, та підтримка їх в рамках звичайної системи навчання, роботи і життя [7].

Міністерство національної освіти Франції запустило великий навчальний план, який стосується всіх категорій працівників освіти. На початку цього навчального року, у Франції, вступила в силу спеціальна професійна підготовка вчителів, які готуються до отримання Сертифікату професійної компетенції в області інклюзивної освіти (Carrei) [8].

В Польщі, питання інтеграції, а потім інклюзії, з практичної точки зору вперше було піднято в другій половині 80-х років.

Конституція Польщі в статті 70 передбачає, що кожна дитина, включаючи інвалідів, має право на освіту [9].

Передумовою для організації освіти учнів з особливими освітніми потребами стала постанова № 29 Міністра Національної Освіти від 4 жовтня 1993 р., що надає можливість особам з обмеженими можливостями навчатися в загальноосвітніх закладах і одержувати знання та вміння разом з ровесниками. У § 9 даної постанови зазначається, що в державних школах і дитячих садах можуть бути орга-

нізовані інтеграційні класи, щоб дати можливість учням-інвалідам здобувати знання і навички в міру своїх можливостей, в умовах дошкільних та державних шкіл [10].

Зараз в Польщі існує три види шкіл: спеціальна, інклюзивна і загальноосвітня. В кожній з них можуть вчитися діти з особливими потребами. Викладачі допомагають таким дітям підібрати комфортний і ефективний режим навчання.

В Італії законодавство підтримує інклюзивну освіту з 1971 року. До того ж акцент зроблено не на навчанні, а на соціалізації.

Стаття 34. Конституція Італійської республіки зазначає що освіта є відкритою для всіх [11].

В Італії існує Закон «Про допомогу, соціальну інтеграцію та права інвалідів». В статті 12 зазначається, що інвалідам гарантується право на освіту у дитячих садках, в загальноосвітніх навчальних закладах усіх ступенів і в університетах. Шкільна інтеграція спрямована на розвиток потенціалу інваліда в навчанні, комунікації, відносинах і соціалізації [12].

У 2010 році було прийнято Закон «Про нові правила щодо навчання дітей з певними вадами», в якому зазначається що дітям з особливими потребами гарантується право на освіту, державою забезпечується навчання та сприяння розвитку, забезпечуються рівні можливості у соціальній та професійній сферах [13].

В Україні, в новому Законі «Про освіту» (2017 р.) новацією є стаття 20, яка містить інформацію про інклюзивне навчання. Тепер, в обов'язковому порядку, в навчальних закладах, повинні утворювати інклюзивні та спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Сьогодні в нашій країні діє достатньо нормативно-правових актів, які декларують права дітей з особливими потребами на розвиток, здобуття освіти та соціальну інтеграцію (Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»), однак вони не містять конкретного практичного механізму їх реалізації.

Інклюзивне навчання в Україні впроваджувалося понад шість років згідно з Порядком організації інклюзивного навчання, ухваленого постановою Кабміну 2011 року. Але жодних принципово нових меха-

нізмів у змінах до закону немає. Наразі відсутні необхідні умови (матеріально-технічні, навчально-методичні, кадрові) для повноцінного впровадження інклюзії в загальноосвітніх школах. Тож, на мою думку, в Україні потрібно прийняти якісно новий закон, який би повністю прописував механізм регулювання інклюзивної освіти, та забезпечував би створення необхідних умов для її успішного здійснення.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Конвенції про права дитини [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
4. Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей інвалідів [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_306
5. Саламанська декларація [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html
6. Code de l'éducation [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=81D77449A93994743A2F07A12D6EE1CE.tplgfr36s_3?cidTexte=LEGITEXT000006071191&dateTexte=20171029
7. Code de l'action sociale et des familles [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=CCEEB3E4F769FC245F51DB5C5FB3228A.tplgfr25s_1?cidTexte=LEGITEXT000006074069&dateTexte=20171030
8. Site Ministère de l'Éducation nationale [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.education.gouv.fr/cid207/la-scolarisation-des-eleves-en-situation-de-handicap.html#Infographie_L_ecole_inclusive_une_priorite_nationale
9. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
10. ZARZĄDZENIE Nr 29 MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.oswiata.abc.com.pl/akt1/-/akt/dz-urz-men-93-9-36>
11. Costituzione della Repubblica Italiana [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione.pdf>

12. Legge-quadro per l'assistenza, l'integrazione sociale e i diritti delle persone handicappate [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.handylex.org/stato/l050292.shtml>
13. LEGGE 8 Nuove norme in materia di disturbi specifici di apprendimento in ambito scolastico [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.istruzione.it/esame_di_stato/Primo_Ciclo/normativa/allegati/legge170_10.pdf

Сердега О.І.,

студентка Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Гайворонський Є.П.,

доцент, к.ю.н., старший викладач кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У галузі освіти України вже прийнята велика кількість нормативно-правових актів різного рівня, які мають єдину ціль: забезпечити правове регулювання освітньої сфери. Проблема вдосконалення, створення та подальшого розвитку правового регулювання освіти в Україні є однією із найактуальніших.

У перші роки незалежності, освіта в Україні функціонувала згідно законодавчих актів Української РСР. Так, наприклад, відповідно до Закону УРСР «Про освіту» від 23.05.1991 р. наша держава нараховувала 1242 професійних, 735 середніх спеціальних та 156 вищих навчальних закладів, аспірантуру з 300 наукових спеціальностей та докторантуру, 518 навчальних закладів та підрозділів підвищення кваліфікації й перепідготовки кадрів. За численними показниками мережа вищих навчальних закладів України відповідала рівневі більшості розвинених країн світу. Правове регулювання сфери

освіти в Україні — це сукупність правових засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини в освітянській галузі. Основними складовими нормативної бази сфери освіти в Україні є: Конституція України, Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національна доктрина розвитку освіти та Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно — технічну освіту», «Про вищу освіту» [3].

Актуальність дослідження: Будь — яка сфера суспільних відносин потребує врегулювання, яка має охоплювати, як і практичні, так і нормативні рівні. Також не є виключенням і сфера надання правового регулювання освітньої діяльності. Тому на державні органи управління освітою покладається завдання, які забезпечують баланс між приватними і публічними інтересами освітньої діяльності. Що стосується нормативно — правового забезпечення процесу, то варто зазначити те, що освіта є об'єктом правового регулювання багатьох галузей права, а заклади, що надають освітні послуги є суб'єктами різних правовідносин.

Мета дослідження : на основі наукових досліджень чинного законодавства та вчених України, визначити роль правового регулювання освітньої діяльності в Україні [2].

До системи правового регулювання освітньої діяльності в Україні варто віднести: Конституцію України; міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України; законодавчі та підзаконні акти ВРУ, підзаконні акти Президента України, Кабінету міністрів України, центральних органів виконавчої влади. Також можливо виокремити і такі види правового регулювання освітньої діяльності як місцеве регулювання, суб'єктами якого є місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які уповноважені видавати нормативно — правові акти в сфері освіти; локальне регулювання, суб'єктами якого є керівники навчальних закладів, які уповноважені видавати правові акти, направлені на врегулювання освітньої діяльності в межах закладу. Оскільки під законодавством, за рішенням Конституційного суду України, слід розуміти закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких видана Верховною Радою України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України [1].

Нормами правового регулювання освітньої діяльності в Україні визначаються державні стандарти базової, повної та вищої освіти, які встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки. Державні стандарти застосовуються з метою забезпечення якості освіти і потреб держави у фахівцях, а також удосконалення, розроблення і впровадження навчально — методичної і нормативної бази, що регламентує надання освітніх послуг. В галузі освіти, державні стандарти є обов'язковими для виконання усіма суб'єктами освітніх правовідносин.

Правове регулювання освітньої діяльності в Україні має процедури створення, реорганізації та ліквідації навчальних закладів, визначається порядок проведення його ліцензування, акредитації та правовий статус навчального закладу. Тому робота будь якого навчального закладу має розпочинатись тільки при наявності ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням послуг для одержання освіти і підготовкою фахівців різних рівнів кваліфікації. Ліцензія видається у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. Щодо платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, які належать до державної і комунальної форми власності також затверджуються відповідним підзаконним нормативно — правовим актом. Що стосується органів безпосереднього управління освітою, тобто практичний рівень, то вони поки що являють собою радянську модель, адаптовану до потреб перехідного періоду [4; 5].

Отже, як показує дослідження, правове регулювання освітньої діяльності в Україні відіграє велику роль у реалізації і формуванні освітнього процесу в цілому та у сфері надання освітніх послуг. Певна річ, що правове регулювання освітньої діяльності в Україні не є категорією сталою. Суспільні процеси, які призводять до глобалізації усіх сфер життя, обумовлюють необхідністю постійних реформ. Адже основним критерієм, який унеможливує правове регулювання освітньої діяльності, є, власне змістова побудова вітчизняної освіти, концепція освітньої діяльності, що існують та реалізуються в державі. З моменту проголошення незалежності України прийняли цілу низку законів та підзаконних нормативно — правових актів, які направлені на побудову власної системи освіти. Відповідно відбувалися і відбуваються зміни у структурних підрозділах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Редакція від 30.09.2016
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>
3. Шаповал Р.В. Правове регулювання освіти в Україні // Р.В. Шаповал // форум права. — 2011. — №1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011srvovu.pdf>
4. Про ліцензування діяльності і надання освітніх послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 року № 1019 // офіційний вісник України від 23.08.2007 р. — 2007 р. № 60
5. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватись навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності: постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/796-2010-%D0%BF>

Степанчук М.М.,

*студентка Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник:

Баклан О.В.,

*д.ю.н., професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

На сучасному етапі розвитку світового суспільства освіта стає найважливішим елементом соціальної сфери держави, що забезпечує стійке економічне зростання, соціальну стабільність, розвиток інститутів громадянського суспільства та національну безпеку держави. Освіта забезпечує процес отримання конкрет-

ною особою систематизованих знань, умінь та навичок з метою їх ефективного використання в професійній діяльності. Рівень освітньої підготовки населення є одним із показників, який характеризує конкурентоспроможність країни.

Актуальність теми. Для України на даному етапі є глибока та всебічна модернізація сфери вищої освіти з виділенням необхідних для цього ресурсів та створенням механізмів їх ефективного впровадження.

Мета дослідження полягає в проведенні огляду та аналізі нормативно-правової бази сучасного розвитку системи освіти України та закордоном.

Проблема створення, вдосконалення та подальшого розвитку правового регулювання сфери освіти в Україні залишається однією найактуальніших. Правове регулювання сфери освіти в Україні — це сукупність правових засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини в освітянській галузі. Мета правового регулювання сфери освіти — забезпечення безперешкодного руху інтересів суб'єктів до цінностей.

Одним із методів правового регулювання освіти є законодавча регламентація правовідносин галузі. На жаль, в Україні склалася ситуація, коли законодавче забезпечення освітянської галузі не відповідає реаліям сьогодення і не враховує загальновідомого факту, що ефективність діяльності системи освіти є одним із визначальних чинників соціально-економічного розвитку будь-якої держави [1].

Основними складовими нормативної бази сфери освіти в Україні є: Конституція України, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти та Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту».

Згідно Конституції України, кожен громадянин країни має на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (ст. 23) та право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої

освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [2].

У Законі України «Про освіту» зазначається: освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [3].

У британських школах, як і в школах інших європейських країн, освіта традиційно є глибоко диференційованою. Вже у початковій школі дітей ділять на три потоки у відповідності з рівнем здібностей і показниками у навчанні.

Зовнішня диференціація починається на етапі переходу дітей з початкової школи у середню.

Діти з найбільш високими показниками IQ та навчальними успіхами потрапляють до граматичної школи, яка готує своїх випускників вступу в університет. Для такого типу шкіл характерна і внутрішня диференціація відповідно до навчальних цілей і умов навчання. З третього класу вводиться три паралелі: «а» — гуманітарна, «в» — природничо-математична і «с» — для невстигаючих, де предмети викладаються за скороченими програмами, вивчаються науки прагматичної орієнтації [18, 19].

Після четвертого класу відбувається нове сортування. Здібні учні починають готуватися до вступу в університет. Така підготовка полягає у вивченні спеціалізованої програми навчання, складанні трьох спеціальних екзаменів. У шостому класі відбувається остаточна спеціалізація (шостий клас дворічний). Учні навчаються за

індивідуальними програмами, переважають індивідуальні методи навчання та навчання у малих групах. Після закінчення такої школи учні отримують «Свідоцтво про освіту підвищеного типу», яке дозволяє вступити до більшості університетів без екзаменів.

Другим типом середньої школи є сучасна школа. Метою цієї школи є надання достатньої загальноосвітньої підготовки учням, здібності яких оцінюються як «нижче середніх». Внутрішня диференціація у таких школах здійснюється: а) за статевою ознакою: навчання роздільне, і у жіночих школах приділяють більше уваги домоводству, в той час як у чоловічих — фізиці; б) за професійною ознакою: вибір практичних дисциплін у школі залежить від професійних планів учнів.

Третій тип школи — об'єднана школа. У перших та других класах об'єднаної школи навчання здійснюється за єдиним навчальним планом. З третього класу починається диференціація, яку з однаковим правом можна назвати як внутрішньою, так і зовнішньою: навчання відбувається на трьох відділеннях за програмами граматичної, сучасної і технологічної шкіл, тобто під одним дахом фактично існують усі три типи британських середніх навчальних закладів. Отже, зовнішню диференціацію тут формально замінили внутрішньою [4].

У класах зі змішаними здібностями не передбачається таких форм диференціації. Вони працюють із застосуванням гнучкої системи розміщення навчального матеріалу, різнорівневих навчальних завдань.

Отже, диференціація навчального процесу як в британських, так і в українських середніх загальноосвітніх навчальних закладах є явищем досить складним і неоднозначним. Проте у Великій Британії, на відміну від України, така диференціація давно стала традицією національної системи освіти і попри всі реформи (введення Національного навчального плану і національних стандартів освіти, збільшення часу на обов'язкові предмети тощо) продовжує залишатись однією з суттєвих ознак її освітньої системи [5].

Білоруська освітня реформа враховує ті позитивні досягнення, які дісталися їй у спадок від минулих років. Найважливіші з них — принцип рівного доступу до освіти і соціальна справедливість. Право на освіту мають всі громадяни Білорусі незалежно від соціального стану та місця проживання. Забезпечення соціальної справедливості

вості при отриманні освіти — неодмінна умова побудови держави з соціально-орієнтованою ринковою економікою.

Зазначені принципи знайшли відображення в законодавчих актах країни: закони Республіки Білорусь «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про освіту осіб з особливостями психофізичного розвитку (спеціальну освіту)».

Майбутнє загальноосвітньої школи в Білорусі зв'язується з подальшим підвищенням якості освіти, особливо в сільській місцевості, впровадженням інформаційних технологій в освітній процес. Особливу увагу буде приділено збереженню здоров'я школярів через залучення до спорту та формування здорового способу життя.

Президент Республіки Білорусь О.Г. Лукашенко неодноразово підкреслював, що «питання підвищення якості роботи шкільної системи — це справа державної ваги». В республіці працює ряд державних програм, прийнятих відповідно до загальними завданнями та принципами реформування. В даний час реалізуються такі програми як «Інформатизація системи освіти», «Іноземні мови», «Сільська школа», «Обдаровані діти» [7].

Коли мова йде про реформування освіти, то можна зазначити про національний навчальний план Англії, оскільки в цій країні він виконує функцію державного стандарту, який регулює рівень освіти встановлюючи її еталон. В Великобританії він отримав назву «The National Curriculum», закріплений Законом про державну освіту 1988 р. і вперше впроваджений в школах Англії та Уельсу у вересні 1988 р. Контроль за дотриманням стандартів якості освіти в Англії здійснюється спеціальним урядовим відділом освіти — The Office for Standards in Education (OFSTED), який відновлено 1993 р. його очолює Головний інспектор Інспекторату Її Величності.

Англійська система освіти дійсно витримана часом, оскільки вона пройшла довгий і складний етап реформ та різноманітних інноваційних нововведень, але на цьому англійський уряд не зупиняється. Важливим кроком у наведенні порядку в закладах освіти, є їх контроль не лише на державному, але і на шкільному рівні (Шкільні управлінські ради). Позитивним є певна розмежованість навчальних вимог до учнів з різним рівнем успішності. Тож можна зазначити, що така політика уряду має принести позитивні результати, про що говорять і самі автори реформ опираючись на певні соціологічні дослідження [6].

Характерною рисою більшості країн з високим рівнем конкурентоспроможності національних економік є перехід від екстенсивного використання людських ресурсів з низьким рівнем базової професійної підготовки до інтенсивного використання висококваліфікованої робочої сили, значно гнучкішою у сфері прийняття рішень у процесі адаптації до нових технологій. Закономірним для високотехнологічних секторів економіки стає превалювання тенденції до збільшення обсягів попиту на висококваліфікованих спеціалістів-універсалів, котрі мають не тільки спеціалізовану професійну підготовку, а й успішно оволодівають навичками підприємницької та управлінської діяльності.

Отже, участь вітчизняної системи освіти в євроінтеграційних перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток, набуття нових якісних ознак, а це можливо лише шляхом проведення модернізації нормативно-правової бази освітянської діяльності та створення програми послідовного зближення її з європейським освітнім і науковим простором.

Список використаних джерел:

1. Шаповал Р.В. Правове регулювання освіти в Україні / Р.В. Шаповал // Форум права. — 2011. — № 1. — С. 1110–1115 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11srvovu.pdf>
2. Конституція України // ВВР України. — 1996. — № 30. — С. 141.
3. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Курдюмова И.М. Инспектирование школ в Великобритании // Педагогика. — 2001. — № 3. — с. 80–85.
5. Державні освітні стандарти Великої Британії // Директор школи. — 2001. — № 17 (травень). — С. 11–13.
6. Андреева Г. А. Инновационные процессы содержания педагогического образования в Англии // Педагогика. — 2003. — № 6. — с. 97–105.
7. Республіканський центр фізичного виховання і спорту учнів та студентів «Професійно-технічна освіта».

Суркова Д.О.,

студентка 2 курсу СО «Магістр»
юридичного факультету
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

ДО ПИТАННЯ ПРО СИСТЕМУ ДЖЕРЕЛ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Проблематика джерел права, їх класифікації та систематизації тривалий час зберігає свою популярність серед вчених. У зарубіжній і вітчизняній юридичній науці таким питанням приділено достатню увагу, зокрема, у працях Р. Давіда, Л.М. Ентіна, С.Ю. Кашкіна, К.Ю. Кармазіної, Р. Леже, Л.А. Луць, М.М. Марченка, Н.М. Пархоменко, Р.Б. Тополевського та ін. Такий інтерес є абсолютно зрозумілим, адже у світлі актуалізації принципу забезпечення єдності судової практики, визнання практики Європейського суду з прав людини джерелом права в Україні, вже абсолютно недоцільним здається відкидати тезу про зближення різних правових систем і посилення ролі прецедентів, конституційних звичаїв та доктрини навіть у країнах континентальної правової сім'ї.

У юридичній літературі словосполучення «джерело права» використовується у двох різних значеннях: «матеріальне джерело права», тобто причини утворення права, все те, що, породжує (формує) позитивне право, та «формальне джерело права» — форма зовнішнього вираження положень (змісту) чинного права [1, с. 400–401]. При цьому у країнах романо-германської правової сім'ї (до якої тяжіє і правова система України) основним джерелом права є нормативно-правовий акт, а прецедент має загальнообов'язковий характер у країнах англо-американської правової сім'ї. Важливо, що більшість учених схиляється до визнання рішень ЄСПЛ саме прецедентами. Не останню роль у цьому відіграє сам Європейський суд, називаючи власну практику прецедентною (наприклад, у справах *Charman v. United Kingdom* (2001), *Merit v. Ukraine* (2004)).

Н. Пархоменко стверджує, що по суті, більшість вчених однаково розуміють джерела права як чинники, які творять право; суперечки починаються при вирішенні питання, що має вважатися чинниками, які створюють право [2, с. 603]. Також вчений вважає актуальним і

сьогодні вислів С. Кечек'яна про те, що поняття «джерело права» належить до незрозумілих у теорії права, оскільки немає не тільки загальновизнаного його визначення; а й спірним є саме значення, в якому використовуються слова «джерело права», а сам цей термін є не більш ніж образом, який має насамперед допомогти розумінню, ніж надати розуміння того, що ним визначається [2, с. 607].

М. Ренненкампф зазначав, що закон є найвищою формою права: через неї держава висловлює свою волю свідомо, у певних словах і висловах, з усім необхідним авторитетом і владою. Право є тільки там, де існує закон, встановлений суспільством [3, с. 165]. Юридичні визначення, виведені наукою з відповідних законів, звичаїв і природи речей, також можуть бути обов'язковими, як закони і звичаї, але ця обов'язковість має залежати від внутрішньої сили і наукових визначень. Заперечення права юристів як самостійної форми права, панівне в сучасній науці права й законодавстві, цілком має підстави. Засади й визначення науки права — суть не норми права, а вчення, їх цінність визначається їхньою внутрішньою силою та згодою з істиною. Наука права може мати вплив лише похідний, діючи на погляди народу, суддів, законодавців шляхом переконання, наукових роз'яснень, а не зовнішньою примусовою силою [3, с. 166–167].

М.А. Гредескул до переліку джерел права включав правові доктрини, юридичну практику, оскільки вважав, що правові норми в суспільстві залежать від наукових розробок правознавців, рівня правової свідомості та професіоналізму юристів-практиків [3, с. 295–299].

У процесі конституційної реформи 2016 року у сфері правосуддя зазнала змін зокрема стаття 129 Конституції, яка в попередній редакції встановлювала, що «судді під час здійснення правосуддя керуються лише законом», а зараз зобов'язує суддів керуватися верховенством права [4]. Водночас це не означає, що закон перестав бути обов'язковим для суддів, як і для інших правозастосовних органів, роль законодавства все одно залишається провідною, натомість посилюється значення альтернативних джерел права. За словами М. Савчина, сьогодні спостерігається плюралізм джерел конституційного права, оскільки це пов'язано із конвергенцією національних правових систем, гетерогенністю самого конституційного права, яке знає різні правові засоби формування юридичних конструкцій, правил і процедур [5, с. 10].

Отже, поняття джерел права не вичерпується нормативно-правовими актами, виданими компетентними особами держави, ця категорія є значно ширшою і складніше структурованою. Справедливою здається позиція О. Мурашина, що найбільш прийнятним є використання саме системного підходу, який «орієнтує на вивчення та пізнання всієї сукупності складних та ієрархічних зв'язків між ними, виявлення шляхів їх систематизації і побудови цілісної, логічно завершеної системи джерел права» [6, с. 61].

Н.М. Пархоменко зазначає, що «як складноорганізована система, система юридичних джерел права має певні властивості, а саме: а) складається з багатьох різнорідних частин — підсистем джерел права — системи нормативно-правових актів, системи нормативно-правових договорів, системи правових прецедентів, які взаємодіють завдяки системним зв'язкам; б) здатність до змін унаслідок впливу, як з боку інших підсистем правової системи, так і з боку нормоутворених джерел права; різка зміна обставин може призвести до її нестабільності, до фрагментації системи джерел права, коли частина джерел права не діє, або суперечить іншій частині, паралізуючи її; в) у процесі розвитку переходить з рівня на рівень — від звичаєвого неписаного права — до писаного права, від фрагментарних нормативних сукупностей через кодифікацію — до складної динамічної системи; г) у процесі функціонування завдяки системним зв'язкам виявляються нові принципи правоположення, приписи існування яких не передбачені у процесі її формування, які прямо не закріплені в юридичних джерелах права; д) охоплює національну; ієрархічну та горизонтальну (галузеву) структуру; е) характеризується внутрішньою узгодженістю (взаємозв'язок та несуперечність джерел права); є) має суб'єктивно-об'єктивний характер (суб'єктивний — системність джерел права формується суб'єктами правотворчості, але при цьому є об'єктивна потреба її існування); ж) спостерігається активний характер джерел права, що виявляється не лише стосовно системи права чи правової системи загалом, але й щодо безпосередньо пов'язаних із правом систем (судової, системи законодавчих і виконавчих органів державної влади тощо); з) наділена динамічністю, що виявляється у такому: пряма та безпосередня дія; удосконалення джерел права; оновлення; процеси диференціації та інтеграції джерел права [7, с. 183].

Слід погодитись із М.М. Марченком у тому, що незалежно від критеріїв класифікації джерел права вони виступають у межах однієї правової системи як єдине ціле, що формує цю систему і наповнює її нормативним змістом [8, с. 52]. Але це не означає відсутність ієрархії всередині цієї системи. Н.М. Пархоменко, вивчаючи ознаки нормативності джерела права, називає однією з них ієрархічний зв'язок з іншими елементами структури в системі джерел права, що знаходить вираження у відсутності суперечностей його приписів Конституції та іншим джерелам права, що мають вищу юридичну силу [2, с. 620].

Взагалі юридична сила джерела права — це його специфічна властивість, зміст якої полягає в його обов'язковості і примусовості, а також у пріоритеті перед іншими актами або в підпорядкуванні їм. Наприклад, найвища юридична сила Конституції України також демонструє місце Основного Закону в ієрархії формально-юридичних джерел права. Хоча, треба зазначити, що існує підхід, відповідно до якого система джерел права не має ієрархії і чіткої внутрішньої підпорядкованості, а жодне із джерел права не може володіти абсолютним верховенством стосовно інших, хоча для закону й характерна тенденція переваги [2, с. 613].

З цього можна зробити висновок, що система конституційного права є поліструктурним явищем, а система конституційного законодавства як сукупність нормативно-правових актів є однією з її підсистем, поруч із якою існує багато інших різнорідних частин. При цьому варто підкреслити, що елементи системи конституційного джерел права існують не відокремлено, а будуються на підставі певних принципів, які дозволяють їй мати цілісний вигляд. Для системи джерел конституційного права характерна першорядність порівняно з іншими галузями права, особливістю також є її провідний характер, адже саме система джерел конституційного права в першу чергу деталізує положення самої Конституції України та формує підґрунтя для усієї правової системи країни загалом.

Список використаних джерел:

1. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. Учебник для юридических вузов и факультетов / В.С. Нерсесянц. — М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. — 552 с.

2. Правова доктрина України: у 5 т. — Х.: Право, 2013. — Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В.Я. Тацій, О.Д. Святоцький, С.І. Максимов та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. — 976 с.
3. Антологія української юридичної думки: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. — Т. 1: Загальна теорія держави та права, філософія та енциклопедія права / упоряд.: В.Д. Бабкін, І.Б. Усенко. — К.: Вид. Дім «Юрид. кн.», 2002. — 568 с.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
5. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: монографія / М.В. Савчин. — Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. — 372 с.
6. Мурашин О. Акти прямого народовладдя, їх система та класифікація // Вісник Академії правових наук України. — 2000. — № 1. — С. 61–68.
7. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія / Н.М. Пархоменко. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. — 336 с.
8. Марченко М.Н. Теория государства и права: учебник — 2-е изд., перераб. и доп. / М.Н. Марченко. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. — 648 с.

Туренко О.М.,
студентка V курсу
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:
Войцеховська І.М.,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРАВО НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Актуальність теми. Ратифікувавши 17 липня 1997 року Європейську конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, Україна визнала не лише право на «мирне володіння майном», а й згідно з положеннями статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції — право на звернення фізичних та юридичних осіб до Європейського суду з прав людини по захист своїх порушених прав та охоронюваних конвенцією свобод, пов'язаних із реалізацією права власності та інших економічних прав та свобод [1].

Право заняття підприємницькою діяльністю в Україні передбачено великою кількістю законів та підзаконних нормативних актів. Серед них основними документами є Конституція України, крім неї до ключових нормативних актів слід віднести Господарський кодекс України, Цивільний Кодекс України, Закон України «Про підприємництво», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», Податковий Кодекс України та інші нормативно-правові акти.

Варто відзначити, що відносини у сфері гарантування права на підприємницьку діяльність досягли значного розвитку з часу переходу до ринкових відносин у наші дні і зазнали значної оптимізації, що й обумовлює актуальність теми дослідження.

Бібліографічний стан. У процесі дослідження були використані наукові праці таких відомих вчених юристів, як Саніахметов Н.О., Рабінович П.М., Фролов Ю.М., Задихайло Д.В.

Метою дослідження є визначення законодавчих засад реалізації права на підприємницьку діяльність, проблемних питань при її здійсненні та стану оптимізації ведення підприємницької діяльності на 2017 рік.

Реалізація права, в тому числі й права на підприємницьку діяльність, неможлива без активної участі держави, яка відбувається встановленим способом, з використанням належних засобів та дотриманням обов'язкових умов. Варто зауважити, що реалізація права на підприємницьку діяльність представляє собою цілий юридичний механізм, адже вона передбачає не лише закріплення цього права за тим чи іншим суб'єктом, але й визначає порядок користування цим правом у регламентованому законодавством процедурно-правовому порядку [2].

Визнання та гарантування права на підприємницьку діяльність закріплено в Конституції України, ст. 42 якої декларує, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [3].

На сьогодні нормативно-правовими актами, що регулюють підприємницьку діяльність, також є Господарський кодекс України (далі — ГК України) та Цивільний Кодекс України (далі — ЦК України). Для з'ясування сутності права на підприємницьку діяльність розглянемо визначення підприємництва згідно зі ст. 42 ГК України. Відповідно до вказаної статті підприємництво — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [4]. Цивільне та господарське законодавство висуває ряд вимог до суб'єктів, які бажають зайнятися підприємницькою діяльністю:

- наявність повної дієздатності особи, яка настає з 18 років, а у виняткових випадках (укладення шлюбу, робота за трудовим договором або заняття підприємницькою діяльністю з відома батьків, усунювачів або опікуна) — з 16 років;

- дотримання встановлених державою обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності в Україні (за колом осіб, дієздатністю і правоздатністю, ви роком суду, видом діяльності тощо);

- проходження державної реєстрації підприємницької діяльності;

- здійснення підприємницької діяльності у будь-яких організаційних формах, що передбачені законом, за вибором підприємця;

- встановлення чіткого напрямку діяльності із зазначенням коду виду економічної діяльності у реєстраційних документах. На деякі види господарської діяльності законом встановлено обмеження;

- наявність відповідного «стартового» (початкового) капіталу для здійснення підприємницької діяльності;

- вибір місця здійснення підприємницької діяльності. Для фізичної особи-підприємця (ФОП) вихідним при реєстрації є місце проживання (житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово, що знаходиться за певною адресою, за якою здійснюється зв'язок з фізичною особою — підприємцем); для юридичної особи є її місцезнаходження — адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені.

Окремо варто звернути увагу на інституту державної реєстрації, адже особа набуває статусу суб'єкта підприємництва з моменту внесення відомостей про неї до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Суб'єкти господарювання підлягають державній реєстрації і це є обов'язковою передумовою початку здійснення господарської діяльності. Порядок проведення реєстрації та причини відмови у реєстрації здійснюються відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV [5].

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців — це засвідчення фактів створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичної особи, а також вчинення інших реєстраційних дій шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Законодавці знаходяться в постійному пошуку покращення реалізації права на підприємницьку діяльність. На сьогоднішній день для реєстрації громадянином юридичною особою будь якої форми власності, або як фізичної особи-підприємця, застосовується порівняно спрощена система.

Для державної реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності громадянин України повинен, у будь якому акредитованому

центрі державної реєстрації за місцем проживання або бажаним місцем ведення підприємницької діяльності, подати належним чином заповнену реєстраційну картку, один примірник установчих документів та документ що підтверджує особу, або її повноваження.

Також, варто приділити додаткову увагу вимогам податкового законодавства, дотримання яких впливає на можливість реалізації права на підприємницьку діяльність. Згідно з п.1.3 розділу I Порядку обліку платників податків і зборів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 09.12.2011 № 1588 — у редакції наказу Міністерства фінансів України від 21.12.2016 № 1125 (далі — Порядок), взяттю на облік або реєстрації у контролюючих органах підлягають усі платники податків. Взяття на облік у контролюючих органах юридичних осіб, їх відокремлених підрозділів, а також самозайнятих осіб здійснюється незалежно від наявності обов'язку щодо сплати того чи іншого податку та збору (п. 1.3.). Відповідно до п. 3.9 розділу III зазначеного Порядку, з моменту взяття на облік платник податків вважається таким, що перебуває на загальній системі оподаткування, якщо ним не обрано інший спосіб оподаткування відповідно до законодавства [8].

Варто зауважити, що робота з органами оподаткування зазнала оптимізації у частині отримання платником електронно-цифрового підпису — для створення електронного кабінету платника податку, що надає можливість звітувати до податковою засобами комп'ютерною комунікації.

Висновки. З огляду на викладене вище, можна цілком обґрунтовано зробити висновок про те, що реалізація права на підприємницьку діяльність напряду залежить від дотримання умов, що встановлюються державою. З метою забезпечення реалізації права на підприємницьку діяльність держава має створювати оптимальні умови для реалізації відповідного права, зокрема, спрощувати процедуру державної реєстрації.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року / Офіційний вісник України. — 2006. — № 32. — Ст. 2371.

2. Саніахметова Н.О. Конституційне право на підприємницьку діяльність і його захист / Н.О. Саніахметова // Юридичний вісник. — 1996. — № 1. — С. 73–74.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 12
4. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] // № 436-IV. — 1601. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс] // № 755-IV. — 1505. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

Фалько Ю.І.,

студентка групи ПРм-16-2.0д

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Гайворонський Є.П.,

к.ю.н., доцент кафедри публічного та приватного права,

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Українська сучасна освіта ставить перед собою низку завдань, особливо перед вищими навчальними закладами. Ці завдання полягають в тому, аби вищий навчальний заклад міг випускати конкурентоспроможних молодих фахівців, які б могли в подальшому стати самостійними одиницями на ринку праці та бути новаторами у свої сфері, реалізуватись особисто та професійно, робити внесок у розвиток країни.

Розвиток технологій сьогодні для освіти є неабиякою платформою для ефективної реалізації цих завдань. Реалізація таких за-

вдань потребує від вищих навчальних закладів модернізації шляхів надання освітніх послуг. Одним із таких шляхів є розвиток та фінансування дистанційної освіти [2]. В Україні дистанційна освіта почала запроваджуватись із 2000 року і з того моменту це запровадження потягло за собою низку питань з правової сфери з приводу того, як саме буде вона реалізовуватись.

Метою роботи є аналіз та дослідження правового забезпечення дистанційної освіти, виявлення прогалин законодавства у цій сфері.

На сьогоднішній день мало хто буде заперечувати важливість новітніх інформаційних технологій у нашому житті. Дистанційна освіта на сьогоднішній день може надати неймовірні можливості для отримання освіти для людей, які не можуть отримувати її традиційним шляхом. І саме правове забезпечення дистанційної освіти в українському законодавстві має вибудувати ті шляхи сполучення між потенційним студентом, викладачем та вищим навчальним закладом так, аби такий формат навчання був реальним та ефективним для усіх учасників навчального процесу. Правове регулювання цієї сфери освіти має бути ефективним та дієвим [6;1].

Але регулюватись має не тільки сам процес навчання такого формату, але й супутні питання: джерела фінансування такого навчання, як саме має підтверджуватись той факт, що людина пройшла той чи інший курс дистанційно, як координувати дистанційну освіту між українськими студентами та іноземними ВНЗ? Усі ці питання потребують конкретної відповіді та розумної реалізації, які на сьогоднішній день розробляє освітній законодавець [7; 19–20].

Якщо українська система освіти не зможе в повній мірі реалізувати свою мету, про яку згадувалось раніше, може призвести до того, що освіта в українських ВНЗ знизить власні показники привабливості для абітурієнтів, зниження темпу європеїзації української освіти. Покращення правового регулювання дистанційної освіти зможе підвищити привабливість дистанційного навчання серед викладачів та студентів ВНЗ. Більша прозорість, ясність системи реалізації дистанційної освіти призведе до того, що вона більш зручною у користуванні та більш значущою в освітньому та правовому полі [5; 7–8]. Але недостатність фінансування, застарілість методів традиційного навчання, недосконалість та застарілість технічного обладнання можуть призвести до того, що широке коло застосування дистанційного навчання у вищих навчальних закладах може

відкликнути вітчизняну систему освіти на декілька поколінь назад [5; 9–10].

У якості висновку можна акцентувати увагу на тому, що хоча і існує досить широка нормативно-правова база, яка би могла регулювати дистанційну освіту на рівні кожного конкретного вищого навчального закладу. Але головного, єдиного, систематизуючого закону для забезпечення дистанційної освіти Україна поки немає. Але саме цей документ може стати першим кроком до того, аби в українському суспільстві почалась розбудова повноцінного інформатизованого сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту» // Верховна Рада України від 05 вересня 2017 року — Київ, Україна.
2. Положення по дистанційне навчання від 30 липня 2015 р. № 923/27368 [Електронний ресурс] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0923-15>
3. Положення про дистанційне навчання в Київському університеті імені Бориса Грінченка [Електронний ресурс] <http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/nmc.kmn/2014/polozennya.pdf>
4. Дистанційна освіта в Україні // Міністерство освіти та науки України [Електронний ресурс] <http://mon.gov.ua/activity/education/distance/>
5. «Фінансування отримання вищої освіти шляхом дистанційної форми навчання: досвід зарубіжних країн» Аксьонова І.В. — «Правова інформатика» — № 3(18) / 2014 — с. 7–14 — Київ.
6. «Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми та проблеми» І. Адамова, Т. Головчук. — Журнал «Витоки педагогічної майстерності». — №10. — 2012. — Київ — с. 1–6
7. «Правове регулювання дистанційної освіти в Україні: сучасний стан та перспективи» Кронівець Т.М. — «Правова інформатика» — № 2(38) / 2013. — с. 19–24. — Київ.

Чернега А.П.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету ім. Бориса Грінченка

ПРАВОВА (ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА) У КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ ТА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Законом № 1401-VIII від 02 червня 2016 року на найвищому рівні унормовано виключну роль адвокатури у наданні правової допомоги, а саме ст. 59 Конституції України прийнята в новій редакції — термін «правова допомога» замінений «професійною правничою допомогою», скасована частина друга. *«Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав».* Відповідно до нововведеної ст. 131 носіями професійної правничої допомоги є виключно — адвокати. Так *«для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення».*

З першого січня 2018 року законодавець здійснив першу спробу приведення чинного процесуального законодавства до положень ст. 59 та 131 Конституції України. Так відповідно до новостворених ст. 15 ЦПК України, ст. 16 ГПК України, ст. 16 КАС України — учасники справи мають право користуватися правничою допомогою, проте представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога).

Це означає, що до прийняття відповідних змін до Конституції України, представляти та захищати інтереси громадян та юридичних осіб у адміністративних, цивільних, господарських справах та справах про адміністративні правопорушення мали право фізичні особи чи організації (громадські) за довіреністю. Із вступу у юридичну силу окремих положень Основного Закону та прийняття змін до окремих процесуальних кодексів, громадяни чи будь-які організації та юридичні особи, за неможливості захищати себе у суді,

будуть змушені звертатися за правовою, так званою професійною правничою допомогою до адвокатів, крім випадків, встановлених законом. Винятки щодо виключного представництва адвокатами відповідно до ч. 4 ст. 131 Конституції можуть установлюватись законами. Зокрема, у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах та незначних справах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Про це мова йде у п. 2 ст. 60 ЦПК, п. 2 ст. 58 ГПК та п. 2 ст. 57 КАС України.

Звісно, Конституційні норми є основоположними, вони не можуть врегулювати абсолютно всі відносини, які можуть виникнути, і саме тому на їх виконання та задля деталізації положень приймаються закони [4]. Але, незрозумілою є потреба встановлення монополії адвокатури саме на конституційному рівні. Оскільки в Україні діяв і був прийнятий новий профільний Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яким чітко визначені види адвокатської діяльності, в тому числі і право судового захисту у всіх судових справах та інстанціях. Такою ж є практика європейських держав щодо цього питання, де рівень процесуальних законів вважається достатнім для встановлення повної або часткової монополії адвокатури (Франція, Бельгія, Португалія, Німеччина, Нідерланди, Литва).

У світі «монополія адвокатів» на представництво інтересів в судах існує досить давно, як правило, в країнах «сталих демократій» Європи та світу. Саме виникнення адвокатури як професії історично було зумовлене необхідністю виокремлення певної частини юристів, кваліфікація яких вважалася достатньою для здійснення професійного захисту особи в суді. Якщо ж говорити про Україну, це — новація для вітчизняного права, як і для права країн пострадянського простору. Пікантності додає те, що «монополія» є конституційною, чого немає в інших країнах, навіть найрозвиненіших [5].

Положення Основного Закону — норми прямої дії, які від дня набуття чинності зроблять неконституційними низку положень інших законів, що стосуються надання правової допомоги. Тому, існують неабиякі ризики, яким слід запобігти на рівні вдосконалення спеціального законодавства у сфері правових послуг.

Не дивлячись на те, що зміни до Конституції прийняті і частина нововведень вже діє, дискусії та обговорення в частині правосуд-

дя та запровадження монополії адвокатів тривають. Представники державних органів та адвокатська спільнота однозначно виступають за такі зміни і вбачають в них тільки плюси. Зокрема, Олексій Філатов, заступник Глави Адміністрації Президента України, член Ради з питань судової реформи при Президентові України, член Конституційної Комісії: *«Наша мета — це точно не реформа заради реформи. Правосуддя — це не тільки суд. А що стосується професії адвоката — ми прагнутимемо до діяльності за єдиними високими стандартами. А отже, суть має зводитись до основних пунктів: забезпечення максимальної якості надання послуг правниками, високі етичні стандарти та забезпечення прав та гарантій адвокатів [6]. «А підсилення прав адвоката — по суті підсилення прав клієнта. І не слід забувати, що разом з гарантіями, правами, новими видами адвокатської діяльності, ми матимемо значно більше обов'язків та відповідальності» — окрема позиція адвокатів. На думку голови Ради Київської області Петра Бойка — «Монополія адвокатів в суді — це не створення якоїсь привілейованої «касти», а перш за все підвищення рівня судового захисту» [7].*

Отже, виключне право на представництво у судах та доступ до професії має належати лише адвокатам, оскільки саме вони наділені професійними правами та обов'язками, володіють належною підготовкою (мають спеціальну та достатню кваліфікацію), які гарантують якісні правові послуги та високий рівень судового захисту, що стимулюються не тільки високими гонорами, а й можливістю притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. До того ж, усунення з правової арени, «неякісних гравців» полегшить суддям роботу, яким легше вести процес з юридично обізнаною особою — такої позиції притримуються прихильники монополізації правових послуг.

Абсолютно протилежної думки, стосовно монополії адвокатури на рівні Основного Закону, притримуються окремі адвокати, корпоративні юристи, правозахисники різних організацій та наукова спільнота. На їхній погляд, у зроблених змінах є істотні недоліки.

По-перше, у світі не існує жодних прецедентів встановлення на рівні Основного Закону держави монополії недержавної самоврядної організації на надання послуг суспільству. Україна може стати першою країною у світі, яка закріплює протекціонізм на конституційному рівні. На сьогодні українська адвокатура знаходиться

на такому рівні розвитку, який не дозволяє гарантувати надання якісних правових послуг. Українська адвокатура ще не досягла рівня розвитку, на кшталт «*bar association*» як у США, та високого авторитету у суспільстві як у Великій Британії, Франції, Німеччині чи Бельгії. На сьогодні адвокатам ніхто не забороняє своєю працею доводити якість своєї роботи та брати участь у будь-яких судових процесах. Тому всі пропозиції щодо наділення цього інституту монопольними повноваженнями на участь у судових процесах мають визначатись тим, чи слугуватиме це захисту прав людини.

По-друге, прийняті зміни до Основного Закону перетворюють для громадянина на обов'язок те, що на сьогодні було для нього однією із можливостей (правами), і звужує коло цих можливостей, а значить, звужує обсяг права на отримання правової допомоги. Зміни є необґрунтованим обмеженням права людини на вибір захисника. Це неминуче призведе до подорожчання послуг адвокатів, які в умовах відсутності у клієнта іншої альтернативи отримають монопольне становище на ринку.

По-третє, монополія адвокатури може сприяти до негативного впливу на стан самої адвокатури та призвести до стагнації розвитку правової системи. Адвокатура може легко стати інструментом впливу держави на юридичну спільноту, позбавляючи можливості адвокатів, які захищають правозахисників, журналістів, представників опозиції, права приймати участь у судових процесах.

По-четверте, встановлення монополії адвокатури у сфері юридичної допомоги становить загрозу для доступу до правосуддя соціально вразливих та незахищених верст населення, на яких розповсюджується система безоплатної правової допомоги. Подорожчання послуг, у випадку відсутності необхідних коштів у бюджеті, призведе до зменшення в рази безоплатної правової допомоги.

По-п'яте, прийняті зміни до Конституції України в частині встановлення абсолютного (виключного) права адвокатури на представництво в суді знаходять своє логічне продовження у Законах України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про судоустрій і статус суддів», Кримінальному процесуальному кодексі України. І ніяким чином не узгоджуються із положеннями цивільного, господарського, адміністративного процесуального законодавства та кож кодексу про адміністративні правопорушення. Так, відповідно до окремих положень процесуальних кодексів України, окрім КПК

України, право на надання правової допомоги у суді надається також представникам та фахівцям з права.

Відповідні зміни до Основного Закону у сфері надання правової допомоги є поспішними, необґрунтованими і такими, що не відповідають основним принципам права, в першу чергу *верховенству права та окремим статтям Конституції України* (ст. 22, 59, 64) — кожен має право на правову допомогу та вільний вибір захисника. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [8, ст. 2598]. Таким чином, зміна положень про вільний вибір захисника чи представника відносно закріплених прав і свобод людини і громадянина є обмеженням або скасуванням їх; *Конституційним рішенням № 13-рп/2000 від 16 листопада 2000 р.* — про право вільного вибору захисника та *№ 23-рп/2009 від 30 вересня 2009 р.* — про право кожного на правову допомогу [9, ст. 2045; ст. 32]; *міжнародно-правовим договором*, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема *ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.)* та *ч.3 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.)* — що наголошують на вільному доступі до правової допомоги та виборі на свій розсуд захисника [10], *Основним принципам, що стосуються ролі юристів (1990 р.)* — передбачають право кожної людини звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту і відстоювання своїх прав [11]; практиці Європейського суду з прав людини — 24 листопада 2011 р. ЄСПЛ оприлюднив рішення у справі «Загородній проти України» [12, ст. 1330], яким встановлено, що не допуск у кримінальному процесі як захисника підсудного «фахівця в галузі права», який не має адвокатського свідоцтва, є порушенням права на справедливий суд Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та не сумісний із принципом верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 02.06.2016 р., № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради. — 2016. — № 28. — Ст. 532.

2. Про судоустрій і статус суддів від 02.06.2016 р., № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради. — 2016. — № 31. — Ст. 545.
3. Про прокуратуру України від 14.10.2014 р., № 1697-VII // Відомості Верховної Ради. — 2015. — № 2–3. — Ст. 12.
4. Олександров Д., Кулакевич М. Монополія адвокатури: що на нас чекає? // Юридична газета від 30 травня 2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/monopoliya-advokaturi-shcho-na-nas-chekae.html>.
5. Шепель Т. Адвокатська монополія: закон як дишло // Новий час від 10 червня 2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/shepel/advokatska-monopoliya-zakon-jak-dishlo-145187.html>.
6. Монополія адвокатури: варто чи ні її запроваджувати // Українське право [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/monopol-ya-advokaturi-varto-chi-n-zaprovadzhuvat/>.
7. Адвокатська монополія підвищить рівень судового захисту // Закон і Бізнес [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/88732-advokatska_monopoliya_pidvischit_riven_sudovogo_zahistu.html.
8. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Офіційний вісник України. — 2010. — № 72/1. — Ст. 2598.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р., № 13-рп/2000 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 47. — Ст. 2045; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 р., № 23-рп/2009 // Вісник Конституційного суду України. — 2009. — № 6. — С. 32.
10. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи від 04.11.1950 р., ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р. // Голос України від 10.01.2001, № 3; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966 р., ратифікований Указом Президії ВР УРСР, № 2148-VIII від 19.10.1973 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

11. Основні принципи, що стосуються ролі юристів прийняті Конгресом ООН від 07.09.1990 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_313.
12. Рішення Європейського суду з прав людини у Справі «Загородній проти України» від 24 листопада 2011 р. // Офіційний вісник України. — 2012. — № 35. — Ст. 1330.

Чернінська Г.О.,

*слухач 6 курсу юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної служби*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день Україна переживає не легкі часи. Найпоширенішими проблемами в розвитку економіки набувають проблеми ефективної зайнятості населення України і масового безробіття.

Безробіття в суспільстві складає реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя. Та все ж таки однією з тих категорій населення яка потребує більшої допомоги є молодь, адже вона найменш захищена верства населення, яка перебуває на даному етапі розвитку та потребує великої підтримки з боку держави. Найбільшою необхідністю виступає для молоді зайнятість, адже за допомогою роботи молоде покоління може отримати засіб для існування та реалізувати себе як повноправного члена суспільства та забезпечити економічне зростання країни.

Фундамент у вирішенні окремих проблем в рамках правового регулювання зайнятості й працевлаштування молоді в Україні заклали такі науковці як: М.І. Іншин, Л.І. Лазор, Ю.М., Щотова, І.Д. Копайгора, В.Г. Ротань,

І.В. Новосельська, П.Р. Стависький, В.Я. Буряк, Є.О. Монастирський, О.О. Голованова, Т.П. Збрицька, О.М. Ярошенко, С.М. Прилипка. Дослідженню правових проблем працевлаштування молоді присвячено наукові статті О.С. Реус, В.П. Пастухова, В.С. Венедиктова, З. Колесниченко.

Конституція України проголосила право кожного на працю і встановила умови для його реалізації. Молодь — головна рушійна сила сучасного світу, у руках молодих юнаків і дівчат знаходиться майбутнє нашої суверенної, незалежної, демократичної держави. Водночас молодь є найбільш уразливою та соціально незахищеною категорією населення. Через відсутність правових та професійних знань, достатнього практичного досвіду, а також дуже часто і моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці, реалізувати своє право на працю молодим громадянам сьогодні стає дуже складно. Сьогодні, коли відбувається різке зниження якості життя, здоров'я населення, у тому числі й молодого покоління, посилення наркотичної залежності, зростання злочинності в молодіжному середовищі, потрібна кардинальна активізація державної політики по відношенню до покоління, яке самостійно вступає в життя. За роки незалежності України кількість молоді, яка здобуває вищу освіту і є студентами збільшилася майже вдвічі, з яких майже не кожен стикається з найгострішою проблемою сучасності — працевлаштування!

Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття. Питання забезпечення зайнятості молоді є важливим для суспільства і держави. Ігнорування вказаної проблеми може призвести до відсутності кваліфікаційного кадрового потенціалу в країні, підвищення рівня незайнятості, злочинності серед молоді [1].

Погоджуюсь з думкою О.М. Ярошенко, який вважає, що ситуація, яка протягом останніх років склалася із зайнятістю та працевлаштуванням молоді, без перебільшення є напруженою та має тенденцію до погіршення. Загострення соціально-економічних проблем, неадекватність правової і нормативної баз, відсутність дієвих механізмів державної підтримки молоді в період її соціального становлення і розвитку значно ускладнили процеси відновлення інтелектуального потенціалу, трудових ресурсів держави, негативно позначилися на матеріальному становищі молоді сім'ї, здоров'ї, фізичному й духовному розвитку молодих громадян, призвели до зростання безробіття серед молоді, загострення криміногенної ситуації в суспіль-

стві. Боротьба за виживання вітчизняних підприємств призводить до погіршення умов праці, в тому числі молоді. Тим часом можливості молодих людей обмежені через їх низьку конкурентоздатність порівняно з іншими категоріями населення [2, с. 205].

Переважає більшість молодих людей, котрі виходять на ринок праці, є недавніми випускниками навчальних закладів різного рівня акредитації і практично кожен третій випускник виявляється незайнятим і шукає роботу.

За даними державної служби зайнятості, кількість зареєстрованих безробітних на кінець звітного періоду у 2017 році становить: січень — 429,0 тис. осіб, лютий — 439,4 тис. осіб, березень — 406,8 тис. осіб з них отримують допомогу по безробіттю: січень — 351,2 тис. осіб, лютий — 365,2 тис. осіб, березень — 332,8 тис. осіб [3]. Із загальної чисельності незайнятих громадян 55 % складають молоді люди у віці до 35 років. Безробіття серед молоді у два-три рази вище, ніж безробіття дорослого населення. Аналіз зайнятості молодих людей засвідчив, що ситуація на молодіжному ринку є доволі нестабільною внаслідок високого рівня економічної неактивності молоді. Зберігається проблема невідповідності потреб ринку праці та системі фахової освіти.

Права та обов'язки випускників вищих навчальних закладів, порядок працевлаштування молоді регулюються, Кодексом законів про працю України, Законом України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року, Законом України «Про вищу освіту», статтею 7 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», відповідно з яким держава гарантує працездатній молоді рівне з іншими громадянами право на працю [4]. Робота в цьому напрямку триває не тільки в правовій площині, а й на практиці. Так вже не перший рік Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України розвиває мережу молодіжних центрів праці, а також молодіжних громадських організацій.[5] Роботодавці не схильні брати на роботу молодь. Причина — відсутність певного досвіду практичної діяльності. Три роки стажу за фахом — така умова є обов'язковою в більшості компаній при прийомі на роботу. Таким чином, виникає протиріччя — підприємства очікують чималого досвіду практичної діяльності, який можна отримати тільки в процесі роботи. У багатьох зарубіжних країнах така проблема вирішується досить просто — фірми беруть на себе відповідальність за навчання молодого фахів-

ця всім необхідним навичкам для певної посади. На жаль, в Україні такі заходи надають досить рідко. Ще один аспект полягає у вимогах самих молодих претендентів, які часто бувають завищеними. Якщо раніше молодь обирала собі роботу в залежності від інтересів, то тепер пріоритети змістилися у бік рівня оплати професії [6].

Можна виділити наступні причини проблеми безробіття молоді :

- молоді люди недостатньо проінформовані про потреби сучасного ринку праці, про потребуючі професії;
- недостатня зацікавленість взаємодії між органами освіти, роботодавцями та органами служби зайнятості;
- роботодавці часто не в змозі оцінити такі переваги молоді, як мобільність, гнучкість, здатність до навчання, а з іншого боку, багато випускників не володіють навичками грамотного пошуку роботи, ведення переговорів з роботодавцями.
- невідповідність підвищених вимог молоді щодо високої заробітної плати і гідних умов праці можливостям роботодавців
- високі критерії оцінки професійної підготовки молодих фахівців з боку роботодавців.

На мою думку актуальними є такі варіанти стабілізації ситуації:

- посилити діяльність державних органів у напрямках забезпечення зайнятості молоді;
- прагнути до формування у молодих фахівців реальних очікувань щодо працевлаштування;
- основним завданням органів служби зайнятості має стати застосування ефективних заходів, що підвищують шанси молодих людей інтегрувати в структуру ринку праці, гідно закріпитися на ньому, стати конкурентоспроможними;
- підвищити конкурентоспроможність на ринку праці окремих категорій молодих громадян;
- приділяти особливу увагу розвитку системи перепідготовки, підвищення кваліфікації молодих працівників.

Таким чином, для вирішення проблем працевлаштування молоді необхідно вжити заходів щодо поліпшення діяльності державних органів у напрямках забезпечення зайнятості молоді. Основним завданням органів служби зайнятості повинно стати застосування ефективних заходів, що підвищують шанси молодих людей інтегрувати в структуру ринку праці, гідно закріпитися на ньому, стати конкурентоспроможними. Також можна сказати наступне, що

в залежності від того наскільки грамотно буде вирішена проблема професійної підготовки та працевлаштування молоді в нашому суспільстві, то і від того буде залежати майбутнє нашої держави і її конкурентоспроможність на світовому ринку!

Список використаних джерел:

1. Воробйова А.І. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2014/Pravo/4_165018.doc.htm
2. Закон України «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
3. Ярошенко О.М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді / О.М. Ярошенко // Вісник Академії правових наук України. — 2014. — № 4. — С. 205–213.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
6. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/>
7. Павленко Ю. Молодежь нуждается в поддержке государства / Ю. Павленко // Зеркало недели. — 2009. — №25.

Шабаліна К.Ю.,

студентка 1 курсу ОКР «Магістр»
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

Розвиток України як демократичної та правової держави, становлення громадянського суспільства прямо пов'язано зі створенням ефективних правових гарантій прав і свобод людини і громадянина, механізму їх дієвого судового захисту. Однією з головних таких конституційних гарантій прав і свобод людини є сукупність

засобів та процедур, за допомогою яких громадянин має реальні юридичні можливості захищати свої права і свободи, передбачені конституційним законодавством.

У результаті проведення конституційних реформ в українському законодавстві було запроваджено новий для нашої держави інструмент захисту прав і свобод людини, такий як конституційна скарга, який досі викликає ряд дискусій щодо його впровадження і механізму реалізації. Новизна і відсутність ґрунтовних теоретико-практичних оцінок його реалізації особливо актуалізує проблему впровадження інституту конституційної скарги в механізмі захисту прав і свобод людини.

Так, 30 вересня 2016 року набув чинності Закон України № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1], яким було суттєво змінено конституційно-правовий статус Конституційного Суду України і вперше закріплено інститут конституційної скарги.

13.07.2017 р. був прийнятий профільний Закон України «Про Конституційний Суд України» [2], який набув чинності 02.08.2017 р. Зазначений закон визначив порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів, підстави і порядок звернення до Суду, процедуру розгляду ним справ і виконання його рішень. Закон також визначив форми звернення до Конституційного Суду, якими є конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга, та порядок прийняття звернень до Конституційного Суду.

Право на звернення до Конституційного Суду з метою захисту своїх конституційних прав і свобод є абсолютним, природним і невід'ємним. Якщо такого права доступу до правосуддя у вищому його ступеню немає, принципи домінування справедливості, рівності та духу Конституції в суспільстві абсолютно нівелюються. Саме тому важливим є забезпечення дієвості такого захисту, в тому числі на технічному і правовому рівні. Важливо відзначити, що в Україні зазначені зміни пов'язані з процесом відновлення довіри до судової та політичної систем, тому особливо важливо, щоб конституційна реформа, зокрема аспекти запровадження конституційної скарги, була реальною та ефективною.

Значення регламентації конституційної скарги в українському законодавстві полягає у тому, що вона виступає додатковою важ-

ливою гарантією у механізмі судового захисту основних прав і свобод людини і громадянина. Можливість осіб звертатися до органу конституційної юрисдикції сприяє зміцненню демократії та громадянського суспільства, адже даний інститут є однією з форм громадського контролю за владою, який надає можливість громадянину бути не лише спостерігачем, але й активним учасником формування правової політики держави.

Так, ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» закріплює визначення поняття конституційної скарги, під яким розуміється подане до Конституційного Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

Відповідно до ст. 54–55 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктом конституційної скарги може виступати будь-яка особа, окрім юридичних осіб публічного права, а отже коло таких суб'єктів включає юридичні особи приватного права і є достатньо широким. Конституційна скарга подається без сплати судового збору та без обов'язкового залучення адвоката. Формальні вимоги до конституційної скарги не є занадто жорсткими. Вказане свідчить про реальний доступ кожного громадянина до конституційного правосуддя і можливості захисту своїх порушених конституційних прав і свобод.

Зазначеним Законом визначено умови прийнятності конституційної скарги, такі як: 1) субсидіарність звернення — вичерпаність всіх національних засобів юридичного захисту; 2) термін подання скарги — 3 місяці з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням. Такі вимоги є цілком обґрунтованими і виконують роль своєрідного фільтру для поданих конституційних скарг, спрямованим на недопущення зловживання правом на подання конституційної скарги, неможливості виникнення протиріч у юрисдикції Верховного Суду і Конституційного, а також уникнення можливості переавантаження Конституційного Суду.

Вагомим є регламентація положення про те, що Конституційний Суд може прийняти до розгляду скаргу і без остаточного рішення суду за наявності суспільного інтересу. А отже, фактично закріплено право Конституційного Суду негайно зупинити неконституційні

дії, якщо вони є загрозою подій незворотного характеру щодо захисту життя тощо.

Очевидним позитивним аспектом запровадження згаданого інституту є ймовірне зменшення навантаження на Верховний Суд України й на Європейський суд з прав людини, до якого звертається чимало українців через неможливість розв'язання проблем у межах країни. Окрім цього, будь-яке позитивне рішення Конституційного Суду за конституційною скаргою усуватиме загрозу ухвалення негативного рішення Європейським судом з прав людини проти української держави [3].

Так, станом на 05.09.2017 р. до Конституційного Суду надійшло 138 скарг, які на даний момент перебувають на розгляді. При цьому, експерти прогнозують 5–7 тис. конституційних скарг на рік, що є надзвичайно великою цифрою і свідчить про велику ймовірність перевантаження судового апарату [4].

За крок до повноцінного функціонування інституту конституційної скарги варто звернути увагу на деякі особливості та проблемні питання нормативної регламентації та механізму реалізації даного інституту.

У контексті досвіду держав Європейського континенту модель конституційної скарги, запроваджену в Україні, можна оцінити як «часткову нормативну конституційну скаргу», оскільки предмет перевірки є надто обмеженим — йдеться лише про «закон України», який застосований остаточним судовим рішенням у справі щодо особи. Це означає, що предмет конституційної скарги не охоплює: а) інші акти законодавства України, окрім «законів України»; б) дії (бездіяльність) органів публічної влади, яка може призводити до порушень основних прав людини. На відміну від конституційних скарг, запроваджених у таких країнах як Німеччина, Австрія, Іспанія, у яких предметом може виступати як нормативний акт, якщо останній підлягає безпосередньому застосуванню у конкретній справі, так і остаточний індивідуальний акт, який адресується конкретній особі. Наприклад, у Німеччині окрема особа може подати конституційну скаргу проти будь-якої прийнятої норми, якщо вона вважає, що ця норма порушує одне із захищених Конституцією її основних прав (право на дотримання та захист людської гідності, право на особисту свободу, право бути заслуханим в суді тощо) [5, с. 81].

Законодавче нововедення у виляді запровадження інституту конституційної скарги по суті ліквідувало інститут конституційного звернення, що розглядався як «паліатив», заміник конституційної скарги. Так, до проведення конституційної реформи і впровадження інституту конституційної скарги право на конституційне звернення дозволяло громадянам та юридичним особам звертатися із письмовим клопотанням до Конституційного Суду України за необхідності офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту своїх конституційних прав та свобод. Отже, запровадження конституційної скарги позбавило громадян звертатися до Конституційного Суду з метою тлумачення положень законодавства, що значно обмежило можливості захисту права і свободи особи.

Слід звернути увагу, що суб'єктами подання конституційної скарги можуть бути тільки сторони судового процесу, що значно звужує загальне коло суб'єктів. Вважається доцільним закріпити можливість звертатися з конституційною скаргою не тільки сторонам процесу, а й будь-якій особі, яка вважає, що певна норма закону є неконституційною. Така б новела увібрала б у себе принципи роботи інституту звернення щодо тлумачення. Тоді у випадку встановлення невідповідності норм законодавства рішення Конституційного Суду ставало б підставою для внесення змін до правового акта, який порушує права громадян, чи ухвалення нової його редакції.

Як слушно зазначає Крижовий Д., за своєю суттю конституційна скарга має надавати право громадянам також можливість оскаржувати до Конституційного Суду положення нормативно-правових актів на предмет їх відповідності Конституції, якщо вони вбачають у них загрозу обмеження чи порушення їхніх прав. Закріплення такого положення значно посилить національні правові засоби захисту прав і свобод людини й громадянина, законних інтересів юридичних осіб [3].

Певні проблемні питання постають і у самому механізмі застосування та виконання рішення Конституційного Суду. Так, вважається за доцільне доповнити статті Закону України «Про Конституційний Суд України» положенням про обов'язковість видання Судом наказу про вжиття заходів щодо його забезпечення виконання рішення у разі, якщо Конституційним Судом скаргу задоволено. Наприклад, у частині зупинення дії судового рішення, вироку або уможливлення

їх перегляду (що, крім іншого, передбачено в нових процесуальних кодексах), якщо вони прийняті на підставі неконституційної норми.

Отже, наразі конституційна скарга в Україні залишається новим для правової системи інститутом, який вимагає пристосування до реалій правового життя держави, а тому в подальшому він потребує розширення та наповнення нормативним регулюванням.

Загалом, обрана законодавцем сучасна модель конституційної скарги не позбавлена певних неточностей, проблем у ефективній реалізації і загалом у подальшому потребує якісних вдосконалень. Проте, її законодавче закріплення є суттєвим кроком вперед на шляху до практичного функціонування принципу верховенства права, а також до зміцнення національної системи захисту прав людини та погодження із сучасною європейською практикою.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради. — 2016. — № 28. — Ст. 532.
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради. — 2017. — № 35. — Ст. 376.
3. Крижовий Д. Чи зможе конституційна скарга в нинішньому вигляді з теорії стати дійсністю? / Д. Крижовий // Закон і Бізнес. — 2017. — № 35(1333) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/130176-chi_zmozhe_konstituciyna_skarga_v_ninishnomu_viglyadi_z_teor.html
4. Шинкаренко О. Конституційна скарга: Як запрацює цей механізм? / О. Шинкаренко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://humanrights.org.ua/material/konstitucijna_skarga_jiak_zapraciuje-cej-mehanizm
5. Лемак В. В. Конституційна скарга в Україні: проблеми механізму впровадження / В. В. Лемак, О. В. Петришин // Вісник Національної академії правових наук України. — 2017. — № 2. — С. 79–88.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Биков В.І.,

студент 4 курсу ФМТП,
Київський національний
торгівельно-економічний університет

Науковий керівник:

Давиденко В.С.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
Київський національний
торгівельно-економічний університет

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Проте, в сучасних реаліях життя, ми все частіше спостерігаємо порушення цього основоположного права людини — права на життя. Ця обставина також обтяжена в умовах збройної агресії проти України. А отже надзвичайно важливим є розвиток криміналістичної науки та техніки, що сприятиме більш швидкому, повному та неупередженому розслідуванню злочинів, зокрема і вбивств.

Актуальність обраної теми є беззаперечною, адже, відповідно до статистики, опублікованої Генеральною прокуратурою України, тільки за перше півріччя 2017 року в Україні зареєстровано 834 вбивства та замаху на вбивство, нерозкритими залишаються приблизно половина з них [3].

Проблематика криміналістичного забезпечення розслідування вбивств детально розглядалась в роботах українських та іноземних авторів, зокрема В.Д. Арсеньєва, І.І. Басецького, Т.В. Варфоломеевої, О.Ф. Волинського, І.В. Гори, В.Е. Коновалової, Ю.Г. Корухова, І.Ф. Крилова, М.В. Салтєвського, О.П. Снігерьова, М.А. Чельцова, А.П. Шеремет, В.І. Шиканова, М.П. Яблуковата ін. Дослідивши роботи провідних вчених, нами були зроблені висновки, що саме розвиток науки і техніки забезпечує суб'єктів розслідування злочинів необхідними науково-технічними засобами та спеціальними знаннями.

Вбивства, в різновиді інших злочинів, відрізняються складним механізмом вчинення, а отже ця обставина вимагає від суб'єкта розслідування більш прискіпливого з'ясування обставин злочину та наполегливого використання криміналістичних знань.

Водночас, враховуючи обмежений характер наукових тез, хотілось би зосередити увагу на найбільш складних питаннях розслідування зазначеної категорії злочинів. На наш погляд, найбільш складними та важливими, а отже, інформативними є початкові слідчі дії й оперативно-розшукові заходи, з цього питання, ми погоджуємось з думкою професора Коновалової В.О. [4, с. 62–67].

Наприклад, першочергові слідчі дії при розслідуванні вбивств «без трупа» відрізняються від комплексу та послідовності виконуваних слідчих заходів при розслідуванні інших видів вбивств. Причиною відступлення від традиційного порядку, зокрема є відсутність місця події на початковому етапі розслідування, невизначеність інформації відносно зникнення особи, імовірний характер висунутих версій про вбивство зниклої особи та ін. [4, с. 62].

В зв'язку з тим, що при розслідуванні злочинів, пов'язаних з вбивством «без трупа», заявника, як і свідків, допитують докладно через деякий час після подання заяви, під час допиту необхідно використовувати систему прийомів, скерованих на виникнення асоціацій, які допоможуть пригадати забуті факти. До таких прийомів належать: задавання деталізуючих питань, пред'явлення доказів, оголошення свідчень інших осіб тощо.

Надзвичайна складність криміналістичного забезпечення розслідування вбивств полягає у тому, що кожному виду вбивства відповідає різна послідовність дій суб'єктів розслідування. Наприклад, у випадку виявлення трупа, що висить у зашморгу, слідчому треба виявити, чи є поряд з трупом предмет, який міг би послугувати опо-

рою (підставкою) для загиблого, чи є на трупі тілесні ушкодження, характерні для слідів боротьби тощо. У випадку смерті від пострілу з вогнепальної зброї, суб'єкт розслідування має виявити відсутність ознак близького пострілу, що виключають версію самогубства або невідповідність між виявленою на місці події вогнепальною зброєю і характером смертельного поранення. У разі настання смерті від падіння з висоти, слідчий має встановити чи немає на трупі слідів переміщення, волочіння трупа до місця його знаходження або наявність у нього смертельних ушкоджень, що не могли бути отримані при падінні з висоти й інших характерних слідів [5, с. 15].

Як правило, при розслідуванні вбивств висуваються такі версії:

1) Дійсно мало місце вбивство.

2) Вбивства не було, а мало місце природна смерть.

3) З метою приховати вбивство мало місце інсценування нещасного випадку. Залежно від конкретних обставин й слідової картини, зокрема можуть мати місце й інші припущення.

Від правильно побудованої версії щодо конкретної події може повністю залежати все подальше розслідування злочину, адже якщо слідчий під час проведення огляду місця події та огляду трупа, помилково вважатиме, що особа вчинила самогубство, то одразу відпаде можливість розкрити злочин «за гарячими слідами», тому що буде витрачено забагато часу, і злочинець приховає всі сліди вчинення вбивства [4, с. 75]. Або навпаки, особа вчинила самогубство, а слідчий, помилково вважаючи, що особу було вбито, розпочне проводити слідчо-розшукові дії, тим самим витрачаючи час та завдаючи моральної шкоди «підозрюваному» та близьким загиблого. Отже, дуже важливо правильно розтлумачити так звану «слідову картину» події, що дає змогу з'ясувати всі обставини злочину.

Для повного встановлення всіх обставин події, тіло загиблого необхідно відправити на судово-медичну експертизу з метою встановлення причини смерті особи та виявлення слідів злочину, що мають значення для справи. Виявлені на місці події або під час проведення оперативно-розшукових заходів знаряддя злочину та інші речові докази також можуть бути надіслані на криміналістичну, біологічну чи судово-медичну експертизу, якщо необхідно виявити на них сліди, пов'язані з вчиненням даного злочину, чи в'яснити інші питання, вирішення яких вимагає проведення спеціальних досліджень [6, с. 360].

В методиці розслідування вбивств, вчені юристи важливе місце приділяють питанням профілактичної діяльності слідчого, залежно від цього, в криміналістиці та кримінології виділяють три рівні профілактики:

1) Вирішення нагальних соціальних, економічних та інших проблем життя суспільства, яке забезпечує опосередкований планомірний вплив на всі ланки асоціальної поведінки.

2) Здійснення впливу на конкретні соціальні групи, в яких відбуваються негативні явища. Тут необхідне оперативне усунення різних недоліків, виявлених у житті соціальної групи.

3) Індивідуальна профілактична робота, тобто позитивне заміщення системи ціннісних орієнтацій людини, поведінка якої заслуговує особливої уваги [5, с. 4–5]. В сучасній вітчизняній науці дана профілактика отримала назву «превентивна діяльність». Зокрема, уст. 31 Закону України №580-VIII від 02.07.2015 року «Про національну поліцію» зазначається, що поліція може застосувати такі превентивні заходи як перевірка документів особи, опитування особи, поверхнева перевірка і огляд та інші [2].

Тож, із зазначеного вище можна зробити висновок, що слідчий або інший суб'єкт розслідування злочинів мають бути досконало обізнаними з усіх напрямів сучасної криміналістичної науки, яка, у свою чергу, має забезпечити суб'єктів розслідування вбивств всіма необхідними прийомами та засобами, які оптимізують роботу з розкриття, розслідування, попередження злочинів та покарання винних осіб.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
2. Про національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
3. Статистична інформація 2017 рік від 6 червня 2017. — Генеральна прокуратура України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
4. Коновалова В.Е. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія / В.Е. Коновалова. Вид. 2-е доп. та перепрац. — Х : Юрайт, 2013. — 320 с.

5. Снігерьев О.П. Попередження та розкриття умисних вбивств: Навчально-практичний посібник / О.П. Снігерьев, І.М. Колошко, В.В. Матвійчук, І.Е. Васеха — Київ: НВТ «Правник» — НАВСУ, 1998. — 67 с.
6. Шеремет А.П. Криміналістика: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 472 с.

Горова А.А.,

студентка 4 курсу ФМТП,

Київський національний

торгівельно-економічний університет

Науковий керівник:

Давиденко В.С.,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

Київський національний

торгівельно-економічний університет

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Систему наукових знань та рекомендацій в галузі криміналістики складає значний арсенал діяльності суб'єкта розслідування крадіжок. Саме тому ми висвітлюємо лише окремі аспекти криміналістичного забезпечення розслідування розкрадань чужого майна з питань підготовки і призначення судових експертиз.

В практиці розкриття, розслідування та попередження злочинів відомі дві форми використання спеціальних знань. Перша передбачена кримінально-процесуальним законодавством (судові експертизи, участь спеціалістів в підготовці й проведенні слідчих дій); друга не передбачена кримінально-процесуальним законом (консультативно-довідкова діяльність фахівців з окремих галузей знань).

У ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» зазначено, що

них знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства [7].

Експертиза (від лат. *expertus* — досвідчений) — дослідження спеціалістом (експертом) конкретних питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань [3, с. 341].

Залучення по справі певних спеціалістів (експертів) не означає, що слідчий недостатньо або зовсім не володіє знаннями в даній галузі. Ця обізнаність сприятиме слідчому при визначенні предмета та пріоритетних напрямів майбутнього експертного дослідження, є корисною для справи, але, на наш погляд, не є обов'язковою. Адже основним завданням слідства є розкриття злочину, а слідчого — їх розслідування, виявлення елементів професійності, творчості у складному процесі пошуку об'єктивної істини по справі [4, с. 236–238]. Крім того, у межах правового регулювання діяльності, слідчий не може виконувати по справі обов'язки спеціаліста або експерта, заміщати їх, зобов'язаний лишатися безстороннім, об'єктивно оцінювати отримані висновки.

Отже, судова експертиза — це процесуальна дія, що складається з виконання за дорученням слідчого або суду у визначеній законом формі досліджень різних об'єктів відповідними спеціалістами та дачі на підставі цих досліджень висновків із спеціальних питань, які є джерелами доказів, а наявні в них фактичні дані — доказами [1, с. 163].

У ході розслідування злочинів, пов'язаних з крадіжками, встановлення фактів, що мають доказове значення по справі, відбувається шляхом безпосереднього сприйняття слідчим слідової картини, тоді ж у свідомості слідчого формується ідеальна модель механізму події злочину, а також шляхом науково-дослідного вивчення якостей об'єктів дослідження та встановлення взаємозв'язку між ними, тобто проведенням судової експертизи.

Особливості призначення та проведення судової експертизи регламентовано статтями 69, 70, 242–245 КПК України, з дотриманням рекомендацій криміналістики.

Під час розслідуванні привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, слідчим переважно досліджуються фінансово-господарські документи та питання виробничого характеру,

а тому призначаються та проводяться такі види судових експертиз: судово-економічні (планово-економічні) експертизи, судово-бухгалтерські (експертизи бухгалтерських операцій на промислових підприємствах, в бюджетних організаціях, на підприємствах торгівлі, в будівельних організаціях тощо); судово-товарознавча експертиза; судово-технологічна експертиза; криміналістичні експертизи (почеркознавча, техніко-криміналістична експертиза документів, трасологічні експертизи та ін.); інженерно-технічні експертизи; судово-агропромислові експертизи тощо.

Вчені криміналісти приділяли значну увагу питанням підготовки, призначення та проведення судових експертиз, однак, на наш погляд, доцільно їх систематизувати в певний перелік елементів підготовки судових експертиз при розслідуванні зазначеної категорії злочинів та викласти у такому вигляді:

1) вивчення та аналіз обставин, що викликали необхідність призначення судової експертизи, визначення предмета експертного дослідження;

2) вивчення інформаційно-довідкової бази даних, криміналістичних обліків, літератури з певної галузі знань, проведення консультацій з фахівцями конкретної галузі знань;

3) проведення слідчих та певних організаційних дій, результати яких стануть основою інформаційної моделі описової та резолютивної частини постанови про призначення судової експертизи (слідчі огляди, допити, слідчі експерименти тощо);

4) одержання зразків для експертизи та їх збереження;

5) вибір експертної установи або експерта; винесення постанови про призначення конкретної судової експертизи, формулювання запитань для вирішення їх експертом;

6) прийняття рішення щодо задоволення клопотань зацікавлених осіб;

7) підготовка об'єктів та зразків для експертного дослідження для відправки їх експерту з метою збереження їх форми, кількості та якості.

При розслідуванні розкрадань із наведеного переліку застосування окремих спеціальних знань, більшість питань стосуються галузі судової бухгалтерії та економіки.

Так судово-бухгалтерська експертиза призначається: коли виникли сумніви з питань повноти, об'єктивності, професійності про-

веденої ревізії та застосованих ревізорами методів; коли виникла необхідність перевірити правильність оформлення окремих фінансово-господарських операцій.

Залежно від особливостей конкретної галузі діяльності, можуть бути призначені судові експертизи бухгалтерських операцій та документації в різних галузях господарства [2, с. 40].

На думку вчених криміналістів судово-бухгалтерська експертиза є одним із найрозповсюджених видів судово-економічних експертиз, водночас розслідування розкрадань чужого майна вимагатиме проведення й інших експертиз цього класу. За таких умов без висновків експертів з питань фінансування й кредитування, ціноутворення неможливо достатньо встановити ряд важливих для розслідування обставин, зокрема розмір спричиненої злочином матеріальної шкоди, особливо по складним справам про крадіжки, пов'язані з виготовленням й реалізацією продукції без її обліку, зловживаннями в галузі приватизації, отримання кредитів тощо. За таких умов може виникнути потреба призначити не тільки судово-бухгалтерську, але й інші види судово-економічних експертиз [6, с. 319]. До таких зокрема можна віднести планово-економічні судові експертизи, судові фінансово-економічні та судово-економічні експертизи в окремих галузях виробництва тощо. Водночас не слід нехтувати перспективами проведення і криміналістичних експертиз.

Спосіб заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем означає, що особа порушує свої повноваження і використовує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарчі функції всупереч інтересам служби для незаконного і безоплатного обертання чужого майна: незаконно дає вказівку матеріально-відповідальній особі, підлеглий їй, про видачу майна; отримує майно за фіктивними документами тощо.

На наш погляд доцільно зазначити, що при розслідуванні цієї категорії злочинів слідчі, вбачаючи фінансово-господарську спрямованість вчинених протиправних дій, поза увагою можуть залишати матеріальні сліди та відображення. На місці події можуть залишатися й його традиційні сліди, зокрема мікрооб'єкти та мікросліди [5, с. 8–14], подальше експертне дослідження яких може значно розширити доказову базу даних.

У підсумку можна зазначити, що криміналістичне забезпечення розслідування розкрадань чужого майна це досить складний про-

цес розумової діяльності слідчого у поєднанні загальних теоретичних положень з криміналістики й практичних навичок суб'єкта розслідування.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р.С. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин, Е.М. Лифшиц. — М.: Новый Юрист, 1997. — 176 с.
2. Біленчук П.Д. Судові експертизи в цивільному, арбітражному і кримінальному процесі: довідник / П.Д. Біленчук, М.Н. Курко, С.М. Стахівський. — К.: 1998. — 52 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. — 1736 с.
4. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія. Наук.-метод. посіб. / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2000. — 376 с.
5. Клименко Н.І. Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів: Методичний посібник / Н.І. Клименко, Г.В. Лінючев // За заг. ред. І.П. Красюка. — ДНДЕКЦ МВС України. — К., 2008. — 74 с.
6. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студентов юридических вузов / Под ред. проф. В.Ю. Шепитько. — Х.: ООО «Одиссей», 20001. — 528 с.
7. Про судову експертизу : закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради.

Хоменко П.В.

студентка 4 курс ФМТП,
Київський національний
торговельно-економічний університет

Науковий керівник:

Давиденко В.С.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
Київський національний
торговельно-економічний університет

ТАКТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ

Розслідування злочинів являє собою процес виконання слідчих дій і оперативно-розшукових заходів у встановленому законом порядку та послідовності, обумовлених слідчою ситуацією. У ході досудового розслідування найбільш розповсюдженою слідчою дією є допит як найбільш інформативний спосіб отримання криміналістично-важливої інформації. А отже, допит є слідчою (розшуковою) дією, без якої не може обійтися жодне кримінальне провадження. У ході розслідування злочинів важливим джерелом доказів є показання підозрюваних, які найчастіше визначають перспективи й хід розслідування. Під час проведення допитів, як і інших слідчих дій, неприпустимо порушення не лише законів, але й прав і свобод людини, інакше це підірватиме авторитет правоохоронців у суспільстві. Тож завдання слідчого, який проводить допит, полягає у встановленні істини у справі задля притягнення до кримінальної відповідальності кожного, хто вчинив злочин, у суворій відповідності до закону, спираючись на досягнення психології та спеціальні тактичні прийоми.

Тактичним особливостям проведення окремих слідчих дій, зокрема й допитів, присвятили свої роботи О.Я. Баєв, В.П. Бахін, О.М. Васильєв, В.К. Весельський, Г.А. Зорін, П.П. Іщенко, В.Є. Ковалова, М.І. Порубов, В.Ю. Шепитько та інші вчені, які розглядали наукові основи щодо процесуального порядку, тактики, психології,

моральних засад допиту, основні з яких сьогодні отримали характер загальноприйнятих тактичних прийомів і рекомендацій.

З криміналістичної точки зору допит — це засіб збирання і перевірки не лише доказів, а й такої інформації, відомостей про факти й обставини, що мають орієнтуюче значення, і які слідчий чи інша уповноважена особа отримує від допитуваного шляхом проведення бесіди за допомогою вербальної та невербальної комунікації.

Допит як пізнавальний процес, що здійснюється з метою отримання правдивої інформації від підозрюваного, має певну специфічну логіко-психологічну особливість: слідчий повинен досліджувати не тільки взаємозв'язки явищ, що підлягають безпосередньому сприйняттю, а й події минулого, які, зазвичай, приховуються злочинцем.

Предмет допиту без винятку у кожному кримінальному провадженні передусім складають типові данні, а саме:

- обставини, пов'язані з самою подією злочину (час, місце, спосіб, наслідки тощо);

- обставини, які встановлюють чи спростовують винність конкретних осіб та мотиви їх дій, що впливають на ступінь та характер відповідальності підозрюваного;

- обставини, які відносяться до характеру та розміру шкоди, нанесеної злочином тощо [1, с. 6].

Окрім зазначеного, ще до початку проведення допиту, необхідно отримати достатню кількість інформації про особу підозрюваного не тільки щодо поведінки в момент затримання, але й за анкетними даними, криміналістичним та іншим спеціальними обліками, проаналізувати наявні докази, оперативну інформацію. Все це допоможе слідчому встановити психологічний контакт з допитуваним, а також спрогнозувати імовірну лінію його поведінки. Досягнення завдань допиту підозрюваного також залежатиме від умілого вибору та ефективного застосування напрацьованих теорією й практикою тактичних прийомів.

Тактичні прийоми допиту — це засновані на законі способи впливу слідчого на допитуваного з метою отримання максимально повної інформації у справі з найменшою витратою часу й фізичних ресурсів суб'єкта розслідування. Коли слідчий пропонує дати пояснення по суті, то це відбувається у формі безпосереднього прямого впливу. Коли ж слідчий застосовує тактичні прийоми допиту, то

вплив буде непрямим, оскільки допитуваному повідомляється інформація, на яку він може орієнтуватися на власний розсуд негайно або пізніше [2, с. 11].

Психологічний вплив на допитуваного — це не тиск, не вимагання «потрібних» показань. Правильно застосовувані тактичні прийоми мають вибіркову дію стосовно осіб, або зазнають труднощів у відтворенні раніше сприйнятого матеріалу, інакше вони спонукають завідомо неправдиві показання або відмову від давання показань. У процесуальному відношенні психологічний вплив обумовлено природою, цілями, завданнями допиту й нормативними особливостями його проведення [3, с. 254].

Допит підозрюваного, особливо на початковому етапі, повинен бути найбільш об'ємним, стосуватися всіх епізодів злочинної діяльності, адже повторний допит із аналогічних питань може супроводжуватися відмовою від раніше даних показань. Бажано запропонувати допитуваному підкріпити свої слова посиленням на документальне підтвердження, речові докази, які допоможуть деталізувати, підтвердити чи спростувати отримані показання, або ж запропонувати допитуваному власноруч намалювати схему певних обставин. Перелік питань, що потребують з'ясування визначається конкретною слідчою ситуацією, яка склалася на початковому етапі розслідування, і обставинами, що підлягають доказуванню.

Будь-який вид допиту (свідка, потерпілого, підозрюваного) необхідно розпочинати зі встановлення психологічного контакту, що сприятиме раціональному використанню часу, та оптимальному досягненню завдань цієї слідчої дії. «Психологічний контакт, — зазначає В.Ю. Шепітько, — це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка допомагає взаємодії та взаємовідносинам між її учасниками, це певний «настрій» на спілкування» [4, с. 61].

Як правило, допит починається з вільної розповіді допитуваного. Щодо позитивних моментів цієї форми допиту, В.П. Бахін зазначає, що вільна розповідь дозволяє добросовісному допитуваному системно відтворити те, що і як саме він сприйняв, оскільки все сприйняте, як правило, являє собою єдине взаємозалежне ціле, а не окремі розрізнені деталі, що можуть виникнути при окремих запитаннях та відповідях на них. Крім того, вільна розповідь не розкриває повною мірою інтерес слідчого, дозволяє оцінити позицію і наміри допитуваного [5, с.16].

Проте вільна розповідь не завжди містить достатню, повну і точну інформацію. Ці прогалини в ній можна заповнити запитаннями та відповідями, у процесі чого допитуваному можуть бути поставлені різноманітні за змістом та цільовим призначення запитання. Так, наприклад, доповнюючі запитання, спрямовані на ліквідацію прогалин, допущених у ході вільної розповіді; уточнюючі запитання задаються з метою уточнення, конкретизації отриманої інформації; контрольні запитання допоможуть перевірити отримані дані чи одержати додаткову інформацію для їх перевірки; нагадуючі запитання задаються з метою активізувати пам'ять допитуваного, викликати в ній асоціації, пов'язані з тими чи іншими подіями. Водночас, вважається неприпустимою постановка навідних запитань. Як зазначає В.Г. Лукашевич, не можна задавати допитуваному навідні запитання, тобто такі, що прямо чи побічно підказують визначену відповідь [6, с. 56]. З цього приводу, як вважає В.П. Бахін, небезпека навідних запитань полягає в тому, що замість об'єктивної інформації слідчий може одержати помилкову, тобто ту, на яку сам навмисно або випадково «навів» [5, с.16].

Психологічний вплив на підозрюваного з боку слідчого може викликати як прихильність, спонукати до відвертості та щирого бажання допомогти слідству, так і навпаки, різну негативну реакцію, що проявляється у припиненні спілкування, або маніпулюванні, наданні неправдивої інформації. Під час допиту підозрюваного у його показаннях можливі перекручення, які є наслідком свідомої неправди.

Формування неправди — вольовий і свідомий акт, спрямований на приховування істини. Тому слідчий повинен володіти психологічними навичками, які дозволяють «читати» жестикуляцію, пантомімічні й мімічні напівприховані дії допитуваного, своєчасно відчувати, якими саме словами вимовляється неправда.

Важливим методом, спрямованим на викриття неправди, є зважене й послідовне переконування. Воно передбачає насамперед звернення до свідомості допитуваного, до його почуттів, мислення й світогляду. Щоб уміти переконувати, слід враховувати індивідуальні особливості підозрюваного, специфіку його сприйняття, уявлення, пам'яті. Переконування як метод психологічного впливу стає ефективним засобом слідчого за умови вмілого і творчого його застосування під час допиту.

Є неприпустимим домагатися показань від підозрюваного шляхом насильства, погроз, знущання, приниження гідності та інших незаконних дій. Тому, якщо допитуваний відмовляється давати показання чи відповідати на запитання слідчого, той повинен з'ясувати причини відмови та роз'яснити значення показань для встановлення істини в справі і захисту його законних прав і інтересів.

На поведінку підозрюваного під час допиту суттєвий вплив має навколишня обстановка, яка може викликати зміни у поведінці підозрюваного, причому як в позитивному, так і в негативному сенсі. Факт затримання підозрюваного може виявитися для нього несподіваним і тривожним. Як засвідчує О.Я. Переверза, свідомо неправдиві показання в ході досудового слідства давали 44% підозрюваних [7, с. 15]. У таких випадках слідчому варто заспокоїти підозрюваного, спираючись на наявність захисника, та вказати, що давання показань підозрюваним — це його право, а не обов'язок, що відповідно до ч. 1 ст. 63 Конституції України, він не несе відповідальності за відмову від давання показань чи за завідомо неправдиві показання.

Морально-етичні якості у професійній діяльності слідчого передбачають дотримання слідчим норм закону під час проведення досудового слідства. Таким чином на працівників слідчих підрозділів лягає не тільки службово-правова, а й моральна відповідальність. Вони постійно перебувають у напруженому психологічному стані, їх «...діяльність характеризується значною емоційною насиченістю» [3, с. 260].

Викриття особи у вчиненні злочину здійснюється за допомогою доказів і тактичних комбінацій. У випадках, коли доказів достатньо, рекомендується:

- пред'являти докази послідовно відповідно до їх доказової сили;
- пред'являти спочатку найбільш важливі докази.

При цьому, як під час допиту в ситуації, що визначається достатністю доказів, так і в ситуації, коли доказів недостатньо, необхідно керуватися тактичними прийомами, що позбавляють можливості допитувану особу спростувати доказ.

Таким чином, у досудовому розслідуванні одне з основних місць посідає допит як складна інтелектуальна взаємодія або протидія слідчого і допитуваного, коли оптимальне досягнення її результатів

залежатиме від теоретичних й практичних знань та навичок слідчого у поєднанні з ефективним застосуванням тактичних прийомів. Також можна дійти висновку, що знання психології людини повинно активно використовуватися слідчим у розробці тактики допиту підозрюваного або обвинуваченого. У процесі допиту можуть виникати конфліктні ситуації, нервово-психологічне напруження як з боку слідчого, так і підозрюваного. У такій ситуації слідчий повинен володіти психоемоційною стійкістю до можливих фізичних та психологічних перенавантажень.

Список використаних джерел:

1. Коновалова В.Е. Допрос : тактика и психология : учебное пособие / В.Е. Коновалова. — Х. : Консум, 1999. — 157 с.
2. Волобуєв А.Ф. Тактика допиту : лекція / А. Ф. Волобуєв. — Х. : Ун-т внутр. справ, 1997. — 28 с.
3. Криміналістика : Підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти / Глібо В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. // За ред. В.Ю. Шепітька. — К : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. — 684 с.
4. Шепітько В.Ю. Довідник слідчого / В.Ю. Шепітько. — К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2001. — 208 с.
5. Бахін В.П. Тактика допиту : навч. посібник / В.П. Бахін, В.К. Весельский. — К., 1997. — 64 с.
6. Лукашевич В.Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий : учеб. пособие / В.Г. Лукашевич. — К. : НИИРИО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1989. — 88 с.
7. Переверза О.Я. Формування неправдивих показань, система тактичних прийомів їх виявлення і подолання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика, судова експертиза» / О.Я. Переверза. — Х. : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2000. — 19 с.

Усатий Г.О.,

доцент кафедри кримінального права та кримінології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент, с.н.с

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БОЙОВИКІВ З ОРДЛО

Останнім часом Кремль, а також західні політики і дипломати дедалі наполегливіше спонукають українську владу амністувати осіб, які перешкоджали (і перешкоджають) відновленню конституційного ладу на території Донецької та Луганської областей. Офіційні особи з Москви, Берліна й Вашингтона вважають амністування сепаратистів і бойовиків однією з ключових умов виконання Мінських угод, що вже давно забуксували. Тим часом не всі пам'ятають, що закон, який так настирливо нав'язують Києву, український парламент ухвалив іще 3 роки тому. Ухвалив з величезною кількістю правових і процедурних порушень. Президент його не підписав. Але закон і досі, з невідомих причин, не скасований.

Проект Закону «Про недопущення переслідування та покарання осіб — учасників подій на території Донецької та Луганської областей» (реєстр. №5082) президент подав до Верховної Ради 16 вересня 2014 року, визначивши його як невідкладний для позачергового розгляду. Мета ухвалення Закону, як зазначалось у пояснювальній записці, — нормалізувати ситуацію в Донецькій та Луганській областях для недопущення нових людських жертв, для відновлення повноцінної життєдіяльності на цих територіях. Ним запропоновано «...звільнити від кримінальної відповідальності в порядку та на умовах, визначених цим Законом, осіб, які вчинили в період з 22 лютого 2014 року по день набрання чинності цим Законом включно на території Донецької, Луганської областей, на якій проводилась антитерористична операція, діяння, що містять ознаки злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, і які під час вчинення зазначених діянь: — були учасниками збройних формувань або особами, задіяними в діяльності таких формувань, та/або — брали

участь в діяльності самопроголошених органів в Донецькій, Луганській областях або протидіяли проведенню антитерористичної операції». На думку розробників цього закону, а також суб'єкта права законодавчої ініціативи, його «...прийняття сприятиме мирному врегулюванню ситуації в Донецькій та Луганській областях».

Проте, текст закону містить низку концептуальних і змістових вад, обтяжений грубими порушеннями усталеної юридичної техніки.

1. У ст. 44 Кримінального кодексу України 2001 р. (далі — КК, КК України) передбачено правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності і чітко зазначено, що особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом. Проте в ініційованому президентом України законі ці законодавчі приписи відверто проігноровано, що в разі набрання ним чинності неминує призведе до руйнування усталеної національної системи кримінально-правових інститутів. Пропоноване в законі недопущення переслідування та покарання осіб — учасників подій на території Донецької та Луганської областей виходить за межі правового регулювання, що встановлені чинним КК України, бо через притаманну йому правову природу не може вважатися ні одним з видів звільнення від кримінальної відповідальності, ні різновидом звільнення від покарання. Законодавець необґрунтовано надає цьому «творінню» пріоритетної з-поміж інших нормативно-правових актів юридичної сили, безапеляційно і недвозначно зазначивши у ст. 8, що «... положення Закону України «Про застосування амністії в Україні», Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону». На наш погляд, застосування законодавцем таких підходів не просто шкідливе, а й подекуди небезпечне для українського суспільства. Оскільки це означатиме створення прецеденту, за якого руйнуватиметься усталена ієрархія нормативно-правових актів (Конституція — Кодекс — Закон — підзаконний нормативно-правовий акт), а також передумов для появи нового корупціогенного чинника з можливостями «ручного» впливу на державну політику у сфері протидії злочинності. Крім того, це, цілком імовірно, може призвести до порушення стабільності законодавства про кримінальну відповідальність (хоча саме недопущення внесення до нього довільних змін повинно бути однією з гарантій прав учас-

ників кримінально-правових відносин) і підриває й без того низький рівень довіри до національного кримінального законодавства через вкрай невисоку якість запропонованих новел. Усе зазначене в сукупності створюватиме суттєві проблеми при застосуванні законодавства у цій сфері регулювання суспільних відносин.

2. Законодавець фактично ставить застосування положень про звільнення від кримінальної відповідальності окремих осіб у пряму залежність від виконання іншими особами передбачених законом вимог. Зазначене вище суперечить фундаментальному принципу індивідуального (особистого) характеру відповідальності, що базується на конституційному положенні, відповідно до якого юридична відповідальність особи має індивідуальний характер (ст. 61 Конституції України). З іншого боку, як справедливо стверджують окремі вітчизняні правники, Закон України «Про амністію в 2014 році» встановлює, що Верховна Рада України має право ухвалити закон про амністію як щодо певної категорії осіб, так і щодо конкретно визначеної особи (індивідуальна амністія). На випадок індивідуальної амністії не поширюється низка обмежень, притаманних «традиційній» амністії в частині визначення осіб, до яких не може застосовуватися амністія, що може бути передбачено законом про амністію, тощо. Застосування нововведення — індивідуальної амністії, на думку вчених, фактично дає змогу звільнити будь-яку особу без обмежень, бо процедури її застосування не визначено.

3. Згідно зі ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Відповідні положення Основного Закону знайшли своє відображення також у ч. 5 ст. 3 КК України: «законодавство України повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України». Тобто будь-які зміни або доповнення до національного законодавства (у т. ч. ті, які безпосередньо стосуються питань притягнення до кримінальної відповідальності чи звільнення від неї) в обов'язковому порядку повинні кореспондуватися з положеннями відповідних міжнародних конвенцій, угод, протоколів тощо. Попри це, а також у суперечч. 1 ст. 3 КК України, в якій окремо наголошується, що норми законодавства про кримінальну відповідальність повинні ґрунтуватися на загальновизначених принципах і нормах міжнародного права, в ухва-

леному Законі України «Про недопущення переслідування та покарання осіб — учасників подій на території Донецької та Луганської областей» фактично проігноровано взяті нашою державою на себе міжнародно-правові зобов'язання. Зокрема, пункт 2 ст. 5 цього закону передбачає непоширення його дії на осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні діянь, що містять ознаки злочинів, передбачених ст. 442 (геноцид), ст. 443 (посягання на життя представника іноземної держави), ст. 444 (злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист) КК України, або засуджені за вчинення злочинів, передбачених цими статтями. При цьому виникає слушне запитання: у зв'язку з чим президент та народні депутати вбачають за можливе звільнити від кримінальної відповідальності за інші тяжкі та особливо тяжкі злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, серед яких пропаганда війни (ст. 436), виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437), порушення законів та звичаїв війни (ст. 438), застосування зброї масового знищення (ст. 439), розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440), екоцид (ст. 441), незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445), піратство (ст. 446), найманство (ст. 447)? Відсутністю цих злочинів у переліку тих, за які відповідальність зберігається, Україна порушує взяті на себе міжнародні зобов'язання і відмовляється в односторонньому порядку від застосування положень КК України та міжнародних актів до осіб, які їх вчинили. При цьому залишається незрозумілою логіка розробників цього закону, бо вони без будь-яких аргументів, застосовуючи лише вибірковий (суб'єктивний) підхід, в одних випадках пропонують звільнити від кримінальної відповідальності осіб, що вчинили особливо тяжкі злочини міжнародного характеру, за які передбачається найсуворіше покарання — довічне позбавлення волі, а в інших штучно обмежують поширення цього закону в разі вчинення злочинів з меншим характером та ступенем суспільної небезпеки.

4. Вичерпний перелік винятків, які передбачені у ст. 5 цього закону і поширюються на осіб, що вчинили окремі (найбільш тяжкі,

на думку розробників) злочини, викликає заперечення не лише з позиції міжнародного права, а й з позиції законодавства України про кримінальну відповідальність. Адже законодавець упустив чималу низку ситуацій кримінально-правового характеру, які останнім часом набули поширення на території Донецької та Луганської областей під час проведення АТО, а тому потребують адекватного і найшвидшого реагування з боку держави. Ідеться, насамперед, про системний характер таких злочинних діянь, як катування, бандитизм, створення злочинної організації, різноманітні форми сприяння терористичним актам, створення, керівництво або участь у не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях (у т.ч. якщо це призвело до загибелі людей чи інших тяжких наслідків) тощо. На жаль, закон у такій редакції фактично унеможливорює притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили зазначені суспільно небезпечні діяння, що створює для реальних злочинців зі стійкими антисоціальними настановами ідеальний плацдарм безкарності.

5. Ще одним істотним недоліком цього закону є те, що межі його дії у просторі обмежуються територією, на якій проводилася АТО. При цьому закон не містить належних роз'яснень щодо цього, а також відсильних норм до інших нормативно-правових актів, які конкретно встановлювали б, де саме проходить лінія (кордон) території АТО. Є також запитання: чи поширюється закон на зону, де в певний час проводилася АТО, але нині ця територія підконтрольна українській владі? Відсутність правового регулювання порядку вирішення цих питань може спричинити відчутні проблеми у застосуванні закону. 6. Положення закону суперечать принципам верховенства права і справедливості, бо, як визначив Конституційний суд України у Рішенні від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання, верховенство права — це панування права в суспільстві; верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони. При цьому слід пам'ятати, що однією з засад права є справедливість, окремим проявом якої, зазначено у вказаному рішенні, є відповідність покарання вчиненому злочину. Отже, категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання від-

повідатимуть одне одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні з тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного. Адекватність покарання ступеню тяжкості злочину впливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав та свобод людини і громадянина. У нашому ж випадку законодавець, грубо порушуючи принципи верховенства права і справедливості, посиляючись у Пояснювальній записці на соціально-корисні цілі — необхідність нормалізації ситуації в Донецькій та Луганській областях, недопущення дальших людських жертв, відновлення повноцінної життєдіяльності на цих територіях тощо, безпідставно абсолютизує гуманізм до злочинців (що були учасниками збройних формувань або особами, задіяними в діяльності таких формувань, та/або брали участь у діяльності самопроголошених органів у Донецькій, Луганській областях або протидіяли проведенню антитерористичної операції), а тому фактично нехтує правами, свободами та законними інтересами потерпілих — законослухняних громадян, що не зі своєї волі стали іншою стороною кримінально-правового конфлікту. Отже, звільнення від кримінальної відповідальності у чинній редакції закону може розглядатися скоріше як одна з основних причин стрімкої ескалації злочинності, як фактор, що на тлі погіршення морально-психологічних характеристик сучасних злочинців формує психологію безкарності і стимулює стійкість злочинності. Адже насправді будь-яке покарання і, відповідно, звільнення від нього, яке застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винуватою у вчиненні злочину, повинно мати на меті виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами.

Тому говорити про недопущення переслідування та покарання осіб — учасників подій на території Донецької та Луганської областей як про один із засобів урегулювання конфлікту на Сході України, а також економії кримінальної репресії є неприпустимим у сучасній державі європейського типу, оскільки така теза руйнує основні підвалини кримінально-правової політики Української держави у сфері застосування покарань.

Хіменес С.К.,

студентка 4 курсу, групи — ПРБ-1-14-4.Од

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Бойчук Д.В.,

к.ю.н., завідувач кафедри публічного

та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Розширення процесу європейської інтеграції України потребує втілення у правоохоронну практику визнаних світовим товариством стандартів захисту прав і свобод людини. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Стаття 12 Загальної Декларації прав людини наголошує: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте та сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканість його житла, таємниці його кореспонденції або на його честь і репутацію» [1].

Слід зазначити, що феномен насильства у всі часи привертая увагу науковців. Варто говорити, що дана тема є особливо актуальною і являється ще недосконало дослідженою, зокрема це пояснюється деякою недосконалістю кримінального законодавства в цій галузі, недостатня розробленість окремих теоретичних положень тощо.

Зокрема, законодавець виділив розділ IV Кримінального кодексу України — злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи [2]. Об'єктом злочинів є статевая свобода особи (тобто примусове, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним шляхом, примушування вступу у статевий зв'язок). Суспільна небезпека перерахованих злочинів полягає в тому, що

вони серйозно порушують статеву свободу та статеву недоторканість особи, розкладають неповнолітніх, надають згубний вплив на їх нормальне моральний і фізичний розвиток, перекручують суспільну мораль.

Необхідність дослідження злочинів проти статевої свободи та недоторканості обумовлена їх соціальною спрямованістю, а тому суспільну небезпечність злочинів в цілому, визначаючи при цьому також окремі юридичні ознаки злочину [3, С. 45]. Джерела проблеми дослідження злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості лежать глибоко у суспільстві. Так, людина, яка побоюючись за своїх близьких та рідних, прагнучи здобути матеріальні і моральні блага, зважаючи на сучасний соціально-політичний стан в Україні, людина все частіше від безвихідності впадає до насильства. Саме поняття насильства існувало ще з давніх часів. Викорінити саме насильство із суспільства, як негативне суспільно-небезпечне явище неможливо, оскільки завжди буде така категорія людей, які будуть незадоволені своїм статусом, матеріальним становищем, перспективами для себе та своїх дітей. Проте можна стримувати це насильство, швидко та вміло реагувати на прояви насильства, застосовуючи чітко норми чинного кримінального законодавства. Свобода та недоторканність особи — це поняття дуже багатогранне. Статева свобода — право повнолітньої і психічно нормальної особи самостійно обирати партнера для статевих зносин і не допускати у сфері статевого спілкування будь-якого примусу. Статева недоторканність — абсолютна заборона вступати у природні статеві контакти з особою, яка в силу певних обставин не є носієм статевої свободи, всупереч її справжньому волевиявленню.

Сексуальне життя та сексуальні відносини складають невід'ємну частину життя людини. Вони регулюються головним чином нормами сімейного законодавства та нормами моралі і реалізуються в шлюбних та позашлюбних відносинах. Сексуальні відносини регулюються також і кримінальним законодавством. Проте, на жаль, кримінальне право лише встановлює заборону скоювати певні діяння, що явно суперечить нормам моралі, встановленим у суспільстві, природі людської сутності тощо.

До злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, норми про відповідальність яких об'єднанні в розділі IV

Особливої частини КК України, віднесені: зґвалтування (ст. 152); насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153) примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154); статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155); розбещення неповнолітніх (ст. 156).

Також слід зауважити, що поширеність злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості є досить поширеними в Україні. Проблемним залишається те, що дані злочини носять латентний характер. Зокрема, після даного злочину жертва має досить нестабільний психологічний стан, особливо якщо жертвами проти статевої свободи стали неповнолітні, які є несформованими в психологічному стані. Для нашого суспільства досить важливим є попередження та вчасне виявлення таких злочинів. Часто жертвами насильників стають неповнолітні, а злочинцями найближчі родичі, зокрема, вітчими. Треба виробити таку систему, щоб будь-яка жертва злочинів проти статевої свободи та недоторканості почувала себе захищеною і не боялась прийти до правоохоронних органів і розповісти про вчинений злочин. Практика показує, на жаль, що через недосконалу захищеність жертв статевих злочинів та недосконалість чинного законодавства, попри спроби розповісти про даний злочин, насильство продовжується або через недостатню доказову базу, або через корупційні діяння.

На мою думку, проблематика обраної теми є і буде актуальною, оскільки в чинному законодавстві існує велика кількість неточностей. Зокрема, злочини проти статевої недоторканості проти неповнолітніх — часто — густо їх зізнання в тому, що вони стали жертвами статевого насильства не приймають до уваги: як саме суспільство (якщо злочин вчиняють близькі родичі (вітчим, батько тощо), оскільки не хочуть вірити в таку звірячу поведінку і все списують на фантазії неповнолітнього чи на якісь інші причини (це часто гостра проблема конфліктів вітчмів та неповнолітніх), так і правоохоронні органи, які краще «закриють очі» на дані злочини, що є прямим показником процвітання корупції (зокрема, велику кількість злочинів проти статевої свободи та недоторканості просто закривали і не недорозслідували як належне, через відсутність складу злочину чи інші чинники).

Список використаних джерел:

1. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Кримінальний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст.131 — Електронний ресурс: [Режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1490960198145225>
3. Ковальська В.Ю. Проблемні питання об'єкта злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини / В.Ю. Ковальська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. — 2015. — Вип. 31 (3). — С. 45–49. — Електронний ресурс: [Режим доступу]: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31\(3\)__13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31(3)__13)

Секція 3**НАДБАННЯ ТА НЕДОЛІКИ
АДМІНІСТРАТИВНОГО, ФІНАНСОВОГО
ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА
У СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ****Баклан О.В.,**

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету Бориса Грінченка*

**ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ МЕТОДУ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

Як і предмет так і метод правового регулювання — явище, притаманне всім галузям права. Але визначення «спеціального», властивого лише певній галузі, методу є досить непростим завданням, а часом і просто неможливим.

Загальноприйняте що під методом правового регулювання мають на увазі сукупність засобів, прийомів, заходів за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин у певній сфері, галузі суспільного життя.

Визначальною характерною ознакою методу адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, як правило, є нерівність правового положення суб'єктів цих відносин. Але публічно-владний характер, що характеризує сутність адміністративних правовідносин, свідчить не стільки про наявність дискреційних повноважень у владного суб'єкта, скільки про наділення органа публічного управління компетенцією по реалізації прав, свобод, обов'язків та законних інтересів учасників правовідносин у сфері публічного управління. Тобто владність методу адміністративно-правового регулювання слід розглядати не стільки як законну

можливість суб'єкта владних повноважень вимагати певної моделі поведінки підвладного суб'єкта, а, насамперед, як передбачений законодавством обов'язок по реалізації виняткових повноважень щодо здійснення дії (прийняття рішення чи прийняття правового акту), яка спрямована на задоволення потреб учасників правовідносин у сфері публічного управління, коли відповідно до правових норм самостійно ці потреби підвладними суб'єктами не можуть бути реалізовані.

Метод адміністративно-правового регулювання суспільних відносин можна характеризувати наявністю таких двох основних, але різних за правовою сутністю форм здійснення, до числа яких можна віднести:

— правотворчість (адміністративна нормотворчість), тобто створення відповідних правил поведінки та встановлення чітко визначених меж суспільних відносин, що регулюються. Цими межами визначаються ступень зовнішньої свободи учасників правовідносин у сфері публічного управління в процесі їх діяльності для реалізації своїх потреб. Цей різновид методу адміністративно-правового регулювання застосовується в межах такого напрямку здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування, як встановлення норм права у сфері публічного управління в процесі видання нормативно-правових актів;

— правозастосування, тобто діяльність, яка спрямована на безпосередню реалізацію закріплених в нормативно-правових актах суб'єктивних прав, свобод, обов'язків та законних інтересів учасників правовідносин у сфері публічного управління, в процесі якої набуваються, використовуються та охороняються блага, необхідні правомочним суб'єктам конкретних адміністративних правовідносин. В межах даної діяльності держава (в особі компетентних суб'єктів владних повноважень) різноманітними способами здійснює різнобічну регуляторну діяльність, впроваджує різні способи забезпечення законності, застосовує заходи державного примусу за порушення, як наслідок певної неправомірної поведінки щодо встановлених правом меж зовнішньої свободи учасників правовідносин у сфері публічного управління.

В адміністративному праві, як і в інших правових галузях, використовуються такі два основних методи правового регулювання, які у сукупності, утворюють своєрідний правовий режим регулювання

суспільних відносин у сфері публічного управління. Такими методами є:

— імперативний метод, при якому правове регулювання відбувається шляхом, як правило, безальтернативного встановлення правил поведінки та вимог щодо їх дотримання та виконання. В процесі реалізації імперативних прийомів, засобів, заходів регулювання найчастіше виникають так звані вертикальні адміністративні відносини.

— метод диспозитивного регулювання, який в межах адміністративно-правових норм надає суб'єктам правових відносин певну альтернативу щодо обрання способу та форми поведінки. В процесі реалізації такої публічно-управлінської діяльності можуть виникати відносини як горизонтального так і вертикального типу.

Як способи, прийоми, засоби, заходи правового регулювання, які в тій чи іншій формі використовуються всіма галузями права, адміністративне право використовує імперативні приписи, заборони, а також дозволи та ін.

Припис це передбачений обов'язок діяти в межах, які окреслені змістом правової норми. Фактично це найбільш поширений спосіб адміністративно-правового регулювання, оскільки будь-яке з правил поведінки містить певний припис.

Заборона це покладання на певну особу прямих юридичних обов'язків не здійснювати (або утримуватися від здійснення) певних дій, які передбачені змістом правової норми. По суті, кожна конкретна заборона є визначенням того чи іншого діяння певним порушенням встановленого (санкціонованого) державою правила поведінки. Одночасно цей спосіб правового регулювання є одним з основних в процесі встановлення меж легітимної моделі поведінки учасників суспільних відносин у сфері публічного управління.

Дозвіл це надання учасникам суспільних відносин можливості вибору на свій розсуд здійснення або відмови від здійснення тих чи інших дій, які передбачені адміністративно-правовою нормою. Дозвіл як правовий засіб регулювання суспільних відносин притаманний, насамперед, цивільному праву, оскільки цивільно-правове регулювання передбачає рівність сторін правовідносин. Однак дозвіл широко застосовується і при адміністративно-правовому регулюванні суспільних відносин, наприклад, при укладанні адміністративних договорів.

Зазначені три різновиди способів адміністративно-правового регулювання тісно взаємопов'язані, рідко застосовуються ізольовано один від одного. Так, наприклад, в процесі реалізації своїх прав, свобод та законних інтересів учасники суспільних відносин на свій розсуд можуть реалізувати або не реалізувати ту чи іншу власну потребу у сфері публічного управління, в той же час в процесі реалізації конкретної потреби будь-який суб'єкт адміністративних правовідносин повинен діяти найчастіше декількома (інколи одним) способами, прийомами, засобами, заходами, які формально визначені певними правовими нормами. Одночасно, держава може встановлювати заборони відносно окремих способів щодо реалізації певних потреб, які становлять конкретну небезпеку для інших учасників суспільних відносин, за порушення цих заборон, як правило, настає певна негативна реакція з боку держави.

З певної долею вірогідності, можна робити висновок про те, що метод адміністративного права переважно являє собою імперативно-диспозитивний правовий вплив на учасників суспільних відносин у сфері публічного управління з метою забезпечення їх бажаної поведінки.

Проте слід зауважити, що нині зазначені способи правового регулювання є основними, але не єдиними. Іншими словами ствердження про переважно імперативний характер методу адміністративного права, хоча і відрізняє роль та виокремлює місце адміністративного права в правовій системі, не є абсолютним. Це лише традиційний погляд на адміністративне право та його загальна сутнісна характеристика. Сучасна діяльність органів публічного управління включає і дещо інші різноманітні способи, прийоми, засоби, заходи, такі як:

— рекомендація. Суть цього способу правового регулювання полягає в виданні суб'єктом владних повноважень побажання юридичного характеру щодо найраціональнішого варіанта поведінки іншій стороні адміністративно-правових відносин — як найкращим чином діяти в умовах, які передбачені правовою нормою;

— узгодження. Як спосіб правового регулювання має місце у тих адміністративно-правових відносинах в яких учасники цих відносин мають рівний адміністративно-правовий статус або є повністю незалежними між собою;

— інформування. Цей прийом адміністративно-правового регулювання присутній, наприклад, при забезпеченні індикативного

планування у сфері економіки, що широко застосовується за кордоном;

— сприяння. Ці різноманітні засоби та заходи притаманні, наприклад, забезпеченню розвитку соціального підприємництва, що, насамперед, проявляється при його нормативно-правовому регламентуванні.

Таким чином, нині правову сутність методів адміністративно-правового регулювання характеризує помітне розширення кола способів, прийомів, засобів та заходів щодо видання приписів про встановлення (чи заборони) певного порядку дій; надання можливості вибору одного з передбачених нормою адміністративного права варіантів належної поведінки; надання можливості здійснювати або не здійснювати дії, що передбачені певною нормою адміністративного права, в умовах, визначених певними нормами.

Белікова А.В.,

студентка 1 курсу ОКР «Magіstr»

*Донецького національного університету
імені Василя Стуса*

ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОКТРИНИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНИХ ВІЙН

Інформаційна війна, яку Російська Федерація активізувала з початком збройної агресії проти України, поставила перед нашою державою нові виклики у сфері інформаційної безпеки, протистояти яким українське суспільство було не спроможне через окремі технічні, політико-економічні і правові проблеми. Так, чинне законодавство виявилось неідеальним інструментом у подоланні російської агресії і потребувало якісних змін у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Вагомим кроком українського законодавства в сфері протистояння російській інформаційній експансії стало прийняття Доктрини інформаційної безпеки, ухвалені Радою національної безпеки та оборони у грудні 2016 р. і введеною в дію Ука-

зом Президента від 25 лютого 2017 року № 47/2017 [1]. Унікальність даної Доктрини, неоднозначність її оцінок в експертному правовому середовищі й українському суспільстві викликає необхідність визначення ролі й значення даного документа, оцінки ефективності його застосування, що є вкрай актуальними питаннями сьогодення.

Дана Доктрина стала першим вітчизняним нормативно-правовим документом, в якому визнається застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України, використання інформаційних технологій впливу на свідомість громадян, спрямованих на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України.

Метою Доктрини є уточнення засад формування та реалізації державної інформаційної політики, насамперед щодо протидії руйнівному інформаційному впливу Російської Федерації в умовах розв'язаної нею гібридної війни.

Доктриною закріплено основні загрози інформаційній безпеці України, які пов'язані із веденням інформаційної війни проти України державою-агресором, визначено пріоритети державної політики в інформаційній сфері з метою подолання інформаційних загроз.

У документі зазначається, що пріоритетами державної політики в інформаційній сфері, зокрема, є законодавче врегулювання механізму виявлення, фіксації, блокування та видалення з інформаційного простору держави, інформації, яка пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення територіальної цілісності України; побудова дієвої та ефективної системи стратегічних комунікацій; розвиток і захист технологічної інфраструктури забезпечення інформаційної безпеки України; забезпечення повного покриття території України цифровим мовленням, передусім прикордонних і тимчасово окупованих територій, посилення спроможностей сектору безпеки і оборони щодо протидії спеціальним інформаційним операціям тощо.

Важливою новацією Доктрини стало виокремлення напрямів державної політики щодо протидії інформаційно-психологічним та деструктивним пропагандистським впливам. Стосовно інформаційно-психологічного напрямку в Доктрині визначаються такі пріоритети у забезпеченні інформаційної безпеки як: унеможливлення впли-

ву на інфраструктуру цифрового мовлення суб'єктів, що пов'язані з державою-агресором; розвиток механізмів взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства щодо протидії інформаційній агресії проти України; боротьба з дезінформацією та деструктивною пропагандою з боку Російської Федерації; недопущення використання інформаційного простору держави в деструктивних цілях або для дій, що спрямованих на дискредитацію України на міжнародному рівні; постійний моніторинг пропаганди держави-агресора, розроблення та оперативна реалізація адекватних заходів протидії; пропагування основних етапів і досвіду державотворення, цінностей свободи, демократії, патріотизму, національної єдності, захисту України від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Вагомим елементом у Доктрині є закріплення і обґрунтування таких понять, як «стратегічні комунікації», «урядові комунікації», «кризові комунікації». Особливої уваги заслуговує визначення у Доктрині терміну «наратив», який є одним з ключових у діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки. Так, відповідно до Доктрини стратегічний наратив являє спеціально підготовлений текст, призначений для вербального викладення у процесі стратегічних комунікацій з метою інформаційного впливу на цільову аудиторію. Його розробку й імплементацію покладено на Міністерство інформаційної політики. Проте, як зазначає Т. Попова, закріплення розробки Міністерством інформаційної політики виключно одного «стратегічного наративу» є необґрунтованим положенням, адже таких наративів може бути декілька, залежно від ситуацій і наративів супротивника [2].

Доктрина передбачає встановлення більш суворого контролю за інформацією, яку поширюють різні ЗМІ та інтернет-ресурси, що тягне за собою розширення повноважень державних регуляторних органів, які здійснюють діяльність щодо забезпечення безпеки інформаційного простору держави.

Досить широкі повноваження у зв'язку із зазначеним покладаються на Міністерство інформаційної політики України, що має здійснювати організацію та забезпечення моніторингу засобів масової інформації та загальнодоступних ресурсів вітчизняного сегмента мережі Інтернет з метою виявлення інформації, поширення якої заборонено в Україні, а також моніторинг загроз національним інтересам і національній безпеці в інформаційній сфері.

Крім того, Міністерство має формувати поточні пріоритети державної інформаційної політики та здійснювати контроль їх реалізації, координувати діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України, урядових комунікацій, кризових комунікацій, зокрема під час проведення антитерористичної операції та в особливий період. Також на нього покладається завдання вироблення і впровадження стратегії інформаційного забезпечення процесу звільнення та реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Так, за своїм характером Доктрина виступає єдиним програмним стратегічним актом у сфері забезпечення інформаційної безпеки, який закріплює національні інтереси, актуальні загрози в інформаційній сфері, пріоритети державної політики і повноваження державних органів в зазначеній сфері, і не містить реальних механізмів реалізації всіх зазначених положень, а вказує лише вектор подальших змін в системі забезпечення інформаційної безпеки. Реалізація Доктрини передбачає прийняття нових і трансформацію вже існуючих нормативно-правових актів, які б закріплювали конкретні механізми дії всіх її загальних положень. А отже, говорити про ефективність застосування Доктрини поки не прийнято пакет документів, спрямованих на її реалізацію, ще зарано.

Загалом, як слушно зазначає Т. Попова, Доктрина інформаційної безпеки стала помітним кроком вперед у діяльності держави щодо протидії російській інформаційній агресії. На її думку, головним досягненням Доктрини є спроба визначити та гармонізувати повноваження органів влади, силових структур щодо їхньої діяльності із захисту інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері, національного інформаційного простору. Доктрина фактично розмежувала проблематику урядових комунікацій і стратегічних комунікацій, що дає змогу сконцентрувати проблематику стратегічних комунікацій переважно в контексті діяльності сектору безпеки та оборони держави [2].

При цьому, Доктрина не позбавлена певних проблем щодо дублювання обов'язків суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки. Зокрема, завдання, які ставить Доктрина перед Міністерством інформаційної політики, перегукуються з обов'язками спецслужб у галузі захисту інформаційної безпеки. Окрім цього, на Міністерство інформаційної політики покладена занадто велика кількість функ-

цій, реалізувати які міністерство не може через брак експертних і ресурсних спроможностей.

Загалом, виходить така ситуація, що Рада національної безпеки і оборони України отримала завдання координації діяльності, не маючи при цьому необхідних повноважень та ресурсів, які притаманні центральним органам виконавчої влади. А Міністерство інформаційної політики в існуючому вигляді також не зможе виконати певні завдання, не будучи до того ж офіційною складовою частиною сектору безпеки та оборони держави та суб'єктом боротьби з тероризмом [3]. Отже, Доктрина закріплює певні неузгодження і колізії у повноваженнях державних органів, які мають забезпечувати інформаційну безпеку держави. Доцільним вважається розширити і конкретизувати повноваження окремих структур спецслужб у сфері захисту інформації, а ніж закріплювати частину їх повноважень за Міністерством інформаційної політики.

Прогалиною у Доктрині є не включення Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України до суб'єктів, які мають забезпечувати політику інформаційної безпеки держави. Адже дане Міністерство відіграє одну з ключових ролей у протидії інформаційно-психологічним та деструктивним пропагандистських впливам з боку Російської Федерації та забезпеченні інформаційної безпеки держави в цілому.

Слабким місцем Доктрини також є недостатнє правове регулювання максимально можливого залучення громадянського суспільства до заходів забезпечення інформаційної безпеки. Такі громадські проекти, як «СтопФейк», «Інформнапалм» де-факто існують та ефективно протидіють інформаційній агресії Російської Федерації. Але в нормативному полі діяльність таких проектів не закріплена і їх співпраця з державними органами забезпечення інформаційної безпеки практично не регламентована [4].

Досить поширеною в наукових колах і серед громадськості є теза про те, що Доктрина інформаційної безпеки може вплинути на обмеження свободи слова і введення цензури в інформаційному просторі. Так, на думку колишнього виконавчого директора Української Гельсінської спілки з прав людини В. Яворського, Доктрина закладає державну систему постійного моніторингу веб-ресурсів, що передбачає встановлення цензурованих шлюзів, які відокремлять український Інтернет від світу [3].

Проте, така думка вважається недостатньо обґрунтованою. Адже українське законодавство містить норми, які зобов'язують правоохоронні органи відповідно реагувати на заклики до повалення конституційного ладу або порушення територіальної цілісності, у тому числі опубліковані в ЗМІ. Таким чином, моніторинг здійснюється і без впровадження Доктрини інформаційної безпеки. При цьому, Доктрина виступає як стратегічний документ і не містить норм прямої дії, вона лише визначає пріоритетні напрямки інформаційної політики держави, а отже, робити висновки щодо її «цензурності» Доктрини можна буде лише з прийняттям пакету нормативно-правових актів, які будуть спрямовані на її реалізацію.

Отже, Доктрина інформаційної безпеки має ряд недоліків і нормативних неточностей, проте її значення як програмного нормативного документа для забезпечення інформаційної безпеки, зокрема подолання інформаційної агресії з боку Російської Федерації, неоціненне. Вона виступає основним фундаментальним стратегічним документом у системі правових актів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки держави і суспільства. Визнання у Доктрині застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України, визначення основних принципів державної інформаційної політики, розподіл повноважень та відповідальності державних органів у забезпеченні інформаційної безпеки значно посилюють позиції України в інформаційному протистоянні і створюють необхідну основу для ефективного подолання інформаційних загроз у нинішній гібридній війні.

При цьому слід враховувати, що Доктрина інформаційної безпеки є декларативним актом, який окреслює стратегічні питання у сфері інформаційної безпеки і визначає напрямки подальших реформ в інформаційному просторі. Для практичного застосування Доктрини необхідні глобальні трансформації вже існуючих нормативно-правових актів у сфері інформаційної безпеки і прийняття нових законів, які б визначали конкретні механізми її реалізації.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25.02.2017р., № 47/2017 [Елек-

тронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.

2. Попова Т. Що означає «Доктрина інформаційної безпеки України»? / Т. Попова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.radiosvoboda.org/a/28337376.html.

3. Тарасенко Н. Доктрина інформаційної безпеки України в оцінках експертів / Н. Тарасенко // Резонанс. — 2017. — № 18. — С. 3–14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2017/rez18.pdf>.

4. Кантока М.Г. Правове регулювання інформаційної безпеки держави та громадянське суспільство / М.Г. Кантока // Актуальні проблеми філософії та соціології. — 2017. — №15. — С. 60–62.

Блохіна К.О.,

студентка Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Баклан О.В.,

д.ю.н., професор кафедри
публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРО НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЛІЦЕНЗУВАТИ АУТСТАФІНГ

В Україні активно використовується аутстафінг компаніями, підприємствами, але немає ні законодавчого визначення цього поняття, ні нормативного регулювання.

Аутстафінг персоналу здебільшого вченими визначається як виведення частини працівників за межі штату організації-клієнта і передавання їх кадровому агентству, яке формально виконує для них функції роботодавця, але фактично вони продовжують працювати у своїй компанії [2, с. 123]. Інші науковці розуміють аутстафінг як покупку послуги, яка необхідна компанії в конкретний період часу [3].

Термін «аутстафінг» законодавчо не закріплений, проте в ст. 39 Закону України «Про зайнятість населення» передбачається такий вид діяльності, як «діяльність суб'єктів господарювання, які наймають працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в іншого працедавця», що є тотожним поняттю аутстафінгу.

Також ситуація певною мірою змінилася після прийняття Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. за № 2755-VI (далі — ПКУ), у якому було виведено сутність поняття послуги з надання персоналу. Згідно ПКУ послуга з надання персоналу — це «господарська або цивільно-правова угода, відповідно до якої особа, що надає послугу (резидент або нерезидент), відправляє у розпорядження іншої особи (резидента або нерезидента) одну або декількох фізичних осіб для виконання визначених цією угодою функцій» [4].

Предметом договору аутстафінгу визначається послуга з надання аутстафінговою компанією працівників для виконання ними робіт у замовника. Такі працівники можуть підпорядковуватися трудовому розкладу замовника, мати свої робочі місця на території замовника, але аутстафінгова компанія виконує обов'язки роботодавця і виплачує щомісячну заробітну плату цим працівникам.

Торкаючись питання оподаткування, то договір аутстафінгу суттєво дозволяє оптимізувати податкові витрати підприємства, оскільки ведення документації, нарахування та сплата податків, виплата заробітної плати та інше здійснює аутстафінг.

Згідно ст. 39 ЗУ «Про зайнятість» діяльність аутстафінгу здійснюється на підставі дозволу, що надається Мінсоцполітики. Порядок видачі дозволу регулюється відповідною Постановою КМУ № 359 «Про порядок отримання дозволу на наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в іншого роботодавця». Проте, зазначена Постанова не набрала чинності, як наслідок отримання дозволу не є можливим.

Крім того, у відповідності до ч. 3 ст. 36 Закону України «Про зайнятість населення» постановою Кабінету Міністрів України від 05.06.2013 р. № 400 затверджений «Порядок формування та ведення Переліку суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні, та суб'єктів господарювання, які здійснюють наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в інших роботодавців». Відповідно до

частини 5 Порядку, для включення до Переліку посередники подають до Державної служби зайнятості рекомендованим листом з повідомленням про вручення заяву за формою встановленою Мінсоцполітики.

Таким чином, суб'єкти господарювання, що надають послуги з аутстафінгу, зобов'язані надіслати до Державної служби зайнятості заяву за формою встановленою Мінсоцполітики для включення до Переліку.

Використання аутстафінгу дає можливість не сплачувати податки, а також нівелювати гарантії працівників, які за інших умов забезпечує трудовий договір, створюючи умови для адміністративних дій: ненадання відпустки вагітним жінкам (по інвалідності, по догляду за дитиною), відмова від послуг працівника, зменшення заробітної плати та обмеження соціальних гарантій.

Законодавство не забороняє аутстафінг, але його використання його відбувається не зовсім так як мало б бути. Фірми мають бути зареєстровані та сплачувати податки до бюджету, а взагалі краще отримували б ліцензію.

В світі використання аутстафінгу регулюється Конвенцією про приватні агентства зайнятості №181, що була ухвалена 19 червня 1997 р.. Вона дає приватним агентствам зайнятості, під якими розуміється будь-яка фізична або юридична особа, право найму працівників з метою надання їх в розпорядження третій стороні (компанії-замовникові). Конвенція ратифікована 14 державами, але України в їх числі немає. Розвиток цієї послуги триває в усьому світі і сьогодні, що надає актуальності зазначеним проблемам.

В цьому питанні Україні варто використовувати досвід Німеччини, яка врегульовує питання аутстафінгу в колективних договорах, ліцензування (крім випадків коли використовується всередині однієї групи компаній). На сьогодні працю найманого працівника можна використовувати не більше 18 місяців, а санкції за маскуванню аутстафінгу звичайним договором надання послуг будуть полягати не тільки в неможливості одержання або продовження ліцензії, але й у визнанні відносин працівника із замовником трудовими, а також штрафі у розмірі до 30 тис. євро. В такий спосіб країни проводять легалізацію аутстафінгу.

На відміну від України, де аутстафінг врегульований фрагментарно, так наприклад, в проекті Трудового кодексу ніяк не згадуєть-

ся, на що звернула увагу МОП і рекомендувала усунути цю прогалину і «розробити нормативно-правову базу, подібну кращим міжнародним практикам».

На мою думку, аутстафінг потрібно нормативно врегулювати та надавати не дозвіл на займання такою діяльністю, а ліцензію. Оскільки це надасть кращий захист найманих працівників в питанні заробітної плати та наданні їм пільг, соціальних гарантій, вирішить проблемні питання оподаткування.

Ліцензія дозволить вивести з простору трудових відносин не надійні компанії, що зловживають довірою найманих працівників. Для отримання ліцензії аутстафінгу такі кадрові агентства повинні відповідати певним вимогам, що гарантуватимуть дотримання прав працівників, в подальшому перевірятимуться фіскальною службою. Порушення чинного законодавства нестимуть за собою втрату такої ліцензії, штрафи.

Отже, можна зробити висновок, що не дивлячись на широке застосування аутстафінгу за кордоном, для України на сьогодні ситуація неоднозначна. Адже з одного боку це добре для бізнесу, але з іншого боку ми бачимо прогалину. Такий вид діяльності дозволяє не сплачувати податки, також це соціальна незахищеність робітників, які фактично працюють на підприємстві, але роботодавцем для них є аутстафер.

Цілком логічно чекати від законодавця нормативних змін щодо зазначених правових прогалин.

Список використаних джерел:

1. Анакін Б.А., Руда І.Л. Аутсорсинг і аутстафінг: високі технології менеджменту: навч. допомога. 2-е изд., Перераб. і доп. М.: ИНФРА-М, 2009.
2. Шевченко Л.С. Позикова праця: сутність, ризики, особливості розвитку в Україні / Л.С. Шевченко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». — 2012. — №1 (8). — с. 122–129.
3. Домбровська Г.П., Геращенко І.О. Аутстафінг — інструмент в управління персоналом. [Електронний ресурс] / Г.П. Домбровська, І.О. Геращенко. — Режим доступу : http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний_прогрес_та_ефективність_виробництва/2010/62/1_01.pdf.

4. Податковий кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 2 груд. 2010 р. № 2755-VI : текст із змін. станом на 10 вер. 2017 р. Відомості Верховної Ради України. — 455 с.
5. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/page>
6. Кравченко О. Методи захисту співробітників, виведених в аутстафінг / О. Кравченко // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://profit-consul.com/ua/blog/18-05-2010/>
7. Адамов Н. Международный опыт развития и применения аутсорсинга и аутстаффинга / Н. Адамов, А. Кириллова [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://os.pkrai.ru/infout/mezhdunarodnyj-opyt-razvitiyai-primeneniya-autsorsinga-i-austaffinga/>

Богатир Ю.В.,

студентка групи ПР6-1-15

Факультет права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ

Актуальність теми. З часів незалежності України питання децентралізації час від часу підіймається. Як тільки-но ми начебто починаємо рухатись у правильному напрямку і вищі органи виконавчої влади передають частину своїх повноважень місцевому самоврядуванню, знову виникають якісь проблеми. Виконавча влада стверджує, що це відбувається через те, що місцеве самоврядування неспроможне виконувати покладені на нього функції і знову частина функцій перебирається на органи виконавчої влади. Ця ситуація нагадує замкнуте коло. На мою думку, єдиним шляхом вирішення такої проблеми я саме децентралізація, тобто передача повноважень та ресурсів на нижчі рівні публічного управління [4].

Місцеві доходи. Головним стратегічним завданням модернізації системи державного управління та територіальної організації влади, яка сьогодні здійснюється, є формування ефективного місцевого самоврядування, створення комфортних умов для проживання

громадян, надання їм високоякісних та доступних публічних послуг. Але все це неможливо без достатнього економічного розвитку та фінансового забезпечення відповідних територій [1, с. 2–3].

На мою думку, саме фінансовий аспект є найважливішим у питанні децентралізації України. Він є найбільшою проблемою та найбільшим плюсом одночасно. Перед місцевою владою постає питання пошуку шляхів наповнюваності місцевого бюджету. До доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, належать такі податки і збори (обов'язкові платежі): 1) прибутковий податок з громадян; 2) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам; 3) плата за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних рад; 4) плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад; 5) плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торговельних патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами), що справляється виконавчими органами відповідних рад; 6) надходження адміністративних штрафів, що накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями; 7) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у частині, що належить відповідним бюджетам [2].

Місцеві видатки. В частині видатків місцевого бюджету децентралізація є вагомим перевагою. До видатків, які здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на: 1) органи місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районного значення; 2) освіту: дошкільну; загальну середню (школи, дитячі садки); 3) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (дільничні лікарні, медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські та фельдшерські пункти); 4) сільські, селищні та міські палаци культури, клуби та бібліотеки. Тобто, місцеве самоврядування окремої адміністративної одиниці визначає певні напрямки роботи, на які і буде витрачатися місцевий бюджет [2; 3, с. 10].

Висновки: Отже, завдяки децентралізації, територіальна громада окремої адміністративної одиниці отримує шанс впливати на розвиток свого міста чи селища. Місцевим адміністраціям делегують певні повноваження, за допомогою яких вони здатні краще вирішувати проблеми свого села чи міста. Адже самостійно розпоряджатися власним бюджетом це значить використовувати кошти раціонально та нести за це відповідальність. Можновладець, який все своє життя проживає в Києві, не може знати про окремі проблеми маленького села на Сумщині. Саме тому розподіляти кошти залежно від потреб села чи міста, встановлювати місцеві податки залежно від рівня населення це прерогатива місцевих органів виконавчої влади, а не центральних. Все це можливо лише в умовах децентралізації влади, оскільки це взаємозалежні поняття. Саме тому я цілком підтримую цей процес і щиро вірю, що він призведе до підвищення рівня добробуту як в окремо взятих адміністративних одиницях, так і у державі загалом.

Список використаних джерел:

1. Очкуренко С.В. Актуальні проблеми визначення меж фінансово-правового регулювання / Сергій Володимирович Очкуренко. // Право і громадянське суспільство. — 2013. — №4. — С. 1–2.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, № 24, ст. 170
3. Ткачук А.Ф. Децентралізація влади: від потреби до реалізації / Анатолій Федорович Ткачук. — Київ: Легальний статус, 2013. — 116 с.
4. Ткачук А.Ф. Децентралізація в Україні — теорія та практика [Електронний ресурс] / Анатолій Федорович Ткачук. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://prometheus.org.ua/>

Богдан Б.В.,

старший викладач кафедри фінансового права

Навчально-наукового інституту

«Юридичний інститут ДВНЗ

*«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПОМІЧНИКА-КОНСУЛЬТАНТА НАРОДНОГО ДЕПУТАТА

Досліджуючи становлення правового статусу помічника-консультанта народного депутата та правове забезпечення його діяльності, слід дослідити історичні передумови виникнення та трансформації такого інституту.

Отже, якщо звернутись до законодавства України, а саме — до першої редакції Закону України «Про статус народного депутата України» № 2790-ХІІ від 17.11.1992 р. [1], в якому статтею 35 передбачалось право народного депутата мати референтів-консультантів. Такі референти-консультанти могли перебувати у штаті підприємств, установ, організацій або зараховуватись за заявою депутата до штату місцевої Ради народних депутатів. Підбір референтів-консультантів і організація їх роботи здійснювались особисто народним депутатом.

Згодом норма даного Закону зазнає змін, що стосувались кількісного обмеження («депутат може мати до 10 референтів-консультантів») та дещо розширювали зміст регулятивної норми («депутат може також мати референтів-консультантів, які допомагають йому на громадських засадах») [1].

З 1995 року посаду «референт-консультант» змінено на «помічник-консультант народного депутата України», яка і існує по сьогоднішній час. В цьому ж році прийнято Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затверджене Постановою Верховною Радою України [2].

З 2001 року відповідно до внесених змін до законодавства кількість помічників-консультантів збільшено до 15, а до осіб, які ними можуть бути вже встановлено певне коло вимог, зокрема: щодо наявності громадянства та середньої спеціальної чи вищої освіти, віль-

ного володіння державною мовою. На чотирьох помічників-консультантів народного депутата поширювалась дія Закону України «Про державну службу», відповідно до якого їм присвоювався не вище, ніж 7 ранг державного службовця четвертої категорії [3].

З липня 2002 року змінами до Закону України «Про статус народного депутата України» кількість помічників-консультантів збільшена з 15 до 31.

Слід зауважити, що істотних змін норма вищевказаного Закону набула в 2016 році, що пов'язано із набуттям чинності нового Закону України «Про державну службу» [4].

Так, згідно частини третьої статті третьої даного Закону дія Закону України «Про державну службу» не поширюється на народних депутатів України та працівників патронатних служб (пункт 7 та пункт 18). Проте відповідно до пункту одинадцятого частини другої статті 46 Закону України «Про державну службу» до стажу державної служби зараховується в тому числі час перебування на посаді помічника-консультанта народного депутата України, а посада помічника-консультанта народного депутата України належить до посад патронатної служби [4].

Чинне законодавство України не передбачає конкурсних чи кваліфікаційних механізмів підбору осіб на посаду помічника-консультанта народного депутата. Зарахування на посаду відбувається на підставі письмового подання народного депутата України Керівнику Апарату Верховної Ради України чи виконавчого комітету відповідного органу місцевого самоврядування або секретаріату міської ради, державного підприємства, установи та організації.

При цьому слід звернути увагу на деяку невідповідність між нормами чинного законодавства щодо вимог до особи, яка може займати посаду помічника-консультанта народного депутата, та вимог до особи, яка може бути обраною народним депутатом. Відповідно до статті 9 Закону України «Про вибори народних депутатів України» депутатом може бути обраний громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років [5]. Тобто, вимог щодо наявності у такої особи середньої спеціальної або вищої освіти законодавством не встановлено.

Окрім законодавчих вимог до осіб, які можуть обіймати посаду помічника-консультанта народного депутата України, передба-

чено також і ряд обмежень. Отже, не можуть перебувати на посаді помічника-консультанта народного депутата України працівники Апарату Верховної Ради України та органів виконавчої влади, які перебувають на державній службі чи на службі в органах місцевого самоврядування, а також особи, яким заборонено виконання іншої оплачуваної роботи законодавством України.

Помічник-консультант народного депутата України має законодавчо закріплений обсяг прав і обов'язків, які визначають його правовий статус. Зокрема, стаття 2.1. Положення про помічника-консультанта народного депутата України [2] визначає права та основні обов'язки помічника-консультанта.

До прав помічника-консультанта належать: перебування в приміщеннях Верховної Ради України, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування; присутність на пленарних засіданнях Верховної Ради України, на засіданнях комітетів, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, одержання та ознайомлення з актами, інформаційними та довідковими матеріалами, отриманими за письмовим зверненням народного депутата України тощо.

До основних обов'язків відносяться: дотримання Конституції України та законодавства в цілому; вивчення необхідних народному депутату питань та підготовка по них відповідних матеріалів; допомога в організації зустрічей з виборцями та розгляді звернень громадян; взяття участі в організації вивченні громадської думки, потреб і запитів виборців; ведення діловодства тощо.

Аналізуючи зміст даної статті, можна дійти висновку, що переважна більшість обов'язків помічника-консультанта має організаційне та технічне спрямування. Сутність функцій помічника-консультанта носить допоміжний характер при здійсненні народним депутатом України депутатських повноважень. При цьому досить важко досягнути весь масив конкретних завдань, з якими матиме справу окрема особа при здійсненні своїх функцій на посаді помічника-консультанта. Можна допустити, що ці функції належатимуть від рівня наявної освіти, компетенційних навичок та професіоналізму, напрямку діяльності та інших чинників.

Також для визначення завдань та повноважень помічника-консультанта народного депутата слід звернутись до Довідника типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних

службовців [6], який дещо розширював та конкретизував зміст повноважень помічника-консультанта.

Досить складно говорити про правовий статус помічника-консультанта в світлі змін, яких набуло українське законодавство в зв'язку з прийняттям нової редакції Закону України «Про державну службу» [4], адже дія даного Закону не поширюється на народних депутатів України та працівників патронатної служби, до яких віднесена посада помічника-консультанта. Основним призначенням помічника-консультанта є створення найсприятливіших умов для своєчасної реалізації депутатських повноважень народними депутатами. Ці умови створюються шляхом вирішення допоміжних (супутніх) завдань.

В умовах сьогодення актуальним залишається питання удосконалення законодавства, яке визначає адміністративно-правовий статус помічника-консультанта народного депутата України, в частині конкретизації змісту його повноважень. Адже зміни, яких знає чинне законодавство, не завжди чітко урегульовують вже існуючі правовідносини, а в деяких випадках сприяють виникненню колізій юридичної регламентації.

Список використаних джерел:

1. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2790-12/page> (дата звернення: 30.10.2017).
2. Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України: Постанова Верховної Ради України від 13.10.1995 р. № 379/95-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/379/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.10.2017).
3. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. № 3723-XII (втратив чинність) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3723-12/print1478813220664040> (дата звернення: 30.10.2017).
4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19/print1478813220664040> (дата звернення: 30.10.2017).

5. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. № 4061-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/page> (дата звернення: 31.10.2017).
6. Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців: наказ Нацдержслужби України від 13.09.2011 р. № 13 (втратив чинність). URL: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/2341/8341/8342/464822/> (дата звернення: 31.10.2017).

Борець Л.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового права
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ У МІНІСТЕРСТВІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Відповідно до ч.2 ст.19 Бюджетного кодексу України на всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства[1].

Базові засади *внутрішнього аудиту* визначено у ч. 3 ст. 26 Бюджетного кодексу України та зазначено, що розпорядники бюджетних коштів в особі їх керівників організовують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах.

Внутрішнім контролем є комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ.

Внутрішнім аудитом є діяльність підрозділу внутрішнього аудиту в бюджетній установі, спрямована на:

- удосконалення системи управління,
- запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок

чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних установ,

— поліпшення внутрішнього контролю[1].

Основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту та порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту визначаються Кабінетом Міністрів України. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 року № 1001 „Деякі питання утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади”, визначено механізм утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту, повноваження, права та обов'язки внутрішніх аудиторів тощо, а також визначення об'єкта внутрішнього аудиту[2].

Відповідно до п. 2 Постанови № 1001 об'єктом внутрішнього аудиту є діяльність центрального органу виконавчої влади, його територіальних органів та бюджетних установ в повному обсязі або з окремих питань (на окремих етапах) та заходи, що здійснюються його керівником для забезпечення ефективного функціонування системи внутрішнього контролю (дотримання принципів законності та ефективного використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, виконання завдань, планів і дотримання вимог щодо діяльності центрального органу виконавчої влади, його територіальних органів та бюджетних установ, а також підприємств, установ та організацій, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади).

Головний розпорядник бюджетних коштів відповідно до п. 9 ч. 5 ст. 22 Бюджетного кодексу України здійснює внутрішній контроль за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів і витрачанням ними бюджетних коштів[1].

Відповідно до глави 1 розділу III «Стандарти діяльності з внутрішнього аудиту» встановлено сферу застосування внутрішнього аудиту, яка охоплює такі напрями діяльності:

— оцінка діяльності установи щодо ефективності функціонування системи внутрішнього контролю, ступеня виконання і досяг-

нення цілей, визначених у стратегічних та річних планах, ефективності планування і виконання бюджетних програм та результатів їх виконання, якості надання адміністративних послуг та виконання контрольно-наглядових функцій, завдань, визначених актами законодавства, а також ризиків, які негативно впливають на виконання функцій і завдань установи (аудит ефективності);

- оцінка діяльності установи щодо законності та достовірності фінансової і бюджетної звітності, правильності ведення бухгалтерського обліку (фінансовий аудит);

- оцінка діяльності установи щодо дотримання актів законодавства, планів, процедур, контрактів з питань стану збереження активів, інформації та управління державним майном (аудит відповідності).

У разі негативного висновку за результатами фінансового аудиту чи аудиту відповідності за рішенням керівника установи може бути призначено проведення аудиту ефективності [3].

Внутрішній аудит у системі Міністерства внутрішніх справ України здійснюється Департаментом внутрішнього аудиту МВС, який є головним підрозділом з проведення внутрішнього аудиту (підпорядковується керівнику органу МВС) та відділом внутрішнього аудиту Головного управління Національної гвардії України, який безпосередньо підпорядковується командувачу Національної гвардії України та є підзвітним Департаменту внутрішнього аудиту МВС з питань планування, проведення та звітування внутрішнього аудиту [4].

Внутрішній аудит організовується та проводиться із урахуванням Стандартів внутрішнього аудиту, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 04 жовтня 2011 року № 1247, Кодексу етики працівників підрозділу внутрішнього аудиту, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 29 вересня 2011 № 1217.

Внутрішній аудит здійснюється на підставі піврічних планів, які в установленому порядку погоджуватимуться Державною аудиторською службою України та затверджуються керівником центрального органу виконавчої влади. При плануванні внутрішнього аудиту, пріоритетним є попередня оцінка ризиків у діяльності об'єкта аудиту, що можуть мати негативні наслідки. Залежно від цілей аудиту з метою більш повної оцінки діяльності об'єктів аудиту проводяться: фінансовий аудит та/або аудит відповідності; аудит ефективності.

Структура Департаменту внутрішнього аудиту МВС України:

- відділ організаційно-аналітичної роботи;
- відділ фінансового аудиту;
- відділ аудиту відповідності;
- відділ аудиту ефективності та моніторингу [4].

Основні завдання підрозділу:

- надання керівнику Міністерства об'єктивних і незалежних висновків та рекомендацій щодо:

- функціонування системи внутрішнього контролю та її вдосконалення;

- удосконалення системи управління, у тому числі в сфері фінансово-господарської та бюджетної діяльності;

- запобігання фактам незаконного, неефективного і нерезультативного використання бюджетних коштів та іншого державного майна;

- запобігання виникненню помилок чи інших недоліків, у тому числі в фінансово-господарській та бюджетній діяльності.

У Зведеному звіті про результати діяльності підрозділу внутрішнього аудиту в міністерстві внутрішніх справ за I півріччя 2017 узагальнені дані про кількість підрозділів внутрішнього аудиту та працівників, зайнятих у них. Так, у звіті штатна кількість працівників у Департаменті внутрішнього аудиту МВС становила 54 осіб, а фактична — 48 осіб; у відділі внутрішнього аудиту Головного Управління Національної гвардії України — відповідно штатна — 23 особи та фактична — 22 особи.

Всього включено об'єктів до бази даних внутрішнього аудиту — 207, з них до плану перевірок включено — 42 об'єкти, з яких перевірено — 40.

За вказаний період проведено 38 аудитів відповідності, з них — 7 позапланових та 4 фінансових аудитів. Аудит ефективності не проводився а також відповідно до затверджених планів — не планувався [4].

У 39 установах були виявлені порушення. Всього було виявлено фінансових порушень на загальну суму — 255048,82 тис. грн., в тому числі:

- порушення, що призвели до втрат фінансових та матеріальних ресурсів: 5628, 37 тис. грн., з них :

- незаконні витрати — 5045,36 тис. грн.;

- недостачі — 128, 53 тис. грн.

Державною аудиторською службою України відповідно до вимог наказу Міністерства фінансів України від 31.07.2014 № 794 проводиться контроль за станом внутрішнього аудиту в міністерстві і надається оцінка якості внутрішнього аудиту. Але інформація про якість внутрішнього аудиту у міністерстві внутрішніх справ та проведенні таких контрольних заходів у публічному доступі відсутня.

Список використаних джерел:

1. Закон України. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс] // Верховна рада України : [сайт]. Київ, 2017. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page2?nreg=2456-17&find=2&text=%E2%ED%F3%F2%F0%B3%F8%ED%B3%E9+%E0%F3%E4%E8%F2&x=0&y=0> (дата звернення: 29.10.2017).
2. Постанова Кабінету Міністрів України. Деякі питання утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади від 28.09.2011 № 1001 [Електронний ресурс] // Верховна рада України : [сайт]. Київ, 2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-2011-%D0%BF> (дата звернення: 29.10.2017).
3. Наказ Міністерства фінансів України. Про затвердження Стандартів внутрішнього аудиту від 04.10.2011 № 1247 [Електронний ресурс] // Верховна рада України : [сайт]. Київ, 2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1219-11> (дата звернення: 29.10.2017).
4. http://mvs.gov.ua/ua/pages/346_Vnutrishniy_audit.htm

Бочаров К.В.,

*студент III курсу юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара*

ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНО-ФІНАНСОВОЇ СФЕРИ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Децентралізація є однією з ключових реформ кількох останніх років в Україні, що полягає у передачі значної частини повноважень від центральних органів до місцевих на основі принципу субсидіарності. Але для ефективної реалізації новоздобутих можливостей територіальним громадам необхідно окрім безпосередньо владних функцій, отримати на місця й відповідний фінансовий ресурс. Забезпечити це має бюджетно-фінансова сфера децентралізації. Від успішності її реалізації залежить успіх всієї реформи децентралізації.

Метою цієї роботи є аналіз нормативно-правового закріплення й практичного втілення бюджетно-фінансової сфери децентралізації та визначення ефективності її впровадження на даному етапі.

Бюджетно-фінансова сфера реформи децентралізації була започаткована із прийняттям 28 грудня 2014 року під час «бюджетної ночі» Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин». Цей акт розпочав практичне втілення програмних засад децентралізації, підкріпивши територіальні громади фінансовим ресурсом. Серед основних нововведень варто виділити наступні: 1) передачу на рівень місцевих бюджетів ряду нових надходжень (5 % акциз з роздрібного продажу тютюнових а алкогольних виробів, 80 % екологічного податку, 10 % податку на прибуток підприємств для обласного бюджету, 100 % державного мита, 25 % плати за надра); 2) запровадження галузевих субвенцій з державного бюджету на користь місцевих бюджетів (освітня, медична, на підготовку робітничих кадрів); 3) вилучення частини бюджетоутворюючого для багатьох громад податку на доходи фізичних осіб на користь державного бюджету для забезпечення виплати субвенцій; 4) надання можливості органам місцевого самоврядування зберігати зекономлені

на кінець звітного року кошти і витратити їх в наступному році; 5) можливість для місцевих громад розміщувати вільні кошти на рахунках в комерційних банках [1].

Продовженням фінансово-бюджетної сфери реформи децентралізації стало прийняття 26 листопада 2015 Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад». Законом передбачаються зміни до Бюджетного кодексу, якими: 1) врегульовуються процедури складання проектів бюджетів об'єднаних громад; 2) встановлюються особливості формування надходжень та здійснення витрат бюджетів об'єднаних територіальних громад в разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України; 3) унормовуються питання фінансового забезпечення тих територіальних громад, що не об'єдналися, але знаходяться на території району, де частина територіальних громад об'єдналася тощо [2].

Завдяки ухваленню вказаних вище законів та інших актів, спрямованих на забезпечення бюджетної децентралізації, зміцнилась фінансова база місцевого самоврядування. Так, наприклад, відбулося значне зростання власних ресурсів місцевих бюджетів: за 2014 рік воно склало 42 % (з 68,6 мільярдів гривень до 98,2), за 2015 — 49 % (з 98,2 до 146,6 мільярдів гривень), за 2016 рік — 16 % (з 146,6 до 170,7 мільярдів гривень). В той же час відбувається ріст частки місцевих бюджетів (з трансфертами) у зведеному бюджеті України: в 2015 році частка місцевих бюджетів становила 45,6 %, в 2016 — 47,5 %, а в 2017 році вже 49,3 % [1, с. 6]. З такими темпами росту в зведеному бюджеті України 2018 року місцеві бюджети вже матимуть перевагу над державним.

Детальніше дослідити ефективність бюджетно-фінансової сфери децентралізації можна за допомогою порівняльної характеристики виконання доходів місцевих бюджетів за 2015 та 2016 роки. Так, порівняно з попереднім роком, у 2016 році надходження від податку на доходи фізичних осіб зросли на 25 мільярдів гривень, або на 47 %, доходи від плати за землю виросли на 9 мільярдів гривень, або на 61 %, від єдиного податку — на 6,3 мільярди гривень, або на 58 %, від податку на нерухоме майно — на 1,4 мільярди гривень. Фактичні надходження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів (нафтопродуктів,

тютюнових та алкогольних виробів) зросли на 4 мільярди гривень, або на 52 %. В той же час простежується незначне зменшення надходжень до місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів. Так сума базової дотації зменшилась на 700 мільйонів гривень (–13 %), а медичної субвенції — на 1, 8 мільярди гривень (–4 %), проте виросли доходи від освітньої субвенції — на 400 мільйонів гривень (+1 %). Також місцеві бюджети отримали додатково 1 мільярд гривень субвенції на формування інфраструктури об'єднаних громад [1, с. 8].

Кардинально змінилась структура надходжень до місцевих бюджетів, в першу чергу за рахунок росту частки власних ресурсів. Якщо в 2015 році вони становили 50,7 % всіх надходжень, то в 2016 році вже — 60,7 %. В той же час зменшилась вага міжбюджетних трансфертів: з 49,3 % в 2015 році до 39,3 % в 2016 [1, с. 8].

Особливістю впровадження бюджетної децентралізації стала поява «зайвих» коштів на місцевому рівні, які територіальні громади, прагнучи отримати швидкий прибуток, розміщують на депозитах. Так за даними Державної казначейської служби, до 1 квітня 2017 року Дніпропетровська область розмістила на депозитах у державних банках 1,96 мільярди гривень, Запорізька — 1,05 мільярди, Полтавська — 0,76 мільярдів гривень тощо [1].

Загалом можна зробити висновок про цілковиту успішність впровадження бюджетно-фінансової сфери реформи децентралізації. Доходи місцевих бюджетів значно виросли, а їх залежність від дотацій з Державного бюджету поступово зменшується, що підтверджується статистичними показниками. Отримавши додатковий фінансовий ресурс, громади зможуть витратити більше коштів на власний благоустрій та інфраструктурні проекти, яскравим прикладом чого може слугувати початок добудови метрополітену в місті Дніпро в тому числі за кошти місцевого бюджету. Проте певне занепокоєння викликає поступовий спад темпів росту доходів місцевих бюджетів в 2016 році, що може свідчити про зменшення дії позитивного ефекту від проведених бюджетною децентралізацією змін. Також викликає подив рішення багатьох місцевих громад про розміщення своїх вільних коштів на депозитах, замість того аби вкласти їх у власний розвиток та інфраструктурні проекти.

Список використаних джерел:

1. Фінансова децентралізація і бюджети перших 159 об'єднаних громад в деталях — експертна стаття (+презентація) резерви. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/5244> — Назва з екрану.
2. Прийнято законопроект, який дозволить об'єднаним громадам сформувати та забезпечити виконання своїх бюджетів. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/949> — Назва з екрану.

Гуртовенко Л.В.,

студентка 4 курсу, групи — ПРБ-1-14-4.Од
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Никитченко Н.В.,

д.ю.н., професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У літературі під терміном «електронні докази» розуміють певну доказову інформацію, що зберігається в електронному вигляді та за допомогою якої суд встановлює наявність чи відсутність обставин, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення господарського спору [1]. Електронні докази мають стосуватися суті господарського спору та бути допустимими, тобто отриманими належним чином.

Питання застосування електронних доказів у господарському процесі є актуальним і є предметом для обговорення у наукових колах. Зокрема Селіванов М.В. визначає, що важливими пунктами при визначенні достовірності електронних доказів, в тому числі й

письмових, які були подані в електронному вигляді, є приналежність електронного доказу певній особі та питання про захищеність інформації, наданої у такий спосіб [2, ст. 4].

Адже сьогодні актуальним стало вести спілкування через мережу і не виключенням є бізнес спілкування, що включає в себе і підписання договорів, адже це і економія часу і зручний спосіб. Але в разі порушення права однієї із сторін захист інтересів, шляхом звернення до господарського суду має свої особливості. По перше в даному випадку у сторін фактично відсутній оригінал договору (лише відсканована копія або роздрукований варіант без підпису). 3-за таких умов захистити свої права перед служителями Феміди надзвичайно важко. Щоб уникнути подібних ситуацій на практиці необхідно закріплювати такі договори електронними підписами. Але така форма засвідчення документів практично не використовується в господарському процесі. Насамперед тому, що чинним законодавством передбачено дві форми доказів: письмові та усні. А тому чи візьме суд до уваги електронні докази передбачити досить складно.

Як зазначає Олена Кирилюк — приватний нотаріус, кожен електронний підпис має копію, що зберігається центром сертифікації, де до неї мають доступ всі працівники відповідної установи. Якщо за кордоном подібні ситуації вирішуються розмежуванням відповідальності, то в Україні вони заводять у глухий кут всіх учасників процесу через регулятивну невизначеність [3, ст. 4].

На нашу думку доцільно використати світову практику в даній сфері, наприклад, положення законодавства Німеччини. Зокрема, факт реєстрації поштової скриньки на офіційному державному електронному ресурсі (De-Mail-Konto) за певною особою, надає право суду вважати електронний документ висланий з цієї електронної адреси таким, що є приналежним до власника цієї електронної скриньки. Це підтверджує можливість використання такого підходу до ідентифікації особи.

Таким чином, питання про використання електронних доказів у судах України є досить не вивченим і змін потребує насамперед законодавство. Адже на сьогодні господарський суд бере до уваги лише докази письмового характеру або усні, а електронні не входять до жодного виду з вищеперерахованих.

По друге, щоб захистити свої права в інстанції господарського суду, стороні потрібно надати дані, що свідчать про те що саме вона

використовувала цей ресурс для певних цілей (наприклад, логін чи пароль), потрібно довести суду, що цей ресурс постійно використовувався стороною для передачі інформації іншій стороні.

Для ідентифікації автора електронного підпису доцільно було б використовувати наступні факти: приналежність певного ресурсу, з якого надходили електронні файли певній особі; постійність використання для передачі електронної інформації цих ресурсів; пов'язаність переданої інформації з певною особою, та на підставі цього підтверджувати приналежність до певної особи електронних відомостей, надісланих таким чином.

В Україні було зафіксований судовий процес, де розглядалася справа з використанням електронних доказів. Суддям було продемонстровано відео на якому архівний файл з копією договору було збережено на комп'ютері, після цього його вилучили і перетворили на звичайний документ, який і використовували у своїй діяльності [3, ст. 5].

Таким чином електронні докази новий вид в процесі доказування, який ще немає належної практики застосування. Але технічний прогрес не стоїть на місці і вимагає цього від законодавства України. Тому доцільно було б внести зміни до ГПК, в якому прописати порядок застосування електронних доказів. А саме закріпити їх як один із видів доказів, встановити алгоритм ідентифікації автора електронного підпису на законодавчому рівні, що є свідченням приналежності особи до електронного спілкування.

Але поки цього не сталося, експерти не радять з'являтися із договором, підписаним цифровим електронним підписом, на флешках та дисках саме в господарському суді. Таке листування має бути роздруковане й завірене в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів, або ж відповідно до ст.38 ГПК сторони можуть подати клопотання про витребування доказів. Інакше в суддів не буде технічної можливості ідентифікувати належність підпису.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Селіванов В.М. Надання письмових доказів в електронному вигляді та перевірка їх достовірності. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cip.in.ua/r33280/>

3. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>

4. Газета «Закон і Бізнес»// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/120705elektronniy_dokaz_yak_pravove_regulyuvannya_ne_zvazhae_na_te.html

Донець К.Д.,

студентка Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Баклан О.В.,

д.ю.н, професор кафедри приватного та публічного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ У МИТНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Державна митна справа є одним із найважливіших проявів державного суверенітету та невід'ємним чинником економічної самостійності України.

У науці митного права все більше уваги приділяється проблемам контролю. Здебільшого це контроль у системі митної служби, а також митний контроль за переміщенням товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон України.

Митний контроль – це специфічна діяльність органів доходів і зборів України, що спрямована на реалізацію передбачених чинним законодавством завдань і функцій з метою дотримання юридичними та фізичними особами митного законодавства України, міжнародних угод України та правил, які регулюють порядок увезення, вивезення чи транзиту товарів, транспортних засобів, валюти та інших предметів [4].

Митний контроль в нашій державі здійснює Державна митна служба (ДМС) України. Призначенням митної служби України є

створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України.

Працівники ДМС мають право:

- контролювати дотримання вимог митного і податкового законодавства суб'єктами підприємницької діяльності під час переміщення товарів, інших предметів та валютних цінностей через митний кордон України;
- безоплатно отримувати від юридичних осіб незалежно від форм власності документи і матеріали, які необхідні для здійснення функцій, покладених на митну службу;
- проводити перевірки дотримання митного законодавства;
- застосовувати адміністративну відповідальність за порушення митних правил;
- порушувати кримінальні справи та проводити дізнання у справах, що пов'язані з контрабандою;
- конфіскувати предмети, що є безпосередніми об'єктами порушення митних правил.

Митний контроль товарів, транспортних засобів та інших предметів здійснюється цілодобово у пунктах пропуску через державний кордон України відповідно до типових технологічних схем пропуску через державний кордон України автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників, що затверджуються Кабінетом Міністрів України[3].

В успішній роботі митниці зацікавлені і міжнародні організації, і керівництво конкретної країни, й інші установи державної влади, і митні служби інших країн, й учасники зовнішньоекономічної діяльності, і фізичні та юридичні особи, і представники різних соціальних верств населення, і групи за різними інтересами [6, с. 126]. Успішність може визначатись як здатність певного державного органу швидко, просто, економічно раціонально та ефективно виконувати поставлені перед ним мету і завдання.

Сьогодні перед Державною фіскальною службою України постає головне завдання — це вдосконалення митного контролю шляхом спрощення та гармонізації відповідних процедур для забезпечення прозорості, послідовності, логічності і прогнозованості суб'єктів ЗЕД, тобто в поступовому переході і адаптації до європейських стандартів та вимог міжнародних конвенцій, зокрема Кіотської конвенції.

Митниці ДФС (Державної фіскальної служби) України є не тільки органами, які забезпечують у зоні своєї діяльності виконання завдань, покладених на фіскальну службу, а й важливою організаційною складовою митної системи, що дає змогу реалізувати заходи митного контролю при переміщенні товарів через митний кордон України. Україна є країною-членом Світової організації торгівлі, активно запроваджує передбачені рамковими стандартами заходи контролю за переміщуваними товарами [2, с.133].

Одним з основних міжнародних документів у сфері митної справи є Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (м. Кіото, 1973 р.) (далі — Кіотська конвенція). Відповідно до положень Кіотської конвенції, митний контроль — це сукупність заходів, що здійснюють митні органи з метою забезпечення дотримання вимог митного законодавства. У пунктах пропуску спільного кордону митні служби здійснюють спільний митний контроль за можливістю. Всі товари, незалежно від того, чи обкладаються вони митами та податками, підлягають митному контролю [5]. Але, на жаль, в Україні поки що головним завданням, яке стоїть перед митними органами, є забезпечення фіскальної функції шляхом справляння митних платежів, про що свідчать дані аналізу надходжень до державного бюджету.

Сучасний стан здійснення митної справи в Україні свідчить про необхідність створення чіткої, логічної та контрольованої організації та управління процесом митного контролю та митного оформлення, ефективної протидії контрабанді та порушенням митних правил, розширення міжнародної співпраці, в тому числі запровадження спільного контролю із суміжними країнами», – говорить депутат від «БПП», голова Комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики Н. Южаніна.

Я би підтримала точку зору щодо можливого варіанту вирішення організаційних проблем при реалізації митної політики є виокремлення митниці у незалежну структуру.

Враховуючи потребу щонайшвидшого викорінення корупційних проявів, протидія цьому явищу має здійснюватися шляхом створення системи оперативного реагування на випадки порушень законодавства у митницях.

Не менш важливим є питання кадрового очищення лав української митниці від співробітників, які були залучені до корупційних

схем. Можливим шляхом досягнення позитивного ефекту в цьому напрямку має бути:

- залучення випускників вищих навчальних закладів з метою їх навчання та надання їм реальних перспектив кар'єрного зростання;
- кадрові підвищення діючих співробітників, які не заплямували себе в корупційних оборудках;
- створення ефективної системи кадрового резерву;
- належна оплата праці співробітників митниць.

Також, важливим фактором для вдосконалення митної системи України є автоматизація процедур митного оформлення товарів, тобто максимальне виключення «людського фактору» при здійсненні митних процедур що має на меті значно зменшити корупційну складову в діяльності посадових осіб митниць[1].

Оновлення митної системи є комплексним та вкрай складним завданням, реалізація якого неможлива без системних законодавчих перетворень. Впровадження запропонованих ініціатив стане відображенням найкращого Європейського та світового досвіду в галузі митної справи та дозволить значною мірою інтегрувати положення Європейського права в національне законодавче поле.

Отже, державна митна справа все більше та більше відіграє помітну роль у наповненні державного бюджету при виконанні завдань щодо сприяння розвитку законної торгівлі та забезпечення національної безпеки України. Митний контроль потребує вдосконалення у процесі утвердження України як європейської демократичної держави.

Список використаних джерел:

1. Войцешук А.Д. Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил : підруч. для студ. ВНЗ / А.Д. Войцешук, М.М. Каленський, С.І. Барабаш, О.В. Гоя [та ін.] ; за ред. А.Д. Войцешука. — Хмельницький : Інтрада, 2008. — 328 с.
2. Коніна М.О., Науменко О.Д., Роль митного контролю в забезпеченні фіскальної функції митних органів // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету
3. Кузьменко О.В., Пастух І.Д., Дорогих В.М., Плугатир М.В., Співак М.В., Дрозд О.Ю., Колентеев В.М. «Митне право» Мультимедійний навчальний посібник

4. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495 VI // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 44–48. — Ст. 522.
5. Про спрощення і гармонізацію митних процедур: Міжнародна конвенція від 18.05.1973 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643
6. Чеверс А. Определение таможенных функций в условиях экономической интеграции и глобализации / А. Чеверс. // Таможенный научный журнал. — 2013. — №2. — С. 123–134.

Каїра Г.В.,

студентка юридичного факультету

2 курсу СО «Магістр»

*Донецького національного університету
імені Василя Стуса*

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

Розбудова України як правової держави передбачає реалізацію принципу верховенства права, відповідно до якого головним напрямом діяльності держави є забезпечення прав і свобод людини, а діяльність її органів регламентується Конституцією та законами України. У такій державі суд, здійснюючи правосуддя на засадах законності, об'єктивності та неупередженості, вирішує конфлікти в усіх сферах суспільних відносин, у тому числі визначає відповідальність держави та її органів перед громадянами. Створення судової гілки влади, яка б відповідала букві закону, є важливим завданням, що стоїть перед будь-якою державою [1].

Для забезпечення функціонування судової гілки влади, що відповідала б суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини Указом Президента України було схвалено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки [2], якою визначаються напрями реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів.

Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки не передбачає внесення змін в існуючу систему судових органів, що йде в розріз з чинним Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та свідчить не про плановість удосконалення судової системи, а про спонтанний характер даного процесу.

Так, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [3] передбачає створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду, які мають статус вищих спеціалізованих судів та діють як суди першої інстанції.

Визначення таких судів як «вищих спеціалізованих» і одночасно як «судів першої інстанції» є певною мірою суперечливим, адже статус «вищого» суду передбачає існування «нижчих» стосовно нього судів, яких щодо вищих спеціалізованих судів Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не передбачає. Даний стан справ тягне за собою проблему оскарження рішень, що будуть прийматися вищими спеціалізованими судами. Рішення у справах, розглянутих і вирішених вказаними судами по суті, потребують створення спеціального механізму їх оскарження. Річ у тому, що стосовно рішень цих судів «звичайні» апеляційні суди не можуть визнаватися судами апеляційної інстанції, і це цілком логічно, адже така модель суперечила б самій ідеї «вищих спеціалізованих судів» [4, с. 242].

Автори законопроекту «Про антикорупційні суди» [5] повноваження з апеляційного оскарження пропонують покласти на сам Вищий антикорупційний суд, для чого передбачається утворення відповідної апеляційної палати. Судді даної палати зможуть переглядати в апеляційному порядку лише ухвали Вищого антикорупційного суду, якими не закінчується розгляд справи.

Інстанційний принцип побудови системи судів дає можливість незадоволеному рішенням у справі учасникові судового процесу звернутися до судової інстанції вищого рівня з вимогою переглянути рішення суду попередньої інстанції. Якщо допустити розгляд справи в тому ж суді, але різними суддями, виникатиме обґрунтований сумнів щодо неупередженості перегляду, на який можуть впливати особисті стосунки в колективі суддів [6, с. 133].

Принцип інстанційності передбачає, що оскаржуване рішення буде досліджуватись ретельніше та детальніше більш досвідченими суддями, що є неможливим при оскарженні рішень Вищого

антикорупційного суду в апеляційну палату даного суду, оскільки законопроект «Про антикорупційні суди» встановлює одноманітну вимогу для всіх суддів Вищого антикорупційного суду в частині стажу роботи, що повинен складати десять років. В свою чергу, дана вимога щодо стажу роботи є цілком необґрунтованою, оскільки такі ж самі вимоги щодо стажу роботи на посаді судді висувуються для суддів Верховного суду України, а судді того ж Вищого суду з питань інтелектуальної власності повинні мати стаж роботи лише три роки. Дана неузгодженість вимог, що висувуються до судді спеціалізованого суду в частині стажу роботи на посаді судді говорить про певну особливість Вищого антикорупційного суду, що прямо забороняється частиною 6 статті 125 Конституції України.

Законопроектом «Про антикорупційні суди» передбачається внесення ряду змін у чинний Кримінальний процесуальний кодекс України [7], відповідно до яких пропонується, щоб кримінальне провадження щодо обвинувачення у вчиненні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України в апеляційній інстанції здійснювалось Антикорупційною палатою Касаційного кримінального суду Верховного Суду. Даній палаті пропонується надати адміністративну автономію, однак у відповідності до висновку Вищої ради правосуддя закладені в статті 7 законопроекту «Про антикорупційні суди» норми щодо так званої адміністративної автономії Антикорупційної палати по суті являють собою створення та діяльність паралельного «верховного антикорупційного суду», що суперечить частині третій статті 125 Конституції України, відповідно до якої Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, та принципу єдності судової системи, встановленому у статті 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [8].

Запропоноване авторами законопроекту «Про антикорупційні суди» вирішення проблеми апеляційного оскарження рішень вищих спеціалізованих судів є не зовсім вдалим, оскільки відбувається розпорошення апеляційних інстанцій, порушення принципу єдності судової влади та порушення приписів статті 6 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» [9], яка гарантує кожному право на розгляд його справи незалежним і безстороннім судом.

Постає також питання щодо самої необхідності Вищого антикорупційного суду.

За 2016 рік судами було винесено лише 137 вироків по справам за одержання хабара [10]. Протягом 2016 року до суду було направлено 2130 обвинувальних актів по кримінальним правопорушенням та 2994 протоколів по адміністративним корупційним правопорушенням [11]. Дана статистика свідчить про незначну кількість корупційних справ.

Виділення у судовій системі спеціалізованого суду для розгляду справ про корупційні правопорушення є недоречним, оскільки це не призведе до суттєвого розвантаження загальних судів та жодним чином не підвищить якість відправлення правосуддя, оскільки складність вирішення корупційних справ порівняно, наприклад, зі справами, в яких особи обвинувачуються у вчиненні умисного вбивства, ставиться під сумнів.

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок про те, що наразі прийняття законопроекту № 6011 «Про антикорупційні суди» у поточній редакції є неможливим з огляду на те, що він не узгоджується з нормами Конституції України та законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Створення окремого суду, який би вирішував справи про корупційні правопорушення, навпаки, полегшить можливості тиску на суддів, оскільки справи будуть вирішуватись порівняно невеликою кількістю суддів, їх обрання на посади може зумовлюватись необхідністю прояву лояльності в необхідних справах, що, в свою чергу, є менш вірогідним у разі вирішення справ про корупційні правопорушення у загальних судах.

В свою чергу, автори закону «Про судоустрій та статус суддів» [12] та законопроекту «Про антикорупційний суд» [13] в пояснювальних записках до своїх законопроектів взагалі не наводять жодних аргументів щодо виділення Вищого антикорупційного суду, що підтверджує зумовленість виділення даного суду лише політичною необхідністю.

Отже, вбачається більш доцільним виділення не окремого спеціалізованого суду, а запровадження відповідної спеціалізації у вже існуючих судах. Даний підхід мінімізує витрати на утримання апарату суду та вирішить питання територіальної доступності населення до правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Шутович В. Генезис судової реформи в Україні як складова розбудови правової держави / В. Шутович, Н. Бесєдіна, І. Ус // Вісник Національної академії державного управління. — 2010. — № 1. — С. 235–242.
2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015р., № 276/2015 // Офіційний вісник Президента України. — 2015. — № 13. — Ст. 864.
3. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2017 року // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 31. — Ст. 545.
4. Маринів В. Проблеми оскарження рішень вищих спеціалізованих судів, створених у результаті судово-правової реформи 2016 року / В. Маринів // Підприємництво, господарство і право. — 2017. — № 5. — С. 241–245.
5. Проект Закону України «Про антикорупційні суди» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=61038&pf35401=413713>.
6. Гнатюк С.С. Принцип інстанційності та інстанційна підсудність в адміністративному судочинстві / С.С. Гнатюк, І.О. Богомазова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. — 2015. — № 4. — С. 130–139.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012р., № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №9–10, №11–12, №13. — Ст. 88.
8. Консультативний висновок щодо проекту Закону України «Про антикорупційні суди»: затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 9 березня 2017 р., № 475/0/15-17 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.vru.gov.ua/content/act/475_09.03_2017_.doc.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
10. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/6>.
11. Звіт про стан протидії корупції за 2016 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/upload/file/zvit.xls>.
12. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59259&pf35401=389788>.

13. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про антикорупційні суди» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=61038&pf35401=413770>.

Калаченкова К.О.,

доцент, к.ю.н.,

доцент кафедри господарського права

Донецького національного

університету імені Василя Стуса

ЩОДО ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Однією з загальносвітових тенденцій є розвиток інформаційного суспільства. В останній чверті ХХ століття людство вступило в нову стадію розвитку: настала епоха інформаційного суспільства.

В Україні закладено правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято закони України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про електронний цифровий підпис», «Про телекомунікації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації», підзаконні нормативно-правові акти: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України», розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 р. № 275-р «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік», «Плани дій Ради Європи для України на 2018–2020 роки» та інші нормативно-правові акти, які регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації тощо.

Проте практика застосування законів засвідчує потребу внесення до них певних змін, які стосуються переважно забезпечення захисту та інтеграції (розширення) національного інформаційного простору.

У контексті євроінтеграції України актуалізується проблема вивчення досвіду становлення інформаційного суспільства у країнах — членах Європейського Союзу, а також імплементації норм правових актів Європейського Союзу в інформаційне законодавство України.

Порушена проблематика у межах окремих аспектів в юридичній науці розглядається такими вченими: В.Ю. Баскаков, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, М.І. Дімчогло, В.А. Залізник, В.Ф. Коваль, Б.А. Кормич, В.А. Ліпкан, О.В. Логінов, А.І. Марущак, П.Є. Матвієнко, В.І. Теремецький, А.В. Тунік, О.В. Стоєцький, В.С. Цимбалюк, Л.С. Харченко, К.П. Череповський, М.Я. Швець, Т.А. Шевцова, О.В. Шепета, О.В. Чуприна тощо. Однак, залишаються не остаточно вирішені теоретико-методологічні підстави таких досліджень з урахуванням специфіки України.

Процес трансформації України в інформаційно суспільство є складним та тривалим.

У 1998 р. Верховною Радою України розроблено й законодавчо затверджено «Національну програму інформатизації України», у вересні 1993 року Уряд прийняв «Комплексну програму створення єдиної національної системи зв'язку», а також важливого значення має прийняття Закону України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку України» у 2002 році тощо.

Одним з перших концептуальних документів, що визначав стратегію побудови інформаційного суспільства, є прийнятий на 29 сесії Генеральної Конференції ЮНЕСКО в 1996 році документ під назвою «Інформаційне суспільство для всіх» [1]. Згідно з ним магістральним напрямом міжнародного співробітництва є побудова глобального інформаційного суспільства за особливої ролі ЮНЕСКО. У цьому документі задекларовано, що забезпечення кожній людині міжнародного співтовариства широкого та вільного доступу до інформаційних ресурсів є необхідним для рівноправної участі у житті нової суспільної формації, а також що інформація і знання мають важливе значення для подолання інформаційної нерівності та є глобальним суспільним надбанням як запорука глобальної демократії

[1]. ЮНЕСКО у сфері побудови інформаційного суспільства формує міжнародну інформаційну політику, сприяє вільному обміну ідеями, забезпечує формування глобальної інформаційної інфраструктури та міжкультурної комунікації.

Серед основних європейських нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері побудови інформаційного суспільства є Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 року [2], яка закріплює, що «...інформаційне суспільство дозволяє людям ширше використовувати свій потенціал та реалізовувати свої спрямування. Але для цього необхідно, щоб ІТ забезпечували стійке економічне зростання, збільшення суспільного добробуту, стимулювання соціальної згоди та повної реалізації їх потенціалу в сфері зміцнення демократії, транспарентного та відповідального управління, прав людини, розвитку культурного багатоманіття та зміцнення міжнародного миру та стабільності».

Крім того, у липні 1994 року було підписано Протокол про наміри між Державним комітетом зв'язку та інформатизації і Генеральним Директоратом XIII (в подальшому Генеральний Директорат ЄС з проблем інформаційного суспільства), який заклав на офіційному рівні підвалини для спільних дій в сфері інформаційного суспільства.

Подальшого розвитку положення даного Протоколу відобразились в Меморандумі про взаєморозуміння між Генеральним Директоратом з питань інформаційного суспільства Європейської Комісії і Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку інформаційного суспільства, який був підписаний 14 вересня 2000 року.

Як зазначається в Меморандумі, Євросоюз та Україна погодились співпрацювати з метою розвитку інформаційного суспільства в Україні, визнаючи важливість цього для розвитку ефективної ринкової економіки та для забезпечення можливостей якісного працевлаштування.

Українська сторона підтвердила свій намір розвивати програму e-Ukraine, яка відповідає потребам українського суспільства, стимулювати розвиток послуг інформаційного суспільства в Україні. В свою чергу, Гендиректор з питань Інформаційного суспільства буде надавати поради, які базуються на досвіді, отриманому в рамках програми e-Europe, та надаватиме можливість

Далі питання становлення інформаційного суспільства в Україні розглядаються у Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», яким визначено завдання, цілі та напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, основоположні засади національної політики у цій сфері тощо. Крім того вказаним Законом зазначається, що для забезпечення реалізації Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні визначальне значення має політика міжнародної співпраці України та її участь у розвитку глобального інформаційного суспільства [3].

Конкретизацію ці положення знайшли в Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15 травня 2013 року [4].

Крім того, Україна є членом низки міжнародних організацій зв'язку та інформатизації — Всесвітнього поштового союзу (ВПС), Міжнародного союзу електрозв'язку (МСЕ), а також регіональних європейських організацій — Європейської конференції адміністрацій зв'язку (СЕРТ), Європейського інституту телекомунікаційних стандартів (ETSI).

Отже, нині в Україні створено необхідне законодавче підґрунтя для побудови інформаційного суспільства. Однак, «реалізація національних програм інформаційного суспільства залежить від усвідомленого політичного і суспільного вибору учасників міжнародних відносин, наявності відповідної інфраструктури та психологічної готовності суспільства до змін, а тому сьогодні невідкладним завданням наших законотворців є визначення подальших нормативно-правових засад становлення інформаційного суспільства, а науковців — розроблення конкретних пропозицій щодо удосконалення використання потенційних переваг інформаційної стадії розвитку суспільства [5, с. 175].

Таким чином, на підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що довгостроковою метою для становлення глобального інформаційного суспільства є подолання розриву між рівнем національного регулювання та міжнародними стандартами. Україна, обравши курс євроінтеграції, має орієнтуватися на стратегію розвитку країн-учасниць Європейського Союзу в усіх напрямках інформаційного суспільства. Така стратегія дозволила б Україні побудувати розвинене інформаційне середовище, конкурентоспроможну індустрію

інтелектуальних інформаційних технологій та власну економіку знань, стати повноправним членом міжнародної світової кооперації у створенні глобального інформаційного суспільства.

Список використаної літератури:

1. Basic Documents UNESCO 1989–1995. News Communication Strategy. Document C II-96/WS/2. — Paris, UNESCO, 1995. — 109 p.
2. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства: Міжнародний документ від 22 липня 2000 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — Ст. 102.
4. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України // Офіційний вісник України . — 2013. — № 44. — Ст. 1581.
5. Макаренко Є.А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи: дис... д-ра. політ. наук: 23.00.04 / Є.А. Макаренко; Київ. націон. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2003. — 475 с.

Кушнір К.В.,

Студентка 5 курсу

Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Нашинець-Наумова А.Ю.,

заступник декана з науково-методичної
та навчальної роботи

Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА:

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Процес динамічних змін суспільства формує усе більше вимог до влади. Даний процес не може бути одностороннім, він вимагає зусиль і постійної кропіткої роботи з боку як влади, так і суспільства. В формуванні цього процесу тільки від влади залежить чи буде знайдено порозуміння [1].

Україна нині перебуває у трансформаційному періоді, змінюються базисні засади в усіх сферах суспільного життя, у тому числі в державному управлінні та державній службі. Запорукою успішних реформ, що пов'язані з впровадженням нових європейських стандартів у діяльність державної служби, є гуманізація управлінської діяльності на всіх рівнях структур [2, с. 5].

З підписанням Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС для державного службовця стає актуальним не лише знання вітчизняного законодавства, але й основ законодавства ЄС та європейського досвіду державного управління. Адаптація державної служби України до стандартів ЄС являється внутрішньополітичним пріоритетом держави, а саме побудовою сучасної правової держави європейського типу [3, с. 26; 4, с. 13].

Роль державної служби у такій моделі держави, є досить важливою, тому що вона забезпечує законність політичних рішень, що приймаються; цілісність держави як інституту, тобто — внутрішню

безпеку держави; реалізацію суспільного договору, яким, по суті, є Конституція, шляхом стабільного і безперервного надання громадянам публічних послуг, гарантованих державою [4, с. 16].

Нажаль, існують проблеми, які не дозволяють забезпечити належну якість роботи державної служби, а саме [5, с. 294]:

- нерозмежованість адміністративних і політичних посад у державному управлінні (у системі органів виконавчої влади);

- недосконале правове регулювання відносин у системі державної служби, унаслідок того, що на державних службовців поширюється дія Кодексу законів про працю, а закон «Про державну службу» визначає лише особливості їх структури;

- корупція на державній службі;

- недосконала система оплати праці державних службовців.

Принцип поділу політичних та адміністративних посад є ключовим для систем державної служби всіх без винятку розвинених країн [6]. Відповідно до законодавства «Про державну службу» відбір державних службовців відбувається шляхом відкритого конкурсу, призначається на термін 5–7 років. Так, наприклад, вищими адміністративними посадами в Уряді є: у Великій Британії, Ісландії, Ірландії — посади постійних секретарів; у Франції — генеральні секретарі. Відповідно до законодавства країн наведених в прикладі, вищі державні службовці не можуть бути звільнені з посад у зв'язку зі зміною персонального складу Уряду, хоча саме вони здійснюють управління персоналом в органах державної влади і відповідають за призначення, звільнення, просування по службі державних службовців, дисциплінарне провадження тощо.

У центральних органах України апаратом керує один із заступників керівника. Разом із тим, у міністерствах усі кадрові питання вирішує міністр, який є політиком, у місцевих державних адміністраціях апарат очолює керівник апарату (а в обласних він ще і є заступником голови), при цьому він складає повноваження ново-призначеному голові.

В перспективі Головердержслужба України має розробити проект закону щодо врегулювання конфлікту інтересів на державній службі.

Ще одна суттєва проблема — оплата праці державних службовців. Основною ознакою системи оплати праці країн ЄС та інших розвинених країн є її прозорість та передбачуваність, що досягається шляхом законодавчого врегулювання системи оплати праці та її

чіткої прив'язки до системи класифікації посад. Закони про державну службу більшості країн — членів ЄС містять визначення структури заробітної плати державних службовців, а саме: посадовий оклад, доплати і надбавки, премія [6].

Оклади державних службовців в Україні та сама система оплати праці визначена не законом, а урядовим рішенням. Така система державної служби є дестабілізуючим фактором і обумовлює в ній корупційні прояви. Отже, єдиним можливим варіантом вирішення цього питання є законодавче врегулювання питань оплати праці державних службовців [7, с. 70].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна сформулювати такі пріоритетні напрями інституту державної служби в Україні:

1. Забезпечення прийняття нової редакції закону «Про державну службу» та відповідний супровід у Верховній Раді України проекту Закон України «Про доброчесну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави» і підготовка законопроекту «Про конфлікт інтересів».

2. Завершення функціонального обстеження органів виконавчої влади, формування реєстрів функцій та послуг і внесення на цій основі пропозицій щодо їх реформування.

3. Запровадження сучасних європейських технологій і практик управління персоналом.

У перспективі може постати питання щодо розробки концепції державної служби, яка б охоплювала весь механізм держави.

Вирішення цих завдань дасть змогу перейти до рішучого реформування державного управління, адаптування державної служби до стандартів ЄС та досягнення європейського рівня життя громадян України.

Список використаних джерел:

1. Про заходи щодо реформування державної служби в Україні та забезпечення конституційних прав державних службовців: Указ Президента України від 20 вересня 2007 р. № 900. — Режим доступу: www.zakon1.rada.gov.ua.
2. Серьогін С.М. Гуманістична парадигма в концепції розвитку державної служби України / С.М. Серьогін // зб. матеріалів наук.-практ. конф. ДРІДУ НАДУ. — Д. — 2008. — С. 4–7.

3. Габрінець В. Проблема відкритості влади в умовах інформатизації суспільства / Володимир Габрінець // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. / редкол.: С.М. Серьогін (голов. ред.) та ін. — Д.: ДРІДУ НАДУ. — 2005. — Вип. 2(20). — С. 25–31.
4. Оболенський О. Державна служба України: концептуальні аспекти розвитку / О. Оболенський // зб. наук. пр. УАДУ при Президентові України. У 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. — К.: УАДУ. — 1999. — С. 12–17.
5. Оболенський О. Державна служба України: реалізація системних поглядів організації та функціонування. — Хмельницький: Поділля. — 1999. — 324 с.
6. Про Концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу: Указ Президента України від 15квітня 2005 р. — Режим доступу: www.guds.gov.ua.
- Сороко В. Побудова механізму оцінки ділових і професійних властивостей державних службовців / В. Сороко // Вісн. держ. служби України. — 2003. — № 1. — С. 65–76.

Кушнір К.В.,

Студентка 5 курсу

*Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник:

Войцеховська І.М.,

к.ю.н., викладач кафедри публічного

та приватного права

*Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Тривалий час спори, що виникали при укладенні, виконанні, зміні та розірванні господарських договорів за участю держави, відповідно до ст. 12 Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК), були підвідомчі господарським судам [1].

Однак, з набранням чинності (1 вересня 2005 року) Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС), відповідно до ст. 17 спори, що виникають з приводу укладення та виконання адміністративних договорів, було віднесено до компетенції адміністративних судів [2]. Такі законодавчі новели породили певні складнощі відносно розмежування юрисдикцій господарського й адміністративного судів щодо розгляду договірних спорів за участю держави, що породжує актуальність теми дослідження [3].

Метою даного дослідження є проведення порівняльного аналізу особливостей господарських та адміністративних договорів.

Насамперед, варто розглянути визначення відповідних видів договорів. Так, згідно з п. 14 ч. 1 ст. 3 КАС адміністративний договір — це дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією зі сторін угоди [2].

Що ж стосується визначення господарського договору, то сам термін у право України було введено Арбітражним процесуальним кодексом України (на сьогодні Господарський процесуальний кодекс України), яким було врегульовано порядок розгляду і вирішення господарських спорів [4]. Згодом в 2003 році з кодифікацією господарського законодавства було розтлумачено зміст господарського договору шляхом визначення його істотних умов в ст. 180 Господарського кодексу України (далі — ГКУ) [5]. Не дивлячись на це, чинне законодавство не надало визначення господарського договору, яке донині залишається доктринальним, а формулювання його варіюється в залежності від наукових поглядів [6]. Так, на думку Щербини В.С. господарський договір — це регулятор конкретних (одиничних) господарських відносин (зв'язків) між суб'єктами господарської діяльності, умови дії якого визначають самі суб'єкти [4].

Зупинимося на основних відмінностях між даними договорами більш детально. Основною метою, яку переслідують учасники господарського-договірних відносин, є не лише задоволення власного інтересу, а й задоволення потреб усього суспільства в певних матеріальних і нематеріальних благах. Така конструктивна вимога відповідає конституційній zasadі правопорядку у сфері господарювання, яка визначена в ч. 4 ст. 13 Конституції України, — забезпечення

державою соціальної спрямованості економіки України [7]. Відтак, господарські договори як головна підстава виникнення господарських зобов'язань мають на меті суспільно — корисний результат, на досягнення якого спрямована вся господарська діяльність. Все це є основоположною ознакою, яка відрізняє господарські договори від усіх інших видів договірних зв'язків [4].

В.С. Мілаш вважає, що господарський договір як невід'ємний самостійний інститут господарського права, є самобутнім явищем з огляду, на притаманні лише йому ознак [8, с. 37].

Що ж стосується адміністративних договорів, то основна мета такого договору є так само задоволення публічних інтересів, а не приватних інтересів тієї чи іншої особи. Однак, важливим моментом є те, що такі договори забезпечують задоволення публічних інтересів виключно суб'єкта владних повноважень, а не окремої особи чи суспільства [9].

Відповідно до чинного законодавства України можливість застосування адміністративного договору як інструменту владно-управлінської діяльності передбачається окремими законодавчими актами. Так, наприклад, це договори між органами місцевого самоврядування про перерозподіл повноважень і власних бюджетних коштів. Однак, природа такого виду договорів в науковій літературі є питанням досить дискусійним, оскільки одні автори визнають їх беззаперечно такими, що належать до адміністративних, інші ж, навпаки, категорично заперечують той факт, що такі договори можна визнавати адміністративними [10, с. 60–61; 11, с. 170].

При цьому, слід зауважити, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлює, що питання про делегування окремих повноважень обласної, районної ради місцевим державним адміністраціям відбувається шляхом прийняття рішення на пленарному засіданні відповідної ради, що ставить під сумнів можливість виникнення договірних правовідносин у цій сфері з точки зору класичного підходу до розуміння сутності договору [12].

Таким чином, варто дійти висновку, що адміністративний договір — це новий недостатньо досліджений інститут публічного права, оскільки природа державного управління полягає в імперативності одностороннього волевиявлення з метою організаційного впливу на суспільство (а природа договорів полягає в рівності сторін і свободі вибору) [9].

Зважаючи на це, цілком логічним є той факт, що оцінюючи регулятивні можливості адміністративного договору як правового акта у сфері державного управління, використання адміністративних договорів є скоріше винятком, аніж правилом, а їх обсяг — незначним серед нормативних актів управління [13, с. 485].

Таким чином, проведений порівняльно-правовий аналіз адміністративних та господарських договорів (за участю держави), дає підстави стверджувати, що вказані види договорів мають принципово відмінну мету та опосередковують різні за своєю правовою природою відносини.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. // ВВР. — 1992. — № 6. — ст. 56
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. // Урядовий кур'єр. — 17 серпня 2005 р. — № 153–154.
3. Сінельник Р.В. Адміністративні договори в контексті розмежування юрисдикції спеціалізованих судів / Р.В. Сінельник. // Право. — Вісник Запорізького національного університету — Режим доступу до ресурсу: <http://www.stattionline.org.ua/pravo/76/11945-administrativni-dogovori-v-konteksti-rozmezhuвання-yurisdikci%D1%97-specializovanix-sudiv.html>
4. Щербина В.С. Господарське право / Щербина В.С. — К.: Юрінком Інтер — 2013. — Режим доступу до ресурсу: <http://westudents.com.ua/knigi/408-gospodarske-pravo-scherbina-vs.html>
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №18. — ст. 144.
6. Ступник Я.В. Господарський договір: поняття та особливі ознаки / Я.В. Ступник // Порівняльно-аналітичне право. — 2015. — № 1. — С. 132-136.
7. Конституція України // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
8. Мілаш В.С. Про розвиток господарсько-правового регулювання договірних відносин / В.С. Мілаш // Підприємництво, господарство і право. — 2007. — № 5. — С. 36–40.
9. Бояринцева М.А. Адміністративний договір: суб'єктний склад і склад елементів договору / М.А. Бояринцева // Наук.-практ. журнал Адміністративне право і процес. — № 11. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: <http://aplaw.knu.ua/index.php/holovna/item/410-administrativnij-dogovir-sub-ektnij-sklad-i-sklad-elementiv-dogovoru-boyarintseva-m-a>

10. Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. комент. / Центр політико-прав. реформ; за заг. ред. Р.О. Куйбіди. — К.: Юстініан, 2009. — 976 с.
11. Демократичні засади державного управління та адміністративне право : монографія / [Шемшученко Ю.С., Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Кресіна І.О., Нагребельний В.П. та ін.]; за заг. ред. В.Б. Авер'янова. — К.: Вид-во «Юридична думка», 2010. — 496 с.
12. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
13. Афанасьєв К.К. Адміністративні договори: реалії та перспективи: монографія / МВС України, Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України; Наук. ред. канд. юрид. наук, проф. Ю.П. Битяк. — Луганськ: РВВ ЛАВС. — 2004. — С. 15, 89.

Литвиненко В.Р.,

*студент Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник:

Баклан О.В.,

*д. ю. н., професор кафедри публічного
та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Важливою частини системи методів державного управління суспільством є метод примусу. Даний метод належить до найбільш жорстких засобів впливу, тому в діяльності органів управління та їх посадових осіб примус застосовується, як правило, у поєднанні з іншими управлінськими прийомами.

Головна функція адміністративного примусу — правоохоронна. Вона полягає в локалізації, нейтралізації, недопущенні правопорушень. Тому адміністративний примус традиційно розглядають з по-

зицій захисту сформованих державою правовідносин і забезпечення неухильного й точного виконання юридичних норм конкретних галузей права.

Адміністративна відповідальність є одним з видів встановлюваної нормами права юридичної відповідальності. Адміністративно-правові норми визначають перелік адміністративних правопорушень, заходів, застосовних до правопорушників, органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, порядок розгляду таких справ. [1]

За останні роки значно активізувалася підприємницька діяльність, збільшилося число господарюючих суб'єктів, а також кількість адміністративних правопорушень в даній сфері. Стали виникати проблеми, пов'язані з появою такого суб'єкта-правопорушника, як юридична особа. Цим і пояснюється підвищений інтерес до питань адміністративної відповідальності, а відповідно і адміністративного примусу.

Характерним є те, що адміністративний примус застосовується широким колом органів державного управління (поліція, Служба безпеки України, прикордонні війська т. д.) Але така ситуація не є безконтрольною, тому що до кожного із зазначених органів чинне законодавство містить норми права, що наділяють указані органи (посадових осіб) правом застосування адміністративного примусу.

Основним нормативно-правовим актом, регулюючим питання примусу, є Кодекс про адміністративні правопорушення

Залежно від конкретної мети застосування заходи адміністративного примусу можна поділити на три групи:

1) **адміністративно-запобіжні заходи** (перевірка документів, особистий огляд і огляд речей, обмеження (заборона) руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів та ін.);

2) **заходи адміністративного припинення** (вимога припинити протиправну поведінку, адміністративне затримання, відсторонення водіїв, які перебувають у стані сп'яніння, від керування транспортними засобами, застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї та ін.);

3) **заходи адміністративного стягнення** (попередження, штраф, адміністративний арешт та ін.).

Адміністративний примус у сфері підприємництва застосовують при:

- Відмові споживачам у реалізації їх прав.
- Порушенні бюджетного законодавства.
- Порушенні встановленого порядку виробництва спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів.
- Порушенні ліцензійних умов провадження господарської діяльності.
- Порушенні порядку провадження торговельної діяльності, діяльності надання послуг у сфері грального бізнесу та побутових послуг.
- Порушенні правил торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами.
- Порушенні правил торгівлі, виконанні робіт і наданні послуг.
- Порушенні умов провадження підприємницької діяльності.
- Провадженні банківської діяльності без банківської ліцензії.

Так ч. 2 п. 2 Положення про порядок накладення та стягнення штрафів за порушення законодавства про захист прав споживачів встановлює, що виготовлення, реалізація товару, виконання робіт, надання послуг, які не відповідають вимогам нормативних документів, тягне накладення на суб'єктів господарської діяльності стягнення у вигляді штрафу в розмірі 50% вартості виготовленої або одержаної для реалізації партії товару. [2]

У адміністративному праві існує двояке розуміння вини юридичної особи, яке включає об'єктивний і суб'єктивний підходи.

Об'єктивна вина — вина організації залежно від характеру конкретного протиправного діяння юридичної особи, що зробила і (або) не запобігла цьому діянню, тобто це вина, обумовлена об'єктивною стороною склад правопорушення.

Суб'єктивна вина — відношення організації в особі її представників (працівників, адміністрації, посадовці і т. д. і до протиправного діяння, вчиненого цією організацією.

Вибір підходу до вини (суб'єктивного або об'єктивного) в даний час багато в чому залежить від специфіки правовідносин. Специфіка деяких публічно-правових правовідносин у ряді випадків може зумовити неможливість залучення до відповідальності при розумінні вини в суб'єктивному аспекті.

Наприклад, у сфері провадження по митним правопорушенням необхідно враховувати множинність суб'єктного складу таких порушень і внаслідок цього чітко розмежувати специфіку доведення вини (або доведення своєї невимовності) суб'єктів митних відносин: власників товарів і транспортних засобів, переміщуваних через митну межу, і осіб, діючих за їх дорученням (митних брокерів, декларантів і т. д.). При порушенні організації митних правил виникає проблема вибору підходу до вини (об'єктивного або суб'єктивного). [3].

Тобто можна говорити про адміністративний примус юридичних осіб, як про самостійний вид адміністративної відповідальності. Він тісно переплітається з адміністративною відповідальністю фізичних осіб. Так, у разі скоєння правопорушення юридичною особою можливо три види правових наслідків: притягнення до відповідальності посадової особи, як за порушення митних правил; притягнення до відповідальності одночасно і юридичної, і посадової осіб, як у разі скоєння порушення в сфері обмеження монополізму; притягнення до відповідальності лише юридичної особи, як у випадку порушення правил містобудування.

Щоб забезпечити ефективне функціонування розглянутого виду адміністративної відповідальності, слід встановити чіткий перелік юрисдикційних органів, а також загальні правила щодо притягнення юридичних осіб до відповідальності. Стан справ, наявний нині, коли в кожного державного органу розроблений свій, окремий і здебільшого недосконалий, порядок накладення адміністративних стягнень (розгляду справ про адміністративні правопорушення з боку юридичних осіб), а в багатьох випадках він взагалі відсутній, є незадовільним. [4]

В зв'язку з цим проведення систематизації, зокрема кодифікації законодавства про адміністративну відповідальність юридичних осіб, має важливе практичне значення. Це дозволить не лише ефективніше застосовувати відповідні правові норми, що є передумовою зміцнення законності в сфері діяльності підприємств, установ і організацій, а й створить надійну базу для подальшої роботи в напрямі вдосконалення згаданого законодавства та практики його реалізації.

Список використаних джерел:

1. Бурбика М.М., Солонар А.В., Янішевська К.Д. Адміністративне право України Навчальний посібник. — Суми: Мрія, 2015. — 358 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х / Відомості Верховної Ради Української РСР #36
3. Колпаков В.К. Адміністративне право України Навчальний посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 544 с.
4. Невмержицький Є.В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією: Навч. посіб. — К.: АПСВ, 2005. — 415 с.

Литвиненко Є.Ю.,

*аспірант кафедри адміністративного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДХОДІВ ДО КОДИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Адміністративно-процедурне законодавство країн Європейського Союзу зазнало суттєвих трансформацій в контексті поглиблення європейської інтеграції, проте в кожній із зазначених країн воно розвивалося з урахуванням специфіки національних традицій, чим пояснюються особливості правового регулювання адміністративних процедур (закони, кодекси).

У вітчизняній правовій літературі кодифікацію законодавства розглядають як один з основних видів систематизації законодавства, ефективну форму правотворчості, засіб якісного перегляду великого нормативно-правового масиву, що має важливе значення для спрощення правового регулювання у пріоритетних сферах розвитку законодавства.

Слід зазначити, що кодифікація адміністративно-процедурного законодавства — центральний предмет наукового співробітництва

низки європейських організацій та установ, діяльність яких спрямовується на уніфікацію, спрощення взаємодії органів публічної адміністрації та приватних осіб. Серед них на особливу увагу заслуговують дослідження програми SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management — Програма підтримки вдосконалення врядування та менеджменту)

У колишніх комуністичних країнах питання запровадження європейських стандартів захисту прав людини постало особливо гостро, проте, на відміну від України, такими країнами як Польща, Угорщина, Естонія, Болгарія вдалося модернізувати підходи до правового регулювання адміністративних процедур з урахуванням спільних європейських цінностей — поваги прав людини, демократії, верховенства права, що становлять серцевину європейського адміністративно-процедурного законодавства.

Реформи адміністративно-процедурного законодавства в згаданих країнах призвели до прийняття адміністративно-процедурних кодексів (Болгарія, Угорщина, Польща) та їх наступного спрощення з урахуванням вимог сучасного демократичного суспільства. Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства в досліджуваних європейських країнах була проведена на основі концепції “ефективної адміністрації”, що передбачає виконання повноважень будь-яким департаментом, агенцією, органом місцевого самоврядування або іншим органом публічної влади відповідно до цілей та стандартів, визначених законом, у економічно обґрунтований та ефективний спосіб.

Проведена в зазначених країнах кодифікація адміністративного законодавства сприяла і удосконаленню методів адміністративного права шляхом перегляду запроваджених способів взаємодії населення та влади щодо розподілу державних витрат, покладення додаткових обов’язків законом, визначення змісту та обсягу наданих прав, справедливого поведіння, недискримінації тощо.

Кодекси про адміністративну процедуру займають важливе місце в системі джерел права, що врегульовують взаємодію органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з громадянами. Як правило, кодекси характеризуються тим, що об’єднують деталізовані процедурні правила та загальні процедурні принципи (зокрема, чітко встановлюють процедурні строки для розгляду та вирішення адміністративних справ, а також гарантують усім зацікавленим особам брати участь в усіх стадіях адміністративної процедури).

Проаналізовані кодифіковані акти уніфіковано закріплюють усім вимоги щодо due procedure (належна процедура), відповідно до вимог Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 6).

В Угорщині основні кроки реформи адміністративного права відбулися наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Зокрема, було прийнято “Загальні правила державних адміністративних процедур”, що розглядається як суттєва інновація в прийнятті адміністративних актів та рішень. Відбулася консолідація в одному кодифікованому акті різноманітних спеціальних процедур на основі спільних загальних вимог. Важливим здобутком прийняття означеного документа є також встановлення відповідальності адміністративних органів за прийняті ними адміністративні акти регуляторного характеру, а також прийнятих в порядку нагляду. Переважно передбачалася модель адміністративного оскарження до вищестоящого органу, а не модель судового оскарження.

Серед найважливіших засад, що потребують врахування при розробці українського адміністративно-процедурного законодавства слід відмітити такі: 1) закріплення обов’язку адміністративних органів дотримуватися принципу законності, демократизму, гуманізму під час здійснення адміністративних процедур; 2) визначення за необхідне закріплення серед обов’язків зазначених органів обов’язку полегшення реалізації прав, виконання обов’язків, підвищення громадської освіченості та дисциплінованості; 3) сприяти активному залученню населення до прийняття рішень регуляторного характеру; 4) забезпечувати співпрацю органів, сторін та інших організацій або осіб, залучених до адміністративних процедур; 5) забезпечення швидкого та простого порядку розгляду адміністративних справ в порядку адміністративних процедур.

Мирошниченко С.О.,

студентка 2 курсу СО «Магістр» юридичного факультету
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі — ІКТ) в Україні є пріоритетним напрямом розвитку держави, оскільки через впровадження в діяльність судів засобів електронного правосуддя підвищується ефективність судової влади.

Відповідно до Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки, затверджених Законом України від 9 січня 2007 року, № 537-V, одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя [1].

Водночас, інформатизація адміністративних судів є складовою інформатизації системи судочинства України та розвитку інформаційного суспільства в Україні в цілому.

Аналіз останніх досліджень і наукових публікацій щодо використання ІКТ в українському судочинстві свідчить, що тема електронного правосуддя ще не отримала широкого висвітлення в науковій літературі. Деякі аспекти інформатизації судів у своїх працях досліджують такі науковці, як В.В. Білоус, О.О. Денисова, Р.А. Калюжний, Ю.А. Климашевський, Н.В. Кушакова-Костицька, Н.І. Логінова, А.І. Марущак, М.Я. Швець та інші.

Тому сьогодні досить актуальними є питання щодо вдосконалення існуючої інформаційно-комунікаційної системи адміністративних судів в Україні та ефективності впровадження ІКТ в адміністративне судочинство.

Основні принципи, завдання та напрями інформатизації системи судочинства визначені в законах України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» [1], «Про судоустрій і статус суддів» [2], в «Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи» [3] та інших нормативно-правових актах. З урахуванням положень вищезазначених НПА, відповідні зміни були внесені і до Кодексу адміністративного судочинства України [4].

На сьогоднішній день певні елементи ІКТ вже запроваджені в адміністративних судах України. Зокрема, надсилаються повістки за допомогою SMS-повідомлень, проводяться судові засідання в режимі відеоконференції, затверджено наказ ДСА України № 72 від 31.05.2013 р. «Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» [5] зі змінами, внесеними наказом ДСА України № 81 від 14.06.2013 р., які визначають порядок подання документів до суду в електронному вигляді, а також надсилання всім учасникам судового процесу процесуальних документів в електронному вигляді (паралельно з документами в паперовому вигляді), статтею 38 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено виклик осіб, що беруть участь у справі, шляхом надсилання тексту повістки електронною поштою, факсимільним повідомленням (факсом, телефаксом), телефонограмою.

Проте на даний момент існує ряд проблем, що виникають під час застосування ІКТ в адміністративному судочинстві.

Так, наприклад, надсилання повісток за допомогою SMS-повідомлень не передбачено Кодексом адміністративного судочинства, а згідно з наказом Державної судової адміністрації України № 119 від 20 вересня 2013 року «Про реалізацію проекту щодо надсилання судами SMS-повідомлень учасникам судового процесу (кримінального провадження) у місцевих та апеляційних загальних судах» [6] зазначений спосіб повідомлення осіб, що беруть участь у справі, передбачено лише для загальних судів. За таких обставин у справах, що підсудні окружним адміністративним судам та апеляційним адміністративним судам, повідомлення учасників процесу за допомогою SMS-повідомлень не може вважатися належним способом повідомлення осіб, що беруть участь у справі.

Враховуючи вищезазначене, ст. 38 Кодексу адміністративного судочинства необхідно доповнити та додати до переліку додаткових способів повідомлення осіб, що беруть участь у справі, надсилання тексту повістки за допомогою SMS-повідомлень.

Зважаючи на те, що адміністративно-правові відносини є публічно-правовими, тобто одним із суб'єктів цих правовідносин обов'язково є суб'єкт владних повноважень, повідомлення суб'єкта публічного права за допомогою SMS-повідомлення є недоцільним, оскільки суб'єкти владних повноважень не мають мобільних номерів телефонів, на які можна направляти SMS-повідомлення.

При цьому, в Україні функціонує Єдина база даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень. За таких обставин більш зручним способом повідомлення осіб, що беруть участь у справі, є повідомлення за допомогою електронної пошти або телефонограми.

Водночас, положення статті 38 Кодексу адміністративного судочинства стосуються лише судових викликів, у той час як за допомогою електронної пошти та телефонограми можна повідомляти осіб, що беруть участь у справі, про залишення позовної заяви без руху, про витребування доказів, про зупинення провадження та про інші зміни в адміністративному провадженні без паралельного надсилання процесуальних документів у паперовому вигляді.

При цьому, відповідно до проекту Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23.03.2017 р. [7] в ст. 124 нової редакції Кодексу адміністративного судочинства передбачено направлення судових повісток за допомогою електронної пошти без надсилання повістки в паперовому вигляді.

Однак, ст. 129 запропонованої проектом № 6232 редакції Кодексу адміністративного судочинства за своїм змістом повністю відповідає ст. 38 чинної редакції Кодексу адміністративного судочинства. Отже, законодавцем не враховано існуючих недоліків законодавчого впровадження ІКТ в адміністративний процес.

З урахуванням вищенаведеного, ст. 38 Кодексу адміністративного судочинства необхідно доповнити положеннями про належність повідомлення осіб, що беруть участь у справі, про будь-які зміни в

адміністративному провадженні за допомогою електронної пошти або телефонограми.

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день в адміністративний процес в Україні активно впроваджуються ІКТ, що сприяє розвитку електронного правосуддя в Україні.

В той же час, чинне законодавство потребує змін і доповнень, щоб засоби ІКТ, що на сьогоднішній застосовуються в адміністративному судочинстві, могли ефективно застосовуватися для повідомлення осіб, що беруть участь в адміністративній справі.

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р., № 537-V // Голос України. — 2007. — 6 лют., № 21.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р., №2453-VI // Урядовий Кур'єр. — 2010. — 12 серп., № 148.
3. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://court.gov.ua/tu16/info_suddi/conzercia/.
4. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35-36, № 37. — Ст. 446.
5. Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу: наказ ДСА України від 31.05.2013 р., № 72 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/21310-nakaz_dsa_ukraini_72_vid_31052013r.html.
6. Про реалізацію проекту щодо надсилання судами SMS-повідомлень учасникам судового процесу (кримінального провадження) у місцевих та апеляційних загальних судах: наказ ДСА України від 20.09.2013 р., № 119 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://dsa.court.gov.ua/userfiles/Nz119%20\(4\).doc](http://dsa.court.gov.ua/userfiles/Nz119%20(4).doc).
7. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 23.03.2017р., № 6232 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=pf3511=61415&pf35401=419014>.

Місаулова Т.В.,

Студентка Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Баклан О.В.,

д.ю.н., професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРАВОВИЙ СТАТУС МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [1].

Актуальність теми. У сучасному світі освіта є фундаментом розвитку людства, гарантом індивідуального розвитку особистості, сприяє формуванню інтелектуального, духовного і виробничого потенціалу суспільства. Тому розвиток держави, структурні перетворення мають гармонійно поєднуватися з модернізацією освіти, щоб задовольнити потреби і прагнення людей, особливо молоді, сформувати нову систему суспільних цінностей у сфері діяльності і в громадському, і в приватному секторах

У більшості аспектів освіта базується на науковому та педагогічному самоврядуванні начальних закладів та їх підрозділів, однак в Україні вагомим є і адміністрування вищої освіти, що здійснюється

Міністерством освіти і науки України (МОН) та іншими державними суб'єктами владних повноважень, діяльність яких потребує розвитку і удосконалення [5].

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі думок на цю проблематику вчених та сучасного законодавства розкрити зміст адміністративно-правового статусу Міністерства освіти і науки України. Міністерство освіти і науки України центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Міністерство освіти і науки України є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності [5]. Його правовий статус визначається відповідним положенням про нього, яке затверджене Указом Президента України від 7 червня 2000 року № 773/2000.

Відповідно до даного положення Міністерство освіти і науки України:

МОН у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [5].

Основними завданнями МОН є:

1) забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій;

2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності.

Розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання [4].

МОН з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх вико-

нанням в апараті МОН, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління;

2) здійснює добір кадрів в апарат МОН та на керівні посади підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та працівників апарату МОН; [3]

3) контролює діяльність підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;

4) організовує планово-фінансову роботу в апараті МОН, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку;

5) забезпечує ефективне і цільове використання бюджетних коштів;

6) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом [3].

МОН для виконання покладених на нього завдань має право:

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до його компетенції;

2) отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики — статистичні дані;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до його компетенції;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами [4].

МОН у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними

ми органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також з підприємствами, установами та організаціями [4].

МОН в межах повноважень, передбачених законом, на основі і на виконання Конституції та законів України, постанов Верховної Ради України та актів Президента України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, організовує та контролює їх виконання.

Накази МОН, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, видаються та оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності".

Нормативно-правові акти МОН підлягають державній реєстрації в установленому законодавством порядку.

Накази МОН, видані в межах повноважень, передбачених законом, є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими держадміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та громадянами.

МОН очолює Міністр, який призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Верховною Радою України.

Міністр має першого заступника, заступників, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра [4].

Список використаних джерел:

1. Закон про освіту України № 2145-VIII від 05.09.2017
2. Конституція України //ВВР України 1996, № 30, ст. 141.
3. Адміністративне право // Бушняк А.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630 Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України

5. Концептуальні основи визначення адміністративно — правового статусу Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://studepedia.org/index.php?vol=1&post=26118>

Михайлюк Я.Б.

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка

ЗАХОДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Удосконалення правового регулювання відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг набуває особливої актуальності, враховуючи спрямованість державної політики на забезпечення надання органами публічної адміністрації якісних адміністративних послуг населенню.

Незважаючи на те, що дослідженням інституту адміністративних послуг, в українській доктрині адміністративного права займалася багато вчених, зокрема, В.Б. Авер'янов, І.П. Голосніченко, І.Б. Коліушко, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Г.М. Писаренко, А.А. Пухтецька, В.П. Тимошук та ін., однак окремого дослідження потребують питання відповідальності за порушення законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

Відповідно до частини 1 статті 19 Закону України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 р. № 5203-VI «посадові особи, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги, адміністратори несуть дисциплінарну, цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність, передбачену законом, за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг» [3, с. 8]. Зазначена норма носить відсилочний характер щодо закріплення заходів юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

Варто зазначити, що з урахуванням змін до Закону України «Про адміністративні послуги», до суб'єктів надання адміністративних послуг належать «органи виконавчої влади, інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державні реєстратори, суб'єкти державної реєстрації, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги» [3, с. 8]. Таким чином, перелік осіб, які можуть притягуватися до відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг, відрізняється від переліку суб'єктів надання адміністративних послуг. Незважаючи на те, що адміністратори центрів надання адміністративних послуг не є суб'єктами надання адміністративних послуг, однак виступають суб'єктами відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг. Натомість органи виконавчої влади, інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, державні реєстратори, суб'єкти державної реєстрації, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги, не віднесені до суб'єктів відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

Дисциплінарна відповідальність застосовується відповідно до Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII, Законів України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII та «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 р. № 2493-III.

Види дисциплінарних стягнень, які застосовуються до державних службовців передбачені у статті 66 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII, зокрема, зауваження, догана, попередження про неповну службову відповідність та звільнення з посади державної служби. Підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку. Зокрема, до дисциплінарних проступків, які можуть стосуватися порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг, варто віднести порушення Присяги державного службовця; порушення правил етичної поведінки державних службовців; невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень; недотри-

мання правил внутрішнього службового розпорядку; перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу злочину або адміністративного правопорушення; використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб; прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що спричинило порушення цілісності державного або комунального майна, незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу злочину або адміністративного правопорушення, тощо.

Кодексом законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII передбачено застосування двох видів дисциплінарних стягнень: догана та звільнення.

Засади притягнення до адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг встановлені Кодексом України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (далі — КУпАП). На даний момент встановлено адміністративну відповідальність за порушення вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру, порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності, порушення порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та ін.

Зазначені положення КУпАП підлягають удосконаленню, зважаючи на необхідність встановлення дієвих механізмів відповідальності за порушення законодавства у сфері надання адміністративних послуг загалом, а не лише щодо окремих видів адміністративних послуг. Окрім того, підлягають приведенню у відповідність до вимог чинного законодавства положення статті 166-10 КУпАП, відповідно до якої суб'єктами відповідальності за порушення вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру є державні адміністратори дозвільних центрів, однак дозвільні центри ліквідовані Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12.02.2015 р. № 191-VIII, а адміністративні послуги з питань видачі документів дозвільного характеру надаються через адміністраторів центрів надання адміністративних послуг, адміністративна відповідальність яких не встановлена.

Засади цивільної відповідальності закріплені у Цивільному кодексі України від 16.01.2003 р. № 435-IV, суть якої полягає в тому, що заподіяна шкода відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування в порядку встановленому законом, після чого останні мають право зворотної вимоги (регресу) до винної посадової особи відповідно до частини 4 статті 1191 Цивільного кодексу України.

Необхідно звернути увагу, що «у європейському законодавстві теорія відшкодування шкоди розвинена значно глибше і встановлена можливість вимагати відшкодування упущеної вигоди, що викликана незаконними діями органів державної влади, відшкодування моральної шкоди тощо» [2, с. 144]. Наприклад, «з моменту набуття чинності новою Конституцією Республіки Польща у 1997 році компенсації підлягає як реальна шкода, так і втрачена вигода (відповідно до Рішення Конституційного Суду Республіки Польща від 23 вересня 2003 року)» [1, с. 44].

До кримінальної відповідальності можуть бути притягнені посадові особи, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги, адміністратори центрів надання адміністративних послуг за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, відповідно до Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Окремих видів злочинів за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг Кримінальним кодексом України не передбачено.

Закріплення у законодавстві ефективних заходів відповідальності за правопорушення у сфері надання адміністративних послуг є однією із важливих передумов забезпечення надання органами публічної адміністрації якісних адміністративних послуг. Сучасний стан правового регулювання досліджуваного питання свідчить про поверхневий та недостатній характер встановлених заходів відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг. Законодавство, що регулює питання відповідальності за правопорушення у означеній сфері, потребує удосконалення шляхом нормативного закріплення ефективних заходів дисциплінарної, адміністративної, цивільної та кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Демкова М.С., Коба С.С., Лавриненко І.О., Український Д.Я. Відшкодування в позасудовому порядку шкоди, завданої державою або органами влади. — К.: Конус-Ю, 2007. — 260 с.
2. Михайлюк Я.Б. Адміністративні послуги у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльно-правовий аналіз / За заг. ред. к.ю.н., доц. Пухтецької А.А. — К.: Київський ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. — 224 с.
3. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI // Голос України. — 2012. — № 168. — С. 7–8.

Міхайліна Т.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
та адміністративного права
Донецький національний університет імені Василя Стуса

РЕФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Кризові прояви у соціальній системі України останніми роками набули настільки всеохоплюючих характеристик, що виходом з цієї ситуації може бути лише всеохоплююче концептуальне реформування усіх сфер життєдіяльності суспільства, що неодмінно позначиться на свідомості населення і, в свою чергу, стане підґрунтям для глибоких трансформацій. Одним з таких першочергових завдань є оптимізація взаємозв'язку між правовою та інформаційною сферою. Абсолютно зрозуміло, що основним завданням для своєрідного „вирівнювання” правосвідомості є стабілізація ситуації в цілому, включаючи правові, політичні, економічні, соціальні чинники, оскільки відновлення довіри до державних і правових інституцій є тим ґрунтовнішим, чим більше воно пов'язано із фактичним позитивним впливом зазначених явищ на індивіда. Тим не менше, не слід недооцінювати інформацію та її значення в житті сучасної людини. Інформаційні системи, які існували завжди та в будь-яко-

му суспільстві, наразі набувають величезного значення, оскільки звичні неформальні засоби комунікації піддаються суттєвим змінам внаслідок стрімкого розвитку інформаційних технологій, проникнення їх до усіх сфер життєдіяльності, збільшення обсягів вироблення, зберігання, опрацювання, використання інформації.

Значення інформаційних відносин в рази зростає ще й через наявність зовнішньої агресії, яка безсумнівно також має інформаційну складову. Причому в даному аспекті елімінація негативних наслідків інформаційної експансії дуже тісно пов'язана з самосвідомістю населення країни та з базовим типом і видом правосвідомості, на що необхідно звертати увагу як на доктринальному, так і на організаційно-нормативному рівні.

Онтологічність інформатизації вже не вимагає свого аксіоматичного доведення і сприймається дослідниками як даність [1, с. 43]. Більше того, інформація може бути оцінена як ресурс, що має реальну вартість, як конкурентна перевага, потужний засіб впливу, стратегічний потенціал та навіть як форма ведення військових дій.

Інформація у сучасному світі розглядається як унікальний ресурс, який створюється самим суспільством і має величезний вплив на мораль та морально-етичну свідомість. Вона підсилює або послаблює вплив на думки, почуття і дії людей [2, с. 9], а також безпосередньо формує їх, що не може залишитися поза увагою під час дослідження правосвідомості у контексті безперервності руху правової системи. Не представляється можливим оминати і роль інформаційної підсистеми суспільства у інтегративній взаємозалежності складових правової реальності на основі правосвідомості.

Інформаційне навантаження у сучасному світі є настільки всеохоплюючим та багатофакторним, що залишається лише констатувати підкореність усіх інших соціальних систем — інформаційній. І навіть найуніверсальніший регулятор суспільних відносин — мораль — у кінці-кінців виступає породженням інформаційного простору у його широкому сенсі.

З огляду на це, формування громадянського суспільства не в останню чергу залежить як від цілеспрямованої інформаційної політики держави, так і від розумного використання інформаційних технологій, коли програмно-технічні комплекси застосовуються для формування репрезентативної вибірки дослідження, ефективного здійснення контент-аналізу, створення засобів електронної демо-

кратії (електронного урядування та електронного судочинства [3, с. 30–34]). Натомість використання засобів комп'ютерної техніки для повального слідкування за громадянами країни, політичних маніпуляцій тощо з плином часу можуть стати деморалізуючими щодо суспільства та дискредитуючими щодо влади чинниками.

Аксіологічний вимір державної інформаційної політики надає можливості для її аналізу та вивчення як специфічного, але адекватного сучасним тенденціям розвитку інформаційного суспільства явища [1, с. 44, 46]. Якісне ж відставання держави від загальних тенденцій інформатизації гальмує позитивні зрушення і в правовій реальності, оскільки вони передусім базуються на вільній циркуляції нової чи оновленої інформації, запозиченні передового досвіду.

Це набуває значення не лише для громадян держави, а й для державного апарату, реформування діяльності якого неможливо без доступу до широкої бази знань та без оптимізації засобів координації державних органів та посадових осіб між собою та з інституціями громадянського суспільства на основі інформаційних технологій.

Приділення уваги усім аспектам інформаційного суспільства в цілому і застосуванню інформаційних технологій зокрема є надважливим завданням кожної держави, яка йде шляхом демократичних перетворень, бо «відкритість і прозорість влади дозволяє громадянам отримувати адекватне уявлення та формувати критичні судження про стан українського суспільства, про позицію і дію органів публічної влади, підвищувати дієвість та ефективність громадського контролю за діяльністю публічної влади», а «ліберальна правова парадигма ґрунтується на постулаті щодо визнання довіри населення до інститутів публічної влади однією з необхідних умов налагодження взаємобміну ресурсами між підсистемами суспільства» [4, с. 28; 5, с. 225].

Спираючись на емпіричні показники в досліджуваній галузі, можна констатувати, що досягти рівня правової активності виключно інформаційними засобами не представляється можливим, тому що громадянин повинен передусім усвідомлювати реальні гарантії своєї участі у здійсненні державної політики та можливість досягти своєї мети юридичними засобами. Звідси впливає можливість впливу на правосвідомість виключно інформаційними методами лише до певної межі. І все ж таки, навіть цими можливостями не слід нехтувати в умовах перехідного суспільства та загальної недовіри до державно-правових інституцій.

Наразі слід визнати, що у сучасному світі всі війни мають інформаційну складову, а отже безперспективною є боротьба з наслідками інформаційної нестабільності, натомість заздалегідь створена система інформаційної безпеки може стати гарантією невтручання ззовні у внутрішні справи держави.

Тому разом з реалізацією принципів відкритості та доступності інформації, в умовах інформаційного суспільства кожна країна повинна передбачити заходи інформаційної безпеки як гарантії власної соціальної, економічної стабільності та навіть державного суверенітету. Але поряд із організаційно-технічними аспектами інформаційної безпеки слід звертати не меншу увагу на підвищення правосвідомості населення країни за допомогою засобів всіх підсистем суспільства, оскільки особи з високим рівнем правосвідомості значно менше піддаються впливу ззовні внаслідок усвідомленого сприйняття державно-правових інституцій як необхідного впорядковуючого елементу соціальної системи, тому і вся система набуває характеристик більшої стійкості.

Список використаних джерел:

1. Сопілко І. Засади інформаційної аксіології в контексті формування державної інформаційної політики / І. Сопілко // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — №9. — С. 42–47.
2. Семиколенов В.М. Мораль в інформаційному суспільстві: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.04 / Семиколенов Віктор Миколайович; Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського. — Сімферополь, 2006. — 16 с.
3. Михайліна Т. Електронне правосуддя: перспективи та проблеми впровадження / Т. Михайліна, Е. Ібадов // Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету. — Вінниця: ДонНУ. — 2016. — Т.2. — С. 30–34.
4. Слінько Т.М. Транспарентність влади як запорука демократичного врядування / Т.М. Слінько // Právna veda a prax v treťom tisícročí: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie (Košice, 27–28 február 2015). — Košice, 2015. — Р. 28–31.
5. Проневич О.С. Довіра населення як критерій оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів / О.С. Проневич // Форум права. — 2015. — № 4. — С. 225–231.

Наумов А.О.,

студент II курсу ННІ Енергетики,
автоматики і енергозбереження
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Україна має недостатні для розвитку економіки та потреб населення енергоресурси, залежить значною мірою від імпортного монопольного постачання природного газу, потерпає від формалізованих і бюрократичних процедур надання дозволів та ліцензій в галузі. Недосконалість державного управління в зазначеній сфері, його недоліки та прорахунки зумовлюють необхідність удосконалення організаційно-правового регулювання, спрямованого на створення вертикально інтегрованих нафтогазових компаній, які мають здійснювати весь цикл господарських функцій у галузі від видобутку нафти і газу до збуту нафтопродуктів; лібералізацію нафтогазового комплексу (НГК) та створення конкурентного середовища на ринку послуг з пошуку, розвідки, видобутку та нафто/газопостачання; прийняття нормативно-правових актів з питань забезпечення проведення основних напрямів реформування нафтогазового комплексу України [1, с. 19].

Проблеми НГК сприяють появі внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці України. До зовнішніх загроз економічній безпеці науковці відносять: високий рівень монополізації постачання імпортних ресурсів нафти і газу; ризик формування монопольної залежності від іноземного інвестора; нестабільність світових цін на нафту і газ.

Внутрішніми загрозами вважають: високий рівень зношеності основних виробничих фондів галузі; неефективність державного управління комплексом в умовах трансформаційних процесів; надмірну енергоємність валового внутрішнього продукту країни; відсутність у суспільстві усвідомлення необхідності вчасної оплати за спожиті енергоносії; прорахунки приватизаційних процесів та труднощі у формуванні сприятливого інвестиційного клімату [2, с. 15].

Вказані проблеми потребували оперативного розв'язання, бо НГК забезпечує основні інтереси держави:

а) потреби промисловості, транспортного комплексу, комунальної сфери енергоносіями власного видобутку;

б) податкові надходження до бюджетів усіх рівнів від господарської діяльності підприємств НГК, забезпечення зайнятості населення;

в) потреби населення, бюджетних установ та комунальних споживачів природним газом за цінами, що встановлюються державою, значно нижчими за ринкові ціни на паливо.

Проблеми, що накопичилися в нафтогазовій галузі та гостра необхідність їх усунення для забезпечення основних інтересів України зумовили реформування НГК, яке здійснюється відповідно до сучасного вітчизняного нафтогазового законодавства. Відмітимо перші нормативно-правові акти в цій сфері. Завдання реформування НГК було встановлене відповідною Постановою КМУ ще 16.12.1996 р. [3]. В ній вказувалося на мотивації реформування (підпорядкування галузі семи союзним та двом республіканським міністерствам, істотні недоліки в діяльності ВАТ «Укрнафта»; неефективний контроль за діяльністю галузевих структур з боку держави та порушення вертикалі управління; розірваність на три ланки технологічних ланцюгів ресурсного та фінансового потоків (видобуток, переробка та реалізація нафтопродуктів); непристосованість до конкурентних відносин, що формуються на внутрішньому ринку нафтопродуктів та послуг, неспроможність у комплексі розв'язувати завдання державних та галузевих програм) та завдання реформування [4, с. 5].

Основними напрямками реформування НГК були визначені:

1. Створення вертикально інтегрованих нафтогазових компаній, які мають здійснювати весь цикл господарських функцій у галузі від видобутку нафти і газу до збуту нафтопродуктів за ознакою виробничо-технологічної доцільності.

2. Життя заходів для створення конкурентного середовища на ринку послуг з буріння свердловин, облаштування розвіданих родовищ, тощо.

3. Створення однакових економічних умов для нафтогазового промислу в різних нафтогазопромислових районах України; відхід від адміністративного перерозподілу прибутків одних підприємств на підтримку інших.

4. Створення складових ринкової інфраструктури, пов'язаних із забезпеченням та гарантуванням здійснення контрактів купівлі-продажу природного газу; перегляд функцій та структури державної холдинговою компанії «Укргаз» з метою розвитку конкуренції на ринку газопостачання України.

5. Створення регулюючого органу з питань регулювання електроенергетики з метою: регулювання діяльності суб'єктів природних монополій; ліцензування діяльності суб'єктів господарювання на газовому ринку; сприяння розвитку конкуренції на суміжних ринках.

6. Прийняття нормативних актів з питань забезпечення проведення основних напрямів реформування нафтогазового комплексу України.

25.02.1998 р. був прийнятий Указ Президента України «Про реформування нафтогазового комплексу України», виконання якого мало сприяти структурній перебудові нафтової, газової та нафтопереробної галузей економіки України підвищення рівня енергетичної безпеки держави; забезпечення ефективного функціонування та розвитку нафтогазового комплексу; повнішого задоволення потреб промислових і побутових споживачів у сировині та паливно-енергетичних ресурсах [5].

Про необхідність реформування НГК вказується в Енергетичній стратегії України на період до 2030 р. Для забезпечення потреб держави у нафтопродуктах високої якості передбачається перебудова підприємств нафтопереробної промисловості України, яка має бути спрямована на поглиблення переробки нафти, зниження енерговитрат на її переробку з одночасним підвищенням конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Такого прогресу можна досягнути тільки шляхом докорінної реконструкції діючих і будівництва нових потужностей нафтопереробних заводів із застосуванням сучасних технологій і обладнання.

Нею передбачається модернізацію нафтопереробної промисловості поділити на два етапи. На першому етапі (до 2015 р.) — завершити цикл глибокої переробки нафти, а також модернізувати наявні установки з метою випуску високоякісних моторних палив. На другому етапі (2015–2025 рр.) глибину переробки нафти має бути доведено до 85 % шляхом будівництва технологічно нових енергоємних установок. Після 2025 р. потребуватимуть здебільшого заміни

морально і фізично зношені установки на нові того ж призначення, що забезпечить виробництво усіх основних видів нафтопродуктів з глибиною переробки нафти не нижче 90%, а на новітніх технологічних лініях — не нижче 95 % [6].

Підводячи висновок відзначимо, що: Україна має значні запаси родовищ нафти і газу, але вони недостатні для потреб економічного розвитку; нафтогазова залежність українського ринку зумовлюється також недостатньою енергоемністю цієї галузі та іншими недоліками та прорахунками. Зокрема, на виконання директив Енергетичної стратегії України, станом на 01.01.2016 р., Україна не реконструювала та не модернізувала жодного НПЗ, крім того втратила таку можливість це зробити у 2007 році, коли було незаконно відсторонена Татнефть від участі у спільному проекті з Україною у поставці нафти на НПЗ «Укртатнафта» та модернізування цього заводу.

Список використаних джерел:

1. Дарнопих Г.Ю. Паливно-енергетичний комплекс України в умовах глобалізації / Г.Ю. Дарнопих // Вісник Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право. — 2011. — № 2 (5). — С. 19–30.
2. Законодавче забезпечення розвитку паливно-енергетичного комплексу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.energoatom.kiev.ua/ru/about/strategy/legislative_support/
3. Андрієвський І.Д. Реформування економічного механізму користування надрами: автореф. Дисертації на здобуття наукового ступеня кандидат економ. наук: 08.08.01 / І.Д. Андрієвський. — Дніпропетровськ, 2006. — 19 с.
4. Халявко М.П. Нафтогазовий комплекс України. Напрямки реалізації основних положень енергетичної стратегії до 2030 року/ М.П. Халявко // Хімічна промисловість України. — 2007. — № 2. — С. 3–10.
5. Про реформування нафтогазового комплексу України: Указ Президента України від 25.02.1998. — №151/98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/151/98>
6. Оновлення Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: mre.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=222032

Нашинець-Наумова А.Ю.,

заступник декана

з науково-методичної та навчальної роботи

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ

Сучасний рівень планетарної цивілізації визначається стрімким зростанням ролі інформації в суспільних відносинах. Катализатором у цьому процесі є можливості засобів комунікації між людьми на основі досягнень науково-технічного прогресу (НТП), що постійно зростають. Важко уявити сьогодинське суспільство без радіо, телебачення, телефону, телексу, телеграфу, комп'ютерних мереж тощо.

Останнім часом спостерігається тенденція до інтеграції названих засобів інформації в нових здобутках НТП, у галузі інформатики — комп'ютерній техніці та заснованих на ній новітніх інформаційних технологіях. Ці технології дають можливість забезпечити миттєву передачу інформації на великі відстані в глобальному масштабі. Завдяки цьому виникає можливість миттєво і щодо широкого кола осіб здійснювати вплив на суспільні відносини.

Цивілізаційні зміни в світі упродовж останнього двадцятиріччя, сучасна глобалізація комунікацій, бурхливе впровадження інформаційних технологій в усі сфери життя, докорінно змінили статус інформаційної складової в суспільстві та посилили її вплив на політичну, економічну, соціальну, психологічну та інші складові суспільства. Дані події зумовили швидкий перехід розвинених країн світу на побудову та розвиток нової моделі суспільства — інформаційної, що зумовило розробку та впровадження нормативно затверджених національних стратегій побудови інформаційного суспільства, спираючись на міжнародний досвід в даній сфері.

Аналізуючи зарубіжний досвід побудови та розвитку інформаційного суспільства можна зазначити, що сьогодні державна полі-

тика розвинених країн світу в сфері розвитку інформаційного суспільства визначається переважно не в масштабі окремої країни, а на транс'європейському та глобальному рівнях.

В основу національної політики європейських країн прописані загальні принципи побудови та розвитку інформаційного суспільства, розроблені на зустрічі Великої Сімки в лютому 1995 року в м. Брюссель, серед яких можна виділити: сприяння динамічної конкуренції в галузі розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій; заохочення приватних бізнес-структур у розвиток інформаційної інфраструктури; участь у розробці гнучкого, здатного до адаптації, законодавства у сфері інформатизації; забезпечення відкритого доступу до інформаційних мереж; сприяння налагодженню продуктивного діалогу між громадянським суспільством та приватним сектором із державними органами, шляхом надання електронного доступу до діяльності держави та можливості прийняття участі в державних рішеннях; наданню громадянам ефективних і доступних інформаційних послуг, шляхом впровадження електронного урядування; участь держави в обговоренні міжнародних проблем побудови глобального інформаційного суспільства. Аналіз національних планів інформатизації дозволяє виділити ключові фактори, що визначають відмінності між ними і основні проблеми реалізації даних планів та стратегій. До них можна віднести: макроекономічну політику держави в контексті формування інформаційного суспільства, особливості ідеології побудови інформаційного суспільства, специфіку законодавства, що забезпечує (або гальмує) рух до інформаційного суспільства, характеристики національної культури та менталітету, що визначають розвиток інформаційного суспільства.

Спираючись на дані фактори можна умовно виділити наступні моделі управління інформаційним суспільством в світі:

— західна модель (країни Північної Європи, Франція, Німеччина, Велика Британія, Канада, США) визначає шлях, яким йдуть індустріально розвинуті країни світу, вміщує в собі англо-американську та європейську модель. Дана модель передбачає інтенсивний розвиток електронних комунікацій для встановлення політичних, економічних, соціальних та культурних зв'язків у суспільстві. Специфікою *англо-американської моделі* інформаційного суспільства є зведення до мінімуму функції держави, та збільшення до максимуму

діяльності приватних осіб в сфері ІКТ. Американська ідея будівництва інформаційних супермагістралей та створення національної та глобальної інформаційної інфраструктури з метою посилення економічного розвитку країни, лежить сьогодні в основі всіх існуючих національних моделей розвитку інформаційного суспільства у світі. Роль державного управління в сфері розвитку і впровадженню ІКТ, в англо-американській моделі, дуже мала. Вплив законодавчої бази в сфері інформатизації на розвиток права інтелектуальної власності, набуває також виражених економічних наслідків. В свою чергу, *європейська модель* спрямована на розвиток стратегічних цілей в сфері європейської інтеграції, поєднанням державних інтересів і приватного та корпоративного бізнесу. Роль державних структур в сфері розвитку інформаційного суспільства стає вище над приватними. Європейське законодавство в галузі регулювання ринку праці, продуктів і послуг жорсткіше на відміну від американського та багато в чому гальмує розвиток інформаційного суспільства.

— азіатська модель (Японія, Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг) спрямована на пріоритетне створення та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та впровадження їх на світову економічну арену. Одним з найважливіших факторів досягнення успіху країн даної моделі в розвитку інформаційного суспільства та вихід на передові позиції в світі є великі витрати на наукові дослідження та розробки і високий пріоритет техніки і технології в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни. Характерною рисою азіатської моделі є збільшення ролі бізнесу у розвитку нових технологій і виробництві, при цьому роль держави — створювати сприятливі умови для діяльності в цій сфері та зменшувати ризик підприємців, активна участь у фінансуванні фундаментальних досліджень в сфері ІКТ

— індійська модель — головним пріоритетом побудови інформаційного суспільства є розвиток внутрішніх людських ресурсів, з обов'язковим урахуванням національних культурних традицій. Однією із основних складових політики інформатизації в Індії можна виділити реформу телекомунікаційного сектору.

— африканська модель — характеризується відсутністю, в першу чергу, новітніх інформаційних технологій, а також в достатній мірі демократизації суспільства, що унеможливорює участь громадянського суспільства та приватного та корпоративного сектора

в прийнятті державних рішень. Ці чинники і зумовлюють повільний розвиток інформаційного суспільства в африканських країнах. В країнах даної групи мова навіть і не йде про розвиток електронного урядування, масових комунікацій. Стратегія побудови інформаційного суспільства в африканському регіоні зводиться на сьогоднішній день до впровадження інформаційних технологій, приведення в цифрову форму архівного і бібліотечного фонду, розвиток ЗМІ для забезпечення достатнього рівня обізнаності громадськості.

Отже, процес глобальної інформатизації незворотній та з кожним роком набуває стрімкості, проте поки їм охоплені далеко не всі країни. Сьогодні можна вести вже мову про створення нової карти світу — інформаційної, яка відображає стан даної сфери в кожному його регіоні. Відповідно до неї, інтенсивність розвитку і використання нових ІКТ спостерігається, в першу чергу, в США, країнах ЄС та азійських країнах. У всіх інших місцях ці показники значно нижчі, а подекуди і зовсім сходять нанівець. Разом з тим навіть у цих розвинених країнах суспільство насправді ще вельми далеко від того, щоб повною мірою стати інформаційним, у багатьох сферах використовуються старі технології, комунікаційна інфраструктура має низький рівень.

Никитченко Н.В.,

*д.ю.н., доцент,
професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Необхідною умовою сталого розвитку економічних систем є узгодження цілей між системою в цілому та її окремими частинами й елементами, між процесами організації та самоорганізації в суспільстві. Це потребує застосування синергетики як

міждисциплінарного методу, що досліджує процеси самоорганізації у відкритих системах. В основу системного аналізу покладено принцип системності, а в основу теорій самоорганізації — принцип розвитку. Розвиток можна представити як: реалізацію нових цілей, цілеспрямованих змін; процес адаптації до навколишнього середовища; розв'язання суперечностей системи тощо. Економічна система функціонує, з одного боку, відповідно до встановлених законів її розвитку, правил і норм, з другого — до управлінських рішень, що приймаються [1]. Система господарського контролю дає змогу виявляти ефективність таких рішень за принципом зворотного зв'язку, яка складається з державного контролю і контролю над ним — громадського контролю та функціонує за принципом взаємних сприявань і протидіа.

Слід підкреслити органічний взаємозв'язок державного і громадського контролю. Оскільки за державою стоїть народ, державу можна розглядати як організаційно-правову форму, яку використовує народ для організації своєї життєдіяльності. В спеціальній літературі зауважується, що згідно зі статтею 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Одночасно стаття 1 Конституції України проголошує: “державою є суверенною”. Отже, народ і держава мають єдиний суверенітет. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Народ і держава єдині. Таким чином, закріплена в Конституції України єдність суверенітету народу і держави є підставою для розгляду народу і держави в їхній діалектичній єдності — народу, організованого за допомогою права в державу, або народу в організаційно-правовій формі держави [2, с. 270]. Походження від народу (публіки) власне і є підґрунтям для оцінки держави як публічного суб'єкта права.

Реалізація конституційного положення про єдиний суверенітет народу і держави має важливе перспективне значення. Перейти від протиставлення народу і держави до їх поєднання значить переглянути конфігурацію розподілу влади, в т.ч. у сфері господарювання, розподіливши владу по всій структурі громадянського суспільства (верховної влади народу) і налагодити систему ефективної взаємодії учасників суспільного життя [3, с. 283]. Відповідно доповнення державного контролю у сфері господарської діяльності громадським контролем над ним має слугувати вдосконаленню системи держав-

ного контролю, органічно включеного в загальнодержавну систему господарського управління цілісним господарським комплексом країни, з системою господарського контролю включно.

При цьому управління системою слід відрізнити від адміністративного управління окремими суб'єктами, до якого надмірно вдавалася радянська держава, і до якого продовжує тяжіти сучасна система державного контролю, не зважаючи на зміну економічних умов (мова йде про збереження орієнтації лише на виявлення фактів порушення законодавства, нездатність протидіяти розбазарюванню державного майна, неефективність, надмірна дрібність, велика кількість зайвих перевірок, замкненість на відомчих інтересах тощо).

Вирішальну роль у пошуку універсальних характеристик управління системою відіграла кібернетика — наука про загальні закономірності процесів управління та інформації у машинах, живих організмах і суспільстві. Остання довела, що управління — є: 1) об'єктивна закономірність; 2) цілісна система взаємодіючих компонентів, тобто сукупність компонентів, взаємодія яких породжує нові якості, не притаманні тим компонентам, які утворюють систему; 3) передбачає самоорганізацію управлінських систем.

Тому розглядаючи контроль як функцію управління, потрібно враховувати те, що йдеться не про адміністративне управління і адміністративний контроль, а про управління іншого роду, яке можна назвати господарським управлінням, ґрунтуючись на традиційному використанні господарським правом комплексного, системного підходу до дослідження питань організації і здійснення господарської діяльності, в тому числі у взаємодії з органами влади (державний господарський контроль).

Фактично мова йде не про фінансову складову державного контролю, а про організаційно-господарську. Такий вид контролю вибудовується за принципом партнерства і функціонує у тому випадку коли орган державного контролю ставить за мету допомогти суб'єкту господарювання, так би мовити надати послугу (сервіс), консультацію. Прикладом такого контролю є державний аудит, який здійснює Державна аудиторська служба України, а також так званий операційний аудит, коли контролер перевіряє відповідну господарську операцію за низкою показників (дотримання чинного законодавства, доцільність, рентабельність, своєчасність, ризикованість) та дає згоду (чи не згоду) ще на етапі підписання договору (угоди) тощо.

Однак в Україні державний контроль, який вибудовується з урахуванням принципу партнерських відносин між органами державного контролю та суб'єктами господарювання фактично не реалізується. Практично державний контроль здійснюється органами державного контролю за допомогою адміністрування, інспектування, тобто у формі перевірки на предмет відповідності дій підконтрольного об'єкту вимогам чинного законодавства. Ці дії потрібні, але їх недостатньо. Досягнення балансу інтересів сторін при здійсненні державного контролю у сфері господарської діяльності потребує встановлення взаємних прав, обов'язків і відповідальності учасників таких організаційно-господарських відносин.

Слід врахувати, що як функція державної влади державний контроль у сфері господарської діяльності необхідний сучасному суспільству для виявлення конфлікту приватних і публічних інтересів, розв'язання протиріч і забезпечення збалансованого суспільного розвитку. А особливістю господарсько-правового підходу є те, що він базується на застосуванні методу балансу інтересів у вирішенні будь-яких проблем та врегулюванні проблемних ситуацій у сфері господарювання. Це забезпечує застосування рівного, збалансованого підходу до регулювання як горизонтальних, так і вертикальних відносин, до будь-яких різновидів організаційно-господарських відносин, у т.ч. різних видів державного контролю тощо. Реалізація такого підходу забезпечується тим, що за основу в господарсько-правовому регулюванні беруться конституційні права і обов'язки суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин.

Фактично мова йде про реалізацію принципу «верховенства права», який дозволяє вибудовувати відносини між органами державного контролю і суб'єктами господарювання за принципом «партнерських відносин», однак поки що в Україні відсутнє законодавче підґрунтя для таких правовідносин. Відповідно потрібна концепція надання державними органами послуг суб'єктам господарювання (концепція публічних послуг) в рамках якої буде створено передумови для організації суб'єктами господарювання превентивного захисту своїх прав.

Вирішальну роль у якісному реформуванні інструментів державного контролю у сфері господарської діяльності мають відіграти:

1) громадський контроль, який сприятиме органічному сходженню від принципів законності і незалежності до принципів вер-

ховенства права та взаємних стримувань і противаг, що сприятиме налагодженню партнерських відносин органів державного контролю та суб'єктів господарювання;

2) можливість участі створених суб'єктами господарювання громадських організацій у організації здійснення державного контролю (участь громадськості у контролі рівня кваліфікації державних контролерів у процесі атестації кадрів, контроль за діями державних контролерів при здійсненні державного контролю у визначених законом випадках, надання пропозицій щодо нормативно-правового регулювання форм та методів державного контролю тощо) [4, с. 212].

Таким чином за рахунок формування організаційно-господарських відносин знизу вгору, а не навпаки буде досягнений баланс інтересів (узгодження цілей) як суб'єктів господарювання так і держави в особі її державних органів щодо здійснення державного контролю у сфері господарювання.

Список використаних джерел:

1. Петрук О.М. Модернізація системи господарського контролю в Україні [Електронний ресурс] / О.М. Петрук. — Режим доступу : <http://biglibrary.ru/articles/article-28/>.
2. Грудницкая С.Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий: дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.04 / Грудницкая Светлана Николаевна. — Донецк, 2012. — 556 с.
3. Грудницкая С.Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий: проблемы теории и практики: монография / С.Н. Грудницкая; НАН Украины. Ин-т экон.-прав. исслед. — Донецк : Юго-Восток, 2011. — 428 с.
4. Никитченко Н.В. Конституційні права і обов'язки учасників організаційно-господарських відносин у сфері державного контролю господарської діяльності / Н.В. Никитченко // Право і безпека. — 2014. — № 4 (55). — С. 209–213.

Ніщимна С.О.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби України

Коляденко О.В.,

слухач 6 курсу юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної служби

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРИ

Відповідно до чинного законодавства, банківська система України складається з двох рівнів: Національного банку України (вищий рівень) та інших банків (різних форм власності — нижчий рівень).

Кожен елемент банківської системи України має визначені чинним законодавством України функції та повноваження. Основною метою є забезпечення грошового обігу в країні.

Правовий статус Національного банку України на сьогоднішній день є відображенням певних процесів, що відбуваються в економіці, рівня розвитку політичних інститутів, демократичних традицій суспільства тощо. Національний банк України є центральним банком держави, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого встановлені законодавством та визначений на кількох нормативно — правових рівнях: конституційному, законодавчому і підзаконному. На конституційному рівні такий статус ґрунтується на відповідних статтях Конституції України, на законодавчому рівні — на нормах Закону України «Про Національний банк України», на підзаконному рівні — на нормах що містяться в актах НБУ, що закріплюють правове положення окремих підрозділів і служб центрального банку.

Конституційні засади функціонування Національного банку, вміщені у двох розділах, присвячених законодавчій та виконавчій владі. Це не випадково, оскільки мова йде про центральний банк

держави, що очолює її національну фінансово-кредитну систему. За своїм правовим статусом НБУ є однією з найважливіших інституцій держави, не входячи при цьому до жодної з гілок влади.

Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису, а у визначених Законом України «Про Національний банк України» випадках — також за рахунок Державного бюджету України [5].

Характерною особливістю є те, що майно НБУ відособлено від майна держави хоча формально воно перебуває у державній власності, разом з тим, розпоряджається ним Національний банк як власник. Цим центральний банк відрізняється від державних банків, майно яких повністю контролюється державою.

Відповідно до Конституції України, основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності та стабільності банківської системи в державі.

Крім того Національний банк також сприяє додержанню темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цінової стабільності та стабільності банківської системи.

Питання, що стосуються банківської системи досліджувались, у працях таких українських вчених, як Л.К. Воронової, Д.О. Гетьманцева, І.Б. Заверюхи, А.Т. Ковальчука, О.А. Костюченка ті інших.

Наприклад Гетманцев Д.О. визначає банківську систему України, як складову кредитної системи держави, що включає в себе Національний банк України, інші банки (резиденти та нерезиденти, зареєстровані у встановленому порядку на території України) та небанківські фінансові установи, виключною діяльністю яких є прийняття вкладів, розміщення кредитів або ведення рахунків клієнтів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, банківську інфраструктуру, а також зв'язки та взаємовідносини між ними.[4, с. 25].

На думку Ковальчука А.Т. у нинішніх умовах базовим елементом фінансової системи є фінансові ресурси, фінансовий капітал, що формується у недержавному секторі. Фінансовий ринок як система фінансово-правових відносин, пов'язаних із випуском та обігом фінансових ресурсів та активів (акцій, облігацій, депозитів тощо), є

також структурним елементом фінансової системи країни. В умовах ринкових відносин все більшого значення та фінансових можливостей набувають приватний капітал, акціонерні товариства, ринкова інфраструктура, що обслуговує товаропродукуючий сектор, кредитні та інвестиційні потоки на фінансових ринках, в основі яких були фінансові відносини, фінансові операції та безпосередньо фінанси. [5, с. 25–26].

Отже на нашу думку, банківська система як складова кредитної системи держави, становить сукупність різних за спеціалізацією банківських установ та організаційно — правовою формою, що функціонує у межах єдиної фінансової системи держави та єдиного грошово — кредитного механізму та тісно пов'язана з повсякденним життям держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.
2. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. №679 //Офіційний вісник України. — 1999. — №24. — Ст. 1087.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121 // Офіційний вісник України. — 2001. — №1–2. — Ст. 1.
4. Гетманцев Д.О. Банківське право України / Д.О. Гетманцев, Н.Г. Шукліна. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 344 с.
5. Ковальчук А.Т. Фінансове право України. Стан та перспективи розвитку / А.Т. Ковальчук. — К. : Парламентське видавництво, 2007. — 488 с.

Осокіна А.В.,

студентка 2-го курсу СО «Магістр»

Донецького Національного Університету
імені Василя Стуса

НАДБАННЯ ТА НЕДОЛІКИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Вплив корупції, як соціально-економічного явища на розвиток суспільства, — багатоаспектний. Саме корупція лежить в основі тіньової економіки і робить неефективними засоби боротьби з нею. Наявність корупції викривляє державну економічну політику. Корупція девальвує державну владу, розтліває моральні устої і цінності суспільства, призводить до поглиблення розшарування населення.

Значущість теми, якій присвячено дані тези, важко переоцінити. Проблема корупції давно набула міжнародного характеру й зачепила у тій чи іншій мірі усі держави, у тому числі й країни з розвинутою ринковою економікою. В Україні дана проблема набуває все більш загрозливого характеру, вона отримала поширення в усіх прошарках суспільства й серед усіх гілок влади. За рівнем корумпованості Україна посідає одне з перших місць [1, с. 3; 2, с. 119].

На сучасному етапі суспільного розвитку корупція є однією з головних загроз національній безпеці й демократії в Україні. Рівень поширення цього негативного явища є одним з індикаторів розвитку суспільства, його моралі, політичного, економічного, соціального стану держави в цілому. Корупція негативним чином впливає на ефективність дій державної влади під час здійснення управління нею суспільними процесами й відносинами в економічній, політичній, правовій, соціальній та інших ключових сферах суспільного життя [3, с. 30].

Проблеми й стан протидії корупції в діяльності органів влади розглядали такі науковці, як В. Бавін, Є. Додін, С. Дрьомов, Д. Заброта, С. Ківалов, Б. Карпінський, В. Коваленко та інші.

Метою дослідження є аналіз останніх змін чинного законодавства України у сфері запобігання та протидії корупції.

Системний характер корупції в Україні визнано національними державними органами, міжнародними організаціями й підтверджу-

ється опитуваннями серед населення. Повсюдна корупція та відсутність дієвих засобів її приборкання стали однією з головних причин масових протестів громадян України в листопаді 2013 року — лютому 2014 року [2, с. 119].

За даними компанії TNS Opros українці вважають корумпованими: судову систему (89 %), законодавчу владу (64 %), держслужбовців (74 %) і політичні партії (89 %) [4, с. 114].

За Індексом сприйняття корупції 2016, опублікованим Всесвітньою антикорупційною коаліцією Transparency International, Україна посіла 131 місце серед 176 країн світу. Цю сходинку разом з Україною розділили Казахстан, Росія, Непал та Іран [5].

Відповідно до нового Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. (далі — Закон), корупція — використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди, чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе або інших осіб, чи, відповідно, обіцянка/пропозиція або надання неправомірної вигоди особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, чи на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей [6].

Відповідно до ст. 1 Закону, розширилося коло близьких осіб, до яких тепер належать особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у ч. 1 ст. 3 Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також незалежно від зазначених умов чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун або піклувальник, особа, яка перебуває під опікою чи піклуванням згаданого суб'єкта.

Порівняно із Законом України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 р. (втратив чинність), де суб'єкти корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, були визначені в за-

гальному виді та відсилали до Закону України «Про державну службу», та Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 (втратив чинність), значно розширилося коло суб'єктів, на яких поширюється дія нового Закону, що є позитивними змінами у законодавстві, оскільки така чітка визначеність дає правильне розуміння правозастосовувачу, хто має відповідати за корупційні та пов'язані з ними дії. Склад суб'єктів змінився не тільки кількісно, а й якісно. Так, за новим Законом підлягають відповідальності, окрім Голови, інші члени Рахункової палати, сільські, селищні, міські голови, Голова, заступник Голови, члени, інспектори, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, заступник Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, військові посадові особи Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, військовослужбовці служби за призовом під час мобілізації, на особливий період стосовно їхньої підприємницької діяльності, на відміну від курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки, які не несуть відповідальність за даним Законом [6-8].

На відміну від попереднього Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», новим Законом визначено такі поняття, як «пряме підпорядкування», «антикорупційна експертиза», «потенційний конфлікт інтересів», «подарунок», «правопорушення, пов'язане з корупцією», «корупційне правопорушення», «корупція», «приватний інтерес», «реальний конфлікт інтересів», «виборні особи».

В Законі також було введено в обіг поняття «правопорушення, пов'язане з корупцією», яке слід розуміти як діяння, що не містить ознак корупції, проте порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» вимоги, заборони й обмеження, вчинене особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну або цивільно-правову відповідальність.

Тобто за цей вид порушень може бути застосовано адміністративну відповідальність, що передбачається Гл. 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» Кодексу України про адміністративні правопорушення [9].

Також новим Законом, частиною 1 статті 45, передбачено, що особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Агентства декларацію за минулий рік. До декларації вносяться також відомості про майновий стан членів їхніх сімей, до яких, зокрема, зараховано повнолітніх дітей, батьків незалежно від того, чи проживають вони спільно із суб'єктом декларування. Такі положеннями Закону не враховують те, що на членів сім'ї суб'єкта декларування, які проживають окремо від нього, неможливо покласти обов'язок надавати відомості про свої доходи та витрати, оскільки, за змістом ч. 1 ст. 32 Конституції України, ніхто не може зазнавати втручання в його особисте й сімейне життя (а майновий стан особи є частиною його особистого життя), крім випадків, передбачених Конституцією України [2, с. 121–122; 6].

Разом із розглянутим Законом 14.10.2014 р. було прийнято Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», яким передбачено заходи, що мають на меті вирішити проблеми щодо: формування та реалізації державної антикорупційної політики; запобігання корупції; покарання за корупцію; формування негативного ставлення до корупції [10].

Проте незважаючи на прийняття низки нормативно-правових актів для протидії та запобігання негативному явищу, проблема корупції залишається. На сьогодні однією з причин неефективної протидії корупції в системі органів державної влади та місцевого самоврядування є певні розбіжності й невідповідності між організаційним і правовим складниками механізму процесу протидії зазначеному антисоціальному явищу. Відсутність чіткого встановлення меж компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування, невідповідність чинного правового поля основним засадам адміністративної реформи, розпочатої в 2014 р., однозначно підвищує корупційні ризики для всіх учасників правовідносин [3, с. 31].

Проблема корупції має прямий зв'язок з іншою важливою проблемою — легалізацією (відмиванням) прибутків, які були отримані злочинним шляхом. Такі прибутки, з одного боку, можуть розглядатися як один із наслідків корупційних дій, а з іншого — є могутнім фінансовим джерелом корупції.

Не можна залишити поза увагою той факт, що у більшості країн світу між корупцією і організованою злочинністю існує міцний,

стійкий зв'язок. Про це безпосередньо сказано в абзаці 2 преамбули Конвенції. Ситуація загострюється також небезпекою від тероризму. Парадокс полягає в тому, що грошові кошти, отримані від корупційних дій, і кошти, здобуті злочинним шляхом (від реалізації наркотиків, зброї тощо, у тому числі використовувані й для фінансування терористичних угруповань), мають одні й ті ж ознаки, а саме — невідоме походження та прихований (непрозорий) рух [1, 8].

Законодавчу базу боротьби з цим серйозним негативним проявом становить Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [11].

Основною проблемою реалізації основоположного Закону є те, що в ньому практично відсутній механізм виконання основних його положень.

Ще однією проблемою нового Закону є те, що в ньому не надано оцінки і не передбачені заходи відповідальності за дії державних службовців, спрямовані на організацію незаконних товарно-грошових потоків (створення корупційних вертикалей всередині органів державних служб) [1, с. 5].

Можна повністю погодитися із думкою Р. Радецького, який зазначає, що одним із ключових уроків попередніх антикорупційних реформ в Україні є неефективність спроб змінити систему шляхом реформування окремих структур чи процесів, а не загальну ситуацію в політиці, суспільстві та сфері безпеки. Через повну суспільну недовіру до колишньої влади загалом і антикорупційних органів зокрема було неможливо досягти будь-яких помітних системних успіхів у подоланні корупції. Також вчений слушно зауважує на тому, що всі зусилля у боротьбі з корупцією в Україні повинні відбуватися з розумінням того, що передусім від її наслідків потерпає пересічний громадянин. Тому ефективна державна політика в цій сфері є одним із основних чинників турботи державної влади про громадян. [12, с. 151–153].

Таким чином, у підсумках слід зазначити, що такий негативний, «нездоровий» стан законодавства та суспільства в цілому, в якому всі дії, явища пронизує корупція та пов'язана з нею організована злочинність загрожуює національній безпеці України, негативно

впливає на формування і діяльність органів державної влади, підбиваючи довіру громадян до них, ускладнює відносини України з іноземними державами.

Для зменшення та запобігання корупції необхідно налагодити ефективну взаємодію всіх суб'єктів системи боротьби з корупцією. Перш за все, сформувані негативне ставлення до зазначеного явища, адже всі проблеми в державі починаються з виховання, ідеології, свідомості громадян, і не тільки правової. Очевидно, що проблема корупції в нашій державі загострилася у 90-х роках, із зародженням незрілих інститутів ринкової економіки, почуттям свободи та вседозволеності. Таку модель поведінки задали ті ж самі чиновники, які водночас прийшли до влади. Тому у даному випадку, проблема протидії корупції — не стільки проблема неякісного правового регулювання, скільки проблема «в головах», в свідомості багатьох, яким заклали модель поведінки, що так вчиняти можна, тому в першу чергу слід приділити увагу грамотній побудові ідеології з метою подолання такого негативного явища, як корупція.

Список використаних джерел:

1. Законодавство України про боротьбу з корупцією / уклад. Ю.Б. Іванов. — Х.: Одиссей, 2006. — 320 с.
2. Судаков Ю.О. Сучасні реалії нормативно-правового забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні / Ю.О. Судаков // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. — 2016. — № 3. — С. 119–123.
3. Баранов С.О. Актуальні проблеми протидії та запобігання корупції в органах Державної фіскальної служби України / С.О. Баранов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. — 2016. — Вип. 20. — С. 30–33.
4. Суббот А. Засоби протидії та запобігання корупції в умовах реформування законодавства / А. Суббот, Ю. Дем'янчук // Підприємство, господарство і право. — 2017. — № 6. — С. 113–117.
5. Corruption Perceptions Index 2016: Results // Transparency International [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016#table.
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р., № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 49. — Ст. 2056.

7. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 5 жовтня 1995 р., № 356/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 34. — Ст. 266.
8. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07 квітня 2011 р., № 3206-VI // Голос України. — 2011. — № 107.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 7 грудня 1984 р., № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — № 51. — Ст. 1122.
10. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14.10.2014 р., № 1699-VII // Голос України. — 2014. — № 206.
11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р., № 1702-VII // Голос України. — 2014. — № 216.
12. Радецький Р. Національне агентство з питань запобігання корупції в системі органів протидії корупції в Україні / Р. Радецький // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. — 2017. — № 1. — С. 148–154.

Пелипенко О.О.,

студент 4 курсу

Запорізького національного університету

Науковий керівник:

Коломоєць Т.О.,

д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України

SOFT LAW, ЯК ДЖЕРЕЛО

АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Однією із актуальних проблем для будь-якої галузі та законодавства є питання про якість та ефективність реалізації законів, підзаконних нормативно-правових актів та інших компонентів, які складають систему джерел відповідної галузі законодавства України. Безперечно, ця проблема є також актуальною для адміністративного законодавства України. Безсумнівним є те, що як окремі нормативно-правові акти, так і вся система джерел адміністративного законодавства України існують не лише виключно для факту власного існування, але й для ефективного та якісного регулювання охоронної, інформативної, суспільних відносин, виховної виконання та інших функцій за для яких вони створювалися [1, с. 80].

Дослідженням актів «м'якого права» займалися такі відомі науковці, як: Р.Л. Андорно, Р.Р. Бекстер, М.А. Бойле, П. Вейль, О.В. Задорожний, Дж.Дж. Кіртон, М.М. Микієвич, В.В. Мицик, В.І. Муравйов, І.І. Лукашук, В.Ф. Опришко, М.А. Поллак, М.С. Попов, К.В. Смирнова, М.Дж. Требллок, Х.Х. Хілгенберг, К. Чінкін, Г.Г. Шаффер, М.Н. Шоу.

Необхідно відзначити, що найбільш цікавим та дискусійним з позиції практики є таке джерело адміністративного права і законодавства України, як — «м'яке» право (soft law) [1, с. 80].

Під нормами «м'якого права» розуміють інституційні, рекомендаційні норми, які містяться у відповідних джерелах — перш за все в документах міжнародних міжурядових організацій. Такі норми виконують надзвичайно важливу допоміжну роль у становленні або визначенні *opinio juris* — правової думки — звичаєвих норм, а також підготовці і розробці договірних міжнародно-правових норм [2, с. 182].

Виділення основних ознак та видів актів «м'якого права» є фундаментальною частиною дослідження цього явища, оскільки дозволяє зрозуміти, які ознаки того чи іншого акту дозволяють віднести його до акту «м'якого права» та які види актів «м'якого права» зустрічаються серед джерел права. Визначальною ознакою актів «м'якого права» з-поміж інших джерел права є те, що вони у будь-якому випадку складаються винятково із рекомендаційних норм та не містять жодних обов'язкових до виконання положень і санкцій за їх невиконання [3, с. 104].

Як зазначають спеціалісти, політична та моральна значущість норм «м'якого права» обумовлюється тим, що воно створюється лише тими міжнародними організаціями, які користуються вагомим авторитетом серед багатьох країн світу. Так, наприклад, Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) є консультативним органом, що надає емпіричну та теоретичну допомогу державам — членам Ради Європи. Разом з тим країни — члени ЄС та інші країни можуть на власний розсуд вирішувати питання

про реалізацію висновків Венеціанської комісії на національному рівні. Саме тому, дослідники вважають, що некоректно відносити до джерел адміністративного права на сучасному етапі норми «м'якого» права. Разом із тим ці акти мають суттєвий вплив на суспільні відносини і в майбутньому можуть бути віднесені до таких джерел [4, с. 127].

На наш погляд, не варто забувати, що такий значний масив джерел адміністративного права і законодавства України не є самоцілью. Основне завдання полягає в тому, щоб кожен елемент системи адміністративного законодавства України виконував ті функції і завдання, заради яких він, власне, і створювався. Одним із шляхів підвищення якості та ефективності реалізації, в першу чергу нормативно-правових актів, як фундаменту правової системи України є їх оптимізація [1, с. 81].

У процесі оптимізації адміністративного законодавства України особливе значення мають умови проведення цього процесу. До них можна віднести: правильний вибір кола суспільних відносин, що підлягають правовому врегулюванню та оптимізації; визначення мети правового впливу і соціальної цінності правової норми; проведення аналізу та визначення комплексної оцінки чинного адміністративного законодавства України; формалізація законодавства у зазначеній сфері в цілому та окремих його складових та ін. Комплексний підхід до оптимізації адміністративного законодавства України передбачає:

1. Загальну оцінку стану адміністративного законодавства України, зокрема:

— оцінку якості нормативно-правових актів у цій галузі законодавства України;

— професійну оцінку відповідності законів та інших підзаконних нормативно-правових актів правилам законодавчої та юридичної техніки;

— визначення узгодженості адміністративного законодавства України, виявлення та подолання наявних колізій;

2. Проведення правової експертизи всіх компонентів адміністративного законодавства України;

3. Оцінку гармонізації та адаптації адміністративного законодавства України до міжнародного законодавства та законодавства ЄС тощо [1, с. 82].

Охарактеризувавши «Soft law», як джерело адміністративного права, можемо підсумувати, що акти «м'якого права» мають загальний характер, тобто спрямовані на застосування невизначеним колом осіб, а їх дія не вичерпується однократним застосуванням. Отже, роль та значення актів «м'якого права» для міжнародного правопорядку є вагомою, незважаючи на їх рекомендаційний характер. Вони покликані поступово заповнювати прогалини у законодавстві та приводити уже існуючі норми права у відповідність до висунутих міжнародними органами та організаціями вимогами та стандартами. Така важлива роль актів «м'якого права» тільки ще раз підкреслює їх загальнообов'язковість, а також власне правовий, а не морально-політичний характер.

Отже, одним із способів підвищення ефективності адміністративного законодавства України є його оптимізація. Вона зводиться до системного комплексного процесу, спрямованого на вдосконалення існуючої нормативно-правової бази шляхом вибору найкращого серед можливих варіанта функціонування законодавства. Таким чином, оптимізація адміністративного законодавства України дозволить забезпечити досягнення його максимальної ефективності.

Список використаних джерел:

1. Дудикін А.О. Оптимізація адміністративного законодавства України як спосіб підвищення його ефективності [Електронний ресурс]: А.О. Дудикін // Науковий вісник Херсонського державного університету. — № 3. — 2015. — С. 80–82. — Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo03/part_2/22.pdf.
 2. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основи теорії / В.Г. Буткевич., В.В. Мицик, В.В. Задорожній. — К.: Либідь, 2002. — 608 с.
 3. Шалінська І.В. Ознаки та види актів «м'якого права» [Електронний ресурс]: І.В. Шалінська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — № 23. — 2013. — С. 104–107. — Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua>
- Радишевська О.Р., Гриценко І.С., Мельник Р.С., Пухтецька А.А. Загальне адміністративне право: підручник / О.Р. Радишевська, І.С. Гриценко, Р.С. Мельник, А.А. Пухтецька та ін.; за заг. ред. І.С. Гриценка. — К.: Юрінком Інтер, 2014. — С. 96–127.

Пухтецька А.А.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРОЦЕДУРНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Впровадження розроблених європейськими регіональним організаціями процедурних стандартів взаємостосунків органів публічної адміністрації з приватними особами — один з центральних напрямків діяльності наукових підрозділів Директорату Ради Європи, Європейського Союзу, що спрямоване не тільки на уніфікацію засад зовнішньої діяльності органів публічної адміністрації, але й підвищення адміністративно-процедурних гарантій реалізації прав приватних осіб в публічно-правовій сфері.

Зазначене має особливе значення в контексті розвитку національних підходів до розвитку адміністративно-процедурного сегмента національної системи адміністративного законодавства, який вже кілька років не може отримати від національного законодавця принципового вирішення питання про центральний нормативно-правовий акт, який став би основою, фундаментом інституту адміністративних актів в українському адміністративному праві.

В законодавстві країн Європейського Союзу відбулося кілька хвиль удосконалення адміністративно-процедурного законодавства, пов'язаних як з аспектами поглиблення адміністративної конвергенції, взаємодії органів публічної адміністрації, так і з запровадженням низки нових процедурних гарантій, пов'язаних з забезпечення індивідуального, загального, масового доступу до документів адміністративної справи, захисту індивідуальних даних, персональних даних особи від автоматизованої обробки та використання з комерційною метою, що дістали розвитку в наукових дослідженнях групи з адміністративного права Директорату Ради Європи.

Для України особливе значення має принципове вирішення питання про шляхи запровадження в Україні означених процедурних гарантій реалізації прав приватних осіб у взаємостосунках з органами публічної адміністрації. Пропонувалося прийняття Адміністративно-процедурного кодексу України у кількох редакціях, прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» проте досі ці ініціативи проходять обговорення та не є реалізованими, на відміну від досвіду країн-членів Європейського Союзу.

Для країн Європейського Союзу дотримання стандартів належної адміністративної процедури є необхідним не тільки для забезпечення реалізації центральних функцій публічної адміністрації, а й, першочергово, для забезпечення сумісності використовуваних стандартів, програмного та інформаційного забезпечення для забезпечення транскордонного надання публічних, у тому числі адміністративних, послуг. Отже, їх запровадження сприяє не тільки підвищенню показників належного урядування та ефективності діяльності публічної адміністрації у зовнішньому сегменті, але й підвищенню в цілому адміністративної здатності публічних адміністрацій в умовах взаємодії в Європейському адміністративному просторі.

Прикладом успішної імплементації означених процедурних гарантій в національному законодавстві є запровадження вимог щодо належної адміністративної процедури, матеріальних та процедурних стандартів адміністративних процедур в національному декреті щодо полегшення взаємодії приватних осіб з органами публічної адміністрації. Фактично відбулося впровадження підвищених адміністративно-процедурних стандартів в національному законодавстві з метою забезпечення закріплення на нормативному рівні найважливіших гарантій, порушення яких призводило до розвитку судової практики оскарження незаконних актів органів публічної адміністрації, порушення процедурної форми, вимог до форми та змісту адміністративних актів.

На наш погляд, наведений досвід імплементації процедурних вимог щодо змісту, форми, структури адміністративних актів, а також ключових адміністративно-процедурних гарантій міг би бути плідно використаний вітчизняним законодавцем в умовах хронічного неприйняття адміністративно-процедурного закону/кодексу в Україні.

Таке впровадження могло б сприяти оновленню національного адміністративно-процедурного законодавства з урахуванням сучасних стандартів належної адміністрації та гарантувати їх дотримання, сприяти удосконаленню поточного стану готовності апарату органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до транскордонної, транс регіональної взаємодії, що є викликом стратегічного розвитку органів публічної адміністрації європейського правового простору.

Сущенко В.О.,

*студентка Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник:

Баклан О.В.,

*д. ю. н., професор кафедри публічного
та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС У ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ

Становлення нашої незалежної держави зумовило реформу правової системи, що буде регулювати відносини в усіх сферах суспільного життя. У цьому контексті значного реформування набуло й податкове право. Конституційний обов'язок сплати податків та зборів у встановленому порядку та розмірах є загальнообов'язковим, має категоричне закріплення в Основному Законі держави, порядок та особливості такої сплати знайшли конкретизацію в Податковому кодексі України та розгалуженій системі податкового законодавства.

Загальний обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, закріплений ст. 67 Конституції України. Однак, не завжди платники податків належними чином виконують свій конституційний обов'язок. У таких умовах особливої

значущості набуває проблема встановлення ефективно функціонуючої системи державно-правового примусу у сфері оподаткування. Адже застосування заходів такого примусу значною мірою здатне скоротити кількість випадків порушення виконання податкових обов'язків, чим у повному обсязі забезпечить надходження податків та зборів до публічних грошових фондів. Саме податки та збори залишаються основним джерелом доходів державного та місцевих бюджетів, що також підкреслює необхідність розробки стрункої системи примусових заходів [1].

Наприклад, Н.А. Саттарова, акцентуючи увагу на необхідності застосування державного примусу у податковій сфері, вказує на існування таких умов: по-перше, бюджетоутворююче значення податкових доходів; по-друге, закріплення обов'язку по сплаті податків у законодавчих актах; по-третє, конституційний характер обов'язків зі сплати податків; по-четверте, наявність ухилення від сплати податків, що спричиняє значні збитки фінансовим інтересам держави.

Найважливішим методом податково-правового регулювання є імперативний метод, який передбачає підкорення зобов'язаного суб'єкта уповноваженому (державі в особі органу державної податкової служби або іншого контролюючого органу) [2].

Саме у ст.6 Податкового кодексу України податком визнається обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового кодексу України. Безумовно, наведена нормативна дефініція не відбиває всієї сукупності конститутивних ознак податкових платежів, проте позитивно, що законодавцем звернено увагу на ключовій з них — обов'язковості. Обов'язковість податкових платежів безпосередньо впливає з конституційного обов'язку кожного сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ст. 67 Конституції України).

Податковий кодекс України закріплює низку заходів податково-правового примусу, застосування яких завжди пов'язане з обмеженням прав платників податків. Таке обмеження має здійснюватися тільки у випадках, прямо передбачених законом. Однак податкове законодавство України має багато недоліків у цій сфері. По-перше, відсутнє цілісне уявлення про поняття та сутність податково-правового примусу у фінансово-правовій науці, не містить його визначення й чинне законодавство. По-друге, застосування деяких заходів податково-правового примусу закріплюється в подат-

ково-правових нормах у вигляді повноважень, але підстави та порядок їх застосування чітко не визначені в законодавстві. По-третє, необхідно розмежувати та класифікувати сукупність заходів податково-правового примусу, оскільки без цього неможливі ефективна реалізація та вдосконалення податкового законодавства [3].

До речі, нині все більше науковців дотримуються позиції, згідно з якою податково-правовий примус розглядається як самостійний різновид державного примусу. Саме Н.А. Саттарова розглядає податково-правовий примус як вплив, здійснюваний податковими органами, їх посадовими особами на податковозобов'язаних суб'єктів через застосування до них у встановленому процесуальному порядку примусових заходів, передбачених податковим законодавством та пов'язаних із настанням для них негативних наслідків особистого, майнового та організаційного характеру з метою боротьби з правопорушеннями й іншими небажаними наслідками у сфері оподаткування.

Реалізація податкового примусу повинна відбуватись лише у формах та порядку, визначеному законом, тобто відповідати загальному конституційному принципу діяльності державного апарату, закріпленому в ч.2 ст.19 Конституції України: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». При цьому слід акцентувати увагу на необхідності формування законодавчих гарантій унеможливлення зловживання правом з боку контролюючих органів при застосуванні заходів примусу до платників податків.

Так, Н.Ю. Пришва наполягає на поділу заходів примусу, що застосовуються при акумуляції обов'язкових платежів до бюджетів та позабюджетних фондів на: 1) попереджувальні заходи; 2) припиняючі заходи; 3) правопоновлюючі заходи; 4) караючі заходи (застосування фінансових санкцій). Саме така класифікація найбільш повно відображає сутність податково-правового примусу.

Саме обов'язковість податків і зборів є основною змістовною передумовою застосування заходів податково-правового примусу до платників, а також інших зобов'язаних осіб податкових правовідносин [4].

Аналіз положень Податкового кодексу України дозволяє говорити про те, що чинне податкове законодавство з неналежним виконанням податкового обов'язку пов'язує виникнення декілька несприятливих для платника податків наслідків: по-перше, штраф

(фінансову санкцію); по-друге, заходи забезпечення виконання обов'язку по сплаті податків і зборів; по-третє, заходи податкового контролю. Так, відповідно до п. 14.1.265 ст. 14 Податкового кодексу України штрафна санкція (фінансова санкція, штраф) — плата у вигляді фіксованої суми та/або вигляді відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

У Податковому кодексі України не встановлено вичерпного переліку способів забезпечення виконання податкового обов'язку. Нині у якості способів забезпечення виконання платником своїх обов'язків Податковий кодекс України прямо визначає лише податкову заставу та адміністративний арешт майна платника податків. Відповідно до п. 14.1.156 ст. 14 Податкового кодексу України, податкова застава є способом забезпечення сплати платником податків грошового зобов'язання та пені, не сплачених таким платником у встановлений законодавством строк. Адміністративний арешт майна платника податків згідно зі ст. 94 Податкового кодексу України є винятковим способом забезпечення виконання платником податків його обов'язків. Крім зазначених, примусовим способом забезпечення виконання обов'язку по сплаті податків і зборів є пеня, яка відповідно до п. 14.1.163 ст. 14 Податкового кодексу України є сумою коштів у вигляді відсотків, нарахованих на суми грошових зобов'язань, не сплачених у встановлені законодавством строки [5].

Список використаних джерел:

1. Конституція України редакція від 30.09.2016 / Відомості Верховної Ради № 30
2. Мацелик Т. Деякі питання адміністративного примусу щодо забезпечення справляння податків / Т. Мацелик // Науковий вісник Національної Академії ДПС України. — 2004. — 166 с.
3. Податковий кодекс України редакція від 10.09.2017 / Відомості Верховної Ради № 17
4. Пришва Н.Ю. Податкове право: Навчальний посібник — К.: Юрінком Інтер, 2010. — 368 с.
5. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2007. — 624 с.

Тяпкін Д.І.,

студент 2 курсу юридичного факультету
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Враховуючи сучасні світові тенденції, можна зазначити, що останнім часом дедалі більше уваги приділяється екологічному становищу, зокрема у аспектах реалізації Цілей сталого розвитку та забезпечення екологічної безпеки. Такий підхід здебільшого спостерігається у розвинених країнах ЄС, де екологічна ситуація порівняно краща. Щодо менш економічно успішних країн, які в той самий час мають високий рівень концентрації промислових об'єктів, застарілі технології виробництва та обладнання, як Україна, то тут екологічна ситуація набагато гірша, враховуючи у тому числі й можливі ризики. Характерними рисами погіршення екологічного стану України є радіоактивне, хімічне та фізичне забруднення повітряного басейну, поверхневих і підземних вод, руйнування та забруднення землі. Великомасштабні осушувальні роботи на Поліссі призвели до падіння рівня ґрунтових вод і ерозії ґрунтів. У результаті катастрофи на Чорнобильській АЕС та радіоактивного забруднення ускладнилося використання ґрунтів та лісу, склалися загрозливі умови для проживання населення. Враховуючи вищезазначене, нагальною вбачається потреба у впровадженні дієвого механізмів попередження екологічного лиха та боротьби з його наслідками. Тому необхідно звернути увагу на такий важливий та дієвий елемент економіко-правового механізму, як екологічне страхування, який підтвердив свою ефективність у багатьох країнах світу.

На даний момент українське законодавство містить лише загальні положення щодо екологічного страхування у різних нормативно-правових актах, зокрема, Законі України «Про страхування» та «Про екологічний аудит». Разом з цим відповідні законодавчі положення не передбачають механізму здійснення екологічного страхування. Такий стан нормативно-правового регулювання несе ризики послаблення відповідальності за шкоду, заподіяну довкіллю.

Проблематика формування та розвитку інституту екологічного страхування розглядалася у своїх працях такими вченими, як В. Базилевич, Н. Машина, В. Семенов, В. Шевчук, Ю. Шемшученко та ін. Окремі питання екологічного страхування також висвітлені у періодиці (Л. Грановська, І. Дубовіч, Х. Васишлин та ін.)

Отож вищезазначене свідчить про актуальність теми дослідження, метою якого є розробка напрямів удосконалення екологічного страхування в Україні.

Статистичні дані вказують на те, що антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинених країнах світу. Тривалість життя становить у середньому близько 66 років (у Швеції — 80, у Польщі — 74). Значною мірою це зумовлено забрудненням навколишнього природного середовища внаслідок провадження виробничої діяльності підприємствами гірничодобувної, металургійної, хімічної промисловості та паливно-енергетичного комплексу [1].

Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (далі — Стратегія) екологічне страхування визначене, як один з інструментів реалізації національної екологічної політики і є одним з видів страхування цивільної відповідальності власників або користувачів об'єктів підвищеної екологічної небезпеки у зв'язку з ймовірним аварійним забрудненням ними навколишнього природного середовища та спричиненням шкоди життєво важливим інтересам третіх осіб, яке передбачає часткову компенсацію шкоди, завданої потерпілим. Слід зазначити, що на сьогоднішній день законодавство в сфері екологічного страхування не розвинене, про що наголошується в Стратегії. Крім того вказується на доцільність розробки та впровадження методики проведення оцінки ризиків та загроз, зумовлених експлуатацією екологічно небезпечних об'єктів, обчислення страхових тарифів відповідно до визначеного рівня ризику. Надзвичайно важливим вважається створення ринку послуг екологічного страхування та заснування страхових компаній, здатних забезпечити надійний механізм страхування [1]. Методика аналізу екологічного ризику є досить цікавою для дослідників в області хімії та еко-токсикології навколишнього середовища. Визначення екологічного ризику є істотним кроком, необхідним для розуміння

впливу шкідливих факторів навколишнього середовища на екологічну ситуацію. Враховуючи існуюче екологічне законодавство у цій сфері слід констатувати що, у більшості випадків воно застаріле або не працює.

При дослідженні цього питання слід в першу чергу звернутися до напрацьованого десятиріччями досвіду, що мають більшість економічно успішних країн. Методики оцінки впливу на навколишнє середовище сформувались у другій половині двадцятого сторіччя в США, а тепер більше 100 країн керуються цими напрацюваннями.

Основними ключовими словами для поняття екологічного ризику є: екологічні збитки, наслідки сучасних екологічних проблем, рівень стану екологічної безпеки (людина, суспільство, довкілля). Залежно від кола екологічних проблем екологічні ризики класифікують: ризик місцевий (локальний), регіональний, міжрегіональний, глобальний, кліматичний, соціальний, ресурсний, значний, незначний.

Розподіляються ризики і за їхньою значущістю, пріоритетом та масштабом: нульовий, низький, середній, значний, першого виду, другого виду. Так, наприклад, ризик відхилення стану довкілля від нульового рівня називають ризиком першого виду, а ризик відхилення стану довкілля від заданого його стану (наприклад від стандартизованого стану) називають ризиком другого виду [2, с. 132].

Оцінка екологічного ризику (ОЕР) (Environment Risk Assessment, ERA — в англійській літературі) — це процес оцінки можливості появи змін в біологічній структурі та функціях екосистеми у відповідь на антропогенну діяльність. Антропогенну діяльність позначають терміном «стресор», під яким розуміють агент (речовину) хімічної, біологічної або фізичної природи [3, с. 42; 4]. Сучасні пестициди та непридатні отрутохімікати є прикладом хімічних стресорів, так як вони постійно чи періодично потрапляють в навколишнє природне середовище і викликають токсичну дію. Екологічна оцінка ризиків дає можливість при надходженні хімічного (фізичного, біологічного) стресора визначити вірогідність появи змінних та незмінних наслідків для екосистеми та прийняти завчасно заходи щодо припинення шкідливої дії [5, с. 315].

Поряд з визначенням можливої шкоди, світовий досвід свідчить про необхідність застосування механізмів управління визначеними ризиками, що являють собою логічне продовження оцінки ризиків. Підходи, залежно від цілей, які передбачено досягти в результаті

їх реалізації, розподіляють на групи. Кожен з підходів діє в рамках системи наступних заходів: адміністративні заходи — контроль за результатами та фінансовим забезпеченням видів діяльності; нормативно-правові заходи — встановлення обмежень на розміри і види діяльності для окремих об'єктів, визначення прав та обов'язків учасників діяльності у сфері управління ризиками; економічні заходи — економічне стимулювання діяльності щодо зменшення ризиків; технічні заходи — проведення робіт спрямованих на зменшення потенційно можливого чи завданого збитку, його ліквідація, прийняття технічних рішень щодо зменшення ризику.

Що ж до обов'язкового екологічного страхування, то тут необхідне визначення найважливішої й значимої сфери, що потребує першочергового регулювання та відповідного до цього виду страхування. Таким видом страхування, на погляд багатьох вчених та з огляду на світову практику, є відповідальність за шкоду навколишньому природному середовищу, що заподіюється суб'єктом господарювання та є частиною відповідальності господарюючого суб'єкта і стосується тільки шкоди природному середовищу. Аналіз зарубіжного законодавства (Директива про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну забрудненням від 23 липня 1991 р., Акт по навколишньому середовищу Великобританії від 19 липня 1995 р., Закон США «Про комплексне реагування, компенсацію і відповідальність за шкоду навколишньому середовищу» тощо) показав, що закон про екологічну відповідальність повинен стосуватися в першу чергу компонентів природного середовища, а не природних ресурсів. Екологічна шкода може бути заподіяна тільки природним ресурсам, що не є об'єктами власності. Якщо природний ресурс, якому заподіюється шкода, знаходиться у приватній власності, то шкода, заподіяна приватній власності повинна визначатися цивільним законодавством про відповідальність.

Зазначене положення міститься і в Конвенції Ради Європи 1993 р. про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну небезпечною для довкілля діяльністю. У ній встановлено, що кожна сторона страхує себе так, щоб у відповідних випадках ті, хто здійснює на власній території діяльність, пов'язану з ризиком, брали участь у встановленні режиму фінансового забезпечення екологічної безпеки, або ж мали і підтримували інші фінансові гарантії з метою відшкодування відповідальності, передбаченої Конвенцією [6].

Що стосується особистого страхування життя, здоров'я, працездатності і пенсійного забезпечення громадян від екологічних ризиків, воно може здійснюватися тільки на добровільній основі.

Створення ринку екологічних послуг вимагає формування страхових фондів. До системи страхових екологічних фондів необхідно віднести: державний страховий екологічний фонд; екологічні фонди страхових компаній. Державний страховий екологічний фонд може бути сформований за рахунок відрахувань страхових компаній, відрахувань підприємств, що формують свої власні страхові фонди, відрахувань з фондів взаємного екологічного страхування, створених об'єднаннями підприємств на галузевій або регіональній основі, а також фінансових джерел, акумульованих через систему оподаткування і штрафів. За рахунок засобів цього фонду повинен забезпечуватися страховий захист інтересів третіх осіб від спричинення їм збитку аварійним забрудненням навколишнього середовища у разі, коли відповідальність страховика не настає, а також здійснюється фінансування превентивних заходів на національному рівні. Екологічні фонди страхових компаній можуть формуватися за рахунок внесків страхувальників і забезпечувати їх страховий захист при постійних і одиничних випадках забруднення навколишнього середовища, а також економічне стимулювання екологічно безпечних виробництв [7, с. 203–204].

Підводячи підсумок можна зазначити, що екологічне страхування являє собою дієвий інструмент поліпшення екологічної ситуації. Задля ефективного впровадження екологічного страхування в Україні, необхідним є створення ґрунтовної правової бази. Основними напрямками вдосконалення екологічного страхування є:

- розробка методик оцінки впливу на навколишнє середовище та оцінки екологічного ризику;
- впровадження деяких видів обов'язкового екологічного страхування;
- формування страхових фондів;
- розвитку спеціального законодавства в сфері екологічного страхування, зокрема необхідним вбачається прийняття спеціалізованого закону про екологічне страхування, де доцільно було б закріпити окремі види обов'язкового та добровільного страхування, а також закріпити необхідність використання чітко визначених методик, про які йшлося вище.

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. — № 2818-VI.
2. Кирюшкин В.Е. Основы риск-менеджмента / В.Е. Кирюшкин, И.В. Ларионов. // АНКИЛ, — Москва, 2009.
3. Classification of hazard to the terrestrial environment. A review. Draft report to the UN sub-committee of experts on the GHS: terrestrial environmental hazards. Document ENV/JM/HCL(2008)3. — Paris.: OECD, 2008.
4. Lee-Steere C. Environmental Risk Assessment Manual For the Proposed National Environmental Risk Management Framework for Chemicals For the Environmental Risk Assessment of: Industrial Chemicals, Pharmaceuticals, Food Additives and Non-Agricultural Biocides / C. Lee-Steere. // Draft Report Prepared for Department of Environment and Heritage. — 2005.
5. Швыряев А.А. Оценка риска воздействия загрязнения атмосферы в исследуемом регионе / А.А.Швыряев, В.В.Меньшиков. // Вестник МГУ. Серия «Химия» — Москва, 2002.
6. Асоціація екологічного страхування. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.aekos.ru/documents/normative/>
7. Каленіченко Ю.Б. Екологічне страхування та проблеми його розвитку в Україні // Механізм регулювання економіки. — 2005. — № 3.

Філіпенко А.С.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції України,
Донецький юридичний інститут МВС України

СПЕЦИФІКА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Ефективності адміністративно-правової діяльності органів публічної адміністрації безпосередньо залежить від наукового забезпечення процесу підготовки та прийняття управлінських рішень. У зв'язку з цим надзвичайної актуальності набувають чіткі вимоги та обмеження щодо управлінських рішень органів державної влади.

Одним з найбільш відповідальних видів робіт, які в процесі управління виконують керівники та інші відповідальні посадові особи органів державної влади, є розробка і прийняття управлінських рішень.

На думку адміністративіста С.В. Петкова, прийняття кожного рішення — це необхідність балансу між вигодою, витратами, ризиком. Знизити ризик значною мірою допомагає системний аналіз — раціональна система послідовних операцій в аналізі конкретної ситуації [1].

Якість управлінських рішень визначає весь хід процесу управління, кінцеві результати службової діяльності. Кожна практична дія органу розпочинається з прийняття певного рішення, яким передбачено безперервний ланцюг заходів щодо його реалізації. Усі ці дії разом спричиняють виникнення та здійснення управлінського впливу на певний об'єкт. Наслідком виникнення управлінського впливу і є дії об'єднані в єдиний процес.

Керівник — є вирішальною фігурою, що приймає рішення, оскільки саме він ініціює початок цього процесу та встановлює його. Повноваження керівника дозволяють активізувати всі підрозділи та всіх працівників, які причетні до процесу прийняття управлінського рішення. І саме ця особа, яка приймає рішення, повинна узгодити діяльність усіх складових управлінського процесу. Виходя-

чи з вищевикладеного, роль людського фактору набуває виняткової значущості, а сам цей фактор є однією зі змістовних характеристик і сутнісних рис процесу прийняття управлінського рішення.

Для того щоб визначити місце управлінського рішення в адміністративно-правовій діяльності вважаємо за доцільне проаналізувати процедуру та стадії прийняття управлінського рішення, які містяться у наукових джерелах.

Так, О.М. Бандурка до вказаних стадій відносить: з'ясування і конкретизацію рішення; добір, розстановку, інструктаж і навчання виконавців; забезпечення їх діяльності та взаємодії; контроль і облік; коригування рішення у процесі виконання і прийняття нових рішень з метою виконання попередніх [2, с. 155–158].

Фахівець з теоретичних питань державного управління А. Дегтяр звертає увагу на наступні стадії прийняття рішення: доведення управлінських рішень до виконавців; організацію реалізації рішення; моніторинг виконання рішення; оцінку рішення і отриманих результатів [3, с. 33–35].

Авторський колектив на чолі з В.А. Ліпканом не розділяють підготовку та прийняття управлінського рішення й відносять: діагноз стану системи, виявлення проблеми та постановка цілі; висунення управлінських гіпотез; оперування інформацією; підготовка проекту управлінського рішення; прийняття рішення [4, с. 228].

Вважаємо за потрібне наголосити, що прийняття рішення — це не одинична дія, а процес, тому і його організація повинна бути динамічним явищем, а не статичною системою. Упродовж здійснення процесу прийняття управлінського рішення відбуваються дуже різні за характером дії. Ці дії під час свого виконання надають процесу прийняття управлінського рішення надто великої специфіки. Ця специфіка сильно змінює характер процесу прийняття рішення, в ході якого вирізняються окремі стадії. І на кожній стадії до системи організації процесу прийняття рішення існують окремі вимоги.

Порівняння поглядів усіх зазначених науковців дозволяє виявити розбіжності та спільні моменти в їх баченні процедури прийняття управлінського рішення. На нашу думку виокремлення стадії моніторингу та контролю недоречне, тому що він повинен здійснюватися на всіх стадіях процедури прийняття управлінського рішення. Безконтрольне прийняття управлінських рішень в публічному адмініструванні може призвести до надмірного зростання

їх кількості. А це призводить до розосередження ресурсів органів виконавчої влади, як людських, так і часових або навіть може призвести до появи суперечливості між різними рішеннями. Особливої важливості це набуває в діяльності органів публічної адміністрації, де приймається велика кількість управлінських рішень, які мають велике значення, а тому вони не можуть бути невиконані та не повинні суперечити одне одному. Усе вищезазначене змушує виділити процедуру узгодження рішень однією зі стадій процесу прийняття управлінських рішень.

Виходячи з цього, можна говорити, що управлінське рішення в адміністративно-правовій діяльності є складним технологічним процесом, який складається з наступних стадій: аналіз ситуації; формування варіантів управлінського рішення; оцінка управлінських гіпотез; прийняття рішення; узгодження рішень; доведення рішення до виконавців; управління реалізацією рішення; оцінка результатів. Кожна зі стадій етапу управлінського циклу ділиться на низку процедур, які є складовою частиною технології реалізації рішення.

Складність та багатосторонність видів діяльності, які мають місце впродовж проходження цього процесу, змушують виділяти в ньому окремі етапи. На кожному етапі відбувається окрема операція, яку здійснює спеціально визначений для цього підрозділ чи посадовець. Кожний виконавець повинен мати в розпорядженні певний ресурс, а результатом виконання стає певний продукт. Підсумковий продукт кожного етапу стає вихідним ресурсом для виконання операцій наступного етапу. Весь цей технологічний ланцюг дозволяє здійснити процес прийняття управлінського рішення в адміністративно-правовій діяльності.

Безперечно, на наш погляд, твердження, що під час з'ясування сутності управлінського рішення може уточнюватись та деталізуватись. Потреба у цьому виникає і при реалізації приписів загального характеру, коли поставлене суб'єктом управління завдання виконується зусиллями багатьох підпорядкованих йому ланок, кожна з яких здійснює свої функції. Уточнювати та деталізувати такі рішення можна через питання, запозичення досвіду вирішення подібних ситуацій, цитування нормативних актів тощо. До цього можуть залучатись спеціалісти (експерти, провідні науковці, фахівці з певного виду діяльності тощо), що дозволяє чіткіше сформулювати завдання

певним виконавцям, усунути дублювання у роботі і виявити питання, які не знайшли відображення у загальному рішенні [5, с. 29–30].

Підсумовуючи зазначимо, що організація прийняття управлінського рішення в органі влади є складним технологічним процесом. У зв'язку з унікальністю та значущістю адміністративно-правової діяльності цей процес набуває значних особливостей. Такими особливостями є обмеженість варіантів управлінських рішень залежно від типу ситуації, потреба у значній формалізації цих дій, наявність повноважень у осіб й інших суб'єктивних чинників, що впливають на процес прийняття й реалізацію управлінського рішення в адміністративно-правовій діяльності органів публічної адміністрації.

Список використаних джерел:

1. Петков С. Менеджмент і науковий підхід до прийняття управлінських рішень / С. Петков // Юридичний журнал. — 2005. — № 4. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1668>.
2. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: [підручник] / О.М. Бандурка. — Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. — 480 с.
3. Дегтяр А.О. Державно-управлінське рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення: [монографія] / А.О. Дегтяр. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2004. — 224 с.
4. Теорія управління в органах внутрішніх справ: [навчальний посібник] / за ред. В.А. Ліпкана. — К.: КНТ, 2007. — 884 с.
5. Конопльов В. Специфіка процесу прийняття управлінських рішень у адміністративній діяльності органів внутрішніх справ / В. Конопльов // Право України. — 2006. — № 7. — С. 27–31.

Хіменес С.К.,

студентка 4 курсу, групи — ПРБ-1-14-4. Од
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Гайворонський Є.П.,

к.ю.н., доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ ЯК ФІНАНСОВОЇ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Місцеві податки і збори займають важливе місце у сфері формування доходної частини місцевих бюджетів у більшості розвинених країн світу. Від достатнього фіскального рівня бюджетних доходів залежить зростання соціально-економічного розвитку регіонів. Система місцевого оподаткування повинна забезпечувати фінансову незалежність органів місцевого самоврядування [4, с. 592].

Соціально-економічний розвиток територій України залежить від бюджетних ресурсів, що отримують у своє розпорядження місцеві органи влади. Місцеві бюджети в сучасних умовах є одним із джерел задоволення життєвих потреб населення. Основним джерелом надходжень місцевих бюджетів мають стати власні доходи, у тому числі місцеві податки і збори. Підвищення ролі місцевих податків і зборів і збільшення частки доходів за їх рахунок є головним напрямком зміцнення місцевих бюджетів, розширення фінансової автономії регіонів. Існування ефективного механізму місцевих податків і зборів є важливим інструментом регулювання та управління всієї фінансової системи України.

Відповідно, все це потребує детального науково-теоретичного обґрунтування і перегляду як бюджетної політики України, так і системи місцевого оподаткування. Чим більша роль у формуванні місцевих бюджетів відводиться місцевим податкам, тим вище рівень розвитку держави, тому їх питома вага у доходах місцевих бюджетів має визначальне значення [2, с. 73].

Місцеві податки і збори все ще не забезпечують значну частку надходжень до місцевих бюджетів. Для зростання питомої ваги місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів доцільно скористатися вдалим зарубіжним досвідом, зокрема, дозволити місцевим органам влади запроваджувати на своїй території власні податки і збори [1, с. 101].

Сучасний стан системи місцевого оподаткування і надалі зазнає змін шляхом реалізації податкової реформи, вирішення на законодавчому рівні проблем удосконалення системи місцевого оподаткування та зміцнення доходної бази місцевих бюджетів [3, с. 84].

Важливо зазначити, що на сьогодні чинна система місцевого оподаткування все ще не забезпечує фінансової автономії та незалежності місцевого самоврядування. Необхідними є подальші реформаторські дії, спрямовані на регулювання чинного законодавства, задля зміцнення матеріально-технічної бази місцевого самоврядування.

Варто дійти висновків про те, що на сучасному етапі становлення економіки зроблено значний крок вперед в проведенні децентралізаційної реформи. Але місцеві ради та громади виявилися не готовими до змін, особливо це стосується процесу об'єднання громад та розподілу коштів в умовах нової системи вирівнювання. Процес фіскальної децентралізації відбувається досить повільно, що зумовлено: відсутністю у місцевих органів влади податкової автономії; переважанням все більшою мірою у структурі бюджетних доходів, під час їх формування, частки трансфертів і закріплених доходів; тенденцією до зниження частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті країни.

Отже, на мою думку, у формуванні фінансових ресурсів місцевих бюджетів, ключову роль відіграє проведення податкової реформи у процесі фінансової децентралізації. Результатом проведення цієї реформи повинне бути наповнення місцевих бюджетів надходженнями від застосування податків. Проте успішність фінансової децентралізації залежить від послідовного проведення перерозподілу джерел формування доходної частини місцевих бюджетів, які стимулюватимуть місцеві органи влади та дозволятимуть створювати додаткові можливості для соціально-економічного розвитку територіальних громад.

На жаль, слід дійти до висновків про те, що місцеві податки і збори все ще не забезпечують значну частку надходжень до місцевих бюджетів. Для зростання питомої ваги місцевих податків і зборів у

доходах місцевих бюджетів доцільно скористатися вдалим зарубіжним досвідом, зокрема, дозволити місцевим органам влади запроваджувати на своїй території власні податки і збори. А при оподаткуванні податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки брати до уваги оціночну вартість майна, відповідно до якої стягується плата. Тобто, чим дорожча нерухомість, тим більшою повинна бути сума податку. Зарубіжний досвід також свідчить, що можна запроваджувати в Україні податки на приріст капіталу, на осіб, що володіють двома квартирами, на право розміщення офісів у центральній частині міста та інші. Бачимо позитивні моменти щодо обсягів надходжень місцевих податків і зборів, їхньої питомої ваги за досліджуваний період, але варто відмітити, що кінцевою метою фінансової децентралізації має бути якісне надання послуг будь-якому члену територіальної громади. Таким чином, роль місцевих податків і зборів у наповненні місцевих бюджетів повинна зростати і стати вагомим джерелом забезпечення потреб місцевого самоврядування.

Підводячи підсумок, вкажу, що інститут місцевих податків і зборів є головним у сфері формування доходів місцевих органів влади в більшості розвинених країн. Тому при створенні ефективної системи місцевого оподаткування в Україні потрібно враховувати досвід вказаних країн та більш глибоко теоретично обґрунтовувати методи розробки проектів податкових реформ на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук Н.І., Процюк Д.В. Місцеві податки та збори в Україні: сучасний стан та перспективи реформування/ Н.І. Атаманчук, Д.В. Процюк// Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право — Випуск 31. Том 2. — 2015. — С. 102–107.
2. Волохова М.П. Сучасний стан та напрямки вдосконалення справляння місцевих податків і зборів/ М.П. Волохова — Економічні інновації — Випуск № 57. — 2014. — С. 62–75.
3. Кміть В.М., Климусь Р.Р. Особливості становлення та перспективи розвитку системи місцевого оподаткування в Україні/ В.М. Кміть, Р.Р. Климусь// «Молодий вчений». — № 4 (31), квітень 2016. — С. 80–85.
4. Простебі Л.І. Реформування інституту місцевих податків і зборів у контексті підвищення надходжень місцевих бюджетів/ Л.І. Простебі// Економіка і суспільство. — Випуск 2. — 2016. — С. 589–594.

Шмикова О.О.,

2-й курс, заочне відділення юридичного факультету
Донецького Національного університету
імені Василя Стуса

ЩОДО ВІДНЕСЕННЯ КІБЕРАТАК ДО ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН

Досягнення мети сталого розвитку суспільства у сучасних умовах є неможливим без забезпечення безпеки у кіберпросторі.

До основних проблем нормативно-правового регулювання забезпечення кібербезпеки в Україні фахівці відносять:

- розпорошеність у нормативно-правових актах різної юридичної сили;
- неузгодженість нормативно-правових актів як між собою та з чинною Конституцією України;
- декларативність значного масиву норм, що регулюють відносини у цій сфері;
- наявність багатьох абстрактних, суб'єктивних понять, що потребують офіційного тлумачення чи чіткого визначення, а також відсутність закріплення фундаментальних, базових дефініцій [1, с. 133].

Слід зазначити наявність позитивних змін, які відбулися у цій сфері останнім часом. До них у першу чергу можна віднести прийняття Верховною Радою України Закону «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Однак, як засвідчує досвід, виклики кібербезпеці постійно змінюються, мають часто непередбачуваний характер та наслідки.

Так, американські фахівці у сфері безпеки кіберпростору звертали увагу на те, що загрози від кібератак виявились не зовсім такими, якими очікувались: «ми вважали, що наслідки від кібератаки будуть переважно фізичними (відкриття греблі, падіння авіалайнерів), вони ж в реальності носять яскраво виражений інформаційний характер» [2, с. 21].

Питання правового забезпечення відносин у сфері кібербезпеки досліджували такі автори як: В. Марков, О. Манжай, А. Марченко, М. Погорєцький, В. Шеломенцев, Ю. Якубівська тощо

Однак окремі аспекти забезпечення кібербезпеки та подолання впливу негативних чинників (кібератак, кібервійн, кіберзагроз,

тощо) на функціонування суспільства та економіки потребує додаткових досліджень. Вищенаведене обумовлює актуальність обраної теми.

Ураження в Україні низки державних органів та суб'єктів господарювання внаслідок кібератаки вірусом Petya.A, яке сталося у червні 2017 року, викликало серед фахівців, юристів-практиків та науковців дискусії щодо можливості віднесення кібератак до випадків непереборної сили (форс-мажору). Підставою цього стали численні випадки неможливості виконання суб'єктами господарювання своїх договірних зобов'язань та своєчасної передачі податкової звітності внаслідок втрати даних у електронному вигляді.

Найбільш повне та детальне визначення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) міститься у частині другій ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. [3]. А саме ними визнаються надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлади, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом, а саме: епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, проток, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо.

Як можна бачити, цей перелік не передбачає таких обставин, як кібератака чи кібервійна. Відповідно з метою визначення приналеж-

ності цих явищ до форс-мажорних обставин фахівці звернулися до загальних ознак обставин непереборної сили.

На думку правників, кібератака відповідає таким ознакам, як

— надзвичайність (тобто такі обставини мають винятковий характер і перебувають за межами впливу сторін);

— непередбачуваність (настання або наслідки таких обставин неможливо було передбачити, зокрема на момент укладення відповідного договору);

— невідворотність (непереборність) обставин (неминучість такої (їх) події/подій та/або її/їх наслідків);

— причинно-наслідковий зв'язок між обставиною/подією і неможливістю виконання своїх конкретних зобов'язань [4].

Тож кібератаку пропонують вважати форс-мажорною обставиною.

Спочатку такої позиції дотримувалися і фахівці Торгово-промислової палати України, які рекомендували підприємцям, постраждалим від кібератаки, звернутися до Департаменту Кіберполіції Національної поліції України, оскільки Торгово-промислова палата України зможе засвідчувати такі факти форс-мажорних обставин тільки на підставі документів, отриманих від Кіберполіції. Для можливості оперативного реагування на численні звернення та використання достовірної інформації при засвідченні форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) стосовно ситуації навколо кібератаки, Торгово-промислова палата України (за інформацією її представників) звернулася до Кіберполіції з проханням надати офіційне підтвердження термінів (дат початку та закінчення) здійснення кібератаки на корпоративні та мережі органів влади, а також роз'яснення, що є юридичною підставою, підтверджуючою здійснення кібератаки на мережі суб'єктів господарювання [5].

Однак надалі фахівці Торгово-промислової палати України змінили свою позицію щодо цього питання. Відповідно вони кажуть, що кібератака не є форс-мажорною обставиною і не може бути доказом при можливому невиконанні контрактів або інших зобов'язань з боку компаній, дані які постраждали або були втрачені внаслідок кібервтручання. Позицією фахівців Торгово-промислової палати України стало віднесення відповідних обставин, які сталися після кібервтручання до «недбалості», на їх думку керівники компаній (або ІТ-фахівці) повинні були передбачити можливість кібератаки. Тому що кібервійни не є винаходом сьогодення. Відповідно

кібератаку пропонується кваліфікувати як незаконне втручання і дії третіх осіб [6].

У зв'язку із цим можна поради́ти суб'єктам господарювання, які мають намір захистити себе від наслідків можливих кібератак, рівень та вірогідність яких наразі сьогодні важко передбачити, включенням до тексту договорів посилення на факти кібератак як на обставину непереборної сили (форс-мажорну обставину) та підставу від звільнення від відповідальності.

Одночасно потребує подальшого науково-теоретичного опрацювання питання віднесення кібератак (кібервійни, тощо) до обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) із чітким визначенням цього питання на нормативному рівні.

Список використаних джерел:

1. Олійник О.В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні / О.В. Олійник // Право і суспільство. — 2012. — №3. — С. 132–137.
2. Дубов Д. Підходи до формування тезаурусу у сфері кібербезпеки / Д. Дубов // Політичний менеджмент. — 2010. — №5. — С. 19–30.
3. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — №13. — Ст. 52.
4. Найман Н. Кібератака як форс-мажор. Чи може комп'ютерний вірус стати підставою для звільнення від відповідальності? / Н. Найман [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/129398-chi_mozhe_kiberataka_vvazhatisya_fors-mazhorom.html.
5. ТПП України: кібератака — це форс-мажорні обставини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://chp.com.ua/all-news/item/50146-tpu-ukrajini-kiberataka-tse-fors-mazhorni-obstavini>.
6. Филонич В. Украинский бизнес подал из-за хакеров тысячу запросов в ТПП / В. Филонич [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ubr.ua/ukraine-and-world/technology/ukrainskij-biznes-podal-iz-za-khakerov-tysjachu-zaprosov--v-tpu-3856863>.

Секція 4

ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІСТИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ

Бабецька І.Я.,

*к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького*

Спасюк С.В.,

*студентка групи Юс-2014-2
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького*

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

У сучасному світі для того, щоб здійснити покупку чи замовити послугу достатньо мати доступ до мережі Інтернет. Електронна торгівля набуває все більшої популярності серед покупців та підприємців.

Звичайно, в умовах швидкого розвитку та використання інформаційних технологій набуває поширення здійснення підприємницької діяльності з використанням мережі Інтернет. Таким чином, вкрай актуальним є питання щодо вдосконалення правового регулювання у сфері електронної комерції та електронної торгівлі, а також механізм реалізації товарів за допомогою інтернет-магазинів.

Відповідно до ЗУ «Про електронну комерцію» засобами для представлення, а також реалізації товарів дистанційним способом за допомогою мережі-інтернет виступають інтернет-магазини (п. 8 ч. 1 ст. 3).

Електронна торгівля — господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

Засобом для представлення або реалізації товару, роботи чи послуги шляхом вчинення електронного правочину є інтернет-магазин [4].

Для того, щоб придбати товар в інтернет-магазині споживач заходить на сайт продавця, знаходить потрібний йому товар (при цьому можна роздивитися його фотознімки, прочитати опис, а часто й відгуки тих, хто купив його раніше), потім обирає спосіб доставки і оплати.

Це швидко, зручно і зазвичай дешевше, ніж в традиційних магазинах.

У липні 2017 року компанія Google опублікувала звіт за дослідженням, у якому аналізувалася інформація щодо покупок, що здійснюються в інтернет-магазинах. Завдяки цьому документу, став відомий цілий ряд цікавих фактів:

- українці роблять покупки онлайн частіше, ніж жителі інших східноєвропейських країн, наприклад Польщі та Румунії;
- більше 90 % усіх покупок робляться з комп'ютера, а частка мобільних пристроїв у цьому показнику становить менше 10 %;
- 38 % українських онлайн-користувачів хоча б раз на рік роблять покупку в якомусь закордонному інтернет-магазині, при цьому 45 % ніколи нічого не купували з-за кордону, а основним стримувальним фактором в той же час називають мовний бар'єр;
- 76 % користувачів порівнюють між собою альтернативні продукти, а 70 % читають поради щодо вибору того чи іншого товару.

За даними Prom.ua, найбільш популярними товарами, які найчастіше купують в Інтернеті, є одяг та взуття, товари для дому і саду, техніка й електроніка, спортивні товари, а також продукти, які відносяться до сегмента краси і здоров'я [6].

Проте онлайн-шопінг має й свої недоліки. У 2016 році до Держпродспоживслужби надійшло 468 скарг, звернень та заяв громадян щодо порушень законодавства про захист прав споживачів з боку інтернет-магазинів [1].

Серед сучасних порушень з боку інтернет-магазинів можна виділити такі: споживачу не надається розрахунковий документ, що

підтверджує факт придбання товару; недобросовісні продавці можуть реалізовувати неякісний, фальсифікований або контрабандний товар, або взагалі після отримання коштів можуть: не надіслати товар; надіслати товар, який споживач не замовляв; надіслати товар, технічні характеристики якого не відповідають заявленим на сайті; відмовитися забезпечити заміну або гарантійний ремонт товару, повернути грошові кошти за товар неналежної якості тощо [2].

Науково-дослідний центр незалежних споживчих експертиз ТЕСТ перевірів: як українські інтернет-магазини дотримуються законодавства.

Для проведення дослідження ТЕСТ використовував технологію “mystery shopping”, купивши смартфон в перших 20 інтернет-магазинах, який видав Google за запитом “купити смартфон”. У всіх двадцяти випадках співробітники дослідницького центру замовляли в інтернет-магазинах смартфон китайського виробника вартістю від 2600 до 3700 гривень і оплачували покупку готівкою. Після невеликої паузи, вони намагалися повернути товар в магазин, користуючись передбаченою законодавством нормою про можливість повернення протягом 14 днів після покупки [3].

В ході дослідження були перевірені такі магазини: Aks.ua, Allo.ua, All-service.com.ua, Citrus.ua, City.com.ua, Comfy.ua, Deshevshe.net.ua, Eldorado.ua, F.ua, Foxtrot.ua, Itbox.ua, Mobilluck.com.ua, Moyo.ua, Repka.ua, Rozetka.com.ua, Skidka.ua, Stylus.ua, Telemart.ua, TTT.ua, 27.ua.

В ході дослідження з'ясувалося, що з 20-ти інтернет-магазинів тільки сім надали чек покупцеві. Серед них інтернет-магазини Comfy.ua, Eldorado.ua, Foxtrot.ua, Itbox.ua, Moyo.ua, TTT.ua і 27.ua. Що примітно, не надали покупцеві фіскальні чеки навіть такі великі компанії як Rozetka.ua та Allo.ua. Що стосується повернення товару, то прийняти товар назад і повернути гроші відмовилися тільки в одному інтернет-магазині з 20-ти: All-service.com.ua [3].

Таким чином, є доцільним розглянути питання правового регулювання захисту прав споживачів у сфері електронної торгівлі та в результаті придбання покупцями товарів через інтернет-магазини зокрема.

Слід звернути увагу, що у разі торгівлі через інтернет-магазин, споживач і продавець не підписують офіційних договорів, а продаж товару відбувається за умовами публічного договору — тобто до-

говору, в якому одна сторона-підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів кожному, хто до неї звернеться на однакових умовах.

Істотними умовами такого договору є товар і його ціна. Відповідно, вказуючи назву товару, його опис, зображення і ціну, власник інтернет-магазину здійснює достатньо дій для того, щоб надати відносинам з продажу своїх товарів форму договору.

Решта відносин, які продавець не передбачає в публічному договорі будуть надалі регулюватися Цивільним кодексом України та Законом України «Про захист прав споживачів» [7].

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про електронну комерцію» правовий статус покупців товарів у сфері електронної комерції визначається положеннями Закону України «Про захист прав споживачів», а також такі покупки прирівнюються до споживачів у разі укладення договору поза торговельними або офісними приміщеннями та у разі укладення договору на відстані [4].

Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 13 Закону України «Про захист прав споживачів», перед укладенням договорів на відстані продавець повинен надати споживачеві інформацію про найменування продавця, його місцезнаходження та порядок прийняття претензії.

При продажі товару продавець зобов'язаний видати споживачеві розрахунковий документ установленної форми, що засвідчує факт покупки, з оцінкою про дату продажу.

Відповідно до ч. 1 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів», захист прав споживачів, передбачених законодавством, здійснюється судом. Та, на жаль, як показує практика, інтернет-магазин в багатьох випадках не вказує особу продавця та його місцезнаходження, а також не надає інформацію про порядок прийняття претензії. Таким чином інтернет-магазини уникають відповідальності [5].

«Недосконале законодавство, відсутність механізмів притягнення до відповідальності недобросовісних суб'єктів господарювання суттєво знижує можливості громадян захистити свої права та унеможлиблює проведення Держпродспоживслужбою повного та об'єктивного розгляду скарг споживачів та здійснення відповідних перевірок», — зазначила в. о. заступника голови Держпродспоживслужби Лілія Стиренко [1].

Отже, сфера інтернет-торгівлі в Україні є менш контрольованою з боку законодавства, ніж офлайн-торгівля. Це призводить до

того, що недобросовісні продавці часто ігнорують норми законів, а споживачі не мають можливості захистити свої порушені права. Доцільним є передбачити для власника інтернет-магазину цивільно-правову відповідальність за нерозміщення або недостовірне розміщення інформації про продавця інтернет-товарів. Даний вид відповідальності є засобом захисту прав споживачів, а також гарантуватиме можливість їх охорони та захисту у мережі Інтернет. За таких умов є необхідною наявність спеціального законодавчого регулювання цієї сфери.

Список використаних джерел:

1. Держпродспоживслужба: Кількість скарг на зловживання в сфері інтернет-торгівлі в Україні зростає. Питання потребує врегулювання на законодавчому рівні [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249822720&cat_id=244277212.
2. Книга скарг / Всеукр. громад. організація «Союз споживачів України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://consumerunion.com.ua/ua/kniga_skarg/page/10.htm.
3. Нагорський В. Які інтернет-магазини порушують права споживачів — дослідження центру ТЕСТ [Електронний ресурс] / В. Нагорський. — Режим доступу до ресурсу: <https://rau.ua/uk/ecommerceuk/internet-magaziny-narushayut-zakon/>.
4. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
5. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/page2>.
6. Що найчастіше українці купують в Інтернеті в 2017 році [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://lemarbet.com.ua/biznes-v-ukraine/chto-chashhe-vsego-ukraintsy-pokupayut-v-internete-v-2015-godu/>.
7. Юридичні тонкощі ведення торгівлі через інтернет-магазин [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://spektor.ua/uk/article/yuridicheskie-tonkosti-vedeniya-torgovli-tcherez-internet-magazin/>.

Власенко В.В.,
студентка 4 курсу
спеціальності «міжнародне право»,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ 3D ПРИНТИНГУ В УКРАЇНІ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3D принтинг — технологія, яка дозволяє за невеликий проміжок часу створити 3D модель будь-якого об'єкту самостійно або ж скачати вже існуючу 3D модель і за допомогою 3D принтеру її роздрукувати, тим самим надавши даній моделі матеріальної форми. Дану технологію використовують як в особистих, так і промислових цілях, зокрема стрімкого поширення дана технологія набула у таких сферах, як торгівля, дизайн, будівництво та навіть медицина. Так, регулювання 3D принтингу слід розглядати у контексті авторського права та суміжних прав, права промислової власності, права на торгівельну марку, а також питаннями недобросовісної конкуренції та навіть національної безпеки.

Авторське право. Так, охорона права інтелектуальної власності буде залежати від способу створення 3D моделі. Якщо процес проектування об'єкту та його створення шляхом принтингу належить одній особі — виключні авторські права на даний об'єкт будуть належати саме їй. Якщо ж 3D моделлю буде слугувати об'єкт інтелектуальної власності, за яким закріплено авторське право та який відповідно охороняється законом, потрібно вже враховувати умови такого використання. Наприклад, 3D-модель отримана в результаті сканування або конвертації (обробки набору двомірних зображень) об'єкта авторського права. При цьому модель, отримана при скануванні, наприклад, дизайнерської вази, охоронятиметься авторським правом як електронна копія використаного для сканування об'єкта [7]. Створення 3D моделі такого об'єкту, його використання та поширення вже буде регулюватися як національними, так міжнародними правовими механізмами, такими як Закон України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 14–15, 21–25) та Бернською Кон-

венцією (ст. 9–11). Відповідно умови використання такого об'єкту будуть залежати від цілей (мети) його використання [1; 3]: А) для особистих, навчальних, наукових, критичних цілей не потребує згоди автора на використання Б) для комерційних цілей — потребує згоди автора з дотриманням його як майнових, так і немайнових авторських прав.

Суміжні права виробника бази даних. Створення 3D-моделей як правило вимагає істотних витрат у фінансовому та організаційному відношенні, а також складних інтелектуальних розрахунків. Візьмемо за приклад ситуацію, коли 3D-модель створюється шляхом сканування об'єкта (або групи об'єктів) зі складною конфігурацією і фактурою з використанням дорогого 3D-сканера. Продуктом створення 3D моделі таким чином буде слугувати невізуальна сторона отриманої в розглянутому прикладі 3D-моделі, тобто сукупність інформації про взаємне розташування тисячі точок в просторі. У цьому випадку 3D модель є такою, що була створена інтелектуальною працею, проте шляхом нетворчого вкладу у розробку моделі, тому визначення прав на 3D модель, створену таким чином, та їх охорону можна розглядати з точки зору суміжних прав виробника бази даних [7]. На практиці порушення авторських та суміжних прав у питанні застосування 3D принтингу на даний час доволі мало, що ж до судових рішень, то їх на даний час немає, оскільки сторони зазвичай вирішували свій спір не звертаючись до суду. Так, у 2016 році американський стартап, який спеціалізується у реалізації 3D моделей, Just3DPrint, порушив авторські права багатьох дизайнерів сайту Thingiverse, реалізуючи їхні друковані 3D моделі на сайті інтернет-ресурсу E-bay без отримання будь-якого дозволу самих авторів [8]. Спір вдалося регулювати тим, що роботи дизайнерів було видалено з контенту веб-сайта E-bay. Що ж до питання охорони суміжних прав виробника бази даних на 3d модель, то подібна ситуація мала місце у 2011 році за участі того ж сайту Thingiverse, який фігурував у даній справі вже за інших обставин. Так, дизайнер Ульріх Шваніц створив 3D-модель знаменитого трикутника Пенроуза і спочатку її продавав, а потім розмістив для безкоштовного скачування на сайті Shapeways. Побачивши згодом свою модель на сайті Thingiverse, Шваніц направив на адресу ресурсу вимогу про припинення порушення авторських прав, згодом ресурс добровільно видалив модель [7].

Право промислової власності. Загально визнаним є те, що об'єкт промислової власності це основні результати науково-технічної діяльності, які в свою чергу включають в себе фундаментальні та прикладні наукові дослідження, їх результати на стадії практичного використання, насамперед винаходи, корисні моделі та промислові зразки. 3D принтинг у цьому відношенні варто розглядати наступним чином:

1) як винахід або корисна модель: пристрій-3D принтер, 3D сканер; процес- технологія або метод отримання 3D моделі;

2) 3D модель як промисловий зразок (наприклад, 3D принтинг моделей зовнішнього вигляду гоночного автомобіля відомої марки Aston Martin DB5 для зйомок фільму «007: Координати «Скай-фолл»(2012));

3) 3D модель як торгова марка.

Отже, зареєстровані у такий спосіб елементи 3D принтингу отримують самостійну охорону. В Україні правове регулювання даних об'єктів передбачено зокрема у Законах України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», « Про охорону прав на промислові зразки», « Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», а також у Цивільному кодексі України [2; 4; 5; 6]. У цьому аспекті порушеннями щодо 3D принтингу є насамперед порушення прав власника патенту на винахід чи корисну модель, який полягатиме у виготовленні, пропонуванні для продажу, введенні в господарський оборот, застосуванні або ввезенні чи зберіганні з зазначеною метою об'єкта, що охороняється патентом відповідно до чинного законодавства України. Аналогічні норми застосовуватимуться і для інших об'єктів промислової власності. Що ж до судової практики, то у цьому відношенні США займають провідну позицію за кількістю поданих позовів щодо охорони об'єктів 3D принтингу. Так, у 2011 році американська компанія з виробництва 3D принтерів 3D Systems Corporation подала позов проти аналогічної компанії Envisiontec [9]. Предметом позову було порушення прав інтелектуальної власності позивача щодо незаконного використання відповідачем технології стереолітографії, яка у свою чергу була захищена низкою патентів, чинними на той час. Суд визнавав, що мало місце порушення прав інтелектуальної власності компанії 3D Systems Corporation та вирішив справу на користь позивача. Подібний позов 3D Systems у 2012 році було висунуто проти компанії Formlabs у 2012 році знову таки

щодо тих же патентів на використання методу стереолітографії [10]. У останньому випадку сторонам вдалося прийти до мирової угоди [11]. У 2013 році американська компанія Stratasys ініціювала позов проти компанії Afinia щодо порушення 4 патентів компанії Stratasys: 1 винаходу та 3 щодо методів отримання 3D моделей. Проте Stratasys відхилила свій позов і у 2015 році сторонам вдалося врегулювати спір за допомогою мирової угоди [11]. У 2016 році позивачем стала американська компанія EnvisionTEC, яка у 2011 році виступала у схожій справі щодо порушення прав інтелектуальної власності, але у ролі відповідача. У даній справі відповідачем є вже відома нам американська компанія Formlabs. Предметом позову стали «апарат і спосіб неруйнівного відокремлення поверхонь від твердого матеріалу з плоскої конструктивної площини», тобто знову має місце питання щодо порушення патенту на пристрій та метод. На даний час дана справа знаходиться на стадії судового розгляду.

Національна безпека. Як не дивно це звучить, проте не так давно мало місце створення та опублікування для вільного скачування на веб-сайті американської організації Defense Distributed, яка пропагує вільне зберігання зброї, 3D моделей зброї [12]. Так, протягом 2 днів з моменту опублікування даних моделей, вони були скачані більш ніж 100,000 раз як з IP адрес в межах американського регіону, так і в інших кутках світу. Наявність 3D моделі дає можливість вільно роздрукувати компоненту такої вогнепальної зброї та самостійно її зібрати. І, що не менш важливо, з такої зброї, за умови наявності патронів, можливо буде стріляти. Ніяких дозволів, як наприклад це діє у багатьох державах на купівлю та зберігання зброї, для скачування не потрібно. Так, після 2 днів з моменту появи даних файлів на цьому ресурсі, Державний департамент США з торгівлі товарами оборонного призначення звернувся до власників даного вебсайту з повідомленням, що 10 CAD файлів, розміщені на їхньому ресурсі, суперечать законодавству США, насамперед Положенню Держдепартаменту США «Про правила міжнародної торгівлі зброєю», тому вони повинні бути негайно видалені з ресурсу. Згодом дані файли було виключено з веб-сайту організації, проте у наступному році вони знову з'явилися в мережі, проте вже на інших сайтах файл-обмінниках, незважаючи на заборону. Свої дії організація виправдовувала загально визнаним принципом, передбаченим як в законодавстві США, так і міжнародними договорами, а саме

принципом свободи слова, і відповідно до даного принципу організація вважала, що її право на свободу слова було порушено Державним департаментом США. Так, у 2016 році організація навіть подала позов проти даного державного органу (Defense Distributed v. Department of State, 2016) проте зазнала фіаско. Суд, вирішуючи даний спір, повинен був прийняти рішення щодо того, що є превалюючим у даній справі- принцип свободи слова (і чи взагалі він має місце у цій справі) або ж національні інтереси держави, адже дані файли з легкістю можна роздрукувати і користуватися такою зброєю без будь-яких на це дозволів, тобто ми говоримо про безконтрольне поширення та використання зброї.

Що ж до використання 3D принтингу в Україні, то на даний час дане питання не врегульовано, це пов'язано з тим, що дана технологія виникнула порівняно недавно і не набрала такої популярності. Проте, зважаючи на досвід та практику використання 3D принтингу інших країн, зокрема США, я вважаю, що в Україні 3D принтинг слід розглядати в рамках його компонентів(елементів), а саме: 3D моделі як продукту 3D принтингу, 3D принтер та його складові як винахід або корисні моделі, сам метод(технологію)отримання 3D моделі, а також пов'язані з цим питання охорони торгових марок та питання недобросовісної конкуренції в торгівлі щодо даних елементів, від чого буде насамперед залежати їх правове положення та охорона в Україні. Що ж до перспектив розвитку правового визначення 3D принтингу, на мою думку, повинно бути його законодавче закріплення як на національному, так і міжнародному рівнях, а також посилення співпраці держав відносно контролю та протидії неправомірному використанню і поширенню об'єктів 3D принтингу, забезпечення та гарантування охорони прав інтелектуальної власності щодо них.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.93 р. // ВВР України. — 1994.
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003.
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів // Міжнародний документ від 24.07.1971 р.; Приєднання від 31.05.1995 [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

4. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. // ВВР України. — 1994.
5. Закон України « Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р. // ВВР України. — 1994.
6. Закон України « Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. // ВВР України. — 1994.
7. Правовые аспекты 3D-печати [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.dentons.com/ru/insights/alerts/2017/march/3/legal-aspects-of-3d-printing>
8. UPDATE: Just3DPrint Loses Defamation Lawsuit Against 3DR Holdings [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://all3dp.com/just-3d-print-ebay-controversy-reignites-with-lawsuits-accusations/>
9. 3D printer manufacturer EnvisionTEC files patent infringement lawsuit against Formlabs [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.3ders.org/articles/20160912-3d-printer-manufacturer-envisiontec-files-patent-infringement-lawsuit-against-formlabs.html>
10. Patent lawsuit for Kickstarter and 3D printer maker Formlabs [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://3dwebzine.com/patent-lawsuit-for-kickstarter-and-3d-printer-maker-formlabs/>
11. Doom for 3D Printer Manufacturers? AFINA Loses Battle With Stratasys [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fabbaloo.com/blog/2015/6/14/doom-for-3d-printer-manufacturers-afina-loses-battle-with-stratasys>
12. Court: With 3D printed gun files, national security interest trumps free speech [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://arstechnica.com/tech-policy/2016/09/court-groups-3d-printer-gun-files-must-stay-offline-for-now/>

Голобородова І.М.,

студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного
педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РОБОЧОГО ЧАСУ У МАЙБУТНЬОМУ ТРУДОВОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Реформування законодавства про працю, яке поступово відбувається із отриманням Україною незалежності, і має своїм логічним завершенням прийняття Трудового кодексу України, проект якого підготовлено до другого читання у Верховній Раді України, на порядку денному ставить питання про необхідність дослідження категорій сучасного трудового права, зокрема робочого часу. Звичайно, правове регулювання робочого часу має широке коло проблем, які потребують вирішення, і тому, окреслимо простір нашого наукового пошуку лише проблемами визначення поняття робочого часу. Наука трудового права та досвід правового регулювання у цій сфері дозволяють охарактеризувати сучасний стан та перспективи вирішення цієї проблеми у майбутньому Трудовому кодексі України наступним чином:

1. Робочий час є категорією, яка закріплює необхідну міру праці і разом із тим необхідність обмеження тривалості роботи для того, щоб у працівника був час для відновлення сил витрачених на роботі і реалізації себе як активної громадянської особистості.

2. Робочий час як умова праці значною мірою визначає рівень життя працівників. Від його тривалості залежить кількість вільного часу, що використовується для відпочинку, задоволення культурних та інших потреб людини. У чинному українському законодавстві не визначено поняття робочого часу. У теорії трудового права робочим часом визначають час, протягом якого працівник згідно із законодавством, колективним і трудовим договором, з підпорядкуванням правилам внутрішнього трудового розпорядку повинен виконувати свої трудові обов'язки на підприємстві, в установі, організації або у фізичної особи — роботодавця [1, с. 268]. Тобто, це означає, що, насамперед, робочий час безумовно регулюється законодавством, незважаючи на те, що однозначного поняття робочого часу немає. Також робочий час — це відрізок календарного часу, протягом яко-

го працівник має виконувати свої трудові обов'язки, які встановлюються не тільки законодавством, а й трудовим договором, колективним договором, додержуватися графіку роботи і із підляганням правилам внутрішнього трудового розпорядку. За робочий час працівник отримує зарплатню, тому дуже важливе встановлення графіку робіт. Також, використання працівником робочого часу на виконання своєї трудової функції, відповідно до ст. 21 КЗпП України, відбувається із покладенням на роботодавця обов'язків щодо створення та забезпечення належних умов праці, передбачених законодавством про працю, колективним, трудовим договором [2, ст. 21].

3. У якості вимірювача робочого часу у правовому регулюванні використовуються робочий день, робочий тиждень, робоча зміна. Робочим днем вважається тривалість робочого часу в годинах і можливо у хвилинах протягом доби відповідно до законодавства, трудовим договором. Що ж до робочого тижня, то це встановлена законом тривалість робочого часу протягом календарного тижня, охоплює число робочих днів на тиждень. Робоча зміна — тривалість робочого часу на добу, встановлена правилами трудового розпорядку.

4. Ст. 2 Конвенції Міжнародної організації праці № 30 Про регулювання робочого часу в торгівлі та установах 1930 р., яка набрала чинності від 29 серпня 1933 р., поняття робочий час визначає як проміжок часу, протягом якого працівник перебуває в розпорядженні роботодавця. Це поняття не охоплює години відпочинку, коли наймана особа не перебуває в розпорядженні роботодавця [3, ст. 2].

5. У підзаконних актах України поняття робочого часу визначається відносно окремих видів професійної діяльності. У Положенні про робочий час і час відпочинку водіїв колісних транспортних засобів, затвердженого наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 7 червня 2010 р. № 340 поняття робочий час водія визначається як час, протягом якого водій зобов'язаний виконувати роботу, визначену трудовим договором і правилами внутрішнього трудового розпорядку [4, п. 1.5]. У Положенні про робочий час та час відпочинку плаваючого складу морського і річного транспорту України затвердженого наказом Міністерства інфраструктури України від 29 лютого 2012 р. № 135 робочий час — це час, протягом якого член екіпажу зобов'язаний виконувати відповідно до трудового договору (контракту) роботу в інтересах судна (обов'язки з експлуатації, обслуговування судна, пасажирів і членів екіпажу, підтриман-

ня судна в нормальному експлуатаційно-технічному стані) згідно з графіком несення вахт, виконання суднових робіт і розпорядком дня на судні, які затверджує судновласник чи за його дорученням капітан судна [5, п. 2.1]. Як можна побачити, порівнюючи ці поняття робочого часу, визначення розрізняються лише покладеними на працівників обов'язками пов'язаними з їх професійною діяльністю та займаною посадою.

6. У проекті Трудового кодексу України від 24.07.2017 р., який підготовлено до другого читання, міститься поняття робочого часу. У главі 2 статті 132 зазначено: робочий час — це час, протягом якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку і умов трудового договору повинен виконувати трудові обов'язки. Відповідно до трудового законодавства до робочого часу можуть включатися інші періоди часу [6]. Як можна побачити, поняття робочого часу в майбутньому Трудовому кодексі України, загалом, на перший погляд, базується на поняттях сучасних вчених, що є, звісно, схвальним. Нове поняття, що пропонується до легалізації у законодавстві, як і поняття, що надають вчені, охоплює відрізки часу, протягом яких працівник має виконувати свої трудові обов'язки робочого часу. Однак, що розуміється під іншими періодами часу? Занадто загальне формулювання, без, навіть, натяків, на прив'язку до виконання трудових обов'язків, дозволить включити у ці періоди будь-які — навіть і періоди часу відпочинку. А тому, визначення у проекті Трудового кодексу України [6, ст. 132], напевно, вирішить існуючі проблеми правового регулювання робочого часу і покращить охорону та захист прав працівників. Швидше за все, воно їх більше створить і, відповідно, погіршить охорону та захист прав працівників.

7. Право не повинно стояти на місці і постійно повинно перебувати у русі. Трудове право не є винятковим, воно навіть є засадою для існування суспільства, тому що воно регулює основну сферу суспільного життя — відносини у сфері найманої праці, у яких бере участь переважна частина громадян України. І тому норми цієї галузі права мають бути досконалими. Вони мають чітко визначати поняття категорій, що використовуються правом, окреслювати сферу розповсюдження цієї категорії та визначати механізм її реалізації. Тільки за цих умов можливо втілити та реалізувати конституційний припис, який визначив напрям розвитку сучасної української

держави: людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності української держави, яка відповідає за неї перед людиною. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави.

Список використаних джерел:

1. Трудове право : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / В.В. Жернаков, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенко та ін. ; за ред. В.В. Жернакова. — Х. : Право, 2012. — 496 с.
2. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] / Верховна Рада УРСР : Кодекс України; Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 27.10.2017). — Назва з екрану.
3. Про регулювання робочого часу в торгівлі та установах [Електронний ресурс] / Міжнародна організація праці: Конвенція: Міжнародний документ від 28.06.1930 №30. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_152 (дата звернення: 27.10.2017). — Назва з екрану.
4. Положення про робочий час і час відпочинку водіїв колісних транспортних засобів [Електронний ресурс] / Міністерство транспорту та зв'язку України: Наказ від 7 червня 2010 р. №340. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0811-10> (дата звернення: 27.10.2017). — Назва з екрану.
5. Положення про робочий час та час відпочинку плаваючого складу морського і річного транспорту України [Електронний ресурс] / Міністерство інфраструктури України: Наказ від 29 лютого 2012 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0445-12> (дата звернення: 27.10.2017). — Назва з екрану.
6. Проект Трудового кодексу України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Законопроект від 26.12.2014 р., зареєстрований 27.12.2014 р. №1658 [Ініціатори законопроекту В.Б. Гройсман, Денисова Л.Л., М.М. Папієв, Кубів С.І.]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221 (дата звернення: 27.10.2017). — Назва з екрану.
7. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Конституція; Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.10.2017). — Назва з екрану.

Гураль Т.Г.,

студентка групи Юс-2016 (2 курс)

*Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького*

Науковий керівник:

Грицкевич С.Г.,

кандидат юридичних наук, доцент

*професор кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького*

РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК НАПРЯМОК ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність запропонованих тез полягає в тому, що новітні законодавчі принципи розвитку особистих немайнових прав фізичної особи недостатньо втілені в практику правозастосування. Сьогодні, коли Україна намагається здійснити важливий вибір щодо євроінтеграції, першочерговим завданням є належна реалізація та захист зазначених прав, адже одним з напрямків сучасної технологічної революції є розвиток саме технологій особистості.

Мета дослідження є вирішення основних теоретичних проблем особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві, що має позитивно вплинути на їх правову регламентацію та надасть можливість більш ефективного і повного їх здійснення та захисту.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові відносини, які виникають у сфері здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб.

Предметом дослідження є норми цивільного законодавства, якими закріплюються особисті немайнові права фізичних осіб.

Цивільне законодавство незалежної України зараз перебуває на стадії активного формування, оскільки прийняття ст. 3 Конституції України зумовило створення у Цивільному кодексі України окремої книги, присвяченої особистим немайновим правам фізичної особи. Цивільний кодекс уперше на рівні кодифікації цивільного законодавства присвятив урегулюванню особистих немайнових відносин не окрему

статтю, а окрему книгу, тому що немайнові права становлять духовну основу суспільства, яка і є передумовою інших прав і свобод [2].

Положення цієї книги сприяють гуманізації відносин між людьми, усвідомленню місця людини, як найбільшої цінності у суспільстві, гарантують підвищення рівня взаємовідносин між людьми в Україні до загальноєвропейських стандартів прав людини.

Закріплюючи особисті немайнові права в Конституції, держава зобов'язана забезпечити їхнє правове регулювання комплексно, тобто за допомогою норм ряду галузей права. У рамках комплексного регулювання особистих немайнових прав необхідно виділяти цивільно-правовий аспект. Довгий час панувало уявлення про те, що цивільне право не регулює, а лише охороняє особисті немайнові права. Проте правове регулювання й охорона прав не можуть протиставлятися, оскільки регулювання означає охорону прав, а їхня охорона здійснюється шляхом регулювання відповідних відносин.

Проблема особистих немайнових прав у цивілістиці займає одне з найважливіших місць, адже реальне забезпечення прав людини є ознакою розвинутої правової держави, а у правовій державі кожна особа має відчувати свою правову та соціальну захищеність.

Нематеріальні блага характеризуються принаймні двома нерозривно пов'язаними ознаками. По-перше, це відсутність матеріального (майнового) змісту, по-друге, нерозривний зв'язок з особистістю носія, що породжує невідчужуваність цього блага.

Особисті немайнові права — це специфічні права, тому що вони не несуть в собі економічного змісту, не мають зовнішньої грошової оцінки [3].

Особисті немайнові права належать усім фізичним особам без винятку, незалежно від віку, дієздатності, інших обставин, зокрема від того, де та у зв'язку з якими подіями життя вони перебувають. Положення про рівність конституційних прав усіх громадян закріплене у ст. 24 Конституції України. Теоретичні підходи до приналежності особистих немайнових прав усім без винятку фізичним особам, і рівність обсягу цих прав повинні бути втілені в повсякденне життя.

У будь-якому суспільстві права людини є важливим інститутом, за допомогою якого регулюється правовий статус особи, визначаються способи і засоби впливу на неї, межі втручання в особисту сферу, встановлюються юридичні гарантії реалізації та захисту прав і свобод.

Особисті права людини нерозривно пов'язані з такими поняттями, як рівність, свобода, недоторканість особи. І це природно, тому що ідеї рівності, свободи і недоторканності протягом всієї історії цивілізації використовувалися в боротьбі нового зі старим, прогресивного з консервативним.

Цінність особистих прав полягає головним чином в тому, що вони самі і гарантії їхнього реального здійснення визначають становище людини в суспільстві, а, отже, і реальне становище самого суспільства.

Переважає кількість людей сьогодні вважають найбільшою цінністю своє духовне «я», спрямовуючи зусилля на самовдосконалення своєї особистості через духовне зростання. Нематеріальне, немайнове важить для людини не менше, а інколи і набагато більше, ніж матеріальне. Таким чином, оцінка людини як особистості, відчуття свободи, самоповаги — це те, заради чого вона живе.

Змістом особистих немайнових прав визначається можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя (ст. 271 ЦК України). Разом із тим законом передбачені межі реалізації особистих немайнових прав фізичної особи. Так, відповідно до ст. 274 ЦК України, обмеження особистих немайнових прав фізичної особи, передбачених Конституцією України, мають встановлюватися лише Конституцією, обмеження особистих немайнових прав, передбачених Цивільним кодексом України або законом, мають бути визначені ними також.

Підсумовуючи вищенаведене, необхідно наголосити на тому, що особисті немайнові права за своєю природою є приватними, і тому повинні бути сферою регулювання приватного права. В системі цивільного права ці права повинні займати привілейоване місце, оскільки в приватному житті особи особисті немайнові права мають безумовно вищу цінність, ніж майнові [1, с.178]. Необхідно ґрунтовно переосмислити проблеми, пов'язані зі здійсненням та захистом особистих немайнових прав, адже ці права повинні належати фізичній особі в силу факту її існування та є невіддільними від неї. Одним з напрямків сучасної цифрової революції є розвиток саме технологій особистості, коли об'єктом наукового та практичного впливу стають такі особистісні якості, як душа, думки, почуття, переконання, інтереси, мотиви поведінки тощо.

Повага до кожної людини, як до особистості, має стати нормою повсякденного життя в Україні, а людина має бути єдиною абсолютною цінністю первісного порядку, щодо якої визначаються всі інші цінності. Основні права і свободи людини належать їй від народження і є невід'ємними, тому забезпечення їх — одна із найважливіших функцій держави.

Список використаних джерел:

1. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України: Дисертація на здобуття вченого ступеня доктора юридичних наук. Спеціальність 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Р.О. Стефанчук; наук. кер. Я.М. Шевченко. — К., 2007. — 520 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://scholar.google.com.ua/c.178>
2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part4/402.htm
3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.student-works.com.ua/kursovi/bjd/491.html>
4. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1329031147076/pravo/osobisti_nemaynovi_prava_fizichnih_osib

Гуц Н.Г.,

*викладач кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

В.Г. Кукольнік, який є автором конструкції тріади правомочностей власника, визначав право власності як «право у наявних матеріальних речах, наслідком якого є влада володіти, користуватися і розпоряджатися ними ж у всьому їх просторі або в частині, якщо тому не перешкоджає закон або право іншої особи» [1, с. 155]. У період існування СРСР зазначена тріада отримала закріплення у циві-

лістичній науці, більшістю науковців право власності визначалось як право володіння, користування та розпорядження майном. Норми цивільного права незалежної України також розкривають зміст суб'єктивного права власності через триаду класичних повноважень власника: власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном (ст. 317 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ)) [2].

На сучасному етапі розвитку цивілістичної доктрини, крім класичної «тріади правомочностей» власника, існують й інші позиції щодо визначення поняття «права власності» зокрема, як стану привласнення, відношення особи до речі як до своєї; як суспільних відносин, зміст яких полягає в тому, що власник має забезпечену законом юридичну можливість здійснювати панування над майном чи окремою річчю незалежно від волі інших осіб, які його оточують та зобов'язані не перешкоджати цьому пануванню [3, с. 9]. У цілому учасне розуміння змісту права власності включає такі елементи:

1. Право на власну поведінку (право на здійснення права власності на власний розсуд);
2. Право вимагати «від усіх і кожного» не створювати перешкод у здійсненні права власності (не порушувати його);
3. Право звернутися до суду за захистом порушеного права власності з речовим позовом (віндикаційним, негаторним тощо).

Традиційно право власності визнається найбільш повним (у порівнянні з іншими речовими правами) правом, яке характеризується повним та всебічним пануванням особи над річчю. Це означає, що власник здійснює свої правомочності незалежно від інших осіб й у такому правовому полі, коли не може бути влади над цією ж річчю з боку інших суб'єктів. Право власності у суб'єктивному значенні визначається як закріплені у відповідних нормах права можливості суб'єкта володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном на свій розсуд у межах, передбачених законом [4, с. 10].

Ст. 13 Конституції України проголошує, що власність не повинна бути використана на шкоду людини та суспільства. Профспілкові організації та їх об'єднання можуть мати у власності кошти та інше майно, необхідне для здійснення їх статутної діяльності. Позбавлення профспілок права власності може мати місце лише за рішенням суду на підставах, визначених законами. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціаль-

ну спрямованість економіки, а також рівність усіх суб'єктів права власності перед законом. Правовий режим власності в Україні, відповідно до п. 7 ст. 92 Конституції України, визначається виключно законами України [5]. Ст. 34 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» передбачає право профспілок, їх об'єднань мати у власності кошти та інше майно, необхідне для здійснення їх статутної діяльності, у тому числі право власності на майно та кошти, придбані в результаті господарської діяльності створених ними підприємств та організацій, визначено інші підстави виникнення права власності на майно та право розпорядження ним. Важливою нормою є те, що позбавлення профспілок права власності, а також права володіння та користування майном, переданим їм у господарське відання, може мати місце лише за рішенням суду на підставах, визначених законом [6].

Право власності профспілкових організацій було закріплено Законами СРСР «Про громадські об'єднання» від 09 жовтня 1990 р. та «Про професійні спілки, права і гарантії їхньої діяльності» від 10 грудня 1990 р. Закон України «Про власність» від 07 лютого 1991 р. визнав професійні спілки суб'єктами права колективної власності й визначив перелік об'єктів, що можуть бути у їхній власності. У радянський період і в незалежній Україні до 01 січня 2004 р. майно за державними підприємствами закріплювалось на праві «повного господарського відання». Із дня набуття чинності Господарського кодексу України майно закріплюється за підприємствами незалежно від форми їх власності на праві «господарського відання». Правовий аналіз, який було здійснено Інститутом держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України, вказує, що правовий зміст терміна «відання», що вживався в колишніх Союзі РСР та Українській РСР стосовно керування, управління підприємствами, установами й організаціями, не має законодавчого трактування в чинному законодавстві України.

О.А. Підпригора зазначає, що зміст суб'єктивного права власності громадських організацій полягає у тому, що профспілкові та інші громадські організації володіють, користуються і розпоряджаються майном, що належить їм на праві власності, відповідно до їхніх статутів (положень). Право розпорядження майном, що є власністю громадських організацій, належить виключно цим громадським організаціям. Щодо майна профспілкових організацій, то джерела,

порядок формування і використання коштів профспілкового бюджету визначається статутами профспілок. [7, с. 213].

Федерація профспілок України є законним власником належного їм майна, право власності на нього підтверджено відповідними державними актами та згідно з Конвенцією Міжнародної організації праці «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87, організації працівників мають право вільно організовувати свою діяльність і формулювати свою програму дій, а державна влада утримується від будь-якого втручання, здатного обмежити це право або перешкодити його законному здійсненню [8].

Список використаних джерел:

1. Рубанов А.А. Проблемы совершенствования теоретической модели права собственности. / А.А. Рубанов // Развитие советского гражданского права на современном этапе. — М., 1986.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. — № 40–44. — ст. 356.
3. Ушакова Ю.А. Поняття, зміст та форми права власності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Ушакова Ю.А. — К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України, 2011. — 20 с.
4. Яворська О.С. Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України: навчальний посібник / О.С. Яворська. — К.: Атіка, 2008. — 256 с.
5. Конституція України 1996 року: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Харьковская цивилистическая школа: право собственности: монографія / Под ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. — Харьков: Право, 2012. — 424 с.
7. Право власності в Україні: Навч. посіб. / О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова, О.А. Підпригора; За заг. ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. — К., Юрінком Інтер, 2000. — С. 213.
8. Конвенція Міжнародної організації праці «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_125

Демянова Н.І.,

студентка Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Федюк Л.В.,

д.ю.н. професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ВІТЧИЗНЯНИМИ СУДАМИ

Здійснення правосуддя у відповідності з принципами верховенства права та справедливості, що є основою демократичного суспільства, становить основу гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина. Україна стала частиною європейського правового простору, на законодавчому рівні визнала основоположні свободи, закріплені у «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі та повністю визнала на своїй території юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції [1, 2].

Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. З прийняттям Закону України «Про виконання рішень та застосування практики суду з прав людини» при розгляді справ судами України, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод та практика Європейського суду з прав людини повинні використовуватися як джерела права [3, 4, 5, 6].

Тож як бачимо, Конвенція є частиною національного законодавства України та підлягає застосуванню поряд з національним законодавством України, Рішення Європейського суду є офіційною формою роз'яснення основних прав кожної людини, що в свою чер-

гу надає їм статусу джерела законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні [1,6].

Постанови пленуму Верховного Суду України надають роз'яснення судам загальної юрисдикції про необхідність застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і рішення Європейського суду як джерела права. Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» № 1 від 27 лютого 2009 року визначено, що суди повинні застосовувати Конвенцію і рішення Європейського суду як джерело права. У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» № 14 від 18 грудня 2009 року зазначено, що у мотивувальній частині кожного рішення у разі необхідності мають бути посилання на Конвенцію та рішення Європейського суду, які є джерелом права та підлягають застосуванню в даній справі [7, 8].

Спираючись на думку, судді Верховного Суду України, Романюка Я., можна стверджувати, що судова практика Європейського суду з прав людини є об'єктивним критерієм оцінки правової системи кожної держави-учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9].

Складно не погодитися із думкою Дрішлюк А.І., про те, що сучасна практика демонструє нехтування принципами, проголошеними в окремих судових рішеннях, проти України. Як показує практика, національні суди не поспішають застосовувати рішення Європейського суду з прав людини, в якості джерела права, хоч Україна і взяла на себе зобов'язання щодо вжиття додаткових заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстав для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України в майбутньому [10].

На початок 2017 року Україна лідирує серед країн, за кількістю поданих скарг до ЄСПЛ. Кількість поданих заяв становить 18131. За даними матеріалів щорічного звіту про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини за 2016 рік на розгляді ЄСПЛ перебувало 18 150 справ проти України, що складає 22,8 % від загальної кількості справ. Винесених рішень проти України 172 [11].

Таке становище, свідчить про те, що механізм захисту прав людини потребує реформації, а це є можливим за умови вдосконален-

ня норм чинного законодавства та застосування національними судами практики ЄСПЛ.

Як зазначає, Кочура О., законодавче обмеження повноважень Верховного Суду України на дає йому можливості повною мірою забезпечити виконання Україною рішення Європейського суду, дієво сприяти поширенню використання вітчизняними судами його практики та в цілому не дає можливості ефективно впроваджувати у правову дійсність стандарти Конвенції [12].

Проблемою при використанні рішень ЄСПЛ національними судами є неоднакове застосування відповідних рішень та невироблений однаковий підхід до їх тлумачення.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» вносить зміни до процесуальних кодексів України, які полягають у тому, що Верховний Суд України переглядає судові рішення з підстав встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом [13].

Для кращого розуміння проблеми прикладом може стати рішення у справі «Бочан проти України № 22251/08 від 5 лютого 2015 року». Суть проблеми полягає у тому, що заявниця прагнула визнання за нею права власності, її вимоги були задоволені судами першої та апеляційної інстанцій, але коли її опонент звернувся до ВСУ рішення були скасовані. Вичерпавши всі можливі засоби захисту Заявниця звернулася до ЄСПЛ та у 2007 році отримала схвальне рішення, у якому було визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. Відповідно до законодавства України рішення ЄСПЛ є підставою для перегляду рішення національного суду. Проте при перегляді справи ВСУ відмовив заявниці у задоволенні скарги про перегляд рішення, не беручи до уваги висновки Європейського суду з прав людини щодо оцінки національними судами доказів у справі. Заявниця вдруге звернулася до Європейського суду, її справу розглядала Велика палата ЄСПЛ, яка врешті знову винесла ствердне рішення. Мотивуючи рішення ЄСПЛ зазначив, що у своїй ухвалі Верховний Суд України грубо викривив висновки рішення Суду, а самі обґрунтування Верховного Суду України можна тлумачити лише як «грубе свавілля» або «відмову у правосудді». Окремі думки Суддів ЄСПЛ містили твердження про те, що висновки Європейського суду і право на справедливий суд було проігноровано [14].

Тож як бачимо, двоєке тлумачення висновків Суду під час перегляду справи Верховним Судом України може призвести до повторного порушення положень Конвенції.

Як зазначає Голова Верховного Суду України, Романюк Я., будь-яке рішення винесене судом, є виразником здійснення в державі правосуддя, а тому має демонструвати суспільству практичне втілення гарантій статті 6 Конвенції. Визначальними факторами якості правосуддя, відповідно до яких суспільство оцінює всю судову систему, можна визначити обґрунтування, мотивування та аргументацію судового рішення. Принципи, проголошені Європейським Судом з прав людини, знаходять своє вираження в обґрунтуванні судових рішень [15].

На практиці, неналежно обґрунтовані рішення суду, через незнання практики ЄСПЛ призводять до присудження несправедливої сатисфакції та задоволення неправомірних позовних вимог.

Так наприклад, у Рішенні Верховного Суду України №6-25619св08 від 17 червня 2009 р. по справі про захист гідності, честі й ділової репутації та відшкодування моральної шкоди, ґрунтуючись на практиці ЄСПЛ, суд скасував рішення судів попередніх інстанцій. Суть справи полягала у тому, що заявники намагалися спростувати неправдиву інформацію, розміщену і виданні «Видавничий дім «Світ», вважаючи, що вона не відповідає дійсності, принижує їхню гідність, честь та ділову репутацію. Виходячи з того, що інформація зі статті не відповідала дійсності та містила негативні і образливі висловлювання по відношенню до заявників, принижувала їхню честь, гідність та ділову репутацію суд першої, а згодом і апеляційної інстанції задовольнили вимоги позивачів, що полягали у грошовому відшкодуванні та примусовому вибаченні.

Верховний Суд України виходячи з положень національного законодавства зазначив, що необхідно визначати характер інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням чи оціночним судженням. Суд також додав, що не є предметом судового захисту оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які, будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів відповідача, не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності і спростувати. Судом також було зазначено, що дані твердження відповідають прецедентній судовій практиці Європейського суду з прав людини при тлумаченні положень статті 10 Конвен-

ції про захист прав людини і основоположних свобод, посиляючись на рішення ЄСПЛ по справах «ОСОБА_9 проти Австрії» від 8 липня 1986 року та «Українська прес-група» проти України» від 29 березня 2005 року. Як результат Верховний Суд України скасував рішення судів попередніх інстанцій [16].

Тож як бачимо, суди першої та апеляційної інстанції не врахували оціночні судження та критичну оцінку, тлумачення яких наводиться у вже згаданих рішеннях ЄСПЛ.

Суд також додав, що відповідно до чинного законодавства та практики ЄСПЛ, вибачення перед позивачем як спосіб судового захисту як вибачення перед позивачами не передбачено. Більше того, такі дії можна розцінювати як примус людини змінити свої внутрішні переконання, що в свою чергу є втручанням у свободу слова та виявлення поглядів, що призведе до порушення Конституції України та ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ще в одній аналогічній за предметом позову справі, Верховний Суд України, посиляючись на рішення Європейського суду з прав людини у справах: «Лінгенс проти Австрії» та «Українська прес-група» проти України», частково скасував рішення попередніх інстанцій, наголосивши, що судом повно досліджено обставини справи, проте доказам дана помилкова оцінка [16].

Таким чином, спираючись на вищевикладене, можна стверджувати, що використання прецедентних рішень Європейського Суду з прав людини національними судами змогло б вирішити проблеми, що виникають під час розгляду судами справ та зменшити кількість скарг поданих до ЄСПЛ та привести у відповідність чинне законодавство України, забезпечивши дієвий механізм захисту прав людини. Використання практики Європейського суду з прав людини національними судами є гарантією запобігання свавілля та порушень прав людини. Окрім того, законодавчо закріплений механізм перегляду Верховним Судом України рішень національних судів має бути ефективнішим.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. — 1998. — №13. — С. 270.

3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р., Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997 р. — № 40. — С. 263.
4. Про міжнародні договори та угоди: Закон України від 29 червня 2004 року №1906-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004 р. — № 50. — С. 540.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003р. — №40. — С. 356.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — С. 260.
7. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року №1.
8. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14.
9. Романюк. Я. Виступ Голови Верховного Суду України на засіданні круглого столу щодо впливу реформи судової влади України на забезпечення єдності судової практики [Електронний ресурс] / Я. Романюк // Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/93479vistup_golovi_verhovnogo_sudu_ukraini_yaroslava_romanyuka_na.html
10. Дрішлюк А.І. Практика Європейського Суду з прав людини як фактор впливу на систему джерел цивільного та цивільно-процесуального права України / А.І. Дрішлюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — Серія ПРАВО. — Випуск 24. — Том 2. — 2014 р. — С. 38.
11. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини за 2016 рік.
12. Кочура О.О. Практика та рішення Європейського Суду з прав людини як джерела права в судовій практиці України / О.О. Кочура // Форум права. — 2014р. — №1. — С. 286–293.
13. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року №1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2016 р. — № 31. — С. 7.
14. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України»: від 5 лютого 2005 року № №22251/08.
15. Доповідь Голови Верховного Суду України Ярослава Романюка на VII Міжнародному цивілістичному форумі «Принципи і тен-

денції застосування приватного права ЄС і пострадянських країн» Аргументація як ключовий критерій якості судового рішення від 11 травня 2017 року.

16. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

Зацепіна Ю.О.,

студентка групи Прм-1-16-2.од

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Федюк Л.В.,

д.ю.н., професор кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРИВАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Особисте життя фізичної особи — це дуже важлива частина приватної сфери людської життєдіяльності, яка складається з різноманітних відносин, стосунків, подій, явищ і т.ін., що не носять публічного характеру, визначаються й регулюються тільки самою особою на основі соціальних чинників.

Сфера особистого життя — це комплекс різних обставин існування людини і інформації про неї, якому вона надає статус конфіденційності, закриваючи його від стороннього нагляду та втручання, це така сфера, де людина сама визначає, що вона хоче і може оприлюднювати, а що — ні.

Відповідно до ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією [1]

Серед науковців й досі немає чіткої точки зору щодо визначення обсягу та змісту права на приватне життя. Так Л.І. Котієва вважає, що «право на приватне життя як юридична категорія складається з гарантованої державою можливості людини спілкуватися з іншими

людьми без втручання держави і суспільства, контролювати інформацію про самого себе, перешкоджати поширенню відомостей інтимного характеру» [2, 18].

Більш повною є теза Н.Г. Беляєвої, що право на недоторканість приватного життя необхідно розглядати у трьох аспектах:

1) право на недоторканість приватного життя як право індивіда на своє власне життя, на дії щодо самого себе; дане право безпосередньо пов'язане з індивідуальністю конкретної людини, а відповідно із захистом від втручання з боку всіх суб'єктів права;

2) право на недоторканість приватного життя як самостійне право, що передбачає неприпустимість втручання у приватне життя особи з боку держави, організацій, юридичних і фізичних осіб;

3) право на недоторканість приватного життя як право, суміжне з іншими правами, а саме: з правом на недоторканість сімейного життя, правом на недоторканість житла, правом на недоторканість кореспонденції. [3, 95].

Право на особисте життя — це особисте немайнове право, що забезпечує соціальне буття людини і полягає у можливості вчиняти нею будь-які дії на власний розсуд, що належать до приватного життя особи, маючи законні гарантії, що інформація про дані не буде розголошена стороннім особам всупереч її волі.

Також слід наголосити на тому, що здебільшого науковці дають коротку дефініцію приватного життя, вказуючи на його істотні ознаки. Так, під приватним життям розуміють: сферу особистого самоврядування (саморегулювання), в якій фізична особа має верховну владу щодо визначення свого життя та його регулювання, встановлення правил поведінки [4, 10]; природний стан людини та громадянина, що надає йому можливість володіти наявними в індивіда властивостями й реалізовувати їх; сферу духовної та фізичної діяльності людини, яку вона сама собі встановлює, розвиває й контролює, та визначає ступінь її відкритості; духовну й фізичну сфери життя будь-якої людини, що дозволяють їй реалізувати свої мотиви, потреби, бажання та інтереси, недоторканність яких не може бути порушена без її згоди [5, 200]; сферу сімейного життя, родинних відносин, зв'язків між друзями, повсякденне побутове життя, дозволяти, інтимні стосунки [6, 262].

Зустрічаються визначення приватного життя через його складові, а саме, приватне життя пропонують розуміти як соціальне

явище та, власне, як інформацію про приватне життя [6, 20]. Визначають також поняття приватного життя у широкому розумінні — як конституційне право людини на недоторканність різних таємниць та персональних даних; у вузькому розумінні — відомості особистого характеру без урахування персональних даних, які дозволяють ідентифікувати людину в суспільстві [5, 200].

Тобто можна зазначити, що право на недоторканість приватного життя означає, що людина має право самостійно будувати своє життя, людина має право на охорону таємниць телефонних розмов, особистих письмових документів і листування, таємниці інтимного, сімейного життя.

Складовою приватного життя особи є її інформаційна приватність. Право на інформаційну приватність включає в себе право на самостійне визначення режиму доступу до відомостей персонального характеру (у т. ч. їхнє втаємничення), право на ознайомлення з даними про себе в органах публічної влади та внесення змін до відповідних баз даних тощо.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» персональні дані — це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [7].

У ст. 11 Закону України «Про інформацію» також зазначається, що інформація про фізичну особу (персональні дані) — це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [8]. Персональними даними можуть бути: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження тощо [9].

Можна зазначити, що викладені положення закріплюють зміст інформаційної приватності особи, яка є складовою її приватного життя. Проте персональні дані вирізняються серед іншої інформації про особу насамперед тим, що, як правило, вони є задокументованими та знаходяться у відповідних базах персональних даних, що є вирішальним при захисті персональних даних. Захист та охорона цих даних є важливою складовою дотримання права особи на недоторканість приватного життя.

Ст. 301 Цивільного кодексу України закріплює, що фізична особа має право на особисте життя. Вона сама визначає своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб. Фізична осо-

ба має право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя. Обставини особистого життя можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою [10].

Тобто можна сказати, що українське законодавство містить в собі норми, в яких закріплено положення щодо охорони права на приватне життя особи. Але такі норми є досить недосконалими зважаючи на не визначеність самої сфери приватного життя. З метою вдосконалення урегульованості суспільних норм варто об'єднати всі складові в одне положення, одну статтю, яка повністю розкривала б її сутність.

Для захисту особистих немайнових прав, зокрема, права на приватне життя особи, можна застосовувати загальні способи захисту прав (Глава 3 Цивільного кодексу України), а також інші (спеціальні) способи — відповідно до змісту цих прав, способу їх порушення та наслідків, що спричинено цим порушенням. Серед форм захисту цивільних прав науковці виділяють: юрисдикційний захист — захист, який здійснює низка уповноважених на це державних і громадських органів та осіб, які в силу закону чи домовленості можуть вжити заходів щодо поновлення порушеного, оспореного чи невизнаного права; — неюрисдикційний захист — відповідні дії суб'єкта, права та інтереси якого порушено [11].

В Україні, на жаль, часто ігнорується важливість права на приватність життя особи, що не відповідає світовим тенденціям та європейським стандартам.

Приватність гарантується як законодавством України, так і міжнародними документами, обов'язковість яких визнана всіма демократичними та цивілізованими державами.

Неможливо жити в суспільстві й бути вільним від нього, прагнення людини до усамітнення протистоїть соціальний контроль — невід'ємний елемент соціального життя.

Аналізуючи юридичну літературу можна зробити висновок, що дослідження проблем таємниці особистого життя присвячено тільки декілька робіт вчених-юристів. Виходячи з думок, фахівців, порівнюючи їх погляди, я вважаю, що особисте життя в області цивільного права, це все ж таки, в першу чергу те, як людина поводить себе за межами роботи, навчання або іншої суспільної діяльності.

Право фізичної особи на особисте життя має приватно-правову природу, воно повинно задовольняти тільки приватні інтереси особи, так як особисте життя є приватною частиною життєдіяльності особи, в яку ніхто не повинен втручатись.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР (у редакції від 4 лютого 2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Котиева Л.И. Частная жизнь как юридическая категория / Л.И. Котиева // Юридический мир. — 1997. — № 9. — С. 18–19.
3. Серьогін В. Зміст і обсяг права на недоторканість приватного життя (прайвесі) / В. Серьогін // Вісник Вищої ради юстиції. — 2010. — № 4 (63). — С. 88–97.
4. Дем'яненко Ю.І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості приватного життя: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дем'яненко Юлія Іванівна; Харків. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 2008. — 27 с.
5. Горпинюк О.П. Стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони приватності в юридичній літературі / О.П. Горпинюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 4. — С. 198–206.
6. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина / С.Я. Лихова. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. — 573 с.
7. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р., № 2297-VI // Відомості
8. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р., № 2657-XII (у редакції від 9 травня 2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
9. Організаційно-правове забезпечення захисту інформації про особу (персональних даних) // <http://www.minjust.gov.ua/0/8071>
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (у редакції від 16 жовтня 2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40. — Ст. 356.
11. Стефанчук Р.О. Цивільне право України: на вчальний посібник / Р.О. Стефанчук // http://ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsvipvu/zmist.htm

Зубрицька А.О.,

начальник відділу судової роботи
та міжнародного співробітництва
Головного територіального управління юстиції
у Миколаївській області.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОГО
ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ,
ЗАПОДІЯНОЇ НЕПРАВОМІРНИМИ РІШЕННЯМИ,
ДІЯМИ АБО БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ
ДЕРЖАВНОГО ВИКОНАВЦЯ

Відповідно до ст. 129-1 Конституції України, судові рішення є обов'язковим до виконання. Завершальною стадією будь-якого судового провадження є виконавче провадження.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» 1403-VIII від 02.06.2016 р., примусове виконання судових рішень та рішень інших органів покладається на органи державної виконавчої служби та, у визначених законодавством випадках, на приватних виконавців.

Законодавством, що регулює примусове виконання рішень, надано широке коло повноважень державному виконавцю, основним з яких є звернення стягнення на майно боржників з метою забезпечення виконання судових рішень.

В окремих випадках державними виконавцями допускались зловживання наданими їм повноваженнями, що призводило до заподіяння сторонам виконавчого провадження моральної та матеріальної шкоди.

Загальний порядок відшкодування шкоди, завданої представником органу державної влади визначено в ст. 1173, 1174 Цивільного кодексу України, в яких зазначено, що шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, їх посадовою або службовою особою при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується незалежно від вини цих органів та посадових осіб за рахунок держави.

Разом з цим, порядок відшкодування шкоди, заподіяної державним виконавцем, має свої особливості, які необхідно враховувати особі, що має намір звернутись до суду з відповідним позовом.

По-перше, необхідно визначити коло осіб, які будуть відповідачами в даній справі. Позовні вимоги необхідно заявляти до двох відповідачів — відповідного відділу державної виконавчої служби, в якому працює державний виконавець, та органу Державної казначейської служби України. Залучення останнього до участі в справі в якості відповідача є обов'язковим, оскільки саме цей орган здійснює списання коштів на користь стягувача з рахунків Державного бюджету України.

По-друге, позивач має довести належними та допустимими доказами склад правовідносин про відшкодування шкоди, а саме:

- наявність шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями, бездіяльністю державного виконавця;
- протиправність вказаних рішень дій або бездіяльності;
- причинно-наслідковий зв'язок між протиправними діями, рішеннями або бездіяльністю та заподіяною шкодою.

Доведення вини державного виконавця в даній категорії справ в силу приписів ст. 1173, 1174 ЦК України, законом не вимагається.

Аналогічні роз'яснення надано в п. 28 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 6.

Протиправність рішень, дій або бездіяльності державного виконавця підтверджується одним з наступних доказів:

— відповідним судовим рішенням, яким вказані дії визнаються незаконними, прийнятим за наслідками розгляду скарги (адміністративного позову) на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця, або вироком суду;

— постановою начальника відділу державної виконавчої служби, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, прийнятою за наслідками розгляду скарги стягувача або інших учасників виконавчого провадження на дії державного виконавця (при цьому необхідно враховувати, що боржник має право оскаржити дії державного виконавця виключно в судовому порядку та, відповідно до норм ст. 74 Закону 1404-VIII, позбавлений права звертатись з відповідною скаргою до начальника відділу ДВС);

— постановою керівника Департаменту Державної виконавчої служби Міністерства юстиції України або Управління державної

виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у відповідній області про результати перевірки виконавчого провадження, винесеною на підставі та в порядку, передбаченому Наказом Міністерства юстиції України від 01.12.2004 р. № 136/5 «Про затвердження Порядку витребування та проведення перевірки виконавчого провадження».

Таким чином, подачі позову про відшкодування шкоди має передувати, як правило, скарга на дії/бездіяльність державного виконавця. Звернення до суду одночасно з вимогами про визнання протиправними рішення, дій або бездіяльності державного виконавця та відшкодування заподіяної в наслідок цього шкоди можливе лише в порядку адміністративного судочинства, відповідно до приписів ч. 2 ст. 21 Кодексу адміністративного судочинства України.

Досить складним є доведення на практиці причинно-наслідкового зв'язку між заподіяною матеріальною шкодою та протиправними діями державного виконавця. Розглянемо типові помилки, які допускають позивачі, звертаючись з відповідними вимогами до органу державної виконавчої служби:

1) В окремих випадках після встановлення в судовому порядку бездіяльності державного виконавця, стягувачі звертались до суду з позовами про відшкодування шкоди, заподіяної такою бездіяльністю, та визначали шкоду, як суму недоотриманого за виконавчим документом, який перебував на примусовому виконанні. В переважній більшості випадків судами ухвалювались рішення про відмову в задоволенні таких позовів, оскільки суди вважали, що реальна шкода стягувачам завдана не була, оскільки можливість виконання відповідних рішень не втрачено, навіть незважаючи на бездіяльність державного виконавця.

Таких висновків дійшов Верховний Суд України в постанові від 11.09.2013 р. по справі № 6-48цс13, а також Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ в ухвалі від 05.04.2017 р. по справі № 640/9031/15-ц.

Задоволення даної категорії позовів можливе лише в тих випадках, коли в судовому порядку було встановлено, що боржник на момент відкриття виконавчого провадження мав на праві власності відповідне майно, яке було втрачене в наслідок неправомірної бездіяльності державного виконавця (несвоєчасне накладення арешту на таке майно, безпідставне звільнення майна з-під ареш-

ту, тощо); крім того, подальше виконання рішення є неможливим, у зв'язку з відсутністю боржника (ліквідація юридичної особи, смерть боржника-фізичної особи та відсутність правонаступників) або ж втратою майна, яке має бути передано стягувачу за виконавчим документом.

Таких висновків дійшов Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ в ухвалі від 02.08.2017 р. по справі № 727/3808/15-ц.

2) Позивачі не завжди вірно визначають особу, яка своїми протиправними діями завдала їм матеріальної шкоди та звертаються з відповідними позовами до органу ДВС, а не до осіб, чії дії і мали наслідком заподіяння шкоди. Такі випадки мають місце при відшкодуванні вартості описаного та арештованого майна, яке було передано державним виконавцем на зберігання іншим особам.

Так, відповідно до ст. 58 Закону 1404-VIII, державний виконавець має право передати описане майно на відповідальне зберігання боржнику або іншим, визначеним ним особам. При цьому порушення зберігачем заборони державного виконавця розпоряджатись або користуватись майном, на яке накладено арешт, тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

В окремих випадках відповідальні зберігачі неналежним чином виконували свої обов'язки щодо зберігання переданого їм майна, що мало наслідком пошкодження або навіть розрату описаного майна. Власники майна звертались з відповідними позовами до органів ДВС про відшкодування заподіяної шкоди, проте такі позови залишались судами без задоволення.

При прийнятті рішень суди зазначали, що до даних правовідносин мають застосовуватись норми глави 66 Цивільного кодексу України стосовно договору зберігання, зокрема — норми ст. 942 та 950 ЦК України, які передбачають обов'язок зберігача забезпечувати схоронність переданої на зберігання речі та його відповідальність за невиконання цього обов'язку.

Вказаних висновків дійшов Вищий адміністративний суд України в ухвалі від 22.09.2015 р. по справі № 2/29/08.

3) Поширеною є практика, коли стягувачі звертались до суду з позовами про відшкодування збитків від інфляції та 3% річних, завданих тривалим невиконанням державним виконавцем рішення суду. Відповідні збитки розраховувались особами виходячи із суми

заборгованості за виконавчим документом, який тривалий час не виконувався державним виконавцем. Наявність правових підстав для звернення до суду стягувачі обґрунтовували нормами ст. 625 ЦК України. Проте суди відмовляли в задоволенні позовних вимог, оскільки ст. 625 ЦК України застосовується виключно до випадків невиконання або прострочення виконання зобов'язань; а між державним виконавцем та сторонами виконавчого провадження зобов'язальні відносини відсутні. При цьому суди, як правило, роз'яснювали в своїх рішеннях, що відшкодування даних збитків можливе шляхом пред'явлення стягувачем окремого позову до боржника у виконавчому провадженні, оскільки саме невиконання боржником обов'язку сплатити кошти завдає збитків стягувачу.

Даних висновків дійшов Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ в ухвалі від 17.06.2016 р. по справі № 487/3497/15-ц, та Вищий господарський суд України в постанові від 13.12.2016 р. по справі № 916/1405/16.

Окремо варто спинитись на порядку виконання судових рішень про відшкодування шкоди, заподіяної державним виконавцем.

Оскільки судами ухвалюються рішення про стягнення коштів з Державного бюджету України шляхом списання їх за відповідною бюджетною програмою, виконання такого рішення здійснюється органом Державної казначейської служби України.

Виконання рішень про стягнення коштів державного бюджету визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 р. № 845 «Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників».

Законодавець зазначає, що списання коштів органом Казначейства здійснюється за рахунком та в межах бюджетних призначень на відповідний період. Так, Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» було передбачено лише 27 694 700 грн. видатків за бюджетною програмою 3504030, за якою проводиться відшкодування відповідної шкоди. В той же час, відомості про заборгованість держави за даною бюджетною програмою в загальному доступі відсутні. Необхідно враховувати, що за вказаною бюджетною програмою відшкодовується також і шкода, завдана незаконними діями всіх інших органів державної влади, а не тільки працівників органів державної виконавчої служби. Заборгованість за виконавчими документами погашається в порядку черговості їх надходження.

Тобто, навіть отримавши рішення про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними діями або бездіяльністю державного виконавця, стягувач нажалі не завжди може розраховувати на негайне відновлення його порушених прав та отримання присудженої йому суми, оскільки фінансування цієї статті видатків в Державному бюджеті України вже протягом багатьох років не забезпечується в повному обсязі.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII // Офіційний вісник України. — 2016. — № 53. — Ст. 1852.
3. Про Державний бюджет України на 2017 рік : Закон України від 21.12.2016 р. № 1801-VIII // Офіційний вісник України. — 2016. — № 101. — Ст. 3291.
4. Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 р. № 845 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 61. — Ст. 2431.
5. Про затвердження Порядку витребування та проведення перевірки виконавчого провадження : Наказ Міністерства юстиції України від 01.12.2004 р. № 136/5 // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v136_323-04.
6. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII // Офіційний вісник України. — 2016. — № 53. — Ст. 1851.
7. Постанова Верховного Суду України від 11.09.2013 р. по справі № 6-48цс13 // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33609033>.
8. Постанова Вищого господарського суду України від 13.12.2016 р. по справі № 916/1405/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63369316>.
9. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи держав-

ної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 6 // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-14>.

10. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 14 // Верховний Суд України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/C577F80099D95DB4C2257B33005D9A70](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/C577F80099D95DB4C2257B33005D9A70).

11. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 22.09.2015 р. по справі № 2/29/08 // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51637498>.

12. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.06.2016 р. по справі № 487/3497/15-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58488933>.

13. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 05.04.2017 р. по справі № 640/9031/15-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66145595>.

14. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 02.08.2017 р. по справі № 727/3808/15-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68076928>.

15. Цивільний кодекс України // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Калинець К.Б.

студентка II курсу Факультету права
та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Бойчук Д.В.,

к.ю.н., завідувач кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЇ ОСОБИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Цивільне процесуальне законодавство передбачає можливість зміни в судовому порядку правового статусу фізичної особи шляхом визнання її безвісно відсутньою. Необхідність у зміні правового статусу фізичної особи виникає у зв'язку з тим, що невизначеність правового становища особи, яка тривалий час відсутня у місці свого постійного проживання, створює певні перешкоди щодо реалізації суб'єктивних прав фізичними та юридичними особами, які перебувають із нею у певних правовідносинах. Підстави щодо визнання фізичної особи безвісно відсутньою, встановлені нормами матеріального права. Згідно зі ст. 43 ЦК України фізична особа може бути визнана безвісно відсутньою, якщо суд встановить, що протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування [1].

Закон не визначає суб'єктів, які мають право звернутися до суду із заявою про визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Тому при вирішенні цього питання слід виходити із загальних правил цивільного судочинства, закріплених ст. 3 ЦПК, яка говорить нам, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, у випадках, встановлених законом. До суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні

чи суспільні інтереси, крім цього, відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною. Для того, щоб звернутися до суду за судовим захистом досить володіти цивільною процесуальною правоздатністю [2].

Виходячи з цього, звернутися за захистом своїх прав та інтересів до суду із заявою про визнання фізичної особи безвісно відсутньою може особа, яка заінтересована у зміні правового статусу відсутньої особи, оскільки від цього залежить реалізація належних їй суб'єктивних прав. На підтвердження цього мають бути наведені обставини, які свідчать про те, що між заявником та особою, яку він просить визнати безвісно відсутньою, існують певні правовідносини, або дані про те, що безвісна відсутність особи є перешкодою для заявника у реалізації його суб'єктивних прав. Така особа набуває процесуального статусу заявника.

Обчислення строків відсутності громадянина чи відомостей про нього здійснюється за загальними правилами ЦК України, що передбачені в статтях 253 та 254. Обчислення річного строку починається з:

- 1) дня отримання останніх відомостей про фізичну особу;
- 2) у разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місце перебування початком безвісної відсутності вважається перше число місяця, наступного за тим, у якому були одержані такі відомості;
- 3) у разі неможливості встановити місяць одержання останніх відомостей про місце перебування початком безвісної відсутності вважається перше січня наступного року, що йде за тим, у якому були отримані такі відомості.

Під останніми відомостями про фізичну особу, яка визнана безвісно відсутньою, слід розуміти відомості, які надала сама про себе така особа, відомості, отримані від інших осіб.

Для визнання фізичної особи безвісно відсутньою зацікавлена особа повинна звернутись до суду за місцем свого проживання або за останнім відомим місцем проживання фізичної особи, яка безвісно відсутня, або ж за місцем знаходження майна такої особи. У своїй заяві зацікавлена особа повинна обов'язково визначити мету, для якої необхідно визнання фізичної особи безвісно відсутньою, та дату отримання останніх відомостей про місце перебування фізичної особи.

При поданні заяви зацікавленою особою про визнання фізичної особи безвісно відсутньою суд одночасно здійснює заходи щодо встановлення опіки над майном такої особи, якщо опіка не була встановлена до цього. У випадку прийняття рішення судом про визнання фізичної особи безвісно відсутньою на підставі такого рішення нотаріус за останнім місцем проживання фізичної особи описує належне їй майно та встановлює над ним опіку. Слід зазначити, що опіка над майном фізичної особи, що визнається безвісно відсутньою, може бути встановлена нотаріусом за заявою зацікавленої особи і до ухвалення рішення судом. За рахунок майна такої фізичної особи може бути здійснено ряд правових дій. Так, передусім видається утримання особам, яких безвісно відсутній зобов'язаний утримувати, також можуть бути погашені певні зобов'язання перед кредиторами. Відповідно до ч. 3 ст. 44 ЦК опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою або місце перебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах [3].

Опіка над майном припиняється у двох передбачених законом випадках:

- 1) скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою;
- 2) у разі появи фізичної особи, місце перебування якої було невідомим.

Слід зазначити, що визнання фізичної особи безвісно відсутньою можливе лише в судовому порядку, але необхідно зауважити, що при такому визнанні виникає цілий ряд правових наслідків, водночас така фізична особа, якщо вона жива, не позбавляється правоздатності чи дієздатності. Відповідно до ст. 250 ЦПК у разі одержання заяви про появу фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою, або відомостей про місцеперебування цієї особи суд за місцеперебуванням особи або суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою, призначає справу до слухання за участю цієї особи, заявника та інших заінтересованих осіб і скасовує своє рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Заява може бути подана особою, яку було визнано безвісно відсутньою або іншою заінтересованою особою [4].

Скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою є підставою для припинення виплат пенсій, які отри-

мували особи, які мають відповідні правові підстави у разі втрати годувальника.

До одного із правових наслідків визнання фізичної особи безвісно відсутньою належить можливість надана другому з подружжя, подати заяву про розірвання шлюбу до органу реєстрації актів цивільного стану. Відповідно до ст. 118 СК якщо особа, яка була визнана безвісно відсутньою, з'явилася, і відповідне рішення суду скасоване, її шлюб з іншою особою може бути поновлений за їхньою заявою, за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі [5].

Отже, тривала відсутність фізичної особи в місці її проживання може мати ряд негативних наслідків як для третіх осіб, так і для майна самої фізичної особи. Саме для запобігання таким наслідкам ЦК України надано можливість зацікавленим особам в установленому порядку визнати фізичну особу безвісно відсутньою.

Для визнання фізичної особи безвісно відсутньою повинні бути наявними певні умови. Серед основних умов — відсутність протягом одного року в місці постійного проживання фізичної особи. Другою умовою є відсутність відомостей в місці такого проживання про фізичну особу протягом року. Третя умова — неможливість установлення місця перебування фізичної особи.

На підставі рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку. За заявою заінтересованої особи чи органу опіки та піклування над майном фізичної особи, місце перебування якої не відоме, опіка може бути встановлена нотаріусом до ухвалення судом рішення про визнання її безвісно відсутньою.

Опікун над майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані доглядати.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 19.07.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №40–44. — ст. 356.

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 03.08.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40–41, 42. — Ст. 492.
3. Визнання особи безвісно відсутньою або померлою [Електронний ресурс] // Захист Права. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: <http://zahist-prava.com.ua/inform/65.htm>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України з коментарями [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gpk.html>.
5. Сімейний кодекс України від 08.07.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 21–22. — Ст. 135

Коваленко О.О.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
Харківського національного
педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СВОБОДИ ВОЛІ СТОРІН ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ПРИ ЙОГО ПРИПИНЕННІ

Припинення є логічною крапкою у існуванні трудового договору. У припиненні трудового договору втілюється принцип свободи праці, принцип свободи трудового договору, які, власне, і характеризують волю та волевиявлення людини при реалізації права на працю через призму свободи/ Здобутки науки трудового права дозволяють визначити сучасний стан та перспективи розвитку питань в означеній царині наступним чином:

1. Категорії волі та волевиявлення в науці трудового права покладено в основу термінологічного розмежування понять, які застосовуються для визначення закінчення трудового договору та відносин, які з нього витікають. Цей випадок характеризують три поняття: припинення трудового договору, розірвання трудового договору та звільнення з роботи.

2. Припинення трудового договору є найширшим поняттям, що охоплює всі випадки закінчення трудового договору (за угодою сторін, вибуття зі складу підприємства у зв'язку зі смертю, закінченням

строку трудового договору тощо). Термін «розірвання трудового договору» виражає волю, тобто ініціативу тієї чи іншої сторони або волю певного органу, який не виступає його стороною (виборний орган первинної профспілкової організації, військкомат тощо). «Звільнення з роботи» означає процедуру технічного оформлення вже припинених трудових правовідносин і застосовується до усіх випадків припинення трудового договору. У майбутньому Трудовому кодексі України, у проекті ТК України ці поняття мають бути відображені і розмежовуватися.

3. Воля та волевиявлення є критеріями, за якими можна класифікувати всі підстави припинення трудового договору на припинення трудового договору за угодою сторін, розірвання трудового договору за ініціативою працівника, розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця, розірвання трудового договору за ініціативою третіх осіб та припинення трудового договору внаслідок подій.

4. Точками, які окреслюють загальні контури правового простору свободи волі сторін трудового договору при усіх випадках його припинення є наступні умови: трудові відносини можуть бути припинені тільки на підставах, у порядку і на умовах, визначених законодавством; трудовий договір може бути розірваний лише за однією з підстав; працівник не може бути звільненим без поважних причин.

5. Угода сторін як підстава припинення трудового договору є найбільш вдалою конструкцією у цивілізованому суспільстві для припинення взаємодії сторін у трудовій сфері. Вона передбачена п.1 ст.36 чинного Кодексу законів України про працю (далі — КЗпП України) [1]. З огляду на початок цієї взаємодії, який було покладено угодою, що є основою трудового договору, логічно, що і припинення відбувається за угодою. Тобто це найбільш цивілізований, правильний з точки зору чистоти конструкції трудового договору як угоди, шлях. Адже в ідеалі сторони погоджуються припинити відносини без взаємних претензій і спорів.

6. З точки зору однозначності кваліфікації такої підстави припинення трудового договору як угода сторін, важливим є встановлення змісту волі та волевиявлення цих сторін, спрямованих саме на цю мету. Сторони мають не тільки виявити своє волевиявлення на припинення трудового договору, але й ще мають домовитися про підставу, за якою припиняться трудові правовідносини. Воля та во-

левиявлення сторін трудового договору на припинення трудового договору за угодою сторін є свободними: вплинути на них не можна. Сторони повинні самі дійти висновку щодо припинення трудового договору за цією підставою і примусити їх до цього не можливо. Також умовою, яка окреслює простір свободи волі сторін у даному випадку, виступає умова про строк в який сторони домовилися припинити трудовий договір.

7. У проекті ТК України у якості підстави припинення трудового договору застосовано поняття «згода сторін» [1, ст. 81]. Думається, що «угода сторін» і «згода сторін» — поняття не тотожні і різниця між цими поняттями існує. Оскільки для права важливо оперувати поняттями, які щонайточніше передають найменші відтінки значення слова, адже право — це формальна система остільки правова еквілібристика у теорії неминуче буде вести до погрозливих наслідків на практиці адже зачіпатися будуть права і свободи людини — найвищої соціальної цінності. Тим більше, це характерно для трудового права, яке і існує в ім'я цієї цінності. Якщо звернутися до тлумачення цих слів, то, дійсно, і угода і згода за словниками будуть мати синонімічне значення. Однак «угода» має більш формалізоване застосування, бо вказує на якусь взаємну домовленість, договір, за якими встановлюються зобов'язання [3]. Згода має більш побутовий вжиток, бо означає позитивну відповідь, дозвіл на що-небудь; взаємну домовленість; порозуміння; спільність поглядів, думок; однакостайність, взаємну дружбу, мирні стосунки; союз, об'єднання [3]. У змісті ст. 81 проекту ТК мова йде саме про домовленість сторін трудового договору, яка є ключовим елементом при визначенні підстави припинення договору. Домовленість є таким елементом і за чинним законодавством, тому як підставу припинення трудового договору слід застосовувати поняття «угода», а не «згода». У майбутньому Трудовому кодексі, зокрема у проекті ТК України ст. 81 пропонується викласти у наступній редакції:

«Стаття 81. Припинення трудового договору за угодою сторін

Трудовий договір може бути припинено в будь-який час за взаємною домовленістю між працівником і роботодавцем. При цьому сторони мають домовитися про підставу і строк припинення трудового договору».

8. До підстав припинення трудового договору за угодою сторін слід відносити і закінчення строку договору, передбачене п.2 ст. 36

чинного КЗпП України [1]. Укладаючи строковий трудовий договір, сторони вносять до його змісту умову про строк. Таким чином, обидві сторони трудового договору домовляються, тобто виражають своє волевиявлення на те, що трудовий договір не тільки буде мати таку умову, а ще й на те, що із закінченням певного строку, взаємно визначеного сторонами, трудові відносини припиняться.

9. У правовому регулюванні припинення трудового договору ніякого пріоритету прав працівника над правами роботодавця не існує. Сторони є економічно нерівними, бо роботодавець володіє засобами виробництва, а працівник має тільки власну здатність до праці, а юридично вони є рівними у правах і саме це покладено в основу відносин, які між ними виникають, розвиваються, змінюються і можуть бути припиненими. Заперечувати це означає констатувати, що у трудових правовідносинах має місце порушення ст. 24 Конституції України [4], а отже має місце дискримінація. Справа не в тому, що так можуть приховуватися подвійні стандарти чи хтось намагається закривати очі на очевидні речі, що може впливати із таких суджень. А в тому, що цього порушення реально немає. Порівнювання у кого більше, а у кого менше прав, більше чи менше свободи — це не порівнювання кількості води у двох склянках, що можна виміряти навіть на око. Тут такий підхід є недоречним. Важливо подивитися на витoki проблеми, прослідкувати зв'язки між категоріями і тільки тоді робити висновки. Зміст норм чинного трудового законодавства встановлює об'єктивні правила, існування яких продиктовано системними зв'язками явищ та категорій, які охоплюються предметом трудового права, а також їх витоками. Так широкий простір можливостей працівника при розірванні трудового договору за власною ініціативою об'єктивно зумовлений природою і змістом природного права на працю, яке реалізується в розірванні. Право роботодавця на підбір працівників таких витоків і змісту не має. Його реалізація припиняє реалізацію природного права на працю працівника у нього, а тому повинна максимально детально бути врегульованою, щоб не порушити це право працівника. Тому у розірванні трудового договору за ініціативою роботодавця не може бути такого простору свободи волі, як у працівника при розірванні трудового договору за власним бажанням.

10. У трудовому законодавстві підстава і порядок розірвання трудового договору крім того, що, зрозуміло, є взаємопов'язаними,

ще є й, у однаковій мірі, значущими для охорони та захисту права на працю категоріями, які, так би мовити, «освітлені» охоронною функцією трудового права. Якщо підстава припинення (розірвання) трудового договору формулює те, чим право переконливо обґрунтовує цей факт, то порядок деталізує реалізацію цього права. Такий розподіл охороняє права сторін трудового договору від порушення і забезпечує їх належну реалізацію.

11. Маючи волю, людина здійснює свободу у її виявленні на реалізацію здатності до праці у формі безстрокового трудового договору, самостійно вирішуючи як їй цю свободу використати. І не тільки на етапі укладання трудового договору, а і під час його дії. І законодавство, закріплюючи можливість працівника розірвати безстроковий трудовий договір з власної ініціативи, зайвий раз підкреслює наявність цієї свободи. А також, що є не менш важливим, легалізує правові можливості сторін трудового договору при його розірванні з ініціативи працівника.

12. Підставою розірвання трудового договору за ст. 38 КЗпП України [1] виступає виключно власне бажання працівника, яке не залежить від будь-кого і формулюється вільно. І саме воно є відправною точкою, яка дозволяє визначити вектор побудови ланцюга волевиявлення у припиненні безстрокового трудового договору за власним бажанням працівника. Працівник, реалізуючи право на працю, передбачене ст. 43 Конституції [4], виявляє свою волю на зупинення можливості заробляти собі на життя працею у даного роботодавця, а роботодавець має з цим погодитися. Саме такий висновок слідує із ст. 43 Конституції України та ст. 38 КЗпП України. Зазначені норми фактично встановлюють правові можливості сторін трудового договору при його розірванні за власною ініціативою працівника, а саме: міру зобов'язальної поведінки роботодавця щодо бажання працівника, та окреслюють їх межі. При цьому, ні ст. 38 КЗпП, ні будь-яка інша не містять приписів, які б визнавали думки, бажання роботодавця чи можливі варіанти поведінки з приводу розірвання трудового договору юридично значущими. Таким чином, це дозволяє зробити висновок, що право на працю на цьому етапі за своєю сутністю є суб'єктивним, бо норма права визначає суб'єкта, якому право надано та суб'єкта, який реалізацію цього права зобов'язаний задовольнити. Отже, у розірванні трудового договору за ініціативою працівника визначальним є волевиявлення

працівника, яке є природним втіленням права на працю, свободи праці, свободи трудового договору.

13. Ст. 39 КЗпП України [1] передбачає розірвання строкового трудового договору з ініціативи працівника і у цьому випадку свобода волі працівника має дещо обмежений простір у порівнянні із безстроковим у реалізації права на працю. Адже обмеження на реалізацію свого природного права встановлює власне волевиявлення працівника, яке було зроблене ним ще на етапі укладення трудового договору у вигляді внесення до його змісту умови про строк. Цим самим працівник виявив свою волю на те, що застосовувати свою здатність до праці у цього роботодавця він буде протягом визначеного у договорі строку, отже, зрозуміло, що виявити тепер свою волю на розірвання трудового договору до закінчення строку він може тільки у тих випадках, коли виявляться обставини, які перешкоджають виконанню роботи за цим договором.

14. При розірванні трудового договору за ініціативою роботодавця відсутність свободи волі працівника компенсується детальним врегулюванням підстав і порядку розірвання трудового. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця може мати місце тільки за наявності необхідної законної підстави для розірвання трудового договору і тільки у встановленому для обраної підстави порядку.

15. Розірвання трудового договору — це право роботодавця і навіть при наявності законних підстав для розірвання трудового договору, він сам вирішує чи розірвати договір, чи залишити працівника працювати. Ніхто не має права вторгтися у його вольову сферу. Воля роботодавця щодо розірвання трудового договору може зазнати впливу лише тоді, коли своїми діями він порушить норми закону і застосує розірвання трудового договору незаконно, про що свідчить припис ст. 235 КЗпП України [1].

16. Свобода волі роботодавця окреслюється і заборонаю на звільнення певних категорій працівників: неповнолітніх [1, ст. 198], вагітних жінок, жінок, які мають дітей [1, ст. 184] тощо. Це є важливою і необхідною умовою існування демократичної і соціальної держави, адже воно виступає додатковою юридичною гарантією забезпечення їх трудових прав.

17. Характеризуючи проблеми свободи волі сторін трудового договору при його припиненні можна констатувати, що сторо-

ни є свободними у прояву своєї волі і у цьому випадку. Але у своїх взаємовідносинах по припиненню трудового договору вони мають дотримуватися умов, встановлених законом, щоб не порушити право іншої сторони і забезпечити баланс інтересів обох сторін трудового договору.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] / Верховна Рада УРСР : Кодекс України; Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 09.10.2017). — Назва з екрану.
2. Проект Трудового кодексу України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Законопроект від 26.12.2014 р., зареєстрований 27.12.2014 р. №1658 [Ініціатори законопроекту В.Б. Гройсман, Денисова Л.Л., М.М. Папієв, Кубів С.І.]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221 (дата звернення: 09.10.2017). — Назва з екрану.
3. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] / Словник української мови [онлайн-версія]. — Режим доступу: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 09.10.2017). — Назва з екрану.
4. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Конституція; Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 09.10.2017). — Назва з екрану.

Корельська А.В.,

*спудентка Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник:

Чернега А.П.,

*к.ю.н., доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ У ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ

Спільне проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без державної реєстрації своїх стосунків, тобто без укладання офіційного шлюбу, продовжує набувати все більшої популярності в Україні.

В юридичній літературі можна зустріти різні терміни, що характеризують правовідносини чоловіка і жінки, які не перебувають між собою у зареєстрованому шлюбі — «громадянський шлюб», «цивільний шлюб», «фактичні чоловік та дружина», «конкубінат», «фактичний шлюб», «фактичні шлюбні відносини» [1].

Таке різноманіття термінології феномену спільного проживання чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу зумовлено відсутністю закріплення єдиного поняття у чинному українському законодавстві. Проте серед фахівців права такі відносини прийнято називати «фактичним шлюбом».

Варто зазначити, що в повсякденному житті склалася звичка називати спільне проживання чоловіка й жінки однією сім'єю цивільним (громадянським) шлюбом, хоча це не є юридично правильним. Така плутанина зумовлена історично, оскільки до 1917 р. обов'язковою умовою законності шлюбу в Російській імперії вважалося церковне вінчання. На підставі виданого 20 лютого 1919 р. Декрету Раднаркому УСРР «Про громадянський шлюб і про ведення книг запису актів громадянського стану» законним став визнаватися шлюб, зареєстрований в органах державної влади, а шлюб, що укладався за релігійним обрядом, більше не створював правових наслідків [2, с. 143]. За змістом цього Декрету зареєстрований шлюб називався

«громадянський шлюб» [3, с. 109]. Проте люди, за звичкою, продовжували називати цивільний шлюб неофіційним.

У Сімейному Кодексі України (далі — СК) поняття «шлюб» визначають як сімейний союз чоловіка та жінки, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану [4, с. 20]. Разом з тим, законодавство не виключає проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, не перебуваючи між собою у шлюбі. Проте, згідно ст. 21 СК фактичний шлюб не породжує тих самих юридичних наслідків, що й офіційно зареєстрований [4, с. 20]. Інакше кажучи, держава не забороняє фактичні шлюби, проте не захищає їх в повному обсязі в правовому полі.

Такий правовий нігілізм яскраво простежується у проблематиці спадкування щодо осіб, які проживають у фактичних шлюбних відносинах.

Так, якщо в офіційному шлюбі той з подружжя, який пережив спадкодавця відноситься до першої черги спадкування за законом, поряд із дітьми та батьками, то у фактичному шлюбі Цивільний кодекс України (далі — ЦК) відносить «фактичного» чоловіка або дружину до спадкоємців лише четвертої черги (особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини) [5, с. 358].

Проте, за наявності обставин, вказаних у ст. 1259 ЦК, чоловік (жінка), що проживали спільно зі спадкодавцем однією сім'єю, можуть отримати право на спадкування разом із спадкоємцями попередніх черг.

Отже, згідно з ч. 2 ст. 1259 ЦК України фізична особа, яка є спадкоємцем за законом наступних черг, може, за рішенням суду, одержати право на спадкування разом зі спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування, за умови, що вона протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані [5, с. 359].

В такому випадку позивач має довести, що він дійсно надавав спадкоємцю протягом значного часу допомогу [6, с. 226], яка може полягати як у побутових питаннях (догляд за будинком, купівля продуктів харчування, оплата комунальних послуг, допомога в отриманні соціальних послуг тощо), так і матеріальній допомозі (надання грошової допомоги, купівля їжі, одягу тощо).

Можливість такого доказування підтверджується численною судовою практикою. Наприклад, рішенням № 465/944/16-ц Франківського районного суду м. Львова від 16. 03. 2016 р. позов про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та отримання права на спадкування як спадкоємця першої черги було задоволено в повному обсязі, встановлено факт спільного проживання ОСОБА_1 з ОСОБА_3 однією сім'єю як чоловік та жінка без реєстрації шлюбу та визнано ОСОБА_1 спадкоємцем першої черги за законом після смерті ОСОБА_3 [7].

Ще одним способом отримання прав на спадкування є звернення до суду для встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, що є необхідною умовою для того, аби один із «фактичного подружжя» отримав право претендувати на спадщину.

Отже, існують два шляхи позитивного вирішення питання спадкування у фактичних шлюбних відносинах. Перший, шляхом отримання права на спадкування разом із спадкоємцями першої черги; другий — встановлення юридичного факту проживання зі спадкодавцем однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Необхідно зазначити, що обидва випадки мають різні юридичні наслідки, тому пропоную детальніше дослідити питання їх реалізації на практиці.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» № 5 від 31 березня 1995 року, у порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення фактів, якщо встановлення факту не пов'язується з наступним вирішенням спору про право [8]. Ще одна позиція підтверджується постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» № 7 від 30 травня 2008 року, якою встановлено, що справи про спадкування розглядаються судами за правилами позовного провадження, якщо особа звертається до суду з вимогою про встановлення фактів, що мають юридичне значення, які можуть вплинути на спадкові права й обов'язки інших осіб та (або) за наявності інших спадкоємців і спору між ними [9].

Простіше кажучи, якщо «фактичний» чоловік (жінка) є єдиним спадкоємцем, то достатньо просто подати заяву в порядку окремого провадження, а копію рішення суду подати до нотаріальної контори разом із заявою про право на спадщину. Проте, якщо у спадкодав-

ця є інші претенденти на спадкове майно (що найчастіше), то факт проживання чоловіка та жінки однією сім'єю має встановлюватися судом у позовному провадженні. Більше того, відповідачами по такій справі мають виступати інші спадкоємці, оскільки їх спадкові права безпосередньо залежатимуть від результатів розгляду такої справи.

Оскільки питання отримання права спадкування із спадкоємцями першої черги вже було детально розглянуто вище, пропоную акцентувати увагу на проблемі встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

З даного питання судова практика також є широкою та однозначною (за наявності необхідних доказів позови із встановлення факту проживання однією сім'єю задовольняються в повному обсязі). Наприклад, у рішенні Кам'янець — Подільського районного суду № 676/4721/15-ц від 21.08.2015 р. було встановлено факт проживання ОСОБА_2 з спадкодавцем ОСОБА_3, однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 1967 р. до часу відкриття спадщини [7].

Встановлення в судовому порядку даного факту тягне за собою визнання права власності на майно як на частку в спільній сумісній власності та виключення його зі спадкового майна на підставі положень ст. 74 СК.

Таким чином, майно, яке було придбане чоловіком та жінкою під час фактичного шлюбу, має бути визнане спільною сумісною власністю. Тобто, половина майна має бути виключена зі спадщини, а за другим з «фактичного» подружжя визнається право власності на цю частку. Після цього спір уже йтиме лише щодо половини майна, на яку, до того ж, той з «фактичного» подружжя, який пережив іншого, також може претендувати.

В будь — якому випадку, особам, що перебувають у фактичному шлюбі доведеться в судовому порядку доводити своє право на спадкування майна, або його частку.

Варто зазначити, що полегшити питання спадкування у фактичному шлюбі та уникнути судової тяганини дозволить складання заповіту, оскільки згідно ст. 1235 ЦК заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних або родинних відносин.

Отже, розглянувши проблему спадкування у фактичних шлюбних відносинах, можна зробити висновок, що питання отримання

спадщини одним із «фактичного подружжя» знаходиться поза увагою законодавця. Хоча судова практика свідчить про визнання такого виду шлюбних відносин на правовому рівні та, певним чином, прирівнює статус «фактичного» чоловіка (дружини) до офіційного в питаннях майнового характеру.

Враховуючи вищенаведене, законодавство України у сфері фактичних шлюбних відносин потребує детального врегулювання з боку держави, оскільки такі прогалини в законодавстві можуть призвести до нівелювання інституту шлюбу взагалі.

Список використаних джерел:

1. Митрофанова О.І. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин [Електронний ресурс] / О.І. Митрофанова. — Режим доступу : www.minjust.gov.ua.
2. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. — Х, 2008. — Ст. 251.
3. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. — 3-тє вид. доп. і перероб. / З.В. Ромовська. — К, 2009. — Ст. 432.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 //Відомості Верховної Ради України. — 2002. — №21. — Ст. 135.
5. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. //Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №40. — Ст. 377.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 //Відомості Верховної Ради України. — 2004. — №40. — Ст. 492.
7. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
8. Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення: постанова пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 5 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1998. — № 8. — Ст. 13.
9. Про судову практику у справах про спадкування : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 трав. 2008 р. № 7 // Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 6. — Ст. 17.

Коробочкіна Л.Л.,

кандидат юридичних наук

*Головне територіальне управління юстиції
у Миколаївській області,*

*Головний спеціаліст відділу судової роботи
та міжнародного співробітництва*

ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ

Тема представництва інтересів держави в суді не нова, але внесення змін до чинного законодавства та набрання ними чинності, зумовлює необхідність їх дослідження як за змістовним наповненням, так і безпосереднім впливом на практику застосування інших чинних норм законодавства.

Коли мова заходить про представництво інтересів держави, всі одразу розуміють, що далі йтиметься про діяльність прокуратури. І це є абсолютно вірним, адже Закон України «Про прокуратуру» (ч. 3 ст. 23) проголошує, що прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [4].

Таким чином, законодавець визначив підстави звернення прокурора до суду за захистом інтересів держави:

— у випадках нездійснення або неналежного здійснення захисту інтересів органом державної влади, органом місцевого самоврядування або іншим суб'єктом владних повноважень, до компетенції якого віднесено відповідні повноваження;

— у разі відсутності органу, який би міг здійснити захист інтересів держави в конкретній сфері.

При цьому на прокурора покладається обов'язок обґрунтувати наявність порушень інтересів держави та необхідність їх захисту. Прокурор має визначити орган, уповноважений здійснювати конкретні функції у спірних правовідносинах або ж довести відсутність такого органу чи повноважень в нього щодо звернення до суду, здійснення неналежного захисту інтересів держави органом

публічного управління, на який законом покладено здійснення такого обов'язку.

Доводи прокурора, наведені з цього приводу, підлягають обов'язковій перевірці судом.

Відсутність такого обґрунтування чи його недостатність є підставою для повернення поданої ним позовної заяви або залишення позову без розгляду, якщо провадження у справі було помилково порушено.

Важливим моментом при перевірці законності звернення прокурора до суду з представництвом інтересів держави (якщо прокурор виступає не в якості позивача) є з'ясування того, чи було попередньо (до звернення до суду) поінформовано відповідного суб'єкта владних повноважень про це. Дана вимога зумовлена правом суб'єкта владних повноважень на оскарження підстав для представництва.

У відповідності до ч. 6 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор самостійно визначає підстави для представництва у судах, форму його здійснення і може здійснювати таке представництво у будь-якій стадії судочинства в порядку, передбаченому процесуальним законом [4].

Аналіз статті 23 Закону України «Про прокуратуру» свідчить про те, що законодавець звужив перелік підстав, з яких прокурор має право ініціювати процес з метою захисту інтересів держави. При цьому розширено перелік органів публічного управління, що можуть бути позивачами по такій категорії справ. Якщо раніше прокурор мав право подати позов в інтересах держави в особі органів місцевого самоврядування (як правило, їх виконавчих органів), яким делеговано повноваження органів виконавчої влади, то наразі в ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» однозначно визначено, що прокурор має право подати позов в інтересах держави в особі органу місцевого самоврядування.

Формулювання вищезазначеної статті дозволяє вести мову про те, що нормотворець зобов'язав органи місцевого самоврядування здійснювати захист інтересів держави, а не лише територіальної громади.

У зовнішніх відносинах держава так само потребує представництва та захисту її інтересів.

Так, Міністерство юстиції України забезпечує представництво інтересів держави у судах України, здійснює захист інтересів Укра-

їни у Європейському суді з прав людини, під час урегулювання спорів і розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземних суб'єктів та України. Міністерство здійснює представництво інтересів Кабінету Міністрів України, Міністерства та їх посадових осіб в судах України, а також забезпечує представництво інтересів України як держави, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України відповідно до встановленого законодавством порядку [2].

Але внесення змін до Конституції України Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [3] ставить ряд питань, що потребують вирішення до набрання чинності всіх положень зазначеного нормативного акту.

У відповідності до пункту 3 частини 1 статті 131-1 Конституції України прокуратура здійснює представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [1, с. 141]. Стаття 131-2 Конституції України проголошує, що представництво інтересів іншої особи в суді здійснює виключно адвокат [1, с. 141].

Згідно підпункту 11 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131-1 та статті 131-2 Конституції України здійснюється виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції — з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції — з 1 січня 2019 року; представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року [1, с. 141].

Аналіз змісту вищезазначеного підпункту 11 пункту 16-1 дозволяє зробити висновок, що інтереси абсолютно всіх суб'єктів права в обов'язковому порядку мають бути в процесі представлені прокурором чи адвокатом.

За таких обставин з 1 січня 2020 року Міністерство юстиції України та його територіальні органи, як і будь-які органи публічного управління втратять право представляти інтереси як самої установи, так і держави в судах, зокрема міжнародних.

Враховуючи досвід запровадження в роботу електронних систем публічних закупівель, проведення тендерів можемо припустити, що органи публічного управління будуть зобов'язані заключати договори з адвокатськими об'єднаннями / бюро задля представництва їх інтересів в суді.

Такий підхід, на наш погляд, є достатньо ризикованим, адже потрібно враховувати специфіку інтересів держави. Як зазначено в Рішенні Конституційного суду №3-рп/99 «Інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й в діяльності приватних підприємств, товариств». Крім того, зазначено, що «інтереси держави» — це оціночне поняття [5].

Представництво інтересів виключно приватними особами, що не мають статус державного службовця, не обмежені в діях присягою державного службовця, не мають досвіду внутрішньої роботи в установі (відсутність знань про специфіку роботи) може призвести до збільшення ризиків того, що:

— інтереси держави лишатимуться поза увагою або їм буде приділено недостатньо уваги;

— надання некваліфікованих адвокатських послуг. Скоріш за все для відбору адвокатів буде запроваджено певну процедуру, яка буде близькою до проведення тендеру або відбору адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги. Відповідно, заміна адвокатського бюро / об'єднання, з якими підписано угоду про надання послуг потребуватиме час необхідний на відбір нових представників, отже, до закінчення цієї процедури лишатимуться старі представники.

На сьогодні лишається невизначеною як процедура відбору адвокатів, так і джерела фінансування їх роботи, методика оцінювання роботи адвоката, хто нестиме ризики програшу справ, якщо було невірно чи несвоєчасно оформлено/надіслано процесуальні документи тощо.

Навіть, якщо припустити, що фінансування здійснюватиметься за рахунок скорочення штату державних службовців (юридичних відділів), то це не вирішує питання стимулювання роботи адвокатів.

Ставка висококваліфікованого адвоката значно вища ніж оклад державного службовця, зокрема співробітника органів юстиції. Якщо ж йти за аналогією з оплатою роботи адвокатів в системі надання безоплатної вторинної правової допомоги, то розмір оплати ніяким чином не пов'язаний із результатами розгляду справи (окрім кримінальних). Отже, постає питання про добросовісність надання адвокатських послуг.

Перенесення всього тягаря представництва інтересів держави, органів публічного управління на співробітників прокуратури на сьогодні також не є найкращим варіантом, адже простежується значне скорочення штату працівників прокуратури, а головніше, це може в певній мірі піти у розріз з практикою Європейського суду з прав людини, стосовно того, що в окремих випадках участь прокурора в процесі порушує принцип рівності сторін [6].

Вважаємо передчасним позбавлення органів публічного управління права представляти інтереси держави, зокрема на міжнародній арені. Введення таких змін потребує розробки і впровадження дієвого механізму реалізації норм права, суттєвого підвищення якості надання адвокатських послуг та правової свідомості суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР зі змін і доп. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. за № 228 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>.
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
4. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України:

Рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99>.

6. Справа «Мінчинська проти Російської Федерації» (Скарга № 42454/02): Рішення Європейського суду з прав людини від 15 січня 2009 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.lawmix.ru/abrolaw/2397>.

Кузьмович С.Б.,

студентка 6 курсу,

Національного авіаційного університету,

Науковий керівник:

Устинова І.П.,

к.ю.н., доцент

ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В сучасних ринкових умовах особливого значення набуває розвиток корпоративних правовідносин. Проте практика застосування норм корпоративного права виявила чимало правових проблем, обумовлених недосконалістю правового регулювання корпоративних відносин. Корпоративні права відіграють все більшу і вагомішу роль.

З поняттям корпоративних прав пов'язано ряд проблем теоретично-прикладного характеру. Зокрема, до цього часу точаться дискусії з приводу самого поняття «корпоративні права». Чіткого і однозначного поняття корпоративних прав не має.

Через відсутність у ЦК України визначення корпорації виникають різні її тлумачення, від яких безпосередньо залежить і визначення корпоративного права:

1) у вузькому розумінні корпорацією визнається акціонерне товариство. У такому разі корпоративне і акціонерне права співпадають;

2) у широкому розумінні корпораціями називають усі товариства (підприємницькі та непідприємницькі), внаслідок чого корпоративне право охоплюватиме регулюванням значно ширшу сферу відносин;

3) є проміжний варіант, який розглядає як корпорації лише підприємницькі товариства, чи навіть — лише деякі види підприємницьких товариств: акціонерні товариства, ТОВ та товариство з додатковою відповідальністю і виробничі кооперативи. Відповідно, корпоративне право регулюватиме відносини з участі саме в цих товариствах;

4) пропонується корпоративним правом регулювати лише відносини між учасником та відповідним товариством. Створення ж товариства, його ліквідацію, випуск та придбання цінних паперів та ін. вважати предметом регулювання відповідних норм цивільного права про юридичні особи, правочини та цінні папери. Тоді корпоративне право буде «внутрішнім правом» юридичної особи, і ним охоплюватимуться насамперед відносини щодо участі в управлінні. У цьому разі коло відносин, що регулюватиметься корпоративним правом, є надто вузьким;

5) до відносин, що регулюються корпоративним правом, можна віднести не тільки майнові та немайнові, або організаційні, а й трудові, податкові, охорони праці, земельні, житлові і навіть виробничі, політичні, соціальні. Це є виразником широти кола предмета корпоративного регулювання. Існування таких різноманітних підходів до поняття «корпоративного права» свідчить про його неоднозначність на сучасному етапі розвитку правознавства в Україні.

Так, В. Щербина, досліджуючи правову природу корпоративних відносин, зазначає, що в юридичній науці це питання відноситься до дискусійних. Якщо представники цивілістичної науки вважають корпоративні відносини і такий їх найпоширеніший вид, як акціонерні відносини, предметом цивільно-правового регулювання (аргументуючи це, зокрема, посиланням на відповідні статті Цивільного кодексу (далі — ЦК України), то представники науки господарського права вважають їх, спираючись на положення Господарського кодексу (далі — ГК) України, одним із видів господарських правовідносин, а саме організаційно-господарськими відносинами.

Н. Кузнецова стверджує, що «...у доктрині можна виділити два загальних підходи до визначення корпоративних відносин: широкий і вузький. У широкому розумінні під корпоративними відносинами розуміються всі правовідносини, де одним із учасників виступає корпорація як організаційно-правова форма юридичної особи, що здійснює підприємницьку діяльність. У вузькому (власному)

розумінні — це зобов'язальні відносини між корпорацією (її органами) та учасниками з приводу управління, ведення справ, надання інформації тощо [3].

Розглядаючи такі підходи більш докладно, треба зазначити, що вони потребують наукового осмислення та уточнення. Так, важко погодитись, що усі відносини, в яких бере участь корпорація, є за своєю сутністю корпоративними. По-перше, якщо проаналізувати поняття корпорації, наведене у Господарському кодексі, то це договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації (ч. 3. ст. 120 ГКУ). Але ж це не може означати, що корпоративні відносини виникають лише між об'єднаннями юридичних осіб? Такий висновок є хибним, оскільки учасником корпоративних відносин може бути і фізична особа, яка є власником корпоративних прав.

По-друге, корпорація як суб'єкт права може вступати в адміністративні, господарські, фінансові, цивільні та інші правовідносини. Наприклад, якщо до неї надійшов запит щодо отримання інформації, то не можна ж стверджувати, що це одразу корпоративні правовідносини: такий запит можуть надіслати органи державної влади чи місцевого самоврядування, правоохоронні органи чи будь-яка інша фізична чи юридична особа, яка не обов'язково є власником корпоративних прав.

Цікавою та водночас дискусійною, зокрема, є позиція Вінник О.М., яка вважає, що корпоративні правовідносини — це такі відносини, котрі виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарських товариств за участю безпосередніх (засновники, учасники, саме товариство, його органи) та опосередкованих учасників (кредитори, споживачі, наймані працівники, облігаціонери товариства, територіальна громада, держава в особі уповноважених органів) і забезпечують збалансовану реалізацію інтересів зазначених осіб [1].

Більш ґрунтовним є визначення корпоративних відносин, надане І. Б. Саракун, на думку якої корпоративними є відносини, що виникають між учасниками (засновниками) та товариством і між самими учасниками (засновниками), які складаються щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав [4, с. 10]. Таке визначення є більш точним, оскільки розкриває, стосовно чого ви-

никають корпоративні правовідносини. У свою чергу, важко погодитись із твердженням, що корпоративні правовідносини полягають: а) у визначенні спільних цілей; б) виявленні засобів їх досягнення; в) здійсненні спільних дій відповідно до визначених позицій. Такий алгоритм не розкриває сутності чи ознак корпоративних відносин і не дозволяє їх відрізнити від інших правовідносин, які виникають, наприклад, при укладенні договору про сумісну діяльність чи інших форм, пов'язаних з об'єднанням осіб чи капіталів. Проте виконання вказаних дій можна вважати передумовами для виникнення у тому числі й корпоративних відносин.

Доречно згадати класика корпоративного права О.І. Камінку, який свого часу влучно помітив, що навряд чи вірно вбачати аналогію між державною владою і корпоративною владою. Вже неодноразово доводилося, що категорія “управління” досить часто має цивільничну природу, а тому вживання цього поняття не може розумітися як індикатор публічних відносин. Крім того, в науковій юридичній літературі часто висловлюється широке бачення корпоративних відносин як таких, що охоплюють політичні, економічні, соціальні, пенсійні, житлові відносини, а також відносини, пов'язані із підтримкою здоров'я працівників, відносини підприємництва. Внаслідок цього, вони мають потрапляти до регулювання не однієї, а низки галузей законодавства. Водночас, відповідно до Рекомендацій президії Вищого господарського суду України «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних спорів» від 28.12.2007, особа стає носієм корпоративних прав з моменту набуття права власності на акції акціонерного товариства або вступу до інших господарських товариств [5]. За таких умов можна виділити дві підстави виникнення корпоративних відносин: вступ у юридичну особу корпоративного типу (у тому числі господарське товариство) та набуття чи придбання частки у статутному фонді (у тому числі акції чи інші корпоративні права).

Усі підстави виникнення корпоративних правовідносин можна поділити на два види:

— первинні (пов'язані з безпосереднім створенням юридичної особи, що підтверджується фактом державної реєстрації, наприклад прийняття учасників чи внесення ним внесків до статутного фонду);

— похідні, які відображають динаміку розвитку корпоративних правовідносин, пов'язані з реалізацією особами корпоративних

прав (продаж акцій або частки у статутному фонді, відступлення або спадкування частки у статутному фонді).

Підставами припинення корпоративних відносин можуть бути такі юридичні факти, як реорганізація та ліквідація господарського товариства, вихід учасника (засновника) з господарського товариства, відчуження всіх своїх акцій акціонером іншому акціонеру чи третій особі в акціонерному товаристві (у такому разі корпоративні відносини припиняються лише стосовно нього), перетворення господарського товариства на товариство з одним учасником внаслідок виходу всіх інших із його складу, перетворення такого товариства на приватне підприємство тощо [2, с. 51].

Таким чином, корпоративні відносини — це врегульовані нормами права та установчими (засновницькими) документами суспільні відносини, які виникають між засновниками юридичної особи корпоративного типу у процесі її створення та відносини між юридичною особою та їх учасниками з приводу реалізації корпоративних прав та обов'язків (їх набуття, здійснення чи припинення).

Список використаних джерел:

1. Вінник О.М. Проблеми правового забезпечення приватних і публічних інтересів в акціонерних товариствах / О.М. Вінник // Проблеми вдосконалення господарського законодавства України : тези виступів учасн. «круглого столу», (м. Київ, 17–18 квіт. 2001 р.). — К., 2001. — С. 45–48.
2. Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах / В.М. Кравчук // — Львів: Край, 2009. — 464 с.
3. Кузнєцова Н.С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів [Електронний ресурс] / Н.С. Кузнєцова — Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120329>
4. Саракун І.Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект) : монографія / І.Б. Саракун. — К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. — 156 с.
5. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Президії ВГС України від 28.12.2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=v5_14600-07

Кузь С.В.,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права
ПВНЗ Івано-Франківського університету
права імені Короля Данила Галицького

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Реалізація функцій цивільного права є складним процесом, що відіграє важливу роль в механізмі правового регулювання цивільно-правових відносин, в забезпеченні законності і правопорядку, правового виховання населення і юристів-професіоналів. Адже на політичний, соціальний стан держави та суспільства впливає не тільки прийняття норм права, а й процес втілення їх в суспільне життя. Саме тому, постає необхідність розглянути сутність функцій цивільного права та основні форми реалізації їх в механізмі цивільно-правового регулювання.

У правовій науці функція права визначається як соціальна роль права (держави) спрямована діяти у макро- або мікросередовищі, тобто встановлювати соціальні відносини, надавати їм правового визначення, привносити певну інформацію у соціальні контакти [1, с. 58]. Величезний досвід активного використання поняття «функція права» сьогодні не дає змоги констатувати наявність єдиної точки зору на цю проблему. Якщо синтезувати численні погляди, то можна зробити висновок, що під функцією права розуміють або соціальне призначення права, або його напрями правового впливу на суспільні відносини, або і те, і інше разом [2, с. 4]. Під поняттям функції цивільно-правового регулювання в теорії цивільного права, слід розуміти головні напрями його впливу на цивільні відносини з метою їх впорядкування [3].

Право за своєю природою є регулятором суспільних відносин та виконує ряд функцій. До основних функцій цивільно-правового регулювання відносять охоронну, регулятивну та виховну (превензивну). З метою досягнення цілей названих функцій, розробляється механізм втілення їх в життя, який виражається у певних формах.

В теорії права виділяють три форми реалізації функцій права: інформаційну, орієнтаційну та форму правового регулювання. Кож-

на з яких відіграє важливе значення для досягнення цілей функцій цивільно-правового регулювання.

Інформаційна форма реалізації функцій цивільного права полягає в тому, щоб повідомити адресатам вимоги держави, які стосуються поведінки людей, інакше кажучи, довести до їх відома, які в суспільстві схвалюються або допускаються державою можливості, об'єкти, засоби і методи досягнення суспільно-корисних цілей і, навпаки, які — суперечать інтересам суспільства, держави і громадян [4].

Центральне місце в інформаційній формі реалізації функцій цивільно-правового регулювання займає правова інформація. В основі інформаційного правового впливу повинна бути закладена якісна правова інформація, а саме, — доступна, правдива, своєчасна. Основним нормативним актом реалізації функцій цивільного права, що містить правову інформацію є Цивільний кодекс України.

Наступною, не менш значущою, формою реалізації функцій цивільно-правового регулювання є орієнтаційна. Адже, важливим є не тільки знання норм права, а й вироблення у громадян позитивних правових установок, які утворюють правову орієнтацію [4]. Орієнтаційний правовий вплив складається із сукупності правових установок і являє собою двоєдиний процес: формування установок, з одного боку, і їх впливу на правову поведінку громадян, з іншого. Правові установки підрозділяють на позитивні (спонукають до правомірної поведінки, в тому числі — до правової активності громадян) і негативні (які спонукають до протиправної поведінки). Існуючі дві групи правових установок знаходяться в нерозривному зв'язку з двома видами правових орієнтацій. Так, установи, які спонукають до правомірної поведінки, в сукупності утворюють позитивну правову орієнтацію, а установи, які спонукають до протиправної поведінки, — негативну правову орієнтацію.

Реалізація функцій цивільного права у рамках даної форми правового впливу має надзвичайне значення, адже після отримання правової інформації, важливим є вироблення у громадян позитивних правових установок.

В структурі правового впливу центральне місце займає правове регулювання, оскільки воно для права вважається безпосереднім юридичним впливом і здійснюється за допомогою особливої системи правових засобів, які у своїй сукупності утворюють механізм правового регулювання [4].

Цілями правового регулювання є: закріплення за допомогою правових засобів існуючих суспільних відносин, стимулювання розвитку та поширення суспільних відносин, які відповідають загальнодержавним та загальносуспільним потребам та інтересам, створення умов для виникнення і розвитку нових необхідних типів і форм суспільних відносин, заборона та припинення дії суспільних відносин, що є суспільно-небезпечними чи шкідливими [5, с. 41–42].

Отже, реалізація функцій цивільно-правового регулювання відіграє важливу роль в забезпеченні нормального функціонування цивільно-правових відносин. Реалізація функцій цивільного права передбачає своїм результатом дії суб'єктів права (адресатів правових норм) в суворій відповідності з правовими положеннями. В тому, щоб домогтися такої поведінки полягає основне завдання функцій цивільно-правового регулювання.

Здійснення функцій цивільного права можливе при проходженні трьох взаємопов'язаних між собою форм: інформаційної, орієнтаційної та правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Ковальський В.С. Функції права: ціннісний та сутнісний виміри / В.С. Ковальський // Альманах права. — 2012. — Вип. 3. — С. 58–62.
2. Заморська Л.І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз / Л.І. Заморська // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. — 2015. — Вип. 6. — С. 3–9.
3. Харитонов Є.О. Цивільне право України : підручник / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.В. Старцев. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/72646-5-funkts-tsvlnogo-prava.html>.
4. Абрамов А.И. Понятие реализации функций права : Соотношение понятий «реализация права» и «реализация функций права» / А.И. Абрамов. // Правоведение. — 2006. — № 3. — С. 179–189.
5. Правове регулювання: проблеми ефективності / Н.В. Сушицька // Держава і право. — 2012. — Вип. 57. — С. 41–47.

Ляненко А.В.,

студентка 3 курсу, групи ПРБ-1-14-4.Од
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Никитченко Н.В.,

д.ю.н., професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПОЗОВ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Однією з необхідних умов успішного функціонування всіх елементів створюваного в Україні ринкового механізму є законність і дисципліна в діяльності суб'єктів господарювання.

Здійснюючи судочинство в господарських відносинах, господарські суди як спеціалізована ланка судової системи України покликані не лише розглядати справи у спорах із метою захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських правовідносин, а й сприяти зміцненню законності в господарських правовідносинах. Тому цілком природно, що господарські суди відіграють значну роль у системі інститутів судової влади.

З точки зору матеріального права право на позов виникає з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права (ст. 76 ЦК України) [1].

Позов — це спрямована через суд вимога позивача до відповідача, про захист порушеного або оспорюваного суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу, яка здійснюється у визначеній законом процесуальній формі.

Також під позовом у господарському процесі розуміють вимогу до господарського суду заінтересованої особи про здійснення правосуддя в господарській справі на захист прав та інтересів, порушених чи оспорюваних іншою особою. Позов втілює в собі право заінтересованої особи на порушення справи в господарському суді і судову діяльність на захист порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу суб'єктів права звернення [2].

Діяльність господарського суду по розгляду і вирішенню спорів про право здійснюється у встановленій законом процесуальній формі, яка забезпечує заінтересованим у результаті спору сторонам певні правові гарантії правильності вирішення спору, рівності процесуальних прав і процесуальних обов'язків сторін, зобов'язує господарський суд розглядати вирішувати спори у суворій відповідності з нормами господарського процесуального права на підставі правильного застосування норм матеріального права, встановлювати суттєві для справи обставини і виносити законні та обґрунтовані судові рішення.

Господарське процесуальне законодавство закріплює право кожної заінтересованої особи звернутися в господарський суд з вимогою про захист свого порушеного або оспорюваного права й законного інтересу. Господарський суд розглядає спір про права, якщо такого спору немає, не може бути й позовного провадження господарського процесу [3].

Подання позову відбувається шляхом подання позовної заяви у письмовій формі в господарський суд (ст. 54 ГПК). У позовній заяві заінтересована особа (передбачуваний носій спірного права) викладає свої вимоги другій особі (передбачуваному порушнику права позивача) як відповідачу. Правова природа позову як процесуального захисту якраз і полягає в тому, щоб господарський суд прийняв позовну заяву у визначеному процесуальному порядку, перевірів законність і обґрунтованість цієї матеріально-правової вимоги однієї особи до другої, які стають сторонами процесу і між якими іде спір про права [1].

Таким чином, позовом у господарському процесі слід вважати спірну правову вимогу однієї особи до іншої, яка впливає з матеріально-правового відношення, заснованого на юридичних фактах і поданого до господарського суду для розгляду й вирішення у суворо визначеному процесуальному порядку.

Предметом позову слід вважати конкретну матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, яка впливає зі спірного матеріально-правового відношення і з приводу якого господарський суд повинен прийняти рішення по справі.

Законодавством передбачається, що в позовній заяві повинна бути вказана вимога позивача з посиланням на закон, а якщо позов подано до кількох відповідачів — вимоги щодо кожного з них

(п. 4 ст. 54 ГПК). Ці вимоги позивача до відповідача повинні ґрунтуватись на фактичних обставинах по справі. Закон вимагає, щоб у позовній заяві були вказані обставини, на яких ґрунтується позовна вимога, та щоб позивач вказав спірнеправовідношення, зробив посилання на законодавство (п. 5 ст. 54 ГПК) [1].

Право на позов у конкретному господарському процесі реалізується, з одного боку, як правило, на порушення процесу по спору між сторонами, а з іншого боку — воно виявляється як право на позитивний результат процесу по цьому спору, тобто право на отримання захисту порушеного або оспорюваного матеріального права в господарському суді.

Таким чином, право на позов — це не саме порушене суб'єктивне право, а можливість отримання його захисту у визначеному процесуальному порядку, у визначеній процесуальній позовній формі, разом із тим примусовою його реалізації.

Однією з передумов права на подання позову є те, що спір має бути підвідомчим господарському суду. У випадку відсутності такої передумови позивач не має права на подання позову. Крім того, не підлягають розгляду в господарському суді вимоги, які не захищає не тільки господарський суд, а й усі інші органи. Маються на увазі вимоги, які закон не захищає, які взагалі не можуть бути предметом розгляду і захисту жодним з органів, які здійснюють юрисдикційну діяльність, тобто вимоги неправового характеру, які не підлягають захисту.

Інша передумова права на подання позову — відсутність рішення зі спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав господарського суду або іншого органу, який вирішує спори в межах своєї компетенції або справі у провадженні цих органів з такого спору, тобто по тотожному позову.

Третьою передумовою є наявність статусу юридичної особи або статусу громадянина — суб'єкта підприємницької діяльності як у позивача, так і відповідача [4].

За відсутності хоча б однієї з наведених передумов настає відмова у позові. Про відмову у прийнятті позовної заяви суддя виносить ухвалу, яка не пізніше п'яти днів з дня надходження позовної заяви надсилається сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі. Ухвалу про відмову у прийнятті позовної заяви може бути оскаржено. У разі скасування цієї ухвали позовна заява вважається поданою в день першого звернення до господарського суду.

Підводячи підсумки, можна зазначити те, що позов у господарському процесі є важливою складовою для вирішення спорів між сторонами. Господарські суди є однією з гілок судової влади. Це спеціалізовані суди, на які законом покладено здійснення правосуддя у господарських відносинах. Господарський суд є незалежним органом у вирішенні всіх господарських спорів, що виникають між юридичними особами, державними та іншими органами, а також у розгляді справ про банкрутство. [4]

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: станом на 03.08.2017 року / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Київ : Парлам. вид-во, 1991р.
2. Балюк І.А. Господарське процесуальне право: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2008.
3. Шелухін М.Л. Господарське процесуальне право / Навчальний посібник. Центр навчальної літератури, К. : 2006. — 187 с.
4. Інтернет ресурс: <https://sites.google.com/site/goroskoprapk/yurydychna-osvita/gospodarske-pravo/gospodarske-prcesualne-pravo/tezi-lekcij-z-navcalnoie-disciplini-gospodarske-procesualne-pravo-/pozov-u-sudovomu-gospodarskomu-procesi>

Мунтянова М.І.,

студентка ПРБ – 1-15. 04. О.д

Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Бойчук Д.В.,

к.ю.н., завідувач кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

РОЗМЕЖУВАННЯ КРАДІЖКИ ВІД НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Доволі часто у світовій практиці постають питання злочинності стосовно транспорту. Проте питань може бути безліч, а при винесенні вироку вплив мають певні вирішальні фактори, що дають змогу відсилатись до норм певної статті ККУ.

Найхарактернішими такими нормами, що цікавлять експертів у правових галузях є, зокрема, розмежування крадіжки від незаконного заволодіння транспортним засобом. Тут варто окреслити коло відмінних та спільних рис характерних для крадіжки й незаконного заволодіння транспортом.

Слід зазначити, що раніше такі вчені як Галич П.О., Ємельяненко В.В., Паливода А.В., Андрущенко І.М., Колісніченко О.Н., Коновалова В.О., Винокуров С.І., Шепітько В.Ю., Кубрак П.М., вже зверталися до даного питання.

Взагалі, виходячи з норм КК України, родовим об'єктом злочину є безпека експлуатації транспорту чи руху. Об'єктом злочину є контрольоване використання транспортних засобів, що перелічені у примітці до ст. 286 КК. [1]. Додатковим об'єктом злочину, що не залежить від конкретного способу вчинення даного злочину, можуть виступати життя і здоров'я особи, власність, інші блага. Предметом злочину є транспортні засоби, відповідно примітки ст. 286 КК [1]. Зсилаючись на ч. 1 ст. 289 КК можна визначити, що незаконне заволодіння транспортним засобом є об'єктивною стороною злочину [1]. Під незаконним заволодінням транспортним засобом слід ро-

зуміти вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їхній волі, про що тлумачить п. 1 примітки до ст. 289 КК [1, с. 130]. Заволодіння може здійснюватися таємно або відкрито, через обман чи зловживання довірою, угоном або захопленням транспортного засобу тощо.

Питання щодо кваліфікації злочину, призначення покарання, тлумачення окремих термінів, понять, відмежування його від інших злочинів можна прослідкувати в постанові Пленуму Верховного Суду України № 14 від 23 грудня 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» (із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 18 від 19 грудня 2008 р.). Так, злочин є закінченим з моменту, коли транспортний засіб почав рухатись унаслідок запуску двигуна чи буксирування, а якщо заволодіння відбувається під час руху такого засобу, — з моменту встановлення контролю над ним (абз. 2 п. 15 названої Постанови) [2]. Проникнення в кабінку, гараж чи інше сховище, спробу запустити двигун або буксирувати транспортний засіб з метою заволодіння ним необхідно розглядати як замах на вчинення злочину (не є незаконним заволодіння транспортним засобом у стані крайньої необхідності, наприклад, для того, щоб терміново доставити тяжко хвору людину до лікарні, приборкати стихійне лихо, усунути іншу небезпеку, яка загрожує людям, інтересам суспільства чи держави). При розгляді справи слід брати до уваги п. 3 даної постанови, де зазначається питання бланкетності норм певних статей ККУ, та виокремлено питання важливості зазначення конкретного змісту злочину при відсиланні до норм статей ККУ [2]. Павло Галич у своїх публікаціях зазначив, що визначення правильної кваліфікації має безпосереднє значення для особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, оскільки санкція статті, яка передбачає відповідальність за вчинення крадіжки є м'якшою порівняно з санкцією статті, яка передбачає відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом [3].

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка не має права на користування транспортним засобом, стосовно якого здійснюється незаконне заволодіння, і на момент вчинення злочину досягла

16-річного віку (ч. 1 ст. 289 КК) чи 14-річного віку (ч. 2 і 3 ст. 289 КК) [1]. Не можуть бути суб'єктами такого злочину особи, які є співвласниками чи законними користувачами транспортного засобу, працівники підприємств, установ, організацій, які без дозволу здійснили поїздку на закріпленому за ними транспортному засобі, та службові особи, наділені повноваженнями щодо використання чи експлуатації транспортних засобів. Суб'єктивна сторона злочину — прямий умисл. Тобто, заволодіння може відбуватися з будь-якою метою. Наприклад, для викрадення транспортного засобу, для доставки вантажу, для того, щоб дійхати до певного місця, або навіть покататися тощо.

Вчинення злочину повторно, за попередньою змовою осіб, у поєднанні з насильством, чи погрозою застосування насильства, із проникненням до приміщення або іншого сховища, із завданням значної матеріальної шкоди потерпілому, є ознаками, що кваліфікують злочин за ч. 2 ст. 289 КК [1].

Згідно частини 4 ст. 289 КК передбачено звільнення від відповідальності особи, яка вчинила злочинні дії, вперше, але добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки [1]. Дана частина містить заохочувальну норму. Відповідно до ч. 2 і ч. 3 ст. 289 КК п. 3 примітки до ст. 289 КК, матеріальна шкода визнається значною у разі заподіння реальних збитків на суму від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а великою — у разі заподіння реальних збитків на суму понад 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (п. 3 примітки до ст. 289 КК) [1].

Проте, нажалі, існують інші обтяжуючі обставини при винесенні рішення. Такі як позбавлення життя особи. Їх варто кваліфікувати за спрямованістю умислу. До того ж при наявності корисливих мотивів стосовно заволодіння транспортним засобом, слід звернутися до п. 6 ч. 2 ст. 115 КК, а за їх відсутності — за іншими ознаками ст. 115 КК [1]. Якщо говорити про вбивство з метою полегшення заволодіння транспортним засобом для пересування необхідно кваліфікувати за п. 9 ч. 2 ст. 115 і ч. 3 ст. 289 КК [1].

Згідно з чинним законодавством метою вилучення транспортного засобу може бути подальше обернення його на свою або інших осіб користь. Цікаво, що за Кримінальним кодексом 1960 р. угон транспортних засобів міг вчинятися без мети їх викрадення.

Про наявність такої мети можуть свідчити: зміна зовнішнього виду транспортного засобу, заміна номерів кузова і головних агрегатів, підроблення документів тощо[4]. Об'єктом викрадення чужого майна є відносини власності, а об'єктом цього злочину є відносини, які забезпечують безпеку руху та експлуатації механічного транспорту. Предметом викрадення є будь-яке чуже майно. Предметом цього злочину є транспортні засоби, які згідно з чинним законодавством визнаються джерелом підвищеної небезпеки. Проте це не виключає кваліфікації цього злочину за сукупністю із злочинами проти власності. Так, якщо особа незаконно заволоділа транспортним засобом, користувалася ним, а потім викрала магнітофон, інші речі в транспортному засобі і залишила його, то вона буде притягатись до відповідальності за цей злочин і за крадіжку чужого майна.

Отже, здійснивши аналіз наведених норм ККУ та спираючись на їх зміст, можна визначити, що відмінність злочину, передбаченого ст. 289 КК, від злочинів проти власності, що вчиняються з корисливих мотивів, полягає у об'єкті посягання. Це обумовлено тим, що у злочині, що за ст. 289 КК, є безпека руху або експлуатації транспорту, а у злочинах проти власності — суспільні відносини власності; по-друге, предметі посягання, оскільки у злочині, передбаченому ст. 289 КК, виступає транспортний засіб у цілому, а злочинах проти власності, що вчиняються з корисливих мотивів, — чуже майно (зокрема, гроші, цінності, одяг, запасні частини від транспортного засобу, магнітоли, тощо); по-третє, сумі, з якої може бути порушена кримінальна справа, оскільки для злочину, передбаченому ст. 289 КК, вона не встановлена, а, зокрема, для крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата вона має становити більше, ніж 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян; вчетверте способом вчинення посягань, оскільки злочин, передбачений ст. 289 КК, може бути вчинений, зокрема, таємно або відкрито, через обман чи зловживання довірою, угоном або захопленням транспортного засобу, тоді як для кожного із злочинів проти власності, що вчиняється з корисливих мотивів, характерний свій специфічний спосіб — таємний, відкритий, через напад, через обман чи зловживання довірою тощо; п'ята відмінність полягає у меті вчинення посягання, бо для злочину, що передбачений ст. 289 КК, мета може бути будь-якою, а для корисливих злочинів проти власності вона є корисливою; шосте розмежування становлять різні кваліфікуючі та особливо ква-

ліфікуючі обставини; сьомим фактором є наявність заохочувальної норми у ст. 289 КК, тоді як для злочинів проти власності, що вчиняється з корисливих мотивів, законодавець не передбачає спеціальних норм звільнення від кримінальної відповідальності.

Як підсумок слід зауважити, що злочин заволодіння відмежовується від злочину проти власності, який вчиняється з корисливих мотивів, насамперед, предметом злочину та об'єктом посягання, також, специфікою об'єктивної та суб'єктивної сторін, зокрема особливостями мотивації злочину.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.// Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001, № 25–26, ст.131 із змінами та доповненнями. (остання редакція від 03.09.2017).
2. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті. Постанова від 23.12.2005 р. // Відомості Верховної Ради України — 2008. — №18.
3. Галич П.О. Проблеми кваліфікації злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням мопедів [Електронний ресурс] / Павло Орестович Галич // Закон і бізнес. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: http://zib.com.ua/ua/print/122073-problemi_kvalifikacii_zlochiv_povyazanih_iz_nezakonnim_zav.html.
4. Стаття 289. Незаконне заволодіння транспортним засобом [Електронний ресурс] // Радник Український юридичний портал — Режим доступу до ресурсу: <http://radnik.info/komentar/kruminal/osobluka/297-rozd11/4577--289-.html>
5. Борисов В.І. Кримінальне право України: Особлива частина / В.І. Борисов, Ю.В. Продецький, В.А. Козак. — Харків: Право, 2010. — 305 с.
6. В'юнник Д.В. Проблеми формування криміналістичної характеристики крадіжок автотранспорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. здобувач кафедр / В'юнник Д.В. — Харків, 2011. — 6 с.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : Особлива частина / під заг. ред. В.Г. Гончаренка, М.О. Потебенька. — К. : Форум, 2001. — 942 с.
8. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння : монографія. — К. : Атіка, 2005. — С. 112–113.

9. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту : монографія. — Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України, 2004. — С. 46.

10. Осадчий В.І. Проблемні питання відповідальності за транспортні злочини / В.І. Осадчий // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму, 23–24 вересня 2011 р. — Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. — С. 304; Осадчий В.І. Злочини проти безпеки та експлуатації транспорту : монографія. — К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2011. — С. 34.

Матвєєва В.В.,

студентка Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Федюк Л.В.,

д.ю.н., професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЮРИДИЧНІЙ ОСОБІ У СПРАВАХ ЩОДО ПРАВА НА ДІЛОВУ РЕПУТАЦІЮ

Ділова репутация є одним з важливих елементів ефективного функціонування та ведення підприємницької діяльності, оскільки саме вона дозволяє залучати нових партнерів, вигідні інвестиції, збільшувати кількість її клієнтів, а також сприяти освоєнню нових ринків.

В українському законодавстві не закріплено тлумачення поняття «ділова репутация юридичної особи». В Законі України «Про банки і банківську діяльність» у статті 2 встановлено, що ділова репутация — відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а та-

кож відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи [1, Ст. 2].

Інформаційний лист Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» від 28.03.2007 р. № 01-8/184 визначає термін «ділова репутація» юридичної особи як престиж її фірмового (комерційного) найменування, торговельних марок та інших належних їй нематеріальних активів серед кола споживачів її товарів та послуг [2, п. 5]. Дане визначення тлумачиться дуже вузько, оскільки, нормативне закріплення саме цього визначення породжуватиме низький рівень захисту права на ділову репутацію юридичної особи.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» ділова репутація — сукупність документально підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про відповідність її господарської та/або професійної діяльності вимогам законодавства, а для фізичної особи — також про належний рівень професійних здібностей та управлінського досвіду, а також відсутність в особі судимості за корисливі злочини і за злочини у сфері господарської діяльності, не знятої або не погашеної в установленому законом порядку [3, Ст. 1]. Все ж таки, вважаю, що дефініція ділової репутації юридичної особи має ширший зміст і повинна включати не лише підприємницьку складову.

Постанова Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» під діловою репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб — підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин [4, п. 4]. Таке поняття ділової репутації юридичної особи не може вважатися загальним, оскільки виникає багато запитань. Зокрема, що входить до поняття «оцінка», як вона визначається та в якому розмірі.

Із вищенаведених визначень можна зробити висновок, що ділова репутація юридичної особи — це немайнове благо, яке формує цілісне уявлення особу, на підставі оцінки її діяльності та здатне приносити додатковий прибуток, забезпечивши конкурентні переваги на ринку.

Порушення права на недоторканність ділової репутації полягає в розповсюдженні неправдивих відомостей про юридичну особу, внаслідок чого вона зазнає немайнової шкоди.

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику по справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.1995 р., № 4, моральна шкода — це втрати немайнового характеру внаслідок моральних або фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній або юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [5, п. 3]. У Цивільному кодексі України встановлено, що моральна шкода полягає у приниженні ділової репутації фізичної або юридичної особи. [6, Ст. 23].

Право на відшкодування моральної шкоди є важливою гарантією захисту законних інтересів юридичних осіб. Головним інструментом для захисту права на компенсацію моральної (немайнової) шкоди є судовий захист. Саме тому досить важливий юридично розвинутий процес реалізації не тільки права на компенсацію моральної шкоди, але й сам механізм установлення наявності (або відсутності) моральної шкоди, а також визначення її грошового еквівалента [7, с. 9].

Як показує практика по справах про відшкодування моральної шкоди в частині визначення розміру її компенсації, і виникають найбільші колізії. Вочевидь, багато заявників, вимагаючи компенсацій за нанесену моральну шкоду, перебільшують свої душевні й фізичні страждання, понесені у зв'язку з порушенням їхнього законного права або інтересу. Однак і судами допускається необґрунтоване заниження заявленого позивачем розміру бажаної компенсації. Пов'язано це в першу чергу з тим, що суду під час визначення грошового еквівалента душевних й/або фізичних страждань доводиться враховувати низку чинників, що мають винятково психологічну основу. Серед них глибина й тривалість душевних страждань, викликаних, приміром, знищенням або ушкодженням майна особи, приниженням честі, достоїнства й ділової репутації тощо. Судова практика знає безліч суперечок по позовах осіб до засобів масової інформації, коли останні обвинувачувалися в нанесенні моральної шкоди своїми публікаціями, виступами тощо, але, незважаючи на масовість судових рішень по таких справах, однозначний підхід так і не був вироблений [7, с. 9].

Проблема відшкодування моральної шкоди є чи не найскладнішою на практиці, оскільки в Україні не існує жодної нормативно затвердженої методики визначення розміру моральної шкоди. І як наслідок моральна шкода за порушення ділової репутації юридичній особі відшкодовується судами в малих розмірах, або ж взагалі важко отримати хоч якусь компенсацію, оскільки треба довести, що був факт порушення саме ділової репутації.

Широко відома методика визначення розміру моральної шкоди російського вченого, доктора юридичних наук А.М. Ерделевського. Запропонована методика, як і будь-яка інша методика визначення моральної шкоди в грошовому еквіваленті, не без вад. Однак має багато позитивних сторін.

Згідно зазначеною методикою фактичний розмір заявленої до стягнення моральної шкоди визначається за формулою:

$$D = d \times f_v \times i \times c \times (1 - f_s) \times p,$$

де D (від англ. damage — «збиток», «шкода») — розмір компенсації дійсної моральної шкоди, що обчислюється в мінімальних заробітних платах (МЗП);

d — розмір компенсації презюмуємої моральної шкоди — страждання, які не може не відчувати нормально реагуюча на зроблені у відношенні її протиправні дії людина. Автор методики пропонує базисний рівень розміру компенсації. Відповідно до нього, страждання, що випробовували потерпілим під час заподіяння тяжкої шкоди його здоров'ю, становлять 720 МЗП;

f_v (від англ. fault — «провина», violator — «те, що заподіяло шкоду») — ступінь вини особи, яка завдала моральної шкоди, при цьому $0 \leq f_v \leq 1$. Ступінь провини причинителя шкоди являє собою скоріше юридичне, а не психологічне поняття. Це пов'язане з тим, що провина причинителя шкоди є правовою категорією й повинна встановлюватися судом по кожній конкретній справі. А.М. Ерделевський рекомендує для простої необережності приймати значення $f_v = 0,25$, для грубої необережності $f_v = 0,5$, для непрямого наміру $f_v = 0,75$, і для прямого наміру відповідно $f_v = 1,03$;

i (від англ. individual — «індивідуальний») — коефіцієнт індивідуальних особливостей потерпілого, при цьому $0 < i < 2$. Окремі люди по-різному реагують на одні й ті самі протиправні дії. Коефі-

цієнт, що дорівнює одиниці, визнається за «звичайною», пересічною людиною. Якщо ж вона занадто реагує на певні обставини, то коефіцієнт має бути більший від одиниці, якщо ж навпаки — правопорушення не вплинуло або суттєво не вплинуло на внутрішній стан потерпілого, — коефіцієнт має бути меншим від одиниці;

c (від англ. circumstances — «обставини») — коефіцієнт обліку обставин, що заслуговують уваги, при цьому $0 < c < 2$. Цей показник стосується обставин об'єктивного характеру, тобто таких, які не пов'язані із душевними стражданнями внаслідок заподіяння моральної шкоди, однак мають пряме відношення до ситуації делікту (погіршення здібностей або позбавлення можливості їх реалізації, звільнення з роботи тощо). Цьому показнику надається значення від 0 до 2, оскільки кожна особа по-різному сприймає обставини реальної дійсності, що виникли внаслідок правопорушення;

f_s (від англ. fault — «провина», survivor — «потерпілий») — ступінь провини потерпілого, при цьому $0 \leq f_s \leq 1$. Велике значення тут має та обставина, чи була шкода заподіяна винятково з вини правопорушника або потерпілий своїм поведінням якоюсь мірою сприяв виникненню або збільшенню шкоди. Підставою для даного положення є норма статті 1193 Цивільного Кодексу України, у якій відзначено, що шкода, заподіяна потерпілому в результаті його наміру, не відшкодовується. А якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня його провини розмір відшкодування зменшується. У випадку встановлення прямого наміру потерпілого у виникненні шкоди коефіцієнт $f_s = 1$;

p — (від property — майно) — коефіцієнт майнового становища заподіювача шкоди, який повинен братися до уваги при вчиненні правопорушення з необережності, в межах від 0,5 до 1 включно [7, с. 14–16].

Утім, існують інші методики обчислення розміру завданої моральної шкоди. Такі як, методика С. Шимон, методика К. Дорошенка, Методика С. Антосик та О. Кокун. Дані методики є не менш спеціалізованими та універсальними, але на нашу думку, методика О.М. Ерделевського має більше позитивних сторін — пропорційність, чіткість, узагальненість, зручність, але є певні вади. По-перше, кожна складова формули являє собою ступінь або коефіцієнт та має оціночний характер, що може призвести до значних труднощів у процесі судочинства, сторони можуть оскаржувати кожен множ-

ник окремо (що призведе до затягування процесу). По-друге, формула є достатньо складною, оскільки кожен показник (коефіцієнт) потрібно окремо вираховувати та обґрунтовувати, спираючись на чинне законодавство.

Варто зауважити, що не існує ідеальної методики визначення розміру завданої моральної шкоди, адже неможливо знайти спосіб ідеального вираження моральних страждань в грошовому еквіваленті. Так, суд самостійно може визначити розмір компенсації моральної шкоди, але на жаль, прийняття у такий спосіб рішення є часто неточними та за подібних обставин суми компенсації значно різняться.

Отже, в національному законодавстві відсутнє визначення поняття «ділова репутація юридичної особи», що значно ускладнює доведення факту порушення права на ділову репутацію. Також в нормативних актах відсутня чітка процедура визначення розміру компенсації за завдану моральну шкоду. На нашу думку, визнання певної методики на рівні національного законодавства і, найголовніше, запровадження її вже сьогодні на практиці є дуже важливим та актуальним.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5–6, ст. 30, ст. 2.
2. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію: інформаційний лист Вищого господарського суду від 28.03.2007 р. № 01-8/184//Вісник господарського судочинства. — 2007. — № 3, п. 5.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III // Голос України. — 2001. — № 150, ст. 1.
4. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму ВСУ від 27.02.2009 р., № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09
5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

6. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

7. Шевцов С.О., Тимошенко А.І. Визначення розміру моральної шкоди: правові засади та експертні методики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ndekc.kh.ua/files/books/Moral_damage.pdf

Науменко Т.С.,

студентка Київського університету імені Бориса Грінченка
Факультету права та міжнародних відносин
4 курс, група — ПРБ-2-14-4.Од

Науковий керівник:

Никитченко Н.В.,

д.ю.н., професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЗМІНИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ

Актуальність даної тематики полягає в тому, що в зв'язку з набрання чинності законопроектом №6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» у господарському процесі відбудуться зміни щодо проведення експертиз та способу і порядку реалізації проведення експертиз. Виходячи з вищезазначеного, існує необхідність ознайомитися з тим, як регулюватиметься проведення експертиз відповідно до даного законопроекту.

Метою статті є дослідження питань проведення експертиз відповідно до вимог вище вказаного законопроекту.

У проекті Господарського процесуального кодексу України передбачається можливість проведення експертизи не лише на підставі ухвали суду, а й на замовлення учасників справи. Тобто, мається

на увазі, що учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення.

Так, у статті 102 проекту ГПК України передбачено право учасника справи подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення. Порядок проведення такої експертизи та складення висновків за її результатами визначається відповідно до чинного законодавства України про проведення судових експертиз. Експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має такі самі права та обов'язки, як і експерт, що здійснює експертизу на підставі ухвали суду [1].

Нововведення щодо проведення експертизи на замовлення учасника справи є позитивним з огляду на те, що учасники справи мають можливість запропонувати до розгляду суду висновок з питань, роз'яснення яких на їх думку, потребує кваліфікованої експертної оцінки і має важливе значення для розгляду справи. Щодо проведення експертизи, яка призначається ухвалою суду, слід зазначити, що питання, з яких вона може бути проведена, визначаються судом. Тобто, якщо в учасника справи можуть виникнути сумніви щодо того чи задовольнить суд клопотання на проведення експертизи з певного питання, а учасник справи вважає, що це питання має важливе значення для розгляду, то він матиме право провести експертизу на замовлення. Коли експертиза буде проведена і експерт надасть зроблений ним висновок на замовлення, учасник справи може подати такий висновок до суду і вже тоді, суд вирішуватиме питання чи брати до розгляду даний висновок.

Відповідно положень Закону, до висновку експерта ставляться однакові вимоги незалежно від того, є такий експерт приватним чи державним. Відтак, обґрунтований висновок експерта, складений на підставі повного і всебічного, ретельного дослідження, не може мати більшу чи меншу юридичну силу, залежно від того, проведено її фахівцем державної спеціалізованої установи чи судовим експертом, який не працює в такій установі [2].

Важливою позицією є те, що проект ГПК України містить застереження щодо висновку експерта, складеного на замовлення. Зокрема, у такому висновку експерта зазначається, що він підготовлений для подання до суду та експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок. Водночас з цим, в проекті ГПК України не передбачається, що відсутність такого за-

стереження є підставою для неприйняття висновку до розгляду. А отже, незважаючи на те, чи будуть дотримані вимоги щодо зазначення у висновку даного застереження, суд може прийняти такий висновок до розгляду.

Щодо проведення експертиз, варто зазначити, що згідно зі статтею 3 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертна діяльність має здійснюватися на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Виходячи з позиції наукової літератури принцип незалежності експерта слід розуміти як відсутність втручання в його діяльність будь-яких інших осіб. Під час своєї діяльності експерт безпосередньо перебуває у правовідносинах з керівництвом експертного закладу та органами, що призначають експертизу або залучають експертів до інших заходів у межах своєї компетенції [3, с. 109]. Враховуючи дане положення можна поставити під сумнів дотримання принципу незалежності експерта, що здійснює експертизу на замовлення, оскільки такий експерт є певною мірою залежним від свого замовника і в такому випадку не можна виключати можливості втручання замовника в діяльність експерта.

Наступний принцип експертної діяльності — об'єктивність. Об'єктивність по відношенню до характеристики людської діяльності можна визначити як здатність суб'єкта дати відповіді на питання, незалежно від особистих уподобань, прихильностей чи вигоди. Саме поняття “об'єктивність” включає в себе поняття “незалежність”. Не можна сприймати дійсність або проводити дослідження об'єктивно, якщо людина психологічно, морально, матеріально чи якимось іншим чином від когось залежить. Тобто незалежність і об'єктивність можна розцінювати як причину і наслідок. Незалежність судового експерта сприяє об'єктивності проведених ним досліджень і наданих висновків і навпаки [3, с.110]. У випадку висновку експерта на замовлення слід враховувати, що експерт, який проводить експертизу і дає висновок на замовлення перебуває перш за все в матеріальній залежності від свого замовника (позивача, відповідача, третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги), а тому є підстави вважати, що висновок буде наданий без дотримання принципу об'єктивності, а з урахуванням інтересу конкретного учасника судового процесу та особистої вигоди експерта і може тягнути наслідком прийняття хибного рішення на підставі даного висновку.

Для того, щоб були дотримані такі принципи проведення судової експертизи, як законність, об'єктивність, незалежність вважаю за доцільне доповнити законопроект пунктом про те, що суд, вирішуючи питання щодо прийняття висновку експерта, зробленого на замовлення, буде зобов'язаний перевірити чи не перебуває експерт, що проводить таку експертизу у родинних, дружніх відносинах з особою, що замовила експертизу або чи не має експерт власного інтересу в результатах експертизи.

Висновок. Питання про нововведення у господарському процесі щодо проведення експертиз є досить дискусійним. Закріплення можливості подання до суду висновку експерта, складеного на замовлення учасника процесу є позитивним з огляду на те, що є можливість обрати експерта, який проводитиме експертизу і бути впевненим в рівні його кваліфікації, знаннях тощо, а також це дає можливість забезпечити розгляд питань стосовно яких суд міг не задовольнити клопотання на проведення експертизи. З іншої точки зору, не має гарантії того, що висновок буде об'єктивним, незалежним і не міститиме завідомо неправдиву інформацію, оскільки експерт у таких випадках має, перш за все, матеріальну вигоду. Тому, вважаю важливим, щоб суд в обов'язковому порядку перевіряв наявність власного інтересу в результатах висновку експерта, що надає цей висновок. Також слід зауважити, що позиція щодо застереження, що у такому висновку експерта зазначається, що він підготовлений для подання до суду та експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок має свій вплив, але необхідно щоб недотримання цієї вимоги було визнане підставою для відмови у розгляді такого висновку.

Список використаних джерел:

1. Васильченко Тетяна Вікторівна «Доказательства в хозяйственном процессе: новые подходы и средства доказывания» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uajcc.org/ru/zasob-dokazuvany/>
2. Статус експертного висновку [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://advocat-cons.info/index.php?newsid=11865>
3. Пиріг І.В. Принципи судово-експертної діяльності та їх співвідношення з принципами судової експертології / І.В. Пиріг // «Правова позиція». — 2016. — № 1 (16). — С. 106–113.
4. Закон України «Про судову експертизу» №4038-ХІІ від 25.02.1994 р.

Петровський В.В.,

студент 2-го курсу магістратури

Академії адвокатури України

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ВНУКАМИ ПРАВА НА МАЙНО СПАДКОДАВЦЯ ЗА ЗАКОНОМ

Спадкове право — це сукупність правових норм, що встановлює порядок переходу прав та обов'язків померлої особи (спадкодавця) за правом спадкування до однієї або кількох осіб (спадкоємців). Від народження та до самої смерті у кожної людини є права, як майнові так і немайнові, та обов'язки. В свою чергу, зі смертю людини одночасно припиняються її особисті немайнові права. Однак, майнові права, тобто матеріальні блага, які належали померлій особі, можуть бути об'єктом спадкування. Таким чином, відповідно до статті 1220 ЦК України, спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою [1].

Так, стаття 1216 ЦК України зазначає, що спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Чинний ЦК України, як і ЦК Української РСР 1963 року, передбачає два види спадкування: за заповітом та за законом [2].

У випадку спадкування майна за заповітом, сам же спадкодавець визначає кому із спадкоємців та яку частину свого майна він заповідає. Відтак, складення заповіту можна назвати особистим розпорядженням особи щодо свого майна після її смерті.

В свою чергу, спадкування за законом має свої специфічні особливості та є більш поширеним, ніж спадкування за заповітом. Так, частина 2 статті 1223 ЦК України визначає, що спадкування за законом відбувається у наступних випадках:

- відсутності заповіту;
- охоплення заповітом лише частини спадщини;
- визнання заповіту недійсним;
- неприйняття спадщини спадкоємцем за заповітом чи відмови від неї.

Однак, для реалізації свого права на спадщину спадкоємцям необхідно вчинити певні дії для прийняття такої спадщини. Згідно із

частиною 1 статті 1269 ЦК України, спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати нотаріусу або в сільських населених пунктах — уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування заяву про прийняття спадщини. Виняток становлять спадкоємці, які постійно проживали із спадкодавцем на момент його смерті. Відтак, такі спадкоємці вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, вони не заявили про відмову від неї (частина 3 статті 1268 ЦК України).

Відповідно до статті 1258 ЦК України, спадкоємці за законом одержують право на спадкування по чергово. Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття.

Відтак, ст. 1261–1265 ЦК України визначають черговість спадкоємців за законом, а саме:

1-ша черга — діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки;

2-га черга — рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку батька, так і з боку матері;

3-я черга — рідні дядько та тітка спадкодавця;

4-а черга — особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини;

5-а черга — інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, причому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення.

Однак, як вбачається із приписів вище названих статей ЦК України, внуки, як окрема категорія спадкоємців, не включені в жодну із п'яти черг спадкоємців.

Проте, законодавець визначив, що внуки, як окрема категорія спадкоємців за законом, незалежно від їх черги, можуть успадкувати право на майно спадкодавця за певних умов.

1. Відповідно до ч.1 ст. 1266 ЦК України, внуки, правнуки спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом

їхнім матері, батькові, бабі, дідові, якби вони були живими на час відкриття спадщини.

Таким чином, застосування приписів даної статті можливе виключно за умови, якщо мати, батько, дід або баба померли до відкриття спадщини.

2. Стаття 1276 ЦК України зазначає, якщо спадкоємець за заповітом або за законом помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти, право на прийняття належної йому частки спадщини, крім права на прийняття обов'язкової частки у спадщині, переходить до його спадкоємців (спадкова трансмісія).

Відтак, спадкування за правом спадкової трансмісії, в порядку переходу права на прийняття спадщини (ст. 1276 ЦК), застосовується, якщо спадкоємець був живим на час відкриття спадщини, проте помер, не встигнувши прийняти спадщину чи відмовитись від неї. Спадкування за правом спадкової трансмісії застосовується при спадкуванні як за законом, так і за заповітом [3].

3. Відповідно до ч. 2 ст. 1274 ЦК України, спадкоємець за законом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь будь-кого із спадкоємців за законом незалежно від черги.

Отож, прийняття внуками спадкодавця спадкового майна, застосовуючи положення даної статті, можливе виключно за відмови спадкоємця від прийняття спадщини на користь внуків спадкодавця.

На сьогоднішній день судова практика в Україні йде наступним шляхом. Так, місцеві загальні суди можуть визнати за внуками спадкодавця право на майно в порядку спадкування за законом відповідно до четвертої черги спадкоємців. Проте, це можливе лише за умови, якщо внуки доведуть факт проживання із спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 року №7 зазначено наступне: «При вирішенні спору про право на спадщину осіб, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини (четверта черга спадкоємців за законом), судам необхідно враховувати правила частини другої статті 3 СК України про те, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки»[4].

У випадку, якщо внуки взагалі не проживали із спадкодавцем або проживали менше п'яти років разом, то суди визнають з ними

право власності на спадкове майно тільки в порядку останньої п'ятої черги спадкоємців за законом. Таким чином, внуки спадкодавця стають в один ряд із іншими родичами спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно.

Тут виникає одне питання: «А чи справедливо, що внуки, як родичі прямої лінії споріднення, не віднесені до другої черги спадкоємців за законом?».

З цього приводу Ромовська З.В. зазначила: «Оптимальним бачиться включення внуків до другої черги як самостійних фігурантів і відповідне відсунення усіх черг. В результаті мали б ми шість черг спадкоємців за законом. А поки це не станеться, негативні наслідки прогалини у законі суд може подолати за допомогою аналогії права (ст. 8 ЦК). Керуючись засадою справедливості, суд має усі підстави для включення внука до числа спадкоємців другої черги, разом із своїми бабою, дідом, тіткою та дядьком» [5, с. 186–187].

Я в повній мірі погоджуюся із такою позицією автора, оскільки це єдиний на даний час спосіб захистити право внуків на включення їх у другу чергу спадкоємців за законом.

Так, у статті 8 ЦК України зазначено, якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права).

Окремо варто зауважити, що відсутність внуків, як окремих фігурантів у черговості спадкоємців за законом є ні чим іншим, як прогалиною у цивільному законодавстві. Відтак, цю прогалину можна виправити виключно шляхом внесення змін у Цивільний кодекс України. Однак, цей процес є досить довготривалим та непростим, тому потрібно шукати альтернативні шляхи для подолання цієї прогалини.

У свою чергу, у п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України виділено справедливість, добросовісність та розумність, як загальні засади цивільного законодавства. Відтак, можна з упевненістю стверджувати, що справедливо і розумно було би віднести внуків до другої черги спадкоємців за законом. Так, як до другої черги спадкоємців за законом віднесе-

но діда та бабу спадкодавця, було би розумно застосовувати зворотню аналогію по відношенню до внуків спадкодавця та можливість визнавати за ними право власності на спадкове майно в порядку другої черги спадкоємців за законом.

Питання спадкування внуків, як спадкоємців за законом є досить дискусійним та неоднозначним. Прогалина у цивільному законодавстві щодо не віднесення внуків, як окремих фігурантів до жодної із черг спадкування є до сьогоднішнього дня актуальною. Відтак, для захисту права внуків у справах щодо спадкування за законом потрібно звертати увагу судів на цю проблему.

Таким чином, шляхом для подолання такої прогалини у цивільному законодавстві України, допоки не були внесені зміни у Цивільний кодекс України, є застосування аналогії права та посилання на засади цивільного законодавства, а саме справедливість, добросовісність та розумність.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р. № 1540-VI, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>
3. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, лист від 16.05.2013 р. № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування», [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 року №7 «Про судову практику у справах про спадкування», [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>
5. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Спадкове право: Підручник — К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. — 264 с.

Поліщук А.В.,

*студентка Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник:

Федюк Л.В.,

*д.ю.н, професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

МЕДИЧНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОДНА ІЗ ПІДСТАВ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У ЗАКРИТОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Гласність судового процесу є однією із загальнови́зна-них основоположних засад судочинства, яка отримала закріплення в міжнародно-правових актах, Конституції України, законодавстві про судоустрій та галузевих процесуальних кодексах. Гласність є одним з найважливіших критеріїв демократичності судової системи. Конвенцією з основоположних прав людини встановлено вимогу публічного розгляду справи, що є не лише одним із факторів, який підвищує довіру суспільства до судової системи, але й засобом, за допомогою якого громадськість може забезпечити контроль за зловживаннями представників судової гілки влади.

Зміст засади гласності цивільного судочинства складають правові вимоги зверненні прямо до суду, саме процесуальний зміст принципу гласності, і положення, які закріплюють права громадян, що виникають у зв'язку з проведенням відкритого судового розгляду, в контексті публічності. У процесуальний зміст засади гласності судового розгляду цивільних справ входять наступні елементи: найбільш повно гласність здійснюється у відкритому судовому розгляді, який згідно ст. 6 ЦПК України, є основним елементом змісту гласності судового розгляду цивільних справ; обов'язкове повідомлення про час і місце розгляду справи; повне фіксування судового розгляду цивільних справ технічними засобами; підстави та загальний порядок здійснення розгляду цивільної справи у закритому судовому засіданні; прилюдне оголошення рішень та ухвал, якими закінчується розгляд справи [1, с. 355].

Невід'ємним елементом змісту засади гласності цивільного судочинства виступають підстави та загальний порядок закритого судового розгляду цивільних справ. Зміст принципу гласності цивільного судочинства полягає в тому, що розгляд справ у всіх судах відкритий, за певними винятками. Так, закритий судовий розгляд допускається у разі, якщо відкритий розгляд може привести до розголошення державної або іншої таємниці, яка охороняється законом, а також за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошення відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у справі, або відомостей, що принижують їх честь та гідність відповідно до частини третьої ст. 6 цивільно — процесуального кодексу України (далі ЦПК) [2]. Фактично ЦПК головним чином і регламентує підстави закритого розгляду справи у судовому засіданні.

Варто детально зупинитися на визначенні таємниці. Загальне тлумачення таємниці відсутнє в словниках юридичної термінології, натомість містяться окремі її види. Вчений-правознавець Л.Є. Владимиров під таємницею розуміє «збереження в негласності обставини, розголошення якої принесло б більше шкоди, ніж користі». Дане визначення, зазначає дослідниця І.В. Смолькова, несе в собі більше моральне, аніж правове навантаження, і зазначає, що вказане визначення Владимиров розглядав як принцип, що відображає інтереси людської культури [3, с. 12–13].

На думку науковця Л.О. Красавчикова, поняття таємниці складається насамперед з поняття інформації. Так, зазначає він, що під таємницею слід розуміти певну інформацію про дії певної особи (громадянина, організації, держави), що не підлягає розголошенню. У наведеному визначенні вчений виділяє низку ознак, що характеризують таємницю. Так до них належать наступні: таємниця — це, насамперед, інформація; ця інформація про дії особи; і вона не підлягає розголошенню [4, с. 11].

Дослідник В.А. Мазуров, вивчаючи загальне поняття таємниці у юридичному аспекті, прийшов до висновку, що найбільш повний правовий зміст має поняття таємниці, сформульоване вченою І.В. Смольковою, яка виділила такі ознаки таємниці: 1) таємниця є, насамперед, інформацією, відомостями; 2) які відомі/довірені вузькому колу осіб; 3) відомості відомі або довірені певним суб'єктам в силу їх професійної або службової діяльності, здійснення певних до-

ручень; 4) не підлягають розголошенню; 5) у протилежному випадку це може спричинити настання негативних наслідків; 6) на осіб, яким довірено інформацію, що не підлягає оприлюдненню, лежить правовий обов'язок її зберігати; 7) за розголошення цих відомостей встановлюється законом юридична відповідальність [4].

Тож можна дійти висновку, що таємниця — це сфера об'єктивної реальності, яка недоступна розумінню людини і її сприйняттю внаслідок об'єктивно існуючого рівня науково-технічного знання, і вона нерозривно пов'язана з тими відомостями (інформацією), які вже відомі окремій людині або групі осіб, але з різних причин приховуються ними від інших людей, груп осіб або держави.

ЦПК передбачає закритий розгляд справи не лише з підстав державної, а й іншої таємниці, яка охороняється законом, — нотаріальної, банківської, адвокатської, комерційної, медичної тощо [2].

У цьому контексті варто розглянути інститут медичної таємниці. Важливо визначити поняття «медична таємниця» для забезпечення ефективного регулювання відносин що виникають під час судового розгляду цивільних справ.

Відповідно до ст. 286 Цивільного Кодексу України фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні [5].

Фахівці з кримінального права дещо по іншому визначають лікарську таємницю — як певним чином задокументовану інформацію про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина. Лікарську таємницю (інформацію про пацієнта) вони пропонують відрізняти від медичної таємниці (інформації для пацієнта), яка передбачає відомості про стан здоров'я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, які лікар зобов'язаний надати на вимогу пацієнта, членів його сім'ї або законних представників, за винятком випадків, коли така повна інформація може завдати шкоди здоров'ю пацієнта [6, с. 332].

Медичною інформацією є свідчення про стан здоров'я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі і про ризик для життя і здоров'я, яка за своїм правовим режимом належить до конфіденційної інформації [7].

Так, В.І. Акопов під лікарською таємницею розуміє всі відомості, що отримані від хворого чи виявлені при його медичному обстеженні чи лікуванні, що не підлягає розголошенню без згоди хворого [8, с. 315].

У таємниці зберігаються відомості щодо факту звернення особи до лікувального закладу за медичною допомогою, стану здоров'я, діагнозу її захворювання, результатів обстеження і лікування та інші відомості, включаючи інформацію про сімейне, інтимне життя людини, а також про стан здоров'я родичів, близьких осіб пацієнта [9].

Медична таємниця належить до професійних таємниць, оскільки відповідає критеріям: — стає відома особі лише внаслідок виконання своїх професійних обов'язків або ж навчання [9].

Враховуючи викладене, можна зазначити, що з соціальної категорії таємниці, як явища, що приховується, засекречується, зашифровується, не могло не з'явитися правове поняття таємниці у якості захищених законом відомостей, що мають нормативно-закріплений механізм захисту, незаконне отримання і поширення яких може завдати шкоди національній і державній безпеці, колективу, особі.

Одним із важливих прав людини є право на медичну таємницю. Це право є наріжним каменем медичної етики і системи прав людини, оскільки конфіденційність у відносинах надання медичної допомоги забезпечує реалізацію особою свого права на повагу до приватного та сімейного життя. Тому вважаю, що медична таємниця включає: по-перше, підтвердження принципу поваги до людини, поваги його людської гідності, його законних прав, його особливого права на конфіденційність. Таким чином, можна сказати, що медична таємниця є невід'ємним правом людини на приватне та сімейне життя, яке має бути забезпечене при розгляді цивільної справи саме у закритому судовому засіданні.

Список використаних джерел:

1. Кройтор В.А. Зміст принципу гласності цивільного судочинства: процесуальний аспект // Вісник Національного університету внутрішніх справ. — 2004. — №25. — С. 354–360.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004.

3. Смолькова И.В. Проблемы охраняемой законом тайны в уголовном процессе : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 р. / И.В. Смолькова. — Иркутск, 1998. — 404 с.
4. Мазуров В.А. Тайна: государственная, коммерческая, банковская, частной жизни. Уголовно-правовая защита. Учебное пособие / В.А. Мазуров. — М.: Дашков и Ко, 2003. — 156 с.
5. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: від 16.01.2003 р. // Офіц. сайт Верхов. Ради України. — Режим доступу: www.rada.gov.ua.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. — 4-те вид., переробл. та допов. — К.: Юрид. думка, 2007. — 1184 с.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та ст. 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) від 30 жовт. 1997 р.
8. Акопов В.И. Медицинское право: книга для врачей, юристов и пациентов / В.И. Акопов. — М.: ИКЦ «МарТ», 2004. — 368 с.
9. Коробцова Н.В. Деякі проблеми правової охорони медичної таємниці / Н.В. Коробцова, О.П. Печений, И.С. Сук. — К.: Здоров'я, 1981. — 39 с.

Привика Т.Ю.

директор ПСП "Надія"

ПРАВО ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИВАТНІСТЬ

Підприємствам як і іншим учасникам суспільних відносин необхідне право на приватність, оскільки їх комерційна діяльність потребує захисту інформації в умовах конкуренції. Підприємницька діяльність пов'язана з використанням різноманітної інформації, але під поняття "приватність", яка передбачає обмеження доступу до неї інших осіб підпадає лише та, яка становить цінність для підприємства. Його прибутковість залежить від збереження в таємниці стратегічних планів, інтелектуальних надбань, інноваційних розробок, технологій, секретів виробництва тощо.

Приватність осіб частково гарантується Конституцією України. Зокрема, стаття 31 стверджує, що кожному гарантується таємниця

листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції [1], даним правом може скористатися і підприємство. Це знаходить ширше тлумачення в Цивільному кодексі України, стаття 306 якого регулює право на таємницю кореспонденції [2]. Закон України "Про телекомунікації" зобов'язує операторів та провайдерів захищати інформацію, що передається телекомунікаційних мереж [3, ст. 9].

Також підприємство володіє правом на комерційну таємницю, яка в Цивільному кодексі України знаходиться під захистом права на інтелектуальну власність. До такої таємниці, згідно статті 505, відноситься інформація, що має комерційну цінність для особи, в числі якої відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого характеру. Відповідно до статті 507, органи державної влади зобов'язані охороняти від розголошення комерційну таємницю, що надана їм для отримання дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, які містять нові хімічні сполуки [2].

Захитом права на комерційну таємницю не охоплюються установчі та інші документи, які дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю чи її окремими видами, інформація за всіма встановленими формами державної звітності, необхідні для перевірки дані обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів, відомості про чисельність і склад працівників, їхню заробітну плату загалом і за професіями й посадами, наявність вільних робочих місць, документи про сплату податків і обов'язкових платежів, інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків, документи про платоспроможність, відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю, відомості, що відповідно до законодавства підлягають розголошенню [5].

Приватність підприємства поширюється також на питання захисту інформації про фізичних осіб, які є клієнтами цього підприємства чи працівниками. Важливою проблемою є захист персональних даних, які передаються цими особами підприємству чи інформація про клієнта, яка стала відома підприємству через надання послуг і

яка відноситься до банківської, медичної, адвокатської таємниці. Дані види таємниці охороняються окремими нормативними актами, але персональні дані можуть виходити за рамки названих таємниць.

Інформація про клієнта банку, його діяльність та відомості про фінансовий стан охороняється Законом України “Про банки і банківську діяльність”. Під режим таємниці підпадають наступні відомості стосовно клієнтів: рахунки, банківські операції, фінансовий стан, системи охорони, структуру юридичної особи, напрямки діяльності, комерційна діяльність, комерційна таємниця, звітність (крім публічної), коди захисту інформації, інформація про фізичну особу, яка хоче взяти споживчий кредит та супроводжуюча інформація [6, ст.60]. Банк зобов’язаний зберігати такі дані у таємниці, запобігати можливості досупу до неї третіх осіб. У випадку недотримання свого обов’язку банк може втрачати своїх клієнтів, маніпуляції з даними про клієнтів може сприяти втраті довіри до нього. Банк зацікавлений в належній охороні банківської таємниці, що дає підстави стверджувати про доцільність не лише обов’язку, а й права банку не розголошувати відомості, які йому стали відомі про клієнта при наданні своїх послуг.

Таким самим чином можна говорити про підприємства, що надають медичні послуги: вони мають право на приватність стосовно медичної таємниці відносно своїх клієнтів. Під режим таємниці входять відомості про факт звернення людини за медичною допомогою, стан її здоров’я, діагноз, методи лікування та інші відомості отримані при медичному обстеженні [2, ст. 286]. Медичні працівники та інші особи, яким у зв’язку з виконанням своїх обов’язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя людини не мають права розголошувати такі відомості [7, ст.40]. Тож медичний заклад має право вимагати не розголошувати медичну таємницю як від своїх працівників, так і інших осіб, які мають доступ до такої інформації на підприємстві.

Ідентична ситуація з правом на приватність складається по відношенню до адвокатської таємниці для підприємств, що надають юридичні послуги. Інформація, що стала відома підприємству та її працівникам про клієнта, питання щодо яких він звертався до адвоката, зміст порад, консультацій, роз’яснень адвоката, складені ним документи, інформація на електронних носіях та інші документи і відомості, одержані при здійсненні адвокатської діяльності, тобто

адвокатська таємниця [8, ст.22], повинна зберігатися згідно обов’язку та має право охоронятися цим підприємством від втручання сторонніх осіб.

Що стосується проблеми персональних даних, це питання регулюється Законом України “Про захист персональних даних” [4]. Підприємство може бути володільцем та розпорядником персональних даних, що впливає зі змісту статей 2 та 4 цього Закону. Варто зазначити, що не всі персональні є конфіденційними. Так, відповідно до статті 5 Закону, під такий захист не потрапляє інформація про діяльність посадової особи органів державної влади чи місцевого самоврядування, її декларація про майно, доходи та витрати, відомості про отримання фізичною особою бюджетних коштів, державного чи комунального майна.

І саме підприємство, і його працівники, яким стали відомі персональні дані у зв’язку з виконанням своїх трудових обов’язків, зобов’язані захищати їх від незаконного доступу. Керівнику підприємства у зв’язку з цим потрібно подбати про інформаційну безпеку та ознайомити своїх працівників зі своїми обов’язками стосовно роботи з такою інформацією. Крім того, варто прописати в колективному та трудовому договорах обов’язки стосовно забезпечення охорони інформації з обмеженим доступом.

Отже, необхідне правове забезпечення приватності підприємства, що полягає у ефективному використанні норм закону, які регулюють право на таємницю кореспонденції, комерційну таємницю та інші суміжні з ними права, можливості звернення до суду за захистом приватної інформації та застосування санкцій до правопорушників, а також прописання у внутрішній документації, зокрема у колективному та трудовому договорах, відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року зі змінами і доповненнями станом на 30 жовтня 2017 року. — <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року зі змінами і доповненнями станом на 30 жовтня 2017 року. — <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Про телекомунікацію. Закон України від 18 листопада 2003 року. — <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>
4. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року. — <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
5. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 року. — <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п>
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року зі змінами і доповненнями станом на 10 червня 2017 року. — <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 року зі змінами і доповненнями станом на 1 січня 2016 року. — <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року зі змінами і доповненнями станом на 5 січня 2017 року. — <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

Сафронова Д.Д.,

студентка 6-го курсу

Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Федюк Л.В.,

д.ю.н., професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ДОКАЗИ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відшкодування моральної шкоди — один з найважливіших інститутів правової науки. Проблема відшкодування моральної шкоди, як одного із видів шкоди, яка може бути спричинена, як фізичній так і юридичній особі існує вже багато років. Слід зазначити, що законодавче закріплення інституту відшкодування мораль-

ної шкоди, як одного із способів захисту прав та інтересів громадян є порівняно новим у праві. Дослідження даної проблеми займалися такі вчені, як С. Рабінович, Л. Корчемна, Є. Солодко, В.П. Палиук, С.А. Беляцкин, В. Лапицкий та інші.

Відповідно до чинного законодавства України відшкодування моральної шкоди є одним із способів захисту цивільних прав та інтересів осіб. Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Положенням п. 2 ч. 2 ст. 23 ЦК України визначається, що моральна шкода полягає у душевних стражданнях, яких зазнала фізична особа у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів. Відповідно до цього визначення розмір моральної шкоди обчислюється глибиною душевних страждань особи, тому особливу увагу нам потрібно звернути на доказову базу[1]. Законодавством України чітко не визначає поняття “душевних страждань особи” та не показує механізму їх визначення, проте судова практика має певне застосування. Суди пов'язують душевні страждання із вчиненням неправомірних дій щодо фізичної особи, здоров'ю, майну та матеріальному стану, порушенням трудових прав (таких як, незаконне звільнення, притягнення до виконання небезпечних робіт) [2].

Рішенням Європейського Суду з прав людини у справах “Півень проти України” і “Жовнер проти України” від 29 червня 2004 року було визначено, що моральна шкода може також полягати у глибокому почутті несправедливості, яке викликане тим, що протягом досить тривалого часу всупереч остаточному і такому, що дає право на примусове виконання, судовому рішення, потерпілий не отримав захисту своїх прав [2].

Відповідно до ст. 57, 58, 59, 60 ЦПК України засобами доказування у цивільному процесі встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів. Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень[3].

Найбільш вагомим доказом отримання особою душевних страждань може бути висновок судового експерта-психолога. За до-

помогою цієї експертизи можна довести, що потерпілий перебуває у неврівноваженому стані, яка спричинена сором, дискомфортом, почуттям пригніченості через завдану йому шкоду. Результатом таких моральних переживань може бути зміна відносин з колегами і сім'єю, погіршення результатів бізнесу, неможливість вести громадську діяльність, суїцид.

До компетенції судового експерта-психолога відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями, у редакції наказу Міністерства юстиції України від 27.07.2015 р. № 1350/5) належать: встановлення того факту, що ситуація, яка досліджується в справі, є психотравмуючою для підекспертної особи; якщо так, то чи завдані особі страждання (моральна шкода); якщо особі завдано страждання (моральну шкоду), то який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання (моральну шкоду)[4].

Також у суді потрібно довести факт, що відповідач порушив права потерпілого, це встановлюється в суді при розгляді свідчень. Для цього потрібно надати один з наступних документів:

- довідка про непрацездатність, що стала наслідком заподіяння каліцтва;
- стаття в ЗМІ, містить недостовірну інформацію про потерпілого;
- фотографії та відеозаписи;
- особисті листування.

Різновидом висновку медичних органів як підстави для відшкодування моральної шкоди може бути висновок лікаря-психіатра лікувально-профілактичного закладу або лікарсько-консультаційної чи медико-соціальної експертної комісії про стрес, якого зазнав потерпілий у результаті трудового каліцтва чи професійного захворювання, чи їх наслідків, про депресію чи інші негативні вирази стану потерпілого. Такі висновки слід розглядати в комплексі з іншими документами і наявними відомостями про потерпілого.

Згідно з вимогами статей 147, 212 ЦПК України висновок експерта для суду не є обов'язковим, оцінюється судом разом з іншими доказами та не має заздалегідь встановленого значення, тому суди розглядали вказану категорію справ, як правило, без призначення експертиз.

Щодо розміру моральної шкоди, то на сьогоднішній день на законодавчому рівні не встановлено єдиного стандарту для її оцінки, але задовольняють $\frac{1}{2}$ від суми заявлених вимог. У позовній заяві позивач самостійно визначає розмір грошової компенсації, адже тільки він може знайти еквівалент власним стражданням, але така сума є його волевиявленням та визначенням блага, здатного компенсувати його страждання. Незважаючи на те, що моральна шкода є немайновою, відшкодування її здійснюється грошима, іншим майном або в інший спосіб, незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню та не пов'язана з розміром цього відшкодування.

На думку, А.М. Ерделевського, з метою запобігти зловживанням, які є поширеними з боку позивача, який вимагає відшкодування моральної шкоди, необхідно встановити орієнтири і межі для правозастосовувача, залишаючи разом з тим досить свободи для судового розсуду та врахування особливостей конкретної справи у встановлених межах. Такий підхід надає можливість більш легко та кваліфіковано визначити розмір необхідного та достатнього відшкодування у тому чи іншому випадку та одночасно диференційовано підійти до оцінки ситуації в залежності від обставин[5].

Отже, аналізуючи судову практику та чинне законодавство України можна сказати, що існує безліч видів доказів, щоб особа могла довести заподіяну їй моральну шкоду. Як показує судова практика, проте суд не завжди задовольняє повністю позовні вимоги, здебільшого частково.

Звичайно, кожна особа може сприймати душевні страждання по-різному. Так як в Україні законодавчо не закріплено єдиного критерію для визначення моральної шкоди, то на практиці ми можемо побачити, що навіть в абсолютно аналогічних справах сума відшкодування може бути різною. Як свідчить судова практика на даний момент судді вирішують справи інтуїтивно, але виходячи з принципів розумності, справедливості та дослідивши всі обставини справи.

Щодо розміру відшкодування моральної шкоди, я вважаю, що повинні бути конкретні критерії (ступені), які б дозволи виносити справедливе рішення по справі.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 11 жовтня 2017 року: (Відповідає офіц. Текстові) — К.: Алерта, 2017. — 322 с.
2. Лашин О. Які докази отримання душевних страждань є найбільш «дієвими» у спорі про стягнення моральної шкоди? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://pravdop.com/ua/publications/kommentarii-zakonodatelstva/kakie-dokazatelstva-polucheniya-dushevnihi-stradaniy-yavlyayutsya-naibolee-deystvennimi-v-spore-ovziskanii-moralnogo-vreda/>
3. Цивільний процесуальний кодекс України: із змінами та допов. на 11 жовтня 2016 року: (Відповідає офіц. Текстові) — К.: Алерта, 2016. — 164 с.
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (у редакції наказу МЮ України від 26 грудня 2012 р. № 1950/5 // Офіц. вісн. України. — 2013. — № 3. — С. 297. — Ст. 91
5. Чабаненко Т.В. Розмір моральної шкоди, як один із елементів предмету доказування у справах про відшкодування моральної шкоди [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.realllook.com.ua/4881/rozmir-moralnoi-shkodi-yak-odin-iz-elementiv-predmetu-dokazuvannya-u-spravah-pro-vidshkoduvannya-moralnoi-shkodi>

Сігай Д.О.,

студент 3 курсу юридичного факультету

Харківського національного

педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди

ПРОБЛЕМИ ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В НОРМАХ ПРОЕКТУ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У трудовому праві безліч проблемних питань, які необхідно розглядати, дискутувати та врегульовувати їх. Зокрема до них слід віднести і питання, пов'язані з втіленням принципу верховенства права в норми проекту Трудового кодексу України, прийняття якого очікується найближчим часом. Цей проект активно критикується науковцями [1], які відмічають, що в Україні, як і в інших сучасних державах, економічна складова та так звані «економічні еліти» мають вагомий важелі «закулісного» впливу на трудове право взагалі, та на окремі трудові інституції, зокрема. Із легкістю можна прослідити взаємозв'язок між важелями певних «економічних еліт» та проблемою втілення принципу верховенства права, що вбачається в наступному:

1. 1996 рік, новостворена українська держава приймає Основний закон та приділяє велику увагу врегулюванню прав людини; визначає людину найвищою соціальною цінністю, встановлює, що права та свободи людини визначають зміст та напрямки держави та органів державної влади та закріплює принцип верховенства права [2, ст. 3, ст. 8]. Такі високі терміни та поняття перекочували до інших галузей права та з легкістю осіли в цивільному, кримінальному, адміністративному та трудовому праві. Таким чином, закріпив пріоритет людини, її прав та інтересів над державою в законодавстві, Україна отримала юридичні передумови для створення гуманістичного правового поля на теренах колишнього Радянського Союзу.

2. У 2008 р. Конституційний Суд України в своєму рішенні визначив поняття принципу верховенства права. Воно звучить таким чином: «Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчій та правозастосовній діяльності, зокрема у закони, які за

своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства» [3, п. 4.2]. Виходячи з цього визначення, можна зробити висновок, що принцип верховенства права полягає у пануванні в суспільстві правових норм, які є загальнообов'язковими, формально визначеними та відображають міру свободи людини, коло її невід'ємних прав та природніх потреб. Ці правові норми юридично закріплюють та оформлюють права людини, які відображають інтелектуальну та фізіологічну природу останньої. Отже, можна сказати, що верховенство права — це панування гуманізму в державі, що не допускає беззаконного свавілля над людиною, її правами та свободами зокрема та в суспільстві взагалі, що не допускає пригнічення людини, приниження її гідності з боку натовпу, або певного кола осіб.

3. Дивлячись на перспективи розвитку трудового права в Україні, можна визначити, що захищеність людини від пригнічення та приниження її в українській державі стає більше винятком ніж закономірністю, хоча, логічно, у громадянському суспільстві, яке активно намагається розбудовувати Україна, очікувалось зовсім інше. Кодекс законів про працю України, прийнятий ще за радянських часів, а саме 1971 р. [4] усяляко намагався регулювати процес праці в Україні вже після різних змін, переходу до ринкової економіки, але скільки б змін в нього не вносили, він має той радянський «дух» за часів якого його приймали, тому він залишається приви́дом соціалізму вже у капіталістичній Україні. Саме такої думки дотримується наш законотворець, і саме через це, в український парламент був внесений проект Трудового кодексу [5], який на думку парламентаріїв є кращим за чинний Кодекс законів про працю України.

4. Проект Трудового кодексу України встановлює нові правила гри для роботодавців та працівників. Як зазначив у своїй статті Д. Новиков, ці правила гри фактично склеєні з волі економічних еліт, які в свою чергу виступили за проект нового кодексу та певними поступками притягнули на свій бік залежні, так звані «кишенькові» профспілки [1]. Через такі події, складається враження, що наш законодавець фактично забуває про сутність трудового права в

процесі законотворчості. А сутність трудового права полягає в соціальному захисті та економічному забезпеченні працівників [6, с. 70]. Саме це відрізняє трудове право від права цивільного та допомагає тримати оборону на кордонах війни за існування трудового права як самостійної галузі права.

5. Як приклад порушення принципу верховенства права у трудових правовідносинах, можна привести наступне: проект Трудового кодексу закріплює сучасні види спостереження за працівниками, а саме в ст. 29 проекту [5] вказано, що роботодавець вправі використовувати технічні засоби спостереження для нібито спостереження за процесом виконання трудової функції робітником. При цьому згода працівника не потрібна, роботодавець зобов'язався лише попередити його про використання таких засобів, що створює певне коло можливостей для роботодавця, через не врегулювання змісту письмової форми попередження. Таким чином, при вмілому використанні нових технологій спостереження, роботодавець може фактично збирати данні різного характеру про працівника, наприклад, через засоби спостереження, роботодавець може слідкувати за особистим життям працівника, тим самим він втрутиться в його життя, також він може дізнатися про якусь особисту таємницю працівника та при необхідності почати шантаж того працівника або знуцання з нього, що буде, звісно, пригнічувати його. Такі випадки будуть траплятися попри встановлену заборону в законі.

6. О. Верник, голова незалежної профспілки «Захист праці», в одному з своїх інтерв'ю прирівняв майбутній Трудовий кодекс України з так званою «сталінською конституцією», коли велике коло прав але відсутні механізми реалізації [7]. Неймовірний піар на державних телеканалах проекту нового кодексу замилює очі пересічним громадянам, красива подача кодексу може нагадати «троянського коня». Але на фоні «чудових» змін неможна прогледіти фактичне знуцання над інститутом «профспілки», а саме відсторонення профспілки від прийняття рішення про звільнення працівника через неналежне виконання ним трудових обов'язків [5, ст. 93]. За проектом нового кодексу, роботодавець позиціонується неймовірно об'єктивним, що аж сам може визначити чи належно працівник виконував свої трудові функції чи ні. Такими діями, по суті, розривається соціальний діалог між роботодавцем та законними представниками працівника. Таким чином, суттєво ускладнюється процес досягнення консенсу-

су, усунення розбіжностей між інтересами сторін соціально-трудових відносин, адже діалог — це подія, яка поступово робить прогрес в відносинах. Діалог є дієвим інструментом вирішення конфліктних питань з мінімальними втратами для сторін конфлікту. Можна сказати наступне: світ — це результат діалогу.

7. Виходячи за вищевказаного, можна сказати наступне: попри всі заяви про цивілізаційний розвиток української держави у напрямку європейської спільноти, із Трудовим кодексом у редакції, що пропонується проектом [5], Україна фактично рухатиметься в зворотній бік, зневажаючи права та інтереси людини та соціально-економічну цінність праці. Вважаю, що необхідно використовувати всі важелі впливу на парламентарів та намагатися зупинити поступове прийняття нового кодексу використовуючи широкий інструментарій демократичного суспільства. Вирішення проблеми втілення принципу верховенства права в норми трудового права, які планується встановити за майбутнім проектом Трудового кодексу України цілком реальне і воно як завжди полягає в політичній волі українських законодавців, які мають можливість створити реально ефективний захист прав людини з боку держави від неправомірної експансії великого бізнесу та прислухатися до думок науковців.

Список використаних джерел:

1. Новіков Д. Трудовий кодекс: компроміс можливий? [Електронний ресурс] / Д. Новіков // Спільн. Журнал соціальної критики. — Режим доступу: <http://commons.com.ua/ru/trudovij-kodeks/>.
2. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Конституція; Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 року у справі за поданням 50 народних депутатів щодо відповідності Конституції України положень частини 2,3,4 статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-08>.
4. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] / Верховна Рада УРСР : Кодекс України; Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

5. Проект Трудового кодексу України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Законопроект від 26.12.2014 р., зареєстрований 27.12.2014 р. №1658 [Ініціатори законопроекту В.Б. Гройсман, Денисова Л.Л, М.М. Папієв, Кубів С.І.]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.
6. Коваленко О.О. [Текст] Доктрина трудового права як наріжний камінь реформування законодавства про працю / О.О. Коваленко. Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальне забезпечення» (м. Харків, 29 вересня 2017 р.); за заг. ред. В.В. Жернакова. — Х. — 2017. — С. 68–75.
7. Відео інтерв'ю «Точка зору. Проект нового трудового кодексу як порушення прав людини». — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=8sSbOrXAETo>.

Танасевич О.В.,

здобувач кафедри здобувач
кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВИНИ» РОБОТОДАВЦЯ — ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКА

Наявність вини, як необхідної умови настання матеріальної відповідальності роботодавця, наука трудового права ніколи не заперечувала, традиційно вважаючи її «обов'язковим елементом трудового майнового правопорушення» [1, с. 77]. Майже півстоліття тому А.М. Хвостов зазначав, що вина роботодавця у випадку заподіяння матеріальної шкоди працівникові є наближеною до розуміння цієї категорії в цивільному праві, наполягаючи, менше з тим, на її особливостях. На думку вченого, визнання особи винною у трудовому праві містить елемент суспільного осуду поведінки правопорушника через протиправний характер його діяння і настання негативних наслідків, а також з огляду на усвідомлення цих наслідків [2, с. 17–20]. Ця позиція узгоджується також з думкою

О.С. Іоффе, який наполягав на тому, що вина уявляє собою не тільки психічне, але і суспільне явище [3, с. 30].

Разом з тим, відсутність у трудовому праві законодавчого визначення поняття «вини» спонукає дослідника до його аналізу крізь призму загальної теорії права. І якщо в публічно-правових галузях права усталена психологічна теорія визначення поняття «вини» є цілком прийнятною з огляду на суб'єкт правопорушення — фізичну особу, то для трудових правовідносин, учасниками яких є, зокрема, юридичні особи, такий підхід вбачається вельми дискусійним. Цю прогалину намагається усунути правова доктрина, в якій сформульовано два основні підходи до визначення вини юридичних осіб.

Перша концепція, яку обстоювали Б.І. Пугінський, Д.Н. Сафіуліна, А.Л. Ткачук, Н.П. Волошин, зводиться до об'єктивного змісту вини, коли вина встановлюється, виходячи з наявності у правопорушника реальних можливостей для належного виконання обов'язку та невжиття з його боку усіх можливих заходів щодо відвернення шкоди. Тобто вина юридичної особи має вираз у відсутності необхідного контролю, нагляду, навчання, виховання, невжиття належних заходів тощо [4, с. 216–217; 5, с. 15; 6, с. 374]. Іншими словами, основою вини, як необхідної складової суб'єктивної сторони правопорушення, фактично визнається його об'єктивна сторона.

Прихильники другого підходу, до яких можна віднести І.С. Канзафарову, І.Н. Петрова, А.А. Пушкіна, Н.С. Малєїна, В.В. Луця, пропонують застосовувати проекцію інституту «психологічної вини» у сферу приватних правовідносин та визначати вину юридичної особи через наявність вини у діях її уповноважених осіб. В цьому випадку вину юридичної особи сприймають, як складне соціально-психологічне явище [7, с. 25; 8, с. 48–49; 9, с. 421–422; 10, с. 116; 11, с. 221].

Деякі вчені, наприклад, А.Я. Пилипенко і В.С. Щербина, вважають за доцільне об'єднати дві вищезгадані позиції та формулюють вину як одночасну наявність в особи правопорушника реальних можливостей для належного виконання та невжиття ним всіх необхідних заходів для запобігання збиткам (шкоді) потерпілого [12, с. 155–156].

В цілому, виходячи з аналізу статей 116 та 117 КЗпП України, можна зробити висновок про сприйняття законодавцем концепції проекції вини уповноваженої особи для встановлення вини роботодавця, адже обов'язок сплатити працівнику середній заробіток

за весь час затримки проведення з ним розрахунку при звільненні, якщо така затримка мала місце з вини власника або уповноваженого ним органу, покладений на підприємство, організацію, установу, а не на винних у цьому осіб.

Хоча в статтях 235, 236, 237 КЗпП України спостерігається відверта плутанина з суб'єктом та суб'єктивною стороною матеріального трудового правопорушення. Наприклад, констатуючи можливість настання матеріальної відповідальності за затримку видачі трудової книжки працівнику з вини власника або уповноваженого ним органу у виді середнього заробітку за час вимушеного прогулу, законодавець взагалі не зазначає, з кого має бути стягнута така виплата. Тоді як у випадку незаконного звільнення або переведення працівника, середній заробіток за час вимушеного прогулу, сплачений юридичною особою, визнається її збитками, відшкодування яких може бути покладено на винну в цьому службову особу. Але розмежування матеріальної відповідальності роботодавця за винні дії його уповноважених осіб вбачається нелогічним та штучним, адже підстава таких виплат є однаковою та має тотожну правову природу.

Відповідно ж до Закону України «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати» здійснення компенсаційних виплат на користь працівника у випадку порушення строків виплати йому заробітної плати законодавець взагалі не пов'язує з виною власника або уповноваженого ним органу.

У правозастосовній діяльності зазвичай для встановлення наявності або відсутності складу трудового матеріального правопорушення як підстави для притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності застосовують концепцію об'єктивного змісту вини: коли встановивши незаконність (протиправність) дій особи, уповноваженої діяти від імені юридичної особи, діє презумпція винуватості останньої, що цілком узгоджується з соціальною спрямованістю трудового права. Мотиви, з яких прийнято протиправне рішення, його мета, форма та ступінь вини уповноваженої особи можуть стати предметом судового розгляду лише в тому випадку, коли вони впливають на розмір матеріальної або моральної шкоди, заподіяної працівникові.

Враховуючи наукові розробки з окресленого питання, норми чинного законодавства України та потреби правозастосовної прак-

тики, вбачається за доцільне розкривати зміст вини юридичної особи, використовуючи критерії обох концепцій, адже юридична особа не має самостійної волі, відмінної від волі засновників (керівника, інших уповноважених осіб), мета юридичної особи досягається волевільними рішеннями цих осіб, правопорушення з боку юридичної особи є наслідком протиправної поведінки її посадових осіб, а відтак вина юридичної особи існує лише у разі вчинення протиправного, винного діяння особою, уповноваженою діяти від її імені. В цьому контексті, на особливу увагу заслуговує необхідність законодавчого закріплення презумпції винності роботодавця у випадку заподіяння ним майнової шкоди працівникові, значення якої у трудовому праві полягає у тому, що вона може бути підставою відповідальності роботодавця навіть у випадку його невинуватості, якщо він не скористається своїм правом спростувати презумпцію.

Таким чином, юридична особа — роботодавець є винною у вчиненні трудового правопорушення, якщо протиправне діяння, за яке трудовим законодавством передбачено матеріальну відповідальність, вчинене його уповноваженою особою, та за умови наявності вини цієї особи, якщо роботодавець не доведе протилежне.

Список використаних джерел:

1. Ставиский П.Р. Проблемы материальной ответственности в советском трудовом праве / П.Р. Ставиский. — Киев, Одесса: Вища школа, 1982. — 183 с.
2. Хвостов А.М. Вина в советском трудовом праве / А.М. Хвостов. — Минск: Белорусь, 1970. — 120 с.
3. Иоффе О.С. Обязательство по возмещению вреда / Иоффе О.С. — Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1952. — 126 с.
4. Пугинский Б.И. Правовая экономика : проблемы становления / Б.И. Пугинский, Д.Н. Саффиуллин. — Москва : Юрид. лит., 1991. — 240 с.
5. Ткачук А.Л. Значення вини у відносинах договірної відповідальності за порушення договірних зобов'язань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / А.Л. Ткачук. — К., 2002. — 22 с.
6. Советское гражданское право: учебник / под. ред. В.А. Рясенцева, Н.П. Волошина. — Москва, 1987. — 576 с.

7. Канзафарова І.С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.03. «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І.С. Канзафарова. — Київ, 2007. — 36 с.

8. Малеин Н.С. Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях / Н. С. Малеин — Москва, 1968. — 207 с.

Тищенко Ю.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права
Київського національного
торгівельно-економічного університету

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАКОНУ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Спеціальне законодавство з питань забезпечення прав споживачів з'явилося в Україні відносно недавно — на початку 1990-х років. За радянської доби регулювання споживчих відносин здійснювалося в основному нормами кодифікованого цивільного законодавства. Особливістю правового регулювання цієї сфери суспільних відносин була значна кількість підзаконних відомчих актів, що регламентували окремі сфери споживчих відносин.

Чинне на той час споживче законодавство не відповідало нормам і принципам міжнародного права, зокрема Керівним принципам для захисту прав споживачів, схваленим резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 9 квітня 1985 року. Ця невідповідність проявлялася, насамперед, у тому, що не всі права споживачів, визнані міжнародним співтовариством, були належним чином законодавчо врегульовані, а деякі з них, що знайшли відображення у законодавстві, не мали механізму реалізації і тому носили декларативний характер.

В умовах свободи підприємництва необхідність у спеціальному законодавстві стала очевидною.

Водночас, не всі держави, що утворилися на теренах колишнього СРСР пішли шляхом розроблення спеціальних законів, спрямованих на забезпечення прав споживачів. У деяких державах регулювання споживчих відносин, як і раніше, здійснювалося загальними нормами цивільного права. Ситуація ускладнювалася тим, що в них діяли цивільні кодекси, прийняті у 1960-ті роки, які не містили будь-яких положень, що враховували специфіку відносин за участі споживачів.

В Україні було визнано доцільним розробити та прийняти спеціальний Закон «Про захист прав споживачів». Його підготовка має свою історію, що бере початок ще в період існування СРСР. Першою спробою створення спеціального споживчого законодавства було розроблення восени 1988 року проекту Закону СРСР «Про якість продукції та захист прав споживачів». Основна частина цього законопроекту була присвячена проблемам забезпечення якості товарів та послуг і лише один розділ містив норми, спрямовані на захист інтересів споживачів. Водночас вже сама поява законопроекту стала першим кроком на шляху створення споживчого законодавства. Вперше визнавалася необхідність прийняття спеціального законодавчого акта, що встановлював гарантії державного забезпечення прав споживачів.

Зазначений проект мав певні недоліки. Зокрема, він не робив відмінностей між споживачем — фізичною особою та споживачем — юридичною особою. Крім того, всі його норми були так чи інакше зв'язані якістю товарів, тобто основні права споживачів (на інформацію, на відшкодування шкоди, на об'єднання тощо) формувалися лише у контексті забезпечення права на якість товарів. Проект широко обговорювався, але був відхилений, оскільки більшість його положень носили декларативний характер і не могли бути реалізованими.

Прийняття 22 травня 1991 року Закону СРСР «Про захист прав споживачів» [1] стало важливою віхою у створенні спеціального споживчого законодавства, хоча у зв'язку з розпадом СРСР він так і не набрав чинності. Цей Закон містив багато положень, не розроблених в цивільному законодавстві, а також механізми реалізації його норм, що було безумовним досягненням. Закон не лише не вимагав звичного прийняття підзаконних актів, але і прямо забороняв створення відомчих документів, що зачіпали інтереси споживачів. Він був одним із перших законодавчих актів, що закріпив право на компенсацію за моральну шкоду. Водночас, деякі його положення,

зокрема, щодо права громадян на гарантований мінімум споживання, носили декларативний характер.

В Україні першу редакцію Закону «Про захист прав споживачів» (далі — Закон) було прийнято 12 травня 1991 року [2]. Можна сказати, що цей Закон став першим вагомим внеском у формуванні законодавчої бази з питань забезпечення прав споживачів.

Його прийняття було належним чином оцінено науковцями.

Так, на погляд Н. Коршун, Закон України «Про захист прав споживачів» є конче потрібним. Він не тільки захищає споживача від усіляких небажаних «сюрпризів» виробника, а й стимулює останнього та підвищує його відповідальність за якість своєї продукції. Це справді нова сторінка в українському законодавстві, у відносинах споживач — виробник, якісно новий етап у законотворчій роботі в Україні. [3, с. 59–60].

На слушну думку Л.М. Іваненко, цей Закон є спеціальним комплексним законодавчим актом, який містить особливі методи і способи захисту прав споживачів. Ці особливості полягають, насамперед, у встановленні, крім звичайних, ще і додаткових гарантій реалізації споживачами своїх прав та підвищеної відповідальності зобов'язаних стосовно споживачів осіб. Закон став підставою для переходу від «непрямого» захисту споживача у межах охорони загальних умов ринкового обміну і на підставі цивільного законодавства до «прямого» — здійснюваного на підставі спеціального законодавства [4, с. 74–75].

Подібну точку зору висловила й О.П. Письменна, яка вважає, що прийняття Закону України «Про захист прав споживачів» та інших законодавчих актів знаменувало появу в Україні нового правового регулювання, яке виразилося у створенні комплексного правового інституту споживчого права [5, с. 8].

У цьому Законі вперше в українському законодавстві були закріплені права споживачів і гарантії їх реалізації. У ньому набуло спеціального юридичного значення поняття «споживач». Він визначив, що споживачем є громадянин, а юридичні особи були виведені зі сфери його дії. Тим самим законодавець підкреслив необхідність встановлення підвищених гарантій захисту для споживачів-фізичних осіб. У даному законодавчому акті були визначені повноваження державних органів і органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав споживачів. Вказаним Законом передбачено

систему способів захисту прав споживачів. При цьому поряд з індивідуальним захистом прав та інтересів споживачів Закон створив умови і для їх колективного захисту, присвятивши цілий розділ громадським організаціям споживачів (об'єднанням споживачів). Закріплення в Законі широких прав зазначених організацій, що дозволяють їм реально брати участь у формуванні споживчої державної політики, стало суттєвою гарантією забезпечення прав споживачів.

Прийнятий Закон України «Про захист прав споживачів» став одним із самих «жорстких» у світі. Для держави, в якій ринкові відносини лише почали складатися, це було виправданим. Головним завданням підприємців у цей час було накопичення капіталу. Культура ринкових відносин була майже відсутня. Те, що в країнах із давніми ринковими традиціями регулювалося на рівні ментальності, в Україні вимагало законодавчого закріплення. «Жорстке» споживче законодавство було бар'єром для проникнення на ринок неякісних і небезпечних товарів.

У зв'язку з реформуванням законодавства незалежної України, прийняттям нових законів, які відповідали ринковому курсу держави, зміною потреб у сфері регулювання відносин за участю споживачів зміст Закону «Про захист прав споживачів» неодноразово коригувався.

Перші зміни до нього були внесені Законом України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про захист прав споживачів» від 15 грудня 1993 року, внаслідок чого даний Закон було викладено у новій редакції [6].

Оновлена редакція вказаного Закону містила ряд позитивних змін щодо забезпечення захисту прав споживачів. Був розширений перелік органів, які здійснювали державний захист прав споживачів, зросла відповідальність продавців (виготівників, виконавців) за порушення цих прав, доповнені права споживачів на інформацію про товари, роботи, послуги тощо.

Водночас, ця редакція залишала деякі проблемні питання без уваги. Зокрема, під «споживачем» все ще розумівся тільки громадянин, що позбавляло права на захист споживачів — іноземців та осіб без громадянства. В Законі не були надані визначення таких термінів як «безпека товару, роботи, послуги», «належна якість товару, роботи послуги», «термін служби (придатності)», які б значно полегшили його практичне застосування.

Нова редакція Закону України «Про захист прав споживачів» була викладена в Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» від 1 грудня 2005 року [7]. Ця редакція Закону набула більш структурованої форми, доповнена положеннями, що відповідають реаліям споживчого ринку, а саме: щодо регулювання правовідносин, пов'язаних з укладенням договорів із споживачами на відстані, та правовідносин у сфері споживчого кредитування, а також положеннями щодо недійсності умов договорів, які обмежують права споживачів, заборони нечесної підприємницької практики, інформування споживачів про ціни тощо.

Водночас, зазначена редакція Закону не стала остаточною. В умовах стрімкого розвитку ринкових відносин, одним із учасників яких є споживач, з проявами недобросовісної конкуренції та нечесної підприємницької діяльності положення цього Закону змінювалися.

Взагалі з моменту прийняття Закону в 1991 році до нього відповідними законами двадцять сім разів вносилися зміни. Зазначене, як гадаємо, не може свідчити про досконалість цього головного законодавчого акту в сфері забезпечення прав споживачів.

Після підписання та набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода про асоціацію), згідно з її статтею 417 Глави 20 Розділу V, Україна взяла на себе зобов'язання поступово наближати своє законодавство щодо системи захисту прав споживачів до *acquis* ЄС відповідно до Додатка XXXIX до Угоди [8].

Крім того, розпорядженням Уряду України від 29 березня 2017 року № 217-р, було схвалено Концепцію державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року [9], метою якої є адаптація у повному обсязі національного законодавства з питань захисту прав споживачів до законодавства ЄС відповідно до зобов'язань України, передбачених Угодою про асоціацію. До того ж, під час розроблення та прийняття законодавчих актів необхідно враховувати такі міжнародні документи з питань захисту прав споживачів, як Керівні принципи ООН для захисту прав споживачів, Хартія основних прав Європейського Союзу, директиви ЄС з актуальних проблем захисту прав споживачів.

Зазначене свідчить про назрілу потребу в оновленому законодавчому акті, який би встановлював засади формування та реалізації

державної політики у сфері забезпечення прав споживачів, регулював відносини між споживачами та виробниками, встановлював права споживачів та визначав систему їх захисту відповідно до найкращих практик країн Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Про захист прав споживачів : Закон СРСР № 2184-1 від 22.05.1991 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss0211.htm>.
2. Про захист прав споживачів : Закон України № 1023-XII від 12.05.1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 30. — Ст. 379.
3. Коршун Н. Ще одна точка зору на Закон «Про захист прав споживачів» / Н. Коршун // Український часопис прав людини. — К. : Українська правнича фундація. — 1995. — № 1. — С. 59–61.
4. Іваненко Л. М. Наукове обґрунтування необхідності внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» / Л. М. Іваненко // Право України. — 2005. — № 5. — С. 74–77.
5. Письменна О.П. Правовідносини, що виникають у зв'язку з порушенням прав споживачів внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. П. Письменна. — Одеса, 2007. — 22 с.
6. Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про захист прав споживачів : Закон України № 3682-XII від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 1. — Ст. 1.
7. Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» : Закон України № 3161-IV від 1.12.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 7. — Ст. 84.
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27.06.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page
9. Про схвалення Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 217-р від 29.03.2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/217-2017-p>.

Федюк Л.В.,

доктор юридичних наук,
професор кафедри публічного та приватного права
Факультету права таміжнародних відносин
Київського університету іменіБориса Грінченка

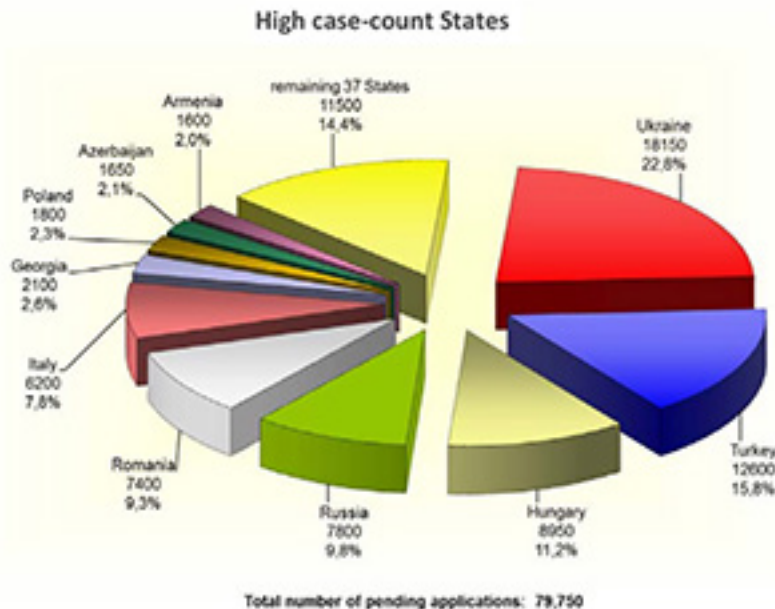
ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІСТИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ ЩОДО СУДОВОЇ РЕФОРМИ

Загальновідомо, що судова гілка влади за останні роки втратила довіру у населення України. Підтвердженням цьому є також статистика Європейського Суду з прав людини, яка свідчить про неспроможність українських судів справитися з завдання захисту прав українців, адже, як ми знаємо, до цього суду громадяни можуть звертатися за захистом лише після того, як використали своє право на звернення до вітчизняних судів. Це вкотре свідчить про неефективність роботи судів України.

До слова, підсумок минулого року дає нам відомості про те, що Україна посідає перше місце серед всіх країн Ради Європи за кількістю заяв, які перебувають на розгляді в Європейському Суді з прав людини. У 2016 році в установу надійшло 18 150 заяв проти України, що на 4 300 більше, ніж у 2015 році. Станом на 31 січня 2017 року на розгляді в Європейському Суді перебуває 84 300 скарг, з яких 18 650 подано проти нашої держави.

Також для об'єктивнішої оцінки ситуації слід навести дані щодо вердиктів Євросуду. З 1997 року (дати ратифікації Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) до 2016 року стосовно України ухвалено 1 126 рішень. Водночас за період з 1959 до 2016 року Європейський Суд з прав людини виніс 19 570 рішень щодо 47 країн. Ці статистичні дані не свідчать про те, що в Україні покращала ситуація з дотриманням і захистом прав людини. Навпаки, ситуація значно погіршилася, у зв'язку із чим значно зросло навантаження на Європейський Суд, що позначається на процесі розгляду ним заяв.

Сподівання на вирішення проблеми щодо судів України дало громадянам проведення судової реформи, яка стартувала минулого року. Правознавці в курсі, що 2 червня 2016 року було прийнято

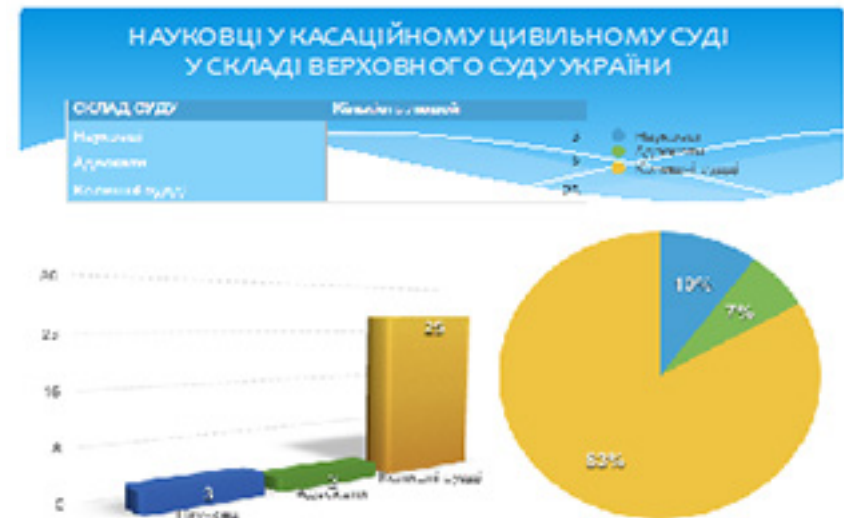
новий Закон “Про судоустрій і статус суддів”, який передбачив оновлення суддівського корпусу за рахунок нових облич, а також уможливив прийняття до їх лав людей з поза судової системи, зокрема науковців та адвокатів. Особливо радувала можливість оновлення вищих органів судової влади за рахунок людей, які з судами мали досить віддалену співпрацю, тобто науковців.

Так, відповідно до статті 69 Закону суддею Верховного Суду України може стати науковець, який має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи не менше 10 років, а судів апеляційних, згідно статті 28, — 7 років наукового стажу.

Втілення реформи в реалізацію стартувало 7 листопада минулого року з оголошення конкурсу на зайняття посад суддів Верховного Суду України. Науковці у сфері цивільного права отримали потенційну можливість впровадити свої наукові розробки, над якими вони працювали не менше 10 років у судову практику, якщо б виграли в конкурсі до Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду України.

Про участь у даному конкурсі заявили 37 науковців, серед яких 8 докторів юридичних наук. З цих 37 осіб мало не половина — 16 науковців — було недопущено до здачі кваліфікаційних іспитів. Всього 1 конкурсант вибув після першого іспиту (результати оприлюднені в той же день, роботи перевірялись в присутності спостерігачів та преси, не склав тести лише один учасник — викладач з Київського національного університету імені Вадима Гетьмана). Зате аж 12 науковців одразу вибули після другого іспиту (написання рішення — результати оприлюднили через 37 днів, відсіяти всіх докторів наук). Лише 8 конкурсантів перейшли до етапу (що становить $\frac{1}{4}$ складу науковців), під час якого перевірялися особисті морально-психологічні якості майбутніх суддів, які були проголошені основною складовою характеристики майбутніх суддів нового Верховного Суду України. Бали за результати морально-психологічного тестування окремо не оприлюднили (на відміну від 1-го етапу оцінювання майбутніх суддів), лише після співбесіди з Вищою кваліфікаційною комісією України виклали загальний підсумок включно з співбесідою.

Отже, до Касаційного цивільного суду в складі нового Верховного Суду не ввійшло жодного доктора наук, як незалежного науковця. Надія на зміну системи в плані цивільного судочинства покла-

дається всього лише на 3 людей з науки (їх наукові дослідження, а саме кандидатські дисертації присвячені: цивільному праву в одного науковця; міжнародному приватному праву — в 2-го; філософії права — в 3-го), 2 адвокати, решта 25 — судді зі старої системи (Вища рада правосуддя забракувала ще 2). Складно повірити в те, що нові в судовій системі люди чисельністю 5 голосів, які перебувають у меншості, можуть докорінно змінити цивільну судову практику.

Храпко С.О.,

студентка V курсу групи ПРм-1-17-1.4-од.

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Севрюков Д.Г.,

професор кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРАВА СПОЖИВАЧІВ ПРИ ПРИДБАННІ ПРОДУКЦІЇ ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ

Сьогодні все більше покупок здійснюються за допомогою мережі Інтернет. Це швидко, зручно і часто дешевше, ніж у традиційних магазинах. Забезпечення охорони прав покупця у договорі купівлі-продажу, укладеного у мережі Інтернет, вбачається у належному законодавчому регулюванні прав та обов'язків сторін зазначеного договору та неприпустимості зловживання своїми майновими правами як продавця товару так і покупця. Зростання кількості новітніх технологій, що забезпечують доступність Інтернету для населення є домінуючою передумовою для збільшення правочинів з купівлі-продажу через цю мережу.

Дослідження у сфері захисту прав споживачів проводили: О.В. Зверева, Т.О. Кагал, А.В. Рабінович та інші, однак існує необхідність подальшої розробки даної проблематики з урахуванням постійної зміни економічних умов та розвитком законодавства.

Метою статті є аналіз правового регулювання захисту прав споживачів при придбанні продукції через інтернет з метою виявлення прогалин.

Правове регулювання електронної торгівлі сьогодні забезпечується такими нормативно-правовими актами як Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851, Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852, що визначають поняття електронного документа та електронного документообігу, електронного цифрового підпису, закріплюють світові тенденції щодо визнання юридичної сили електронного документа, права та обов'язки суб'єктів електронного документообігу, відповідальність тощо [1, 2].

На сьогоднішній день немає спеціального закону «Про електронну комерцію», який би врегулював всі питання, пов'язані з торгівлею в мережі Інтернет, в тому числі і захист прав споживачів. Але це не означає, що електронна торгівля може здійснюватися поза правового поля. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України у листі № 3502-05/43517-14 від 19.11.2012 року роз'яснює, що суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за допомогою мережі Інтернет, повинні керуватися вимогами Правил продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями [3]. Крім того, Інтернет торгівля цілком підпадає під дію Цивільного кодексу України, а також Закону України «Про захист прав споживачів» [4, 5].

На перший погляд Інтернет — магазин мало чим відрізняється від традиційної торговельної точки. Замість торгового залу у такого магазину є сайт, на якому розміщені каталог товарів, прайс-листи, контакти продавця. Всі товари знаходяться на складі, з якого покупець або сам їх забирає, або замовляє доставку поштою/кур'єром. Договір купівлі — продажу оформляється шляхом оформлення замовлення і виставлення рахунку, який може бути сплачений по — різному: післяплатою, готівкою на складі продавця або кур'єру, за допомогою розрахункової картки покупця або електронних грошей [6, с. 223]. Виходячи з цього, можна зазначити, що торгівлю через Інтернет цілком можна віднести до продажів товарів на замовлення, яка має деякі особливості, закріплені в Правилах продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями, затверджених наказом Мінекономіки № 103 від 19.04.2007 р. [3].

На споживачів Інтернет- послуг чи товарів, як і на споживачів інших сфер комерції поширюється і норма Закону України «Про захист прав споживачів». Тому можна стверджувати те, що споживачі при придбанні продукції через мережу Інтернет, відповідно до статті 8 цього Закону «у разі виявлення протягом встановленого гарантійного строку недоліків споживач, в порядку та у строки, що встановлені законодавством, мають право вимагати»: пропорційного зменшення ціни; безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк; відшкодування витрат на усунення недоліків товару [4].

Якщо товар придбаний в Інтернет-магазині не підійшов, то споживач має право розірвати укладений на відстані договір шляхом повідомлення продавця про це протягом чотирнадцяти днів з моменту підтвердження інформації або з моменту одержання товару чи першої поставки товару (п. 1.6. Правил). Аналіз вказаного пункту Правил дає підстави говорити, що в разі придбання товару в Інтернет-магазині, на відміну від загального правила, можливість розірвання договору купівлі — продажу не ставиться в залежність від певних обставин, і покупець не зобов'язаний обґрунтовувати причину повернення товару (не підійшов за розміром, кольором тощо), як цього зазвичай вимагають в офлайн-магазинах.

Також не виділяється окремо така підстава для розірвання договору купівлі — продажу товару, як виявлення недоліків придбаного товару. Тому вбачається, що в разі виявлення недоліків придбаного товару покупець має право на його повернення та розірвання договору купівлі — продажу без проведення попередньої перевірки та встановлення провини виробника в їх наявності. Однак у вказаному порядку такі дії мають бути вчинені не пізніше ніж протягом 14 днів з моменту підтвердження інформації, визначеної у п. 1.6. Правил, або з моменту одержання товару чи першої поставки товару.

Продавець повинен повернути сплачені гроші та відшкодувати витрати, понесені споживачем у зв'язку з поверненням продукції, протягом тридцяти днів з моменту одержання повідомлення споживача про недійсність договору (п. 1.7. Правил) [3]. Таким чином, видається, що споживач, який купує товар у Інтернет — магазині, може легко захистити свої права. Проте труднощі виникають із доказуванням факту укладення договору на відстані, придбання чи замовлення товару через мережу Інтернет, коли у набувача відсутній договір купівлі-продажу в паперовій формі. Згідно з Правилами

ми продаж товарів на замовлення — вид торгівлі, за якої споживач укладає договір купівлі — продажу товарів із продавцем на відстані за допомогою засобів дистанційного зв'язку або здійснює їх попереднє замовлення безпосередньо в продавця.

Таким чином, продавець (Інтернет-магазин) повинен письмово або за допомогою електронного повідомлення надати споживачеві інформацію про: 1) найменування продавця, його місцезнаходження та порядок прийняття претензії; 2) основних характеристиках товару; 3) ціною, включаючи плату за доставку та умови оплати; 4) гарантійні зобов'язання та інші послуги, пов'язані з утриманням чи ремонтом товару; 5) інші умови поставки або виконання договору; 6) мінімальну тривалість договору, якщо він передбачає періодичні поставки товару; 7) період прийняття пропозицій; 8) порядок розірвання договору. Варто відмітити те, що у разі ненадання такої інформації суб'єкт господарювання несе відповідальність згідно із статтями 15 і 23 Закону України «Про захист прав споживачів» [4].

Також Правила зобов'язують:

1) вказати час прийому та видачі замовлень (доставка замовлень проводиться в узгоджений зі споживачем час);

2) на вимогу споживача надати документи, що підтверджують якість, безпеку та ціну товарів.

Покупцеві Інтернет-магазину разом з товаром в обов'язковому порядку видається розрахунковий документ установленної форми на повну суму проданої продукції, який засвідчує факт купівлі товару та/або надання послуги. Правилами чітко встановлено, що продавець зобов'язаний забезпечити технічне обслуговування та гарантійний ремонт реалізованих товарів. Тому і в електронній комерції відсилати покупця в сервісний центр на інший кінець міста зі словами «ми ремонтом не займаємося» — некоректно, оскільки покупець має право сам вибрати, куди йому звернутися: до продавця або в сервісний центр. Але при покупці товару, що вимагає професійної установки або серйозного технічного обслуговування, не зайвим буде перевірити надані телефони сервісних та/або технічних служб на предмет реальності існування таких служб та їх готовності виконувати відповідні роботи.

Порядок повернення товару, придбаного на відстані, законом чітко не врегульований. Повернення товару — окремий рядок «правотворчості» Інтернет-магазинів. Зазвичай на практиці під час по-

вернення товару до офлайн-магазину слід заповнити відповідний бланк заяви із позначенням паспортних даних та причин розірвання договору купівлі — продажу. Інтернет — магазин під час доставки товару може додати до замовлення відповідний бланк, який слід заповнити для того, щоб повернути товар, після чого товар відправляється за адресою для повернення товарів, вказаною на сайті, якщо така є та якщо обов'язок такої відправки передбачений договором. Це правило застосовується до товарів, відправлених поштою (ч. 3 п. 1.10 Правил).

За загальним же правилом покупець не зобов'язаний відправляти товар поштою, а згідно із ч. 2 п. 1.10. Правил повинен лише повідомити продавця про місце, де товар може бути повернений. На жаль, на практиці вказаного правила не завжди дотримуються, і покупець не лише не може «повідомити продавця про місце, де товар може бути повернений», але на додаток ще змушений вживати заходів до розшуку продавця, аби вручити йому товар та отримати свої кошти. Що стосується повернення коштів за товар, куплений в Інтернет — магазині, то в разі розірвання договору та порушення строків повернення сплаченої суми грошей за товар споживачеві виплачується неустойка в розмірі одного відсотка вартості товару за кожний день затримки повернення коштів.

Так, одним із вагомих прав, що належать усім без винятку споживачам, є право на захист свого суб'єктивного права. Суб'єктивне право на захист можна визначити, як міру дозволеної поведінки уповноваженої особи, виражену в можливості самостійно або за допомогою юрисдикційних органів застосовувати стосовно зобов'язаної особи заходи державно — примусового характеру з метою усунення перешкод у здійсненні регулятивного суб'єктивного права чи повернення його до колишнього стану [7, с. 142]. Отже, безспірним виступає той факт, що клієнти Інтернет-магазинів мають можливість захистити свої права у суді шляхом надсилання скарг до територіального управління захисту прав споживачів і до прокуратури. Однак для цього потрібно мати достатньо інформації про продавця товару.

Купуючи товари в через Інтернет, необхідно: уважно вивчати інформацію про товар і послуги, місцезнаходження продавця; вимагати та зберігати чеки й інші документи, що підтверджують факт покупки; перевірити чи зазначені в чеку назва товару, сума, продавець,

його адреса й ідентифікаційний код (більшість Інтернет-продавців зареєстровані як фізичні особи — підприємці); звіряти інформацію на чеку й гарантійному талоні на відповідність печаток, перевіряти правильність заповнення гарантійного талону.

Висновки. Отже, з вищесказаного можна сказати, що Інтернет-магазини можна охарактеризувати як глобальний віртуальний електронний ринок, що не має яких-небудь територіальних чи тимчасових обмежень, що дозволяє робити постійну покупку товарів, чи замовляти виконання певних послуг. Права споживача при купівлі товару через інтернет-магазин регулюються насамперед статтею 13 Закону України «Про захист прав споживачів». Закон визначає обсяг інформації, який обов'язково має бути доведений споживачу до моменту замовлення товару. Перед покупкою товару в інтернет-магазині необхідно звернути увагу на наявність на сайті такої інформації: — найменування продавця, його місцезнаходження, порядок прийняття претензій; — основні характеристики продукції; — ціну, включаючи плату за доставку та умови оплати; — гарантійні зобов'язання; — інші умови поставки; — порядок розірвання договору. Як показує практика, споживач, придбаваючи товар через інтернет-магазин, у багатьох випадках не може реалізувати свої права, передбачені Законом України «Про захист прав споживачів», у першу чергу у зв'язку із неможливістю встановити найменування продавця та його місцезнаходження. Інша інформація, окрім адреси електронної пошти та номеру мобільного телефону, на сайті інтернет-магазину не вказується, що фактично робить споживача безправним при придбанні неякісного товару.

Аналіз судової практики останнього часу показує, що суди найчастіше виступають на боці споживача, і це є позитивною тенденцією, яка має розвиватися. Однак відсутній чіткий та прозорий механізм захисту прав споживачів, наприклад, складність викликає проведення судової експертизи при доказуванні недоліків придбаного товару. Має бути розроблено спеціальний закон «Про електронну комерцію», який би врегулював всі питання, пов'язані з торгівлею в мережі Інтернет, і передусім встановити прозорий механізм захисту прав споживачів.

Список використаних джерел:

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 30.09.2015 року // Голос України. — 2003.
2. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 02.11.2016 року // Голос України. — 2003.
3. Про затвердження правил продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки від 19.04.2007 р. № 103. — Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=110762&cat_id=32854.
4. Цивільний кодекс України від 19.07.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003.- № 40, стаття 356.
5. Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2017 року // Голос України. — 1991.
6. Михалев А.С. Права споживачів при купівлі товарів через Інтернет — магазин [Текст] / А.С. Михалев, В.В. Мельник // Сучасні інформаційні системи і технології: матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 15–18 травня 2012 р. / Ред. кол.: А.С. Довбиш, О.А. Борисенко, І.В. Баранова. — Суми: СумДУ, 2012. — С. 222–225.
7. Письменна О.П. Правовідносини, що виникають у зв'язку з порушенням прав споживачів внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг). [монографія]. — Вінниця: В-во «Вінницька газета» / 2009. — 160 с.

Храпко С.О.,

студентка V курсу групи ПРМ-1-17-1.4-од.

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Северюков Д.Г.,

професор кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Сфера захисту прав споживачів є невід'ємною і вагомою складовою загальних прав людини. Споживач єдиний з усіх суб'єктів ринку, який не є професійним учасником і без державної підтримки не в змозі ефективно відстоювати свої законні права. Україна, першою з країн СНД, у 1991 прийняла Закон «Про захист прав споживачів», чим засвідчила повагу до міжнародних засад цивілізованого захисту громадян як споживачів. Проте все ж зростає кількість скарг споживачів на незадовільну якість продукції, надання послуг та обслуговування. Недостатньо реалізується право споживача на отримання необхідної йому достовірної інформації про товари, роботи, послуги, а також права споживачів бути почутими, захищеними та одержати відшкодування збитків за завдану шкоду.

Метою даного дослідження є аналіз законодавства України щодо механізму захисту прав споживачів та порівняння європейського та вітчизняного законодавства стосовно реалізації та захисту прав споживачів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання захисту прав споживачів досліджували такі вчені, як Г. Осетинська, О. Письменна, О. Шафалюк, М. Феськов, С. Вишновецька, Н. Пригульська тощо. Проблеми компетенції і законодавству ЄС у сфері захисту прав споживачів присвячені праці К.М. Белікової, А.А. Виноградова, Г. Дейвіса, М.В. Нікотеневої, Ю.Б. Фогельсона, Є.А. Шеліпіної та інших вчених.

Виклад основного матеріалу. З розвитком ринкових відносин в Україні на початку 90-х років виникла необхідність розроблення ефективного механізму захисту прав і законних інтересів громадян-споживачів. Здійснення державної споживчої політики неможливе без відповідного нормативно-правового регулювання. Захист прав споживачів в Україні забезпечується насамперед Конституцією України, чим підкреслюється важливість цієї сфери. Зокрема в ч. 3 ст. 42 Конституції, яка має пряму дію, зазначається, що «Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів». У ст. 50 Конституції України зазначається, що «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди» [1].

Центральне місце в системі споживчого законодавства займає Закон України «Про захист прав споживачів», норми якого визначають основний зміст інституту споживчого права [2]. Цей Закон є спеціальним комплексним законодавчим актом, який містить особливі методи і способи захисту прав споживачів. Особливе значення у системі споживчого законодавства мають норми Цивільного кодексу України, які встановлюють правила укладання договорів купівлі-продажу, підяду, перевезення, схову, страхування та інших договорів у сфері торгівлі та побутового обслуговування, юридичну відповідальність за неналежне їх виконання чи невиконання [3]. Кодекс України про адміністративні правопорушення також містить норми, які встановлюють засоби адміністративного регулювання у сфері захисту прав споживачів, а саме — перелік адміністративних правопорушень у сфері торгівлі, громадського харчування, послуг та відповідні санкції [4].

Господарський кодекс України визначає основні засади господарювання в Україні та регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, тобто і ті відносини, що виникають між суб'єктами споживчого права [5]. Споживачі повинні знати про свої права та про можливі методи компенсації у випадках, коли їхні права порушено, а також мати змогу легко отримувати інформацію стосовно безпеки і якості продукції. За надання такої інформації повинна відповідати держава.

Чинне законодавство України передбачає такі форми захисту прав споживачів: самозахист — юридичне значення самозахисту міститься у ст. 19 ЦК, а також у ст.ст 8 і 9 Закону України «Про захист прав споживачів». Самозахист здійснюється шляхом безпосереднього звернення до продавця або виробника, коли таке звернення стосується безпеки чи якості продукції, або ж повноти чи об'єктивності інформації [2]; захист прав споживачів неурядовими організаціями — ст. 24 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачає, що споживачі мають право створювати неурядові організації з метою захисту законних прав. Процедура створення та функціонування таких об'єднань врегульована Законом України «Про громадські об'єднання» [6]; захист прав споживачів державними організаціями — такий захист від імені держави забезпечують компетентні державні органи, відповідальні за захист прав споживачів, а також система їх місцевих адміністрацій та управлінь; захист прав споживачів органами місцевого самоврядування — ст. 28 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачає, відповідні відділи виконавчих комітетів органів місцевого самоврядування здійснюють розгляд і реагування на заяви споживачів; аналіз угод між споживачами та виробниками або продавцями; тимчасове призупинення реалізації продукції неналежної якості, інші санкції за порушення споживчого законодавства; судовий захист прав споживачів — ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» містить положення про направлення заяв від споживачів, неурядових організацій або державних органів безпосередньо до господарських судів.

Найбільшими проблемами у судовому захисті прав споживачів є перевантажені суди, брак спрощених процедур подання позовів споживачами і залежність судів від бізнес-структур і виконавчої влади. Попри це, все ж є у судовій практиці є чимало прецедентів рішень на користь споживачів.

Поліпшення добробуту споживачів та їх захист є важливими цінностями Європейського Союзу. Проте, до 1992 року споживча політика ЄС не розглядалась як самостійна мета європейської співпраці та була обумовлена виключно однією з основних цілей Союзу, а саме — створенням внутрішнього ринку товарів та послуг. Політика ЄС в сфері захисту прав споживачів набула самостійного значення лише з прийняттям Маастрихтського Договору 1992 р. Споживча політика Союзу спрямована на підтримку інтересів спо-

живачів та забезпечення високого рівня їхнього захисту, що підтверджується ст. 38 Хартії основних прав Європейського Союзу [7]. Крім того, згідно з ст. 12 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС) вимоги щодо захисту прав споживачів враховуються у визначенні та реалізації інших політик та дій Союзу [8]. Цілями споживчої політики ЄС відповідно до ч. 1 ст. 169 ДФЕС є: охорона здоров'я, безпеки та економічних інтересів споживачів, а також підтримка права споживачів на інформацію, просвіту та права на створення організацій для захисту інтересів споживачів.

У державах з розвинутою економікою питаннями захисту прав споживачів займаються такі державні органи виконавчої влади: міністерства споживачів — державний орган, який безпосередньо бере участь у розробці законів щодо захисту прав споживачів (Міністерство захисту споживачів Канади, Міністерство у справах споживачів та державного управління Норвегії, Національний департамент у справах політики захисту споживачів Швеції та ін.); міністерства, до компетенції яких належать частково проблеми споживачів нарівні з іншими питаннями (Федеральне міністерство охорони здоров'я, спорту та захисту споживачів Австрії, Міністерство у справах економіки Бельгії, Міністерство торгівлі, промисловості і туризму Ірландії, та ін.); управління (бюро, комісія, комітет тощо) — державні органи менш представницького рангу, які можуть входити в структуру міністерств або працювати автономно та займаються виключно проблемами споживачів (Управління у справах споживачів США, Національне агентство у справах споживачів Данії та ін.); державні органи, до сфери діяльності яких належать проблеми споживачів нарівні з іншими питаннями (Агентство охорони навколишнього середовища і Національне бюро стандартів США, Установа з питань покращення якості Іспанії, Комітет стандартів ФРН та ін.) [9, с. 17].

Кожна держава для досягнення основних напрямів із захисту прав споживачів використовує певний історично сформований набір інструментів. На території США діє досить розгалужена та потужна система організацій, які займаються захистом прав споживачів, мета яких: по-перше, на етапі попереднього контролю виключити можливість виробників диктувати споживачам свої правила; по-друге, створити всі умови, щоб споживач відчував себе захищеним; по-третє, здійснювати постійний контроль з метою не допущення виготовлення і розповсюдження небезпечної для споживан-

ня продукції, а у випадку виявлення такої притягати до відповідальності винних [9, с. 18].

Найбільш захищеними серед скандинавських країн почуваються жителі Норвегії, вона перша утворила у 1953 р. установу, що захищає інтереси споживачів — Раду споживачів. Захистом прав споживачів опікується Міністерство у справах споживачів та державного управління та Омбудсмен [11, с. 245]. У державах із розвинутими демократичними устоями, де в населення сформувався відповідний менталітет, ефективно діють у сфері захисту прав громадян поряд із державними моделі, де генератором є громадські організації [11, с. 267]. Прикладом таких держав можуть слугувати Сполучені Штати Америки, Канада, деякі країни Західної Європи, у цих державах досить ефективно функціонують: незалежні неприбуткові організації, які іноді субсидуються державою, але не є підконтрольними їй (наприклад Асоціація споживачів Великобританії); незалежні неприбуткові організації, які займаються проблемами споживачів нарівні з іншими питаннями (Ліга християнських жінок — робітниць Бельгії); незалежні неприбуткові знеособлені організації, що захищають права споживачів (Об'єднання союзів споживачів ФРН, Національна федерація груп споживачів Великобританії та ін.); установи, що орієнтовані на споживачів та отримання прибутку (журнал «Good Housekeeping» у США та ін.) [9, с. 16].

При виникненні спорів з приводу споживчих питань, більшість споживачів неохоче звертаються до офіційних судових органів, особливо коли вартість предмета спору не висока. Відповідно, у країнах ЄС популярними є альтернативні методи розв'язання спорів, які використовують для розв'язання спорів між споживачами та підприємствами. Такі методи можуть помітно різнитися у різних країнах — членах ЄС. Для забезпечення полегшеного доступу, за ініціативою Європейської комісії було засновано Європейську позасудову мережу — (ЄПМ). Серед завдань було інформування споживачів про надання допомоги споживачам у формулюванні заяв, а також, у співпраці з контактними пунктами у країні розміщення продавця, пошук належного органу для розв'язання конфліктів [10, с. 15–16].

Європейська комісія активно підтримує розвиток альтернативних методів розв'язання спорів. Багато проблем, з якими стикаються споживачі, можна розв'язати шляхом примирення, до того ж, безко-

штовно, безпосередньо звернувшись до продавця чи постачальника послуг. Було розроблено спеціальну форму подання скарг, яка має допомогти як покупцям, так і продавцям, у розв'язанні спорів між ними. Короткий огляд захисту прав споживачів в Європейському Союзі показує, наскільки багатогранним та непростим є цей комплекс питань. Саме тому, для належного виконання Україною її міжнародно-правових зобов'язань щодо наближення національного законодавства до відповідних європейських стандартів, необхідним є врахування особливостей та аспектів правового регулювання цієї сфери в ЄС на всіх етапах апроксимації: не лише під час нормативно-правового приведення законодавства у відповідність до вимог права, але й в процесі практичного впровадження європейських вимог та стандартів (імплементacji), а також в рамках забезпечення їх дотримання.

Висновки. Україна розвивається та інтегрується до європейського економічного, політичного, суспільного простору. Чинні нормативно-правові документи не охоплюють всіх основних проблем захисту прав споживачів, недостатньо регламентують співпрацю громадських організацій та органів державної влади, державна політика у сфері захисту прав споживачів, основні принципи та пріоритети відповідають європейським, проте впровадження їх на практиці дещо сповільнене і не цілком відповідає теорії.

В цілому Україна знаходиться на правильному шляху щодо виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань про наближення національного законодавства у сфері захисту прав споживачів до стандартів ЄС. Законодавча та нормативна база України потребує всебічного наукового вивчення систем захисту прав споживачів у державах із розвиненими ринковими відносинами з метою вдосконалення механізмів державного управління в системі захисту прав споживачів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 30.09.2016 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2017 року // Голос України. — 1991.
3. Цивільний кодекс України від 19.07.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40, стаття 356.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 26.10.2017 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — № 51. — стаття 1122.
5. Господарський кодекс України від 02.08.2017 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003.- № 18, стаття 144.
6. Про громадські об'єднання: Закон України від 19.07.2017 року // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 1, стаття 1.
7. Хартія основних прав Європейського Союзу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524.
8. Консолідовані версії договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.
9. Лашак В.В. Система захисту прав споживачів у провідних країнах світу / В.В. Лашак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». — 2014 р. — № 25. — С. 15–18.
10. Письменна О.П. Політика ЄС щодо захисту прав споживачів / О.П. Письменна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2015. — №32. — С. 13–17.
11. Надрага В.І. Взаємодія владних структур, політичних і громадських організацій як засіб підвищення ефективності управління на регіональному рівні : дис. канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / В.І. Надрага. — К.

ЗМІСТ

Секція 1

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА 3

Байталюк О.М.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ
ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА 3

Бедіна В.С.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМИ
БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ 10

Бідюкова А.О., Войцеховська І.М.

АБОРТ: РЕАЛІЗАЦІЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ПРАВА
ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ? 17

Бобровник А.М., Севрюков Д.Г.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ 24

Братко І.В.

ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ
ЛЮДСТВА У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ 28

Бреус С.М.

НАДАННЯ ДОПОМОГИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОСТУПУ ОСОБИ
ДО МЕДІАЦІЇ В ЗМІСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
НА ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ 33

Гаргун С.С., Войцеховська І.М.

ЕВТАНАЗІЯ: ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
НА ЖИТТЯ ЧИ РЕАЛІЗАЦІЯ МОЖЛИВОСТІ
ЇМ РОЗПОРЯДЖАТИСЯ? 37

Жарій М.М.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА
ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ЖИТТЯ 43

Жаркова Софія, Гайворонський П.Є.

ДОНБАС — НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА УКРАЇНИ. 46

Комар П. А.

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ. 51

Кривецька О.В.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛА «ЄДИНОГО ШЛЯХУ» У ПРАКТИЦІ
МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ 55

Мадяр А.В.

ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ НА ФОРМУВАННЯ
НОРМ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ 60

Марущак Н. В.

ЩОДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ
У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ. 66

Машталір М.О., Легка О.В.

ПРАВОВИЙ СТАТУС МИРОТВОРЦІВ
У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ 70

Нікітенко Л.О., Красик Л.Г.

ІМІГРАЦІЙНА АМНІСТІЯ ЯК ЗАХІД
ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИЙ МІГРАЦІЇ 76

Приходько В.О., Веремієнко С.В.

СЕЦЕСІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ
САМОВИЗНАЧЕННЯ НАЦІЙ І НАРОДІВ 81

Рибальченко О.А., Войцеховська І.М.

АДВОКАТСЬКА МОНОПОЛІЯ НА ПРЕДСТАВНИЦТВО 86

Севрюков Д.Г.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА 90

Сенченко Ю.О., Гайворонський Є.П.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄС 94

Сердега О.І., Гайворонський Є.П.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ 99

Степанчук М.М., Баклан О.В.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
ТА ЗАКОРДОНОМ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ) 102

Суркова Д.О.

ДО ПИТАННЯ ПРО СИСТЕМУ ДЖЕРЕЛ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА 108

Туренко О.М., Войцеховська І.М.

ПРАВО НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ 113

Фалько Ю.І., Гайворонський Є.П.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ
ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ 117

Чернега А.П.

ПРАВОВА (ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА)
У КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ
ТА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ. 120

Чернінська Г.О.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ
МОЛОДІ В УКРАЇНІ. 126

Шабаліна К.Ю.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ. 130

Секція 2

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ 136**

Биков В.І., Давиденко В.С.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ 136

Горова А.А., Давиденко В.С.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ. 140

Хоменко П.В., Давиденко В.С.

ТАКТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ 145

Усатий Г.О.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БОЙОВИКІВ З ОРДЛО 151

Хіменес С.К., Бойчук Д.В.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ
ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ 157

Секція 3

**НАДБАННЯ ТА НЕДОЛІКИ АДМІНІСТРАТИВНОГО,
ФІНАНСОВОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА
У СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ 161**

Баклан О.В.

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ МЕТОДУ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН 161

Бєлікова А.В.

ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОКТРИНИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНИХ ВІЙН 165

Блохіна К.О., Баклан О.В.

ПРО НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ
ЛІЦЕНЗУВАТИ АУТСТАФІНГ 171

Богатир Ю.В.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ 175

Богдан Б.В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ
ПОМІЧНИКА-КОНСУЛЬТАНТА НАРОДНОГО ДЕПУТАТА 178

Борець Л.В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ
У МІНІСТЕРСТВІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ. 182

Бочаров К.В.

ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНО-ФІНАНСОВОЇ СФЕРИ
РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ 187

Гуртовенко Л.В., Никитченко Н.В.

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ 190

Донець К.Д., Баклан О.В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ
У МИТНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ 193

Каїра Г.В.

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ
ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ 197

Калаченкова К.О.

ЩОДО ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ 202

Кушнір К.В., Нашинець-Наумова А.Ю.

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ. 207

Кушнір К.В., Войцеховська І.М. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	210
Литвиненко В.Р., Баклан О.В. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА	214
Литвиненко Є.Ю. ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДХОДІВ ДО КОДИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	218
Мирошниченко С.О. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.	221
Місаулова Т.В., Баклан О.В. ПРАВОВИЙ СТАТУС МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ.	225
Михайлюк Я.Б. ЗАХОДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ	229
Міхайліна Т.В. РЕФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ	233
Наумов А.О. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	237
Нашинець-Наумова А.Ю. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ	241
Никитченко Н.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.	244
Ніщимна С.О., Коляденко О.В. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРИ	249
Осокіна А.В. НАДБАННЯ ТА НЕДОЛІКИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.	252

Пелипенко О.О., Коломоєць Т.О. SOFT LAW, ЯК ДЖЕРЕЛО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	258
Пухтецька А.А. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРОЦЕДУРНИХ СТАНДАРТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	262
Сущенко В.О., Баклан О.В. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС У ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ	264
Тяпкін Д.І. ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ	268
Філіпенко А.С. СПЕЦИФІКА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	274
Хіменес С.К., Гайворонський Є.П. ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ ЯК ФІНАНСОВОЇ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	278
Шмикова О.О. ЩОДО ВІДНЕСЕННЯ КІБЕРАТАК ДО ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН	281
Секція 4 ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІСТИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ	285
Бабецька І.Я., Спасюк С.В. ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ	285
Власенко В.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ 3D ПРИНТИНГУ В УКРАЇНІ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	290
Голобородова І.М. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РОБОЧОГО ЧАСУ У МАЙБУТНЬОМУ ТРУДОВОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	296
Гураль Т.Г., Грицкевич С.Г. РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК НАПРЯМОК ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ОСОБИСТОСТІ	300

Гуц Н.Г.	
ПРАВО ВЛАСНОСТІ ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ	303
Демянова Н.І., Федюк Л.В.	
ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ВІТЧИЗНЯНИМИ СУДАМИ	307
Зацепіна Ю.О., Федюк Л.В.	
ПРИВАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	313
Зубрицька А.О.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОГО ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕПРАВОМІРНИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ АБО БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНОГО ВИКОНАВЦЯ	318
Калинець К. Б., Бойчук Д.В.	
ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЇ ОСОБИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	325
Коваленко О.О.	
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СВОБОДИ ВОЛІ СТОРІН ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ПРИ ЙОГО ПРИПИНЕННІ	329
Корельська А.В., Чернега А.П.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ У ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ	336
Коробочкіна Л.Л.	
ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ	341
Кузьмович С.Б., Устинова І.П.	
ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	346
Кузь С.В.	
РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	351
Ляненко А.В., Никитченко Н.В.	
ПОЗОВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	354
Мунтянова М. І., Бойчук Д.В.	
РОЗМЕЖУВАННЯ КРАДІЖКИ ВІД НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ	358
Матвєєва В.В., Федюк Л.В.	
ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЮРИДИЧНІЙ ОСОБИ У СПРАВАХ ЩОДО ПРАВА НА ДІЛОВУ РЕПУТАЦІЮ	363

Науменко Т.С., Никитченко Н.В.	
ЗМІНИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ	369
Петровський В.В.	
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ВНУКАМИ ПРАВА НА МАЙНО СПАДКОДАВЦЯ ЗА ЗАКОНОМ	373
Поліщук А.В., Федюк Л.В.	
МЕДИЧНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОДНА ІЗ ПІДСТАВ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У ЗАКРИТОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ	378
Привика Т.Ю.	
ПРАВО ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИВАТНІСТЬ	382
Сафронова Д.Д., Федюк Л.В.	
ДОКАЗИ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	386
Сігай Д.О.	
ПРОБЛЕМИ ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В НОРМАХ ПРОЕКТУ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	391
Танасевич О.В.	
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВИНИ» РОБОТОДАВЦЯ — ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКА	395
Тищенко Ю.В.	
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАКОНУ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ	399
Федюк Л.В.	
ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІСТИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ ЩОДО СУДОВОЇ РЕФОРМИ	405
Храпко С.О., Севрюков Д.Г.	
ПРАВА СПОЖИВАЧІВ ПРИ ПРИДБАННІ ПРОДУКЦІЇ ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ	408
Храпко С.О., Севрюков Д.Г.	
СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	415